

تذکرہ المخلصین

تذکرہ المخلصین

تذکرہ المخلصین

3625

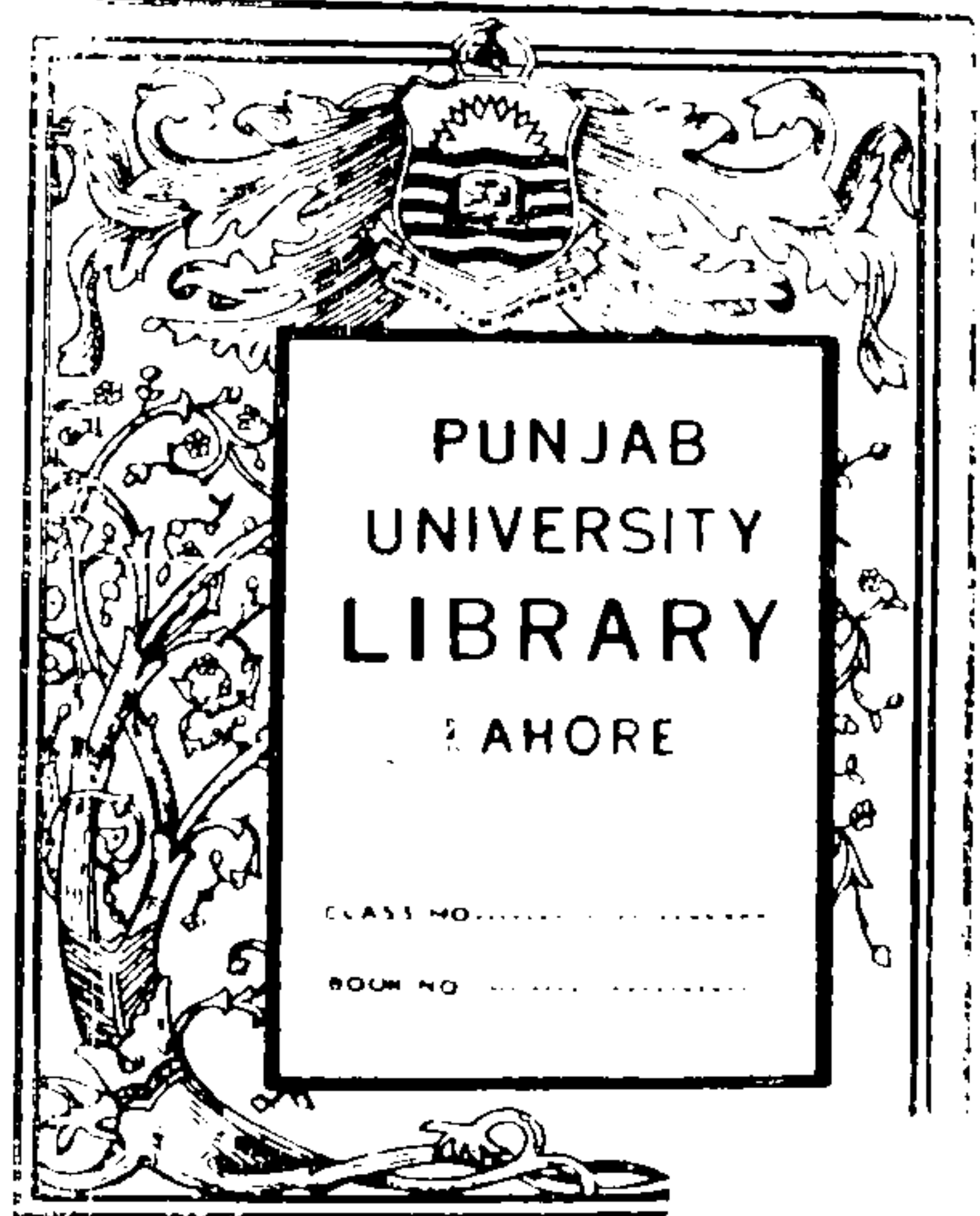

3625
(ب)

فہرست مضامین

صفحہ نمبر	مضمون
۲	وجہ تالیف
۵	رد و ذکر آبا و اجداد اولاد و نشان
۸	خواجہ الرحمن صاحب
۹	ہجرت از خراسان و جہس کاوت
۲۳	واجہ عمید القیوم صاحب
۵۸	قول در حالات ابتدائی دہانہ
۵۹	ادبیت حدیث
۶۶	تقسیم اوقات شہار روزی
۶۹	آداب اکل و شرب لباس و طعام
۷۰	علیہ مبارکہ و دیگر عادات و عیادت
۷۰	پاب چہارم و کیفیت بیماری و علاج
۷۰	کیفیت بیماری و علاج میں اہوت و مسائل
۷۸	فصل دوم در بیان بعضی قول و افعال ایشان
۷۸	حالتہ ورد ذکر اولاد و اصحاب و بعضی امور
۹۲	مخلصین حضرت ایشان
۹۲	فصل اول در ذکر از قول و اولاد و اصحاب
۹۴	صورتہ ایشان
۹۶	فصل دوم در ذکر بعضی مریضات و عیادت
۹۶	کہ صحابہ سلمہ کت و مقامات کرد
۱۰۲	بعضی قطعات تاریخی و مرآت
۱۰۶	...

ذمیرہ جہزہ میاں کمال اختر قوری اکتبندی مجدی
 جو 2001ء میں میاں صاحب نے
 پنجاب یونیورسٹی لائبریری کو عطا فرمایا

بعونه سبحانه وتعالى وحسن

توفيقه

اس کتاب مستطاب

موس مخلصان و اینس و ستان

مسئله به

موس المخلصین

ملقب به

أسوكة حسنة

در ذکرات مبارکات و مقالات و سوانح عمری قدوة
الکاملین زبدة العارفين مجمع الفيوض والبرکات منبع العلوم و
الحسنات ملاذ الفقراء و الغرباء و المساکين مشفق و مهربان مخلصان
و دستگیر برانندگان شمع انجمن مجددی در رونق افروز دودمان محصومی،
سلالة السلف و سيلة الخلف مع لنا و مرشدا و قبلتنا الحاج الحافظ
خواجہ محمد حسن جان الفاروقی المجددی

رحمة الله تعالى عليه

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِیْمِ

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِیْمِ

مُحَمَّدًا سَيِّدَنَا وَتَعَالَى وَنُصَلِّقُ وَنُصَلِّقُ عَلَى رَسُوْلِهِ الْكَرِیْمِ وَعَلَى اٰلِهِ وَاصْحَابِهِ اَجْمَعِیْنَ
وَعَلَى اَزْوَاجِهِمْ اُمَّتِهِمْ وَاَصْفِيَآءِ مَلَّتِهِ اِلَى یَوْمِ الدِّیْنِ

اما بعد دیروز بعد العصر برادرم حافظ باشم جان بمشورہ مولوی صاحبان حافظ
عبداللہ لائی و مولوی محمد حسین تنوی فقیرا گفتند اگر سوانح عمری و حالات حیات
علیہ حضرت قبلہ گاہی فردوس آرام گاہی قدس سرہ بر طرز و طریقہ انیس المریدین کہ
حضرت ایشان قدس سرہ در سوانح عمری و مناقب و حالات حضرت قبلہ گاہ خود نوشتہ
اند شام ہم کتابی بنویسید و عجائب حالات و اخلاق و عادات آن مجمع الکمالات و مختصر
از فضائل و مقامات آن ستودہ صفات کہ بقیہ سلف صاحبین و عجائب روزگار بودند
بزرگارید بہتر خواهد بود۔ گفتم من خود ہمیں داعیہ در خاطر دارم مگر غفلت و بے خبری ما از
فضائل و کمالات آن یگانہ روزگار مانع از اقدام بریں کاری شود۔ افسوس کہ قدر نعمت
بعد از زوال معلوم می شود اینچنین نعمت عظمی خزینہ علوم و ہنر گنجینہ فیوض و برکات در
خانہ ما موجود بود مگر ما از قدر و منزلت آن بے خبر و از متاع غنیمت و بے بہای خود غافل
بودیم۔ باید بود کہ چہل سال پیش ازین ما این کار میکردیم حالات و واقعات سنویہ و یومیہ
قلبند می نمودیم بلکہ از ایام ولادت تا آغاز جوانی کہ حضرت ایشان بخصائل جمیدہ و اولاد
جمیدہ مستعد و موفق شدہ بودند از بزرگان و ہم عصران حضرت ایشان بلکہ از خود ایشان
معلوم کردہ می بود شہر تا البتہ قابل قدر و ذخیرہ معتد بہان جمع می شد مگر آن وقت عزیزان
ما و غفلت و سہل انگاری گذشت۔ شنیدہ را نا شنیدہ و دیدہ را نادیدہ گذارستیم حال حاضر

خواہد شد

گفتند حالاً ہم خوب است کہ این واقعتاً تازہ شدہ است از احباب و مخلصین حالات خود

در ایات عجیبه شنیده میشوند اگر قدر سے نوشتہ جمع کردہ شود تا ہم غنیمت است چرا کہ
 مالا ینک کلہ کلہ لاینک کلہ خصوصاً حالات ایام بیماری و آخر سنین عمر شریف کہ پیش
 روی ما است آنہم بعد از تمامی ایام از یاد خواہد رفت خیر بعد ازین تحریر یک گفتگو داعیہ
 قلبی قوت گرفت و برخی از شہم درہیں افکار و خیالات بگذشت و بعضی عنوانہائے مفیدہ
 و مناسبہ مقصود بخاطر مہر گشتندہ صحیحی قلم برداشتم و غم باخیزم کردہ و در صد و تالیف
 کتاب شدم و مَا تَوْفِيقِي اِلَّا بِاللّٰهِ عَلَيْهِ تَوَكَّلْتُ وَ اِلَيْهِ اُنِيْبُ -
 و ہمدراں حال بخاطر رنجت کہ بر تیغ "انبیس المریدین" نامش "موس" اخص
 مقرر کردہ شود و لقب بہ "سوء حسنه" کردہ آید لیتاشی بہ المخلصون و یستأش

بہ المونون

ہر کہ ہجرش ز وصل شد مانع بر رسول و کتاب شد قدا
 بخدمت ناظرین با تکمین گذارش آنکہ این چند سطور و اوراق کہ در بیان
 عادات و اخلاق آل یگانہ آفاق نوشتہ می شوند محمول بر مبالغہ و اغراق نہ نمایند
 و معنی بر پیوند پدری و پسری و جذبہ جانبداری ندارند چرا کہ شکم ما سیر بود قدر نعمت خانگی
 نمی دانستیم آنچه فی الواقع سبب کرامت و کمال و فی الحقیقہ موجب حسن و جمال بود
 از جهت تعاد و شاہدہ یومی و لیلے و کثرت مزاولت و مجانست آنہم بنظر ما نمی آید و
 ال باں نمی کردیم۔ آرسے اگر دیگر کسے از مریدین و مخلصین اجنبی این کار میکرد
 در آن گنجایش و احتمال این شبہ می شد اما دریں جا و دریں صورت اغراق و
 تالیف معنی بلکہ آنچه حقیقت نفس الامری و صورت حال و واقعات بود از اسم

در اسل و عشر عشر بقید تحریر آمدہ چه جائیکہ اغراق و مبالغہ کردہ شود۔

من یثبت یک مورخ قلم برداشتمہ می نگارم فقط قصیدہ خوانی و روح سرائی و
 لفظانہ نیست۔ لہذا از ذکر کرامات و خوارق عادات کہ اکثر مخلصان ذکر

می کنند با کمال اغماض و پهلوئی ننموده ایم و فقط ذکر عادات و اخلاق که موجب تقوی
 مخلصین و باعث تنبیح دیگران باشد اکتفا می نمایم
 و این رساله مشتمل است بر چهار ابواب و فصول متعدده و مقدمه در ذکر آداب
 و خاتمه در ذکر اولاد و احفاد و مریدین و مخلصین
 باب اول در حالات ابتدائی و زمانه تعلیم و کسب کمالات حضرت ایشان
 باب دوم در ذکر تالیفات و تصنیفات و اوراد و وظائف و مجربات
 طیبیه و بیشترات منامی حضرت ایشان
 باب سوم در ذکر اخلاق و عادات و مناقب و فضائل حمیده و شمائل
 شریفه و سجایای مرضیه حضرت ایشان
 باب چهارم در کیفیت مرض الموت و دیگر حالات آخرین حضرت
 ایشان

ذکر آبا و اجداد دیگر عزیزان خویشان حضرت ایشاں

حضرت خواجہ عبدالرحمن انصاری

حضرت خلیف سعید و فرزند سعید و جاکے نشین قبلہ گاہ خود محسوس
 و البرکات قدوة السالکین سراج الاولیاء عمدة الاولیاء و سنگیر و ماندگان
 ایشاں بلکہ گاہ حضرت منان جدی و مرشدی حضرت خواجہ عبدالرحمن قدس سرہ
 حضرت ایشاں ذکر والد شریف خود در رسالہ تذکرۃ الاولیاء مجملہ دورانیس
 لیسرین مفضلاً نوشته اند بہتر آن است کہ من بہ الفاظ حضرت ایشاں از

مکتبہ اصلاحیہ مذکرہ والد شریف ایشاں بنو سعید بلجی
 ایشاں طفل ہنرمند زینت پدر است

فمن الصلحاء الذین تشرفت بصحبۃ سیدی و قبلی و مرشدی مولدنا الوالد
 المرحوم قدس سرہ احوال و اوصاف و سوانح عمری و ملفوظات و کرامات حضرت
 ایشاں قدس سرہ در کتاب انیس المریدین مطبوع و مشہور است من اراد الاطلاع علی
 ذلك فلیرجع الیہ کہ این مختصر گنجائش احوال حضرت ایشاں کہ مجموعہ اخلاق محمدی و
 تمام سر را کہی بود ندارد اما چونکہ این مختصر نیز مقتضی آن است کہ ازین خوان نعمت
 شایستہ نرود بطریق اختصار کہ ریشہ از بجا و نمونہ از خروار تواریک گفت این قدر نوشته

در سنہ ۱۲۲۲ ہجری در سنہ ایک ہزار و دو صد و چہل و چار ہجری در شہر
 شامی مشہور لقبند ہار بوقوع آمد بعد از وصول بسین تمیز علوم متداولہ تا نقطہ آخر
 در طاعت آن دیار چاہل نمودہ و کسب کمالات باطنی از حضرت والد ماجد خویش خلاصہ
 آن محترم حضرت شیخ عبدالقیوم سمرندی مجددی قدس سرہ فرمودہ مجاز و مسند نشین
 در تندرہ عارفان گردیدند و بعد اتمقال حضرت ایشاں کہ در سنہ ایک ہزار و دو صد و
 در تندرہ حضرت ایشاں کمال استقامت بر سندان شاد نشیند و

و فیض بخش طالبان حق گردیدند و خلعت اخلاق محمدی منتظر گردیدند تا واضح و مستقیم
 استقامت شریعت و توکل و قسور و رصنا و خدمت فقرار و ترجم بر خلق البشر با و نورانی
 وجود و سخا خاصه حضرت ایشان بود که براس هر خلقی بابی در ایشان مریدین مذکور
 در حدود سنه یک هزار و دویصد و نود و هفت بمع عیال و اطفال هجرت نمود و تقریباً
 در حریم الشریفین گذرانیدند. کاتب الحروف که توکدش هم در شهر قندهار
 یک هزار و دویصد و هفتاد و هشت بود قوع آمده درین سفر مبارک حاضر خدمت و همکار
 حضرت ایشان بود. بعد از مراجعت سفر حریم الشریفین بقیه عمر مبارک در دیار
 در قریه ساداتان ککهر بسر بردند و مخلصین مریدین سنده را فیضها بخشیدند. با وجود
 کثرت فتوحات حضرت ایشان در خوراک و پوشاک و مکان سکونت هیچ تکلف
 نفرمودند و بحال ساده و ضعی عمر شریف با خرد رسانیدند. فتوحات مریدان را اکثر
 الحاجات و فقر و مساکین و ذوی القربی اعطای فرمودند و حصه قلیل آل و صبیان
 عیال و اطفال خود می آوردند چیزی که از متاع دنیوی جمع فرموده بودند همین کتابها بود
 که از جمیع علوم و فنون هر جا که نام کتابی می شنیدند یا کتاب یا بقیه دست می آوردند
 و داخل کتب خانه می فرمودند در محافظت و مطالعه آل سعی بلیغ می فرمودند و اولاد و اصحاب
 و متعلقات خود را نصیحت و کوشش علم خواندن می کردند. و از اعمال ظاهری و ریاضت
 زیاده کوشش در صفائی باطن و تخلق با خلق با اخلاق آل سرور صلی اللہ تعالی علیہ وسلم میفرمودند
 و شوق حریم الشریفین دائم العمر صفت لازمی شان بود که هفت مرتبه سفر مبارک را در عمر
 خود عمل آورده بودند. و براس هزارات اولیا از راه های دور و دراز سفر می کردند و بر
 مزارات اولیا قدس اسرار هم مدتی استقامت می کردند. تستراحوال و پوشیدگی خود
 از نظر عیال عادت جلی شان بود. اگر کسی از مریدین و مخلصین بالمشافهه یا بدلیه کتابت
 میج و وصف خود می شنیدند از آن ناراض می گشتند و استغفاره می فرمودند و از آن

اور وہاں نفس نفیس خود و از تہا رفتن و بر خاک و بویا خوا بیدن و پیادہ رفتن ایچ عار
 شدہ و خود را سکین و این اسکین می فرمودند و در خدمت ذوی الحجاجات اگر چه مردم
 نام و حسین باشد بجا می کوشیدند۔ الحاصل کہ متخلق باخلاق اللہ بودند و در وقت
 خود ثانی نہ نوشتند۔ افسوس کہ قدر انچنین در شاہوار و مجموعہ اسرار کسے نہ انست
 و همچنین بار از سربستہ خود محو انوار آہی گردیدند۔ در سنہ یکہزار و سہ صد و پانزدہ دویم ذی قعدہ
 یوم جمعہ وقت ضحوة الکبریٰ، بمرض بواسیر و اطلاق ازین عالم بے نبات چشم حق بین خود پوشیدہ
 انتقال بر حسب ذی الجلال فرمود۔ در عالم حیات مدت ہفتاد و یک سال قمری عمر شریف
 خود کمال نیکنامی باخر رسانیدند۔ اِنَّا لِلّٰہِ وَاِنَّا اِلَیْہِ رَاجِعُوْنَ۔ انتہی
 حضرت قبلہ گاہی قدس سرہ آنچه در کتاب ہائے خود شامل و فضائل و مناقب علمی
 و علی والد شریف خود نوشتہ اند کافی و شافی است اما از زیادہ ضرورت خامہ فرسائی
 نیست لکن قصہ ہجرت کردن ایشان از خراسان بعبستان و احوال تشریف آوری
 اوشان بملک سندھ و کیفیت توطن دین ملک و سکونت مع عیال و اطفال و متعلقین
 در شہر مکر و انتقال اوشان در اینجا نوشتن ضرورت مخفی نماند کہ وطن اصلی آباد و اجداد ما
 تا اجداد پشت در قندھار ملک خراسان است جد خامس راقم الحروف حضرت شاہ غلام
 و والدش حضرت شاہ غلام محمد در پشاور بستند در زمانیکہ سلطنت بادشاہان اسلام در
 ہند نوال گرفت و سکھاں بر پنجاب مسلط شدند و شہر سرہند شریف را کہ وطن اصلی آباد
 و اجداد ما بود ویران کردند حضرات سرہندیہ اولاد حضرت مجدد در بلا و متفرقہ متفرق شدند
 بعضی برامپور رفتند و بعضی بعبستان و بعضی بخراسان ہجرت کردند۔ اجداد ما حضرت
 شاہ غلام حسن و شاہ غلام حسین ہر دو برادر فرزندان حضرت شاہ غلام محمد حسب استدعای
 احمد شاہ درانی و شاہ مندی نخلصان ولایتی در پشاور کہ ملک اسلام و تبع خراسان بود
 ازین اختیار نمودند۔ جد ما حضرت شاہ غلام حسن و والدش شاہ غلام محمد در شاور رحلت

کردند و بهمانجا مدفون شدند فرار ایشان بیرون شهر نشاء و متصل چپاؤنی موجوده
 است و احاطه دیوار با حجره های مجاورین بر مقبره ایشان برای آسایش زائرین و مسافران
 تعمیر یافته است و تا ایندم موجوده فرزند شاه غلام حسن جدما حضرت غلام نبی از ایشان
 آمدند و در آنجا سکونت اختیار کردند و همدر آنجا رحلت نمودند قبر ایشان در احاطه علی
 نزدیک مقبره عم او شان حضرت شاه غلام حسین مشهور حضرت جی صاحب قندهار و
 مشهور و معروف و زیارت گاه عام و خاص است بعد از آن فرزند او شان حضرت خواج
 فضل الله صاحب بعد از آن فرزند او شان حضرت شاه عبدالقیوم هم در شهر قندهار
 عمر بسبر بردند و قبرهای ایشان هر سه در جنب یکدیگر اند و ولادت جدما حضرت خواج
 عبدالرحمن ابن حضرت شاه عبدالقیوم و نشو و نما می حضرت او شان هم در شهر قندهار
 واقع شد و والده ماجده حضرت ایشان مجدیه بنت حضرت شاه ضیاء الحق معروف حضرت
 شهید خواجهر عینی حضرت آغا عبدالرحیم صاحب مٹاری و اله بود شاه ضیاء الحق و شاه
 فضل الترمید و برادر عینی فرزندان شاه غلام نبی بودند یعنی والده حضرت خواج عبدالرحمن
 بنت العم والده ماجده ایشان بود پس حضرت آغا صاحب مٹاری و اله خالوی ایشان
 حضرت شهید هم جد مادری و هم برادر جد حقیقی ایشان می شود.

حضرت ایشان ایام طفلی در آغوش والده ماجده خود حضرت شاه عبدالقیوم تربیت
 یافتند و از خدمت والده بزرگوار خود و از دیگر علمای وقت خصوصاً عمده اسلام
 حبیب الله صاحب قندهاری مؤلف کتاب مغتنام در اصول فقه که از علمای
 متبحرین آل دیار بود کتب درستی از معقول و منقول خوانده در عمر مفیده سالگی فارغ التحصیل
 شدند از حضرت ایشان منقول است که در ایام طالب علمی شوق مطالعه بجای داشتیم که
 در ایام خواندن کتاب مطول حضرت والده مرا متال کردند شوق مطالعه نجومی داشتیم که بعد از
 نماز حضرتن تا صبح مشغول مطالعه می بودم و بدیگر طرف هیچ خیال نمی شد بعضی اوقات

حضرت والدہ یعنی شاہ عبدالقیوم مشاہدہ این احوال می نمودند خدا کی جل شانہ بجای می
آوردند بعد از تحصیل علوم ظاہری بخدمت والد بزرگوار خود تحصیل علوم باطنی و سلوک
طریقہ نقشبندیہ و استفادہ فیوض و برکات کمرہت بستند و رسیدند بجایگی رسیدند
حضرت ایشان در شہر قندھار سکونت در مکان آبائی خود داشتند در یک
حصتہ خود دور و یک حصہ برادر ایشان حضرت عبید اللہ معروف بخلام جان مع عمیال
و اطفال اقامت پذیر بودند و در جنب آن خانہ خواہر ایشان والدہ حضرت شیرین جان
آغا بود سرای مذکور و مسجد آبا و اجداد اما حال در محلہ "بردوانی" از دوازده ہزارنی در شہر
قندھار موجود است و حضرت قبلہ گاہی قدس سرہ ہمیشہ بکے مرمت و تعمیر آن وقت
ضرورت مبلغ می فرستادند و بواسطہ آنفا عبد الحکیم جان مرمت و گلکاری آن ممکن نبود
تا سنہ ۱۲۸۱ و دوران نشوند و آثار قدیمہ آبا و اجداد باقی ماند حضرت ایشان بعد از وفات
قبلہ گاہ خود حضرت شیخ عبدالقیوم در محال ارغستان کہ از شہر قندھار سمت مشرقی بسا
سی کردہ است قطعہ زمین و جوی "شکریں" خرید نمودند و در آنجا مسجد و خانہ بنا ساختہ
از قندھار بسبب مظالم حکام وقت و طوائف الملوکی در سنہ یکہزار و دو صد و ہشتاد و یک
مع عمیال و اطفال ہجرت کردہ رفتند و در آن صحرا با از شہر و حکام و فتنہ و فساد گوشہ گرفته
نشستند مردم صحرائی کہ فطرۃ سادہ لوح صاف دل و صاف گوی و مسلمانان خوش
عقایدی باشند قدم ایشان را ایر رحمت دانستہ از انوار ظاہری و باطنی ایشان
استفیدہ و بہرہ اندوزی شدند و اخلاص و محبت بجدی داشتند کہ بعضی از آنها مانند
ملا سلطان محمد و غیرہ مجنوں صفت مفتول و مہوش گردیدہ بودند اگر حکایات محبت
و اخلاص ہندی آل افغانان نو مرید و صادق الاعتقاد کہ از مردمان ارغستان شنیدہ میشود
بسیار است سخن دراز میشود و از موضوع ما سخن فیہ خارج
تعمیر ذوال ایام در میان امیران کابل و سرداران محمدزی سخت بے اتفاقی و

خانہ جنگی افتادہ بود، برادر با برادر و پسر با پسر بر سر پیکار و عداوت بودند۔
 موقع را غنیمت دانسته برخراسان یورش کردند امیر شیر علی خاں والی کابل گرفت
 ترکستان گرفت و بموت طبیعی در راه درگذشت بعد از آن پسرش یعقوب خاں
 کابل تخت نشین شد، مگر انگریزوں اورا قید کرده بہندستان آوردند باقی الیوب خاں
 پسر دوم امیر شیر علی سمت قندھار متراجم انگریزوں شد و بالتفاق اقوام افغانہ و مجاہدین
 برابر سہ سال بالنصاری می جنگیدند۔ و انگریزوں را دم در بینی کردند تا کہ امیر عبدالرحمن
 ابن العم ایوب خاں مدعی تاج و تخت از طرف روس با جمعیتی برآمد و با انگریزوں
 ساز باز کرده عہد و پیمان با ہم مستحکم کردند۔ انگریزوں اورا در کابل امیر کرده خود پوریا بستہ
 پروا شستہ واپس بہندستان آمدند۔ و نظم و نسق ولایت خراسان با امیر عبدالرحمن
 تفویض نمودند پس امیر عبدالرحمن بمقابلہ ایوب خاں لشکر کشی کرد و جانب قندھار یغار
 نمود۔ مگر تمام الوس افغانہ و اکابر ملت و علماء و مشائخ تسلط امیر عبدالرحمن را عین تسلط
 نصاریوں دانستہ فتوای سے جہاد دادند و با ایوب خاں کمر ہمت و معاونت بستہ
 بدافعت دشمنان او پروا ختند۔ مگر تقدیر مساعدت او نکرد۔ امیر عبدالرحمن خاں
 غالب آمد و ایوب خاں فرار کردہ با یران رفت و از یران بہندستان آمدہ بقیہ احمد
 در زیر سایہ انگریزوں گذرانید۔

بہر حال چوں امیر عبدالرحمن بر ولایت خراسان تسلط گرفت در پی جنگی اعلا
 و مخالفین خود گردید ہر کرامی یافت بہ تیغ بے دریغ می کشت یا بانواع تعذیب
 عقوبتہا معذب می نمود۔ خصوصاً از سرکردگان قوم و طبقہ علماء و مشائخ ہر کہ با او
 جنگ کردہ بود یا فتوای سے جہاد دادہ بود آن را مطلقاً نمی گذاشت۔ چنانچہ در طبقہ
 علماء عالم مشہور و معروف ملا عبدالرحیم آخندزادہ و در طبقہ مشائخ حضرت آغا عمر جان
 را مع فرزندکشس نوجوان عبدالباقی جان بقتل رسانید و از سرکردگان افغانہ و سرداران

کی چہ گفتہ شود۔ عالمی یا قتل شدند یا راہ فرار گرفتند۔
 دوران شورا شوراشوری و ہنگامہ فتنہ و فساد حضرت ایشاں عزم ہجرت
 عربستان کردند۔ تمام عیال و اطفال و متعلقین و خدمتگاران از ذکر و اناث و
 سفار و کبار کہ تقریباً پچاہ و شصت نفر بودند چرا کہ عیال و اطفال برادر ایشاں مرحوم
 حضرت غلام جان کہ در مکہ فوت شدہ بود، و خواہر محترمہ ایشاں زوجہ حضرت حبیب اللہ
 کہ در بمبئی نوجوان فوت شدہ بود یک فرزند یتیم مسمی عبد القدوس معروف بہ شیریں جان
 گذاشتہ بود و اس ہمہ عجا ئز و ارا مل و تیمالی را متکفل پرورش حضرت ایشاں بودند
 از ارضستان در سنہ یک ہزار و دو صد و نود و ہفت کوچ کردہ بسواری کجاوہ ہا و شتر
 و ستوران روانہ شدند۔ اسباب ضروری و کتب خانہ ہم ہمراہ خود برداشتند۔ منزل
 بمنزل بقلات بلوچی رسیدند۔ بجای مستوفی فقیر محمد خاں کہ از مخلصان صمیمی آل دیا
 بود چندے اقامت کردند و ازاں جا بشہر بجاگ ناڑی تشریف آوردند و بجای قاضی
 حامد اللہ و ملا عبد الحکیم رخت اقامت آگہندند و در ماندگی سفر دور کردند۔ در ایام اقامت
 بجاگ ناڑی برادر راقم الحروف مسمی محمد عابد کہ نخستین اولاد حضرت قبلہ گاہی بود و ولاد
 شد و ہم در اں جا وفات یافت۔ بعد ازاں کوچ کردہ بشہر گڑھی بسین از مصافات
 شہر شکار پور رسیدند۔ در انجا رئیس کبیر خاں صاحب عطاء اللہ خاں بارگزی قدم
 ایشاں را منتہم داشتہ یک ماہ کامل ضیافت نمودہ انواع خرمات لائقہ و جان شاری
 بعمل آورد و اصرار نمود کہ حضرت ایشاں مستقل طور ہمیشہ دریں جا سکونت اختیار نمایند
 برائے مستورات خلاصہ طوبی و برای حضرت ایشاں اوطاق خود میدہم را اوطاق مذکور
 بنام حضرت ایشاں تا حال در گہری موجود است) و برائے کفالت اہل و عیال از جاگیر خود
 یک حصہ علیحدہ کردہ میدہم۔ مگر حضرت ایشاں قبول نکردند و فرمودند ما برای نشستہ
 سبندہ نیامدہ ہستیم، ما بجاگ پاک عربستان مشت خاک خود را می بریم و این چنین

استدعا مستوفی قلات والہ و دیگر ہر جا مخلصان عرض میداشتند و از حضرت
ایشان ہمیں جواب می یافتند۔ القصدہ در انجا سفر خشکی بر شتران و ستوران گذشت
از سکر بسواری کشتی در دریای سندھ بمطعموی کہ حالا بمٹاری معروف است آمدند
مٹاری از مخلصان و مریدان آبا و اجداد پیر بود چرا کہ از زمانہ قدیم مسکن و منزل گاہ حضرت
بود قبہ بی بی صاحبہ جدہ ایشان بنت شاہ غلام البنی خواہر حضرت فضل اللہ و شاہ
صیاد الحق در انجا است و ظالموی ایشان حضرت آغا عبد الرحیم صاحب در انجا بود و پیش
از ورود قافلہ حضرت ایشان از قندھار ہجرت کرده در انجا رسیدہ بودند و متصل قبہ
و مسجد بی بی صاحبہ سکونت پذیر شدہ بودند چندے در مٹاری اقامت کردہ حسب
استدعائے سید میران محمد شاہ کہ مرید و مخلص والد ایشان حضرت قندھار والہ بود۔
وز مینداری اور قریہ سادات ککھڑ پو بککھڑ آمدند (ککھڑ بکستری ہندی و ضم کان و ہای
مختلفی درای ہندی اسم قریہ سادات متعلوی است) و تقریباً یک سال کما بیش
۱۲۹۹ و ۹۰ھ در ککھڑ توقف افتاد چون موسم حج آمد از ککھڑ براہ دریا بکراچی بنشد
روانہ شدند و با قافلہ سابقہ بعضی دیگر مخلصین سندھ ہمراہ و ہمراہ شدند۔ در ان زمان
جہاز حج از بندر بمبئی بجدہ روانہ می شد نہ از کراچی چندے روز در کراچی بجای سیٹھ
مراد نزول فرمودہ و تہیہ اسباب سفر نمودہ از بندر کراچی در کشتی ہائے دریائے شور
سوار شدہ بخیبر پختونخوا رسیدند در ان زمان سیٹھ نہ کریا در ان جا مالک جہاز ہا و اہل خیر و
اخلاص مند بود و خدمت و تواضع مکرمت بستہ بند و بست سواری و روانگی حضرت ایشان
در جہاز دہانی بخوب و جویبار و اور۔ از خدمت والدہ صاحبہ شنیدہ ام کہ سیٹھ صاحب
نکور بجدی اخلاص و حسن خدمت نمود کہ ملک جہاز معنت داد و از حضرت ایشان با مقام
رفقاہ تول جہاز گرفت۔ و تقریبی از حضرت قبہ گاہ خوب یاد داریم می فرمودند کہ خلیفہ میان
خدا و نہ مجاور مخدوم صاحب مدنی والہ در ایاست کہ حضرت ایشان در بمبئی بودند سمعیشن

رسیده که حضرت ایشاں با جمع کثیر و جم غفیر از رقار و فقرا و بچرین شریفین می روند و
 حالاً به بیچی رسیده اند شش صد روپیه کهدار را لوٹ ادران وقت رنج نمودند برای زاد راه
 و تخرج سفر نماندند حضرت ایشاں روانه کرد و در خط خود عرض داشت که من خود سبب جاری میزن جانم خدمت شریفیایست که نتوانم
 این نذرانه محقر قبول فرمایم حضرت ایشاں از بسبی روانه شده به بندر جده رسیدند و از جده بام البلاء
 مکه مکرمه رسیدند و در جاکه شیخ عبداللہ سندھی والد شیخ محمد حسین سندھی که در آن زمان مطوف
 سنود بود و الحال از بمبیر لایش محمد صالح و احمد و عبدالقادر و دیگر محلمان در مکه موجود هستند
 سه سال متواتر سنه ۱۳۰۰ هجری و سنه ۱۳۰۲ هجری بعضی در طائف شریف و بعضی در مکه اقامت کردند
 بعضی حالات و واقعات آن روزگار حضرت قبله گاهی در انیس لمردین متفرقا ذکر کرده اند
 بعد از آن بعد شوق و غرام جانب دال السلام مدینه طیبہ علی صاحبها الصلوٰۃ و التحیۃ رفتند و کیسال
 و چهار ماه در آن بلده طیبہ اقامت نمودند بعد از آن بمشورہ بعضی دوستان و اشارہ بعضی
 بزرگان غزم معاونت بوطن مالوف خود خراسان کردند حضرت قبله گاهی قدس سرہ میفرمودند
 کہ مولانا رحمت اللہ مہاجرکی بانی مدرسہ صولتیہ کہ از اکابر علمائے زمان و دوست حضرت کلاں
 بود برای معاونت بہندستان بار بار حضرت ایشاں را اصرار می نمود می فرمود کہ شما باز
 بملک خود بروید چرا کہ در اینجا مخلوق خدائے تعالیٰ اجل شانہ ما از وجود شما فائدہ خواهد
 رسید و عالمی فیض یاب خواهد شد و شما این قدر بسیار عالمک و متعلقین ہمراہ خود وارد مباد
 از تنگی معاش بریشان شودید چرا کہ گذارہ این ملک سخت است بغیر اورا معین گذران
 مشکل است و در ملک ہند فراوانی دار زانی است بیک پیسہ خود مردم سیر میشود و میفرمود
 کہ (استیتان زمین منجی نیست عمل منجی بہت بہر جا کہ باشد اگر زمین منجی بودی ابو لہب ناری
 نبود) خیر حضرت ایشاں بعد از اقامت پنج سالہ در بلاد طیبہ واپس بغزم ملک خود مراجعت
 فرمودند و باز گذرا ایشاں بر ملک سندھ اتنا و مخلصین و مجبین سندھ از رفتن خراسان
 منع شدند و ہمہ یک زبان متفق شدہ عرض کردند کہ حضرت با امروزد دشمن قوی بادشاہ غمخوشم

برسر اقتدار است و در پی آزار است خود را در مہلکہ انداختن و عیال و اطفال را
 دشمن دادن خوب نیست چارناچار حضرت ایشان در شہر کٹر آمدند کٹر نام قریب الیہ
 کنارہ دریک سندھ جانب جنوبی از شہر حیدرآباد بمسافت ہشت کردہ (درال قریب
 میران محمد شاہ والہ بخش شاہ زمینداران شہر کٹر و دیگر سادات متعلومی جاہائے خود را
 کردہ برائے سکونت حضرت ایشان دادند و مدۃ العمر خیلے جان نشاری با و اخلاص
 محبت ہائے مانوق البیان بروئے کار آوردند۔ در تعظیم و توقیر صاحبزادگان بلکہ خادمان
 در گاہ دقیقہ از دقائق فرہ نمی گذاشتند و تقریباً ہر سال حضرت ایشان در قریب کٹر
 گذرایندند و در ایس ایام حضرت ایشان یک اوطاق کلاں برائے مہمانان خود برکنار
 جوئے جون واہ طیار کردند و در جنب آن یک مسجد بختہ تعمیر کردند و نماز پنج وقتہ
 در مسجد خود ادا می کردند۔ الا روز جمعہ کہ مسجد جامع سادات کٹر والہ می رفتند و نماز
 جمعہ در آنجا میخواندند۔ در ظرف ایس سنوات عشرہ (موافق سنین ہجرت) کٹر شریف مرجع
 خلایق و مجائے عالم گردید۔ از اطراف و اکناف سندھ ہرگونہ مخلوق از خواص و عوام و فقراء
 و افراد و مشائخ و علماء قطع منازل و مراحل کردہ جوق در جوق می آمدند و از چشمہ فیوض و
 برکات ایشان مستفید و سیراب شدہ می رفتند۔ و خود ہم بر دعوت نخلصاں بستواری اسپان
 و شتران دود دور تا اقصائے حدود سندھ بسفر می رفتند۔ از جانب شمال تا حیک آباد
 سیوی و بھاگ ناڑی سفر ایشان می شد و از جانب جنوبی تا کمارہ کنارہ سمندر و از
 جانب شرقی از ملک نارہ تا رنگستان تھرنی رفتند۔ فتوحات از ہرگونہ روی آورد بعضی
 مردیان زمین ہائے زرعی می دادند و بعضی مال و مویشی و بعضی تمام اموال و املاک و
 اثاث البیت خود را ہبہ یا وصیت می کردند۔ چنانچہ در ایام سکونت کٹر شریف چون تقریب
 شادوی کتھالی فرزند ایشان عموی صاحب حضرت آغا محمد حسین پیشین آمد دعوت ولیمہ
 عام دادند و بسیار مردمان آمدند۔ مبلغ بیست ہزار روپیہ کلدار بطریق شارب حسب

رفت این دیار جمع شدند حضرت ایشان آل را تقسیم کرده هفت هفت هزار ہر دو
 سران خود دادند و یک ہزار دانا خود حضرت عبدالقدوس صاحب را و یک ہزار تیرا
 تیرا کہ در آن ایام از نیرہ ہا فقط من پیدا شدہ بودم دادند۔ و دو ہزار اہلیہ خود جدہ ما را
 دادہ باقی دو ہزار برای سفر عربستان پیش خود نگاہ داشتند۔ درین ہمہ مدت ہمتاوی
 حضرت ایشان آرزوئے معاودت بملک خراسان از دل نکشیدند و سکونت سندھ
 مستقلاً اختیار نہ نمودند مگر از جہت مانع نہ کور راہ رفتن بخراسان نمی شد عارضی طور عمر خود
 را در سندھ گذرانیدند تا کہ بیک اہل در رسید و ہمیں جا جان شیریں بجای آفریں سپردند
 لامراد لقضائہ ولا معقب لحکمہ یا ابن آدم توید و اریید ولا یكون الامارید۔
 دو سہ سال پیش از رحلت ایشان بر قریہ کٹر خوف غرقابی پیدا شد دریا کے سندھ
 پنج بایں جانب قریہ گردانید۔ و ساحل جنوبی را از پنج برکنندہ در قعر خومی انداخت سائیں
 قریہ تہتہ کوچیدن کردند۔ دہر کس بنا حیثہ کہ مقتضای وقت و حال او باشد رفتن گرفتند
 میر غلام علی خاں تالپر امیر کیر ساکن شہر ٹنڈہ غلام علی کہ مرید صادق العقیدہ و مخلص
 جان تبار حضرت ایشان بود استمدعا نمود کہ در ٹنڈہ سائیں داد قریب ٹنڈہ محمد خاں
 برکنار شہرگونی من باعنا و زمینہا دارم مکانی بر فضا و خوش ہواست و ہم از خطرہ دریا دور و
 برداعت و بسائیں معمور اگر حضرت ایشان از ٹنڈہ انتقال کردہ در انجا سکونت اختیار فرمایند
 زمینہ سعادت و خوش قسمتی با خواہد بود۔ ہر وقت کہ با یاں بحیدر آبادی رویم رفت و آمد
 زمین راہ می خود نگاہ از سعادت قدمبوسی مشرف شدہ باشیم و قطعہ زمین برای انداخت
 سکونت اہل و عیال من نندانہ در گاہ می کنم حضرت ایشان معروض اورا ب معرض قبول
 فرمایند و حضرت قبلہ گاہی را برای تعمیر مکان در ٹنڈہ سائیں داد مامور فرمودند چنانچہ
 حضرت ایشان کار تعمیر در دست گرفتند اولاً ایک احاطہ دیوار عالم پناہ از گل و لای
 احاطہ بہار حیرت بنا کردند و اندرون آن مکان حویلی کلاں کہ تا الآن موجود و خانہ

و جو سکونت در ٹنڈہ سائیں داد

ام العیال است تعمیر کردند چون این مکان تعمیر یافت بقضای آن جن و علی است
حضرت کمال در کتبه وفات یافتند گورستان کتبه نزدیک دریا در خوف غرقایی بود پس
مشوره مخلصین و اهل شوری برین قرار گرفت که دفن حضرت ایشان در دامن کوه گنجه که جانب
شمالی از کتبه بمسافت یک کرده واقع است کرده شود تا بعد ازین تمام مردمان گورو لواحی
اموات خود را در آنجا برده گورستان عام سازند و بمرو و هور از خوف و خطر دریا و غیب
محموظ و مصنون مانده الحاصل که جنازه حضرت ایشان در آنجا برده گنجینه اسرار و علوم را
در دامن کوه گنجه دفن کردند و بعد از آن مردم اطراف و کناف اموات خود را در آنجا دفن
کردن آغاز نمودند و امروز در عرصه پنجاه سال گورستانی عظیم در حوالی مزار شریف آباد شد
و تمام غریبان و قریبان را در آنجا سپرد خاک نموده میشود

در وحشت مرگ هم تنهایی نیست یاران غریبان طرف بیشتر اند

بعد از آن سلسله تعمیریت و فاتحه خوانی و خیر و خیرات شروع شد و هم درین ایام حضرت
قبله گاهی برای آسایش نازین و وارین کار تعمیر مقبره شروع کردند مگر حسب وصیت
قبله گاه خود تعمیر قبه بر سر قبر او شان نکردند فقط چار و یواری مریع بطول و عرض ده گز
از حشت های پخته بنا کردند و سقف آن بر سر استونها سنج قائم کرده بر آن نازین
سایه ساختند لیکن محاذی قبر شریف در سقف روزنی کشاده داشتند تا مانع باران حاصل
آسمان نباشد و برای مقبره دیگر سپانندگان احاطه وسیع کرد اگر دآن از یواری تعمیر
کرد این شدند و اندرون آن دو کوئی ما برای بهایش مجاورین و نازین تعمیر نمودند و
بعد از چند سال در احاطه مذکور مسجدی و در جنب آن دو حجره بنا کردند مکه هو الموحج
الآن و تاریخ تعمیر آن جناب سید حاجی اسد الله شاه کتبه ای که بر لوح کاشی نوشته بروز و از آن
نصب کرده اند چنین گفته

بناشد مسجد زیباله احمد بیاجلت عدین را بکن سیر

چو شد آغاز و انجامش بخوبی قد اسالشی بگو تمام بالخیر
 چون ازین کارها فارغ شدند و ختمہ سالیانہ حضرت قبلہ گاہ خود بجا آوردند و تمام
 مخلصین و اقارہ و احباب آمدند و رفتند بعد از ان حضرت قبلہ گاہی حسب غم سابق
 از مکہ شہرت کردہ مع تمام عیال و اطفال خود بہ طنڈہ سائیں داد و در سرانے خود کہ سابق
 طیار شدہ بودند نشستند و بعد از ان در طنڈہ مسجد و اوطاق دکوٹی ہائی ٹوکران و مکتب
 وغیرہ تعمیر کردہ دیگر احاطہ بیرونی و دیوار قلعہ بر تمام آبادی و تعمیرات در طول و عرض
 ہشت جریب گردانیدند کہ تا آسین دم پیش نظر ناظرین مشہود و موجود است و مسکن اہل
 البیت و ماوای غریبا و مساکین و زائرین است و مملو از خانہ ہائے اولاد و احفاد آہن است
 سرگذشت آبا و اجداد و کیفیت قیام مادر طنڈہ سائیں داد۔

والبقاء لله وحده سبحانہ و تعالیٰ

در منقبت حضرت ایشان شاعران آل وقت بزبان فارسی و عربی بسیاری از قصائد
 مدحیہ و مراسلات منظومہ گفتہ اند در انیس لمریدین بعضی نوشتہ شدہ اند از انجملہ منظومہ
 آخوند یار محمد متعلوی کہ در سلاست و روانی مانند آب حیات است و خوشتر از شیرہ نبات
 دین جا ذکر کردہ میشود و صاف گوئی و سادہ لوحی او قابل داد است و لائق مبارکباد
 ہزاراں نازک خیالی و بلند پروازی را بر این چنین خوش بیانی و شیریں زبانی قربان باید کرد

اے صبا گر لبوی مکہ روی	از تو بر من ہزار احسان است
آں دیارے کہ ہر خس و خارش	بہتر از یاسمین و ریحان است
در ہما نجاست پیر و مرشد من	نام نامیش عبد رحمان است
ہست آل امام ربانی	آنکہ سرتاج اہل عرفان است
مسکنش حسب قسمت است آنجا	وطن صلیبش خراسان است
کعبہ عارفان راہ خدا	قبلہ حبلہ اہل ایقان است

مقتدائے گروہ مقبولان
 بر سپہر کرامت و عرفان
 غمزدہ بہر جسمہ غمزدگان
 صاحب فضل و جود و فیض و عطا
 چون رسی در جناب اقدس او
 باز خواں بر سرش سلام ازین
 بعد ازاں گو بصد خشوع و خضوع
 بارها گریه بر تو گفت و نوشت
 حسب ارشاد تو وظیفہ او
 تا مگر او کشتائے یابد،
 بیک از بخت نامساعد خویش
 در غم رزق و در دلبے شغلی
 چه گزرفت ز آن گدا کہ شہا
 کرے گر کنی و گر نہ کنی
 بہر حق و حقیقت بخواہ از حق
 در دعا دست بر خد ابرو دار
 سید سرور ابرائے خدا
 حضرت ایشان (خواجہ عبدالرحمن) در عمر خود چہار زوجات گرفتہ بودند
 و از ہما اولاد پیدا شدہ و در حیات ایشان و در خوروی فوت شدہ، الا از زود
 اخیرہ کہ جدہ مایاں بود و عنقریب ذکر آل می آید دو فرزند و یک دختر خلف گرفتہ
 فرزند اکبر قبلہ گاہی حضرت محمد حسن و فرزند دوم عموی صاحب حضرت

حسین تولد اوشان در ۱۲۸۸ھ شدہ یعنی وہ سال از حضرت قبلہ گاہی در عمر
 خود را بودند در علوم عقلیہ و نقلیہ صاحب کمال بودند از خدمت والد شریف خود و دیگر
 فضلا کے وقت علوم مروجہ خواندہ بودند از کار ہائے زمانہ فارغ البال و مطالعہ
 کتب روز و شب اشتغال داشتند در ہمہ علوم و فنون خصوصاً علم ادب و علم
 تاریخ و سبب معلومات و یدِ طولی داشتند در شعر گوئی و لغات فارسی و عربی و قواعد
 ہر دو زبان بے نظیر و ماہر بودند مجلس ایشاں باوقار و تمکین بود بغیر توجہ و التفات
 اوشاں کسے را جرات چون و چہرانی شد مگر مباحث علمی و گفتگوی کتابی را بسیار
 دوست داشتند از ان خفہ و ملول نمی شدند و باہر کسے سلسلہ جنبانی سوال و جواب
 می کردند و از ان خوش می شدند یک کلیات مطبوعہ مشتمل بر غزلیات و قصائد و
 تاریخا و رباعیات و دیگر صنائع و بدائع شعریہ دارند کہ از ان کمال بلاغت و
 براعت ایشاں ظاہر می شود۔ افسوس کہ در این ایام در ماہ صفر ۱۳۶۸ھ بمصر
 ہشتاد سال ازین دار فانی بسر لے جاودانی رحلت نمودند رحمہ سبحانہ و تعالیٰ
 و جنازہ اوشاں را بمقبرہ حضرت کلال در کوہ گنجہ آوردند۔
 حضرت عموی صاحب در عمر خود چہار زوجات یکے بعد دیگرے گرفتند و
 کثیر الاولاد بودند و ہمہ ازواج و اولاد در زندگانی اوشاں فوت شدند فقط یک
 صبیہ صلیبیہ کہ لبھا جنازہ غلام مرتضیٰ فرزند حجتہ اللہ فرزند حضرت ضیاء احمد صاحب
 میر والہ منسوب است زندہ است و دیگر اولاد از فرزند خود مرحوم و منقولہ
 آقا محمد اسماعیل جان کہ در حیات ایشاں وفات کرد و چند نفر خلف گذاشتہ اند
 مرحوم آقا محمد اسماعیل ابن العم فقیر فرزند ایشاں در ۱۳۰۶ھ بمصر در ۲۷
 ہاشدہ بودہ۔ شخصے صالحے و دیندار صاحب اخلاق حمیدہ و اوصاف سعیدہ
 فقیر خیلے محبت و الفت و مہربانی با داشت۔ در فارسی دانی و شعر گوئی

فائق و از عربی واقف بود. در شعر روشن تخلص می کرد مرحوم در سال ۱۳۶۱ هجری در شهر
 کراچی در حیات والد خود انتقال نمود، جنازه اش را در ریل گاڑی برداشته بکوه گنجد در
 مقبره جد مرحوم آورده سپرد خاک کردند. مرحوم سه پسر و چهار دختر خلف گذاشتند
 فرزند کلانش محمد اسحاق جان صاحب اخلاق جمیل و فرزند دوشمش ابراهیم جان
 صاحب علم و فهم و فرزند سومش برخوردار عبدالمجید تا هنوز صغیر السن است محمد اسحاق
 جان و ابراهیم جان هر دو صاحب عیال و اطفال اند و هر سه برادر خواهر زادگان این فقیر
 می شوند چرا که مرحوم اسماعیل جان هم برادرزاده و هم داماد حضرت قبله گاهی بود.
 دختر حضرت کلان یعنی عمه فقیر خواهر عینی حضرت قبله گاهی والدۀ آغا عبدالسلام
 جان که تولد او در شهر قندهار سن ۱۲۸۸ هجری شده است و دو سال در عمر حضرت قبله گاهی
 خورد تراست از نساء صالحات و قانتات صابره و شاکره صاحبہ علم و تحمل و عفاف و
 کفاف خدمتگاران و عیال و عبادت گزار پروردگار است تعالی و تقدس تا هنوز
 که عمر شریفش بهشتنا و بهشت سال رسیده سه ماه متواتر رجب و شعبان و رمضان
 و سته شوال روزه می دارد و را گفته می شود که حال سن پیروی ضعیفی شمار سیده است
 این قدر تکلیف روزها نکنید می گویند در خوردی در عربستان آغای کلان یعنی
 برادر خود قبله گاه فقیر کتابی میخواند و در آن فضائل این سه ماه نوشته بود از آن زمان
 تا الآن این هر سه ماه روزه داشتن شروع کرده ام و بعد از آن گاهی نگذاشته ام.
 منسوب بحضرت حاجی عبدالقدوس معروف بشیرین جان ابن حضرت حبیب اللہ
 ابن حضرت عظیم اللہ ابن حضرت امین اللہ ابن حضرت خواجہ شاہ صفی اللہ صاحب
 کابلی قدس سرہ) شده اند حضرت شیرین جان آغایم خواهرزاده حضرت کلان و هم
 داماد حضرت ایشان و هم خلیفہ ما و ون و مجاز حضرت او نشان بودند و در طفلی والد
 او نشان بغربت در شهر بمبئی فوت شدند پس خالوئے او نشان حضرت کلان او

عمر حضرت خواهر حضرت قبله گاهی

حضرت عبد القدوس معروف بشیرین جان

راورد آغوش تربیت خود گرفتند و چون اولاد خود پرورش دادند و چون کلاں شد
و خیر خود بی بی مشار الیہا را با و تزویج کردند بسیار محبوب و مرغوب خالوئے خود
حضرت کلاں بودند حضرت ایشان در حقش می فرمودند شیریں جان چنانچه نامش
شیریں است خود ہم شیریں است و خودش ہم خیلی شیوہ اخلاص و محبت و اعتقاد
بخالوی خود و مرشد خود حضرت کلاں میباشند.

حضرت قبلہ گاہی ذکر خیر او در "النساب الانجاب" باین الفاظ فرموده اند:-
حضرت میاں عبدالقدوس مشہور بحضرت شیریں جان صاحب این حضرت
عمہ زادہ مؤلف کتاب عقی عنہ بودند، در حدوود ۲۰۰ھ در شہر قندھار متولد شدند از
ایام طفولیت تا سن شباب تربیت صورتی و معنوی از حضرت قبلہ و کعبہ مؤلف یافتہ
بودند و با انواع کمالات فائز شدہ بودند و سلوک و خاندان مجددیہ بہ ترتیب از حضرت
قبلہ ما کہ خال ایشان بودند با خررسانیدہ بودند و مجاز شدہ بودند در حیات حضرت
مرشد خود صاحب ارشاد بودند در زہد و تقوی و فہم و فراست یگانہ روزگار بودند از
فرط اشفاق کہ حضرت قبلہ ما بروی داشتند وے را بشرف و امانی خود قبول فرمودہ
بودند و انواع بشارت و رحمت او شان بر زبان مبارک می آوردند، بجز شصت و دو
سالگی در شہر ٹنڈہ محمد خاں ضلع چیدرا آباد سندھ تا بیخ چہارم ماہ محرم شب جمعہ
انتقال فرمودند اِنَّا لِلّٰهِ وَاِنَّا اِلَيْهِ رَاجِعُونَ۔ (انتہی) مریدان ایشان در ملک لسن بیہ
بسیار اند چونکہ ایشان از اولاد حضرت خواجہ صفی اللہ بودند لہذا مریدان و خلفائے
حضرت موصوف چون مخدومان ننگر ٹٹمہ و نظامانیان وہ باو شان تعلق و ارادت
مندی بسیار دارند۔

والدہ شریقہ ایشان کہ خواہر حضرت کلاں جدایں فقیر بود خیلے عالمہ و عارفہ و عابدہ
صاحبہ فیض و برکت بود تمام عمر با برادر خود حضرت کلاں جدایں فقیر بسر بردند و از او جدا
نہ

والدہ شیریں جان خواہر حضرت کلاں قدس سرہ

نه شدند چرا که شوهر او شان خواجه حبیب الله والد شیرین جان بعد از تزویج بسفر
 و باز نیامد و در عین جوانی در حیات والد خود حضرت عظیم الله در مبعی انتقال کرد و از
 عجایب اتفاقات آنکه بی بی صاحبیه اهل بیتان چون بسفر حج همراه برادر خود حضرت کلا
 بعربستان رقت دیگران همه در مکہ بودند که ای بی بی همراه فرزند خود شیرین جان
 بهندوستان روانه شد و چون به مبعی رسیدند قضا را بی بی صاحبیه بیمار شد و
 و هم در آنجا فوت کرد و در جنب شوهر خود حبیب الله خاک گرفت، بے سه
 دو چیز آدمی را ستاند بزور یکے آب و دانه دوم خاک گور
 حضرت ایشان خسرا بی فقیری شوند و فرزندم غلام علی جان نواسه او ولد بنت او شان
 است که آل مرحومه نیز در سفر عربستان همراه این فقیر کج رفته بود و بعد از حج براه مدینه
 در جده وفات نمود در غره محرم ۱۳۵۵ هـ و در قبرستان شرقی شهر که بیرون فیصل محادی
 باب مکہ است مدفون شده است.

حضرت ایشان سوائے بنات سه فرزند خلف گذاشتند، آغا عبد السلام جان که
 فرزند کبر و قائم مقام والد خود است تولد او شان در قریه بکعبه ۱۳۰۶ هـ ۱۲ محرم شده است
 او شان پنج فرزند دارند، کلا او شان بر خوردار غلام احمد جان بفضائل علمی و کمالات
 صوری موصوف است و خواهرزاده این فقیری شود، و از اتفاقات عجیبه آنکه احمد جان
 خواهرزاده من است و پدرا و خواهرزاده پدیر من، و جد او خواهرزاده جد من یعنی
 یعنی این رشته قرابت تا سه پشت مسلسل آمده است و از لطن اهل بیت دیگر که آل هم
 خواهر من است و بعد از وفات همشیره اولی این همشیره را بنکاح آورده است
 چهار پسر دارند: غلام قیوم و حبیب الله سرد و بر خورداران سعادت مند حافظ
 قرآن هستند سوم فرزند ایشان بر خوردار صفی الله چهارم بر خوردار غلام محمد است
 که مادرزاد گنگ و کر پیدا شده است، سلمه سبحانه و تعالی

86834

فرزند دوم حضرت شیریں جان عمر جان بود که مادر زاد صم و کم پیدا شده بود
و بسیار صاحب فهم و فراست بود، حضرت قبله گاهی او را در حضرات شکار پوری و شای
کتابیند بیچاره در عین جوانی انتقال نمود و دو فرزند صغیر استن عبد الطیف و عبد الجبار
خلف گذاشته است۔

فرزند سوم حضرت شیریں جان عبد الغفار جان است، تولد او در سن ۱۳۲۱ هجری
شده است، از علوم درسیه تحصیل یافته است و این هم داماد حضرت قبله گاهی است
قدس سره چهار فرزند دارد: عبد الباقی و امین اللہ و عظیم اللہ و محمد انور سلمہ رحیم
حضرت ایشان یعنی خواجه عبد الرحمن ولد شیخ الکامل العارف الواصل صاحب
الطریقه و الحقیقه و الشریعہ قدوة السالکین و زبدة العارفين ثانی مجدد و خواجه محمد
معصوم حضرت شاه عبد القیوم قدس سره المکتوم بودند۔

حضرت قبله گاهی قدس سره ذکر خیر حضرت ایشان مختصراً در انساب اللجاناب
چنین آورده اند که حضرت حاجی شاه عبد القیوم فرزند نخستین و مسند نشین حضرات
آبا و اجداد کرام بودند۔ بشارت تولد ایشان و تعیین نامش بطریق الهام از بی بی صاحب
قدس سره ابوالد شریفش هم در بلخ رسیده بود۔ در حدود ۱۲۲۰ هجری هزار و دو صد و بیست
حضرت ایشان در قندهار تولد شده اند تحصیل علوم ظاہری از اجداد علمائے وقت
هم در قندهار نمودند و تربیت باطن و سلوک طریقت از حضرت والد ماجد خود یافته اند
بتخل و انقطاع و توکل و اتباع شیوہ مرضیہ ایشان بود بر طبعش صفت جلالیت
قالب۔ سونخ عمری و ملفوظات مبارکش و کرامتش آخوند امید علی سندھی مالائی

علامه مرحوم آخوند امید علی ولد حاجی عبد اللہ ولد حافظ نور محمد قریشی عقیلی ساکن قریہ مالہ کنڈی ضلع حیدر آباد
شده از قبیلہ آخوندان سائونی مرید و مخلص حضرت صاحب قندهار والد بود کاتب خوشخط و شاعر خوش خیال
شیریں مقال بود ساکنانہ فی خیمہ چون مکتوبات مجددی و مکتوبات معصومی و عمدۃ المقامات و غیر ذلک بہ ستمظاہر ایشان
در قندهار موجود است۔ در روز ۱۳۲۱ هجری یازدهم ماه رجب شہزادہ حیاتش از ہم بگسست و در مقبرہ مخدوم لاجپال بود در مالہ مدفون شد

۱۳۲۱ هجری

حضرت خواجه عبد القیوم ششمین حضرت قندهار و اجداد حضرت قبله گاهی

در کتابے علیحدہ مسمی بقدرسیاتِ قیومیۃ تبفصیل و اشباع لوشته است احوال سیرت
از ان کتاب باید حسبت کہ این کتاب گنجایش آن ندارد

فقیری گوید آن کتاب شائع و چھاپ نشدہ است ناور بعضی نسخہ ہامی قسلی
نزد بعض مخلصین سندھی یافتہ می شوند، بنا بران خواستم کہ قدری معتد بہ از رسالہ
مذکورہ انتخاب نمودہ دریں جا بنویسم و فقط بزدر بعض لفظوات قدسیہ و ارشادات
عالیہ اکتفا کردہ از نقل دیگر تصرفات و خوارق عادات کہ مؤلف مذکور بچشم خود دیدہ یا از
دیگر خلفا و اصحاب شنیدہ عمدہ پہلوئی نمودم چرا کہ خوارق و کرامات مخصوص بصاحب
آن است و فائدہ لفظوات و ارشادات عام و نفع آن متعدی۔ و این ہم بدانند کہ
مشرب و مذاق آبا و اجداد ما عملاً و اعتقاداً یکی است بلکہ تمام مشلخ این سلسلہ علیہ
از حضرت صدیق اکبر تا حضرت مجدد و از حضرت مجدد تا والد محرمی قبلہ گاہ ما ہمہ
را اوصاف و اخلاق و شیوہ و طریقہ بعینہ بیان است کہ دیگری راست و چرا کہ
ہمہ از یک چشمہ فیض یاب و از یک منہل سیراب شدہ اند بقول حضرت ایشان
"صاحب ترجمہ" (ہمہ میوہ یک درخت و انگور یک خوشہ اند اگر ہمہ را بفشری یک
شربت حاصل شود) پس ہرچہ خواص و مزایای یکی مذکور شود آن را بعینہ فضیلت و
خاصیت و یگیری بدانند و کلمات و قدسیات این حضرت صاحب ترجمہ را کہ آخوند
امید علی در رسالہ خود مفصلاً نوشتہ است آن را ہمہ از اوصاف جمیلہ و شیوہ ضربیہ
حضرت قبلہ گاہ ما و جد ما و اجداد ما تصور نمایند۔ قال الشیخ المرہوم امید علی
الہالائی فی کتابہ المذکور بعد الحمد والصلوۃ والقصائد المدحیۃ
والمناجات ووجہ التالیف والتصنیف
قد سیئہ در اکثر اوقات این الفاظ حضرت ایشان می سرمودند رب
اغفر لی وارحمنی ونیرہ

ای کریم و امی حسیم سرمدی باز برہاں بندرگان از بدی
 و نیز این رباعی سے در و مندان گنہ را روز و شب
 آرزو مندان وصل یار را شرابی بہتر از استغفار نیست
 جادہ غیر از نالہای زار نیست

و نیز فرود

تو خفتہ وقت از میان رفت بخریبند ز جا کہ کار و ال رفت
 قد سیدہ: حضرت ایشان می فرمودند ترک الہوی و ملازمۃ المولی سلوک کلیہ است
 قد سیدک: حضرت ایشان قدس سرہ می فرمودند، اولیاء اللہ تعالیٰ ہمہ یک خوشہ
 انگور اند اگر میرا بشیری یک شترتی پیدا شود۔

قد سیدک: حضرت ایشان می فرمودند آنچه کسی بفقیر آشنائی می کند یا فتوح
 می دهد از خدای دانیم و از آمدن و نہ آمدن و دادن و ندادن کسی رنج و راضی نمی شمیم
 قد سیدک: روزی فقیر عرض کرد کہ حضرت از سفر دریا بخیر تشریف فرما شدید
 بشدائد دریا بسیار است حضرت ایشان فرمود: الحمد للہ بخیر رسیدیم اما دنیا تمامی
 دریا است۔ فرود:

بچ گوشہ بے دو بے دام نیست جز بخلوت گاہ خود آرام نیست
 قد سیدک: فقیری در حضور آل قیوم زماں قدس سرہ و ظائف مقررہ خود
 بنا بر اجازہ گرفتن نوشتہ حاضر آورد۔ تمامی وظائف را دیدہ حضرت ایشان فرمودند
 شما اوقات خود را بقیہ کردہ، دین آسان را دشوار کردن نباید، کہ آنحضرت صلی اللہ
 تعالیٰ علیہ وسلم فرمودہ است بُعِثت بِالذِّينِ الْحَنِيفِ وَالسَّحَّةِ لَيْسَ آخِجَةً بِأَيِّ شَيْءٍ
 متابعت سنت باید، خود ہم بعض اصحاب کرام علیہم الرضوان را وظائف فرمودہ اند و
 حضرت عروہ الوثقیٰ خواجہ امام محمد معصوم قدس سرہ نیز اندکی بموجب سنت بعضی

اصحاب خود را داده اند بر انسان حق نفس هم لازم شغلی همچنان باید کرد که مواظبت آن
تواند چه در بیماری چه در سفر و چه در غیر آن و این همه الفاظ مانند قالب اند جان آن
معنی است پس هر چه سعی باید در معنی باید چنانچه ازال ملکه قلب حاصل آید که نبغی هم
نتفی نگردد.

قل سیئه: فقری از حضرت ایشان پرسید که تحک قلبی حاصل نمی گردد فرمودند
بابا تحک عیست ذکر آن است که بخیر یاد حق تعالی جل و علا تا را مد در پی تحک نباید بود.
قل سیئه: روزی فقری کتابی از کتب وحدت تصحیح میکرد حضرت ایشان پرسیدند
که چیزی می فهمید گفتند جائیکه نمی فهمیم از حافظ عبدالباقی می پرسیم فرمودند بیچاره
عبدالباقی ازین زبان مرغان چه داند شر د

تو چه دانی زبان مرغان را که ندیدی دمی سلیمان را

قل سیئه: روزی فقری منتخب بخاری شریف نوشتیم پیش آن غوث الزماں
قدس سره آورد کشادند این حدیث شریف برآمد لهذا جبل احد یجیبنا و
نخبت حضرت ایشان فرمودند که معنای این حدیث بسیار شرحها کرده اند و فقیر
این معنی پسند دارم که حب جماد نسبت با حضرت صلی الله تعالی علیه وسلم چه نسبت
دارد نگار از آنکه اُحُد و اَحَد تجنیس خطی است چونکه.....

کمال با ذات احدیت است لاجرم حب خود را با آن نسبت دادند.

قل سیئه: حضرت ایشان می فرمودند طالب خدا باید بود طالب حال طالب صمیم است
قل سیئه: حضرت ایشان می فرمودند همیشه عبادات و طاعات خود را مهم دارند
هر چه کرده ایم سزاوار قبولیت نیست.

قل سیئه: حضرت ایشان می فرمودند هر چه بتوانید در محبت بکوشید اگر چه
از محبت مانسکینان هیچ نشود.....

قل سیکہ، حضرت ایشاں می فرمودند ہر کسی کہ دعویٰ طلب خدا و محبت او تعالیٰ
خواہد کرد با نوع النوع امراض ظاہری مبتلا خواهد شد اگرچہ ما داری دعویٰ کاذب
بصنق کند بر او اقسام بلا نازل خواهد شد۔

قل سیکہ: روزی کسی از حضرت ایشاں پرسید کہ از حرارت چہ طور است فرمود
الحمد لله تعالیٰ لا تخفیف حاصل است اما دنیا دار مبتلا است مراد لیاء اللہ تعالیٰ
را و مالاتی امتحان نیستیم۔

قل سیکہ: فقیرے سوال کرد کہ ذکر تلبی جاری نمی شود چہ طور کہ حضرت ایشاں
فرمودند وقت قلبی باید چنانچہ گردا گرد قلب خطی کشد و متوجہ گردد کہ خطرہ غیر حاصل
نشود و خانہ از غیر پر و از دست طلبیدن حاجت نیست۔

قل سیکہ: فقیرے سوال کرد کہ خطرات غیر از خاطر منتفی نمی شوند مجازا اہل سناد اہل
حضرت ایشاں فرمودند کہ قاطع اینہا مانند رابطہ صورت شیخ ہیچ چیز نیست رابطہ صورت
فقیر نمایند کہ ہمہ مطالب صوری و معنوی ازاں حاصل شوند۔

قل سیکہ: روزے زیارت مخدوم عثمان متعاوی علیہ الرحمہ تشریف آوردند فرمودند
آنچہ از نشستن بسیار بہ فراموش دیگر محسوس می شود۔ این جا بانک قیام محسوس
شد شاید کہ نتیجہ تورع و تقوی اوست

قل سیکہ: روزی مردمان تعریف حضرت مخدوم ساہر علیہ الرحمہ در حضور ایشاں
می کردند، حضرت ایشاں فرمودند ما اورا می شناسیم و بطرف مار قوع دعوت نوشته
قل سیکہ روزے خلیفہ احسان شاہ در حضور حضرت عرض داشت کہ دریں مکتوبات

۱۱۰۰ ما داری دار بجائے منحل و مانند مستعمل می شود یعنی مثل ما و مانند ما
۱۲۱۹ مخدوم عثمان خلوی صاحب تہذیب و اصلاح بود در وفات کردہ از اولادش مخدوم بہر بیکہ شخصی صالح بہندہ بین زمان بقید حیات است۔
۱۳۱۹ مخدوم ساہر بسین مہابہ و ہائے ہوز و رائے ہندی نام یکے از اولیائے متقدمین از قوم نجار است مراد ایشاں
ذکر فرمایند از پور بسانت دو منزل از شہر حیدرآباد سندھ بہمدت شامالی مشہور و معروف است بہ

شرفیہ می آرنند کہ فقیرا خیال ماسوی بیچ درد دل اثر نکند و کسے را کہ تار موی آرنند و
 و محبت دنیا باقی است فقیر نیست ما فقیران خلفائے حضرات گرامیم بسیار ذوق و حل
 داریم اما فکر زن و بچہ از دل زرفتنہ حضرت ایشان فرمودند چونکہ حال خود گفتی فقیر ہم
 شممہ از حال خود بیان می نماید کہ خیالات ماسوی از زن و بچہ مانند گلسان از روئے
 می گذرنند دل را بیچ اثر نئے۔

قد سیّد: روزے مرحوم عبدالکریم حیدر آبادی عرض کرد کہ حضرت تا آنچہ نذر می آید
 تمامی را بتصرف ایجابی می آرنند، هنوز سفر حرمین و شریقیں در پیش است و حرم ہائے
 شریف و حضرت صاحبزادہ ہا از وطن آمدہ اند بسیار خرج می باید بیچ باقی ماندنی کنند
 حضرت ایشان فرمودند کہ روزے کہ از وطن ہجرت کردہ ایم توکل تمام بز خداوند تعالی
 حل و علا داریم ہر روز نو رزق تو خواهد داد و ما ہر روز خواہیم خورد۔

قد سیّد: روزے فقیرے گفت بعضی طالب علمان از مراقبہ منع می کنند کہ از
 مراقبہ چہ حاصل است، حضرت ایشان فرمودند عرض طالب طلب مولی است جل شائے
 نہ حصول ذوق و لذت ذکر باید نمود لذت دہد یا نہ دہد چرا کہ خداے تعالیٰ واحد است
 مانند حاکمان دنیا متعدد نیست کہ از یکجا گذاشتہ دیگر جا رود بہر طور مراقبہ باید کرد
 در پے تحرک و ذوق نباید بود۔

قد سیّد: شخصی از علمائے ظاہر سئلہ وحدت وجود و وحدت شہود از او شان
 پرسید و برابر باب وحدت وجود شبہات و ایروادات آورد حضرت ایشان فرمودند
 کہ میانجی این معنی وجدانی است تا پنخشی نیابی بعینین از لذت چہ در یابد۔

قد سیّد: حضرت ایشان بشوق تمام اکثر این فرد ثنوی شریف تکراری کردند فرسخ
 لنگ لوکت کوز و کبر جو پئی ابدت سوی او میغز و اورا می طلب

قد سیّد: حضرت ایشان روزیہ فراسلہ ہا بجانب حضرات صاحبزادہ رشادت آما و ہا

ی انسان عین مجذوبی و قیومی ایقاهم اللہ تعالیٰ و اوصلہم الی غایۃ
 دنیا قہم و دَامَ ارشاد ہم سوی دارالارشاد و قندھا ر شریف می نوشتند
 ی نویسانیدند در عین نوشتن قلم از دست مبارک بازداشتند و گریستند و
 می فرمودند، شنوی

در غم ما روزها بیگاہ شد روزها با سوز ما ہمراہ شد
 روزها گرفت گور و باک نیست تو بہاں می آنکہ چون تو پاک نیست

قد سیدک: بشی محمد یوسف برادر عبد الکریم از حضرت ایشاں پرسید کہ در سند
 ز ولایت بعضی کساں می آیند و خود را سادات می نامند حق تعظیم آن بچہ نوع است
 فرمودند کہ چونکہ نام آن حضرت صلی اللہ تعالیٰ علیہ وسلم در میان آن تعظیم او فرض شد
 اگر آن شخص سید نباشد تعظیم نام شریف ادا شد و اگر خود حقیقہ باشد تعظیم بجا شد
 قد سیدک: امیر از امرک سندھ در باب استخلاص خود از قید فرنگ و حصول
 حکومت بنا برد عا و مدد طلبی در حضور حضرت ایشاں عرضہ فرستادہ بود در جواب
 و چیز نوشتند ملا عبد الکریم پرسید کہ چه نوشتند و نشان بدیند۔ فرمودند کہ
 آنها بسیار چیزها نوشته اند فقیر ہمیں قدر نوشته است کہ اگر ازین مذہب
 مخالف باز آیند و مذہب اہل سنت و جماعت اختیار کنند فقیر ضامن حکومت شما
 قد سیدک: در حضور حضرت ایشاں روزے لطف علی برادر مہر علی عرض کرد
 کہ خطرات و وساوس بنوعی استیلا کردہ اند کہ از دست آنها عاجزم۔ اورا در
 خلوت طلبیدند فرمودند کہ چه نوع خطرات اند عرض کرد کہ بر زبان آوردن نمی توأم
 باز فرمودند کہ البتہ ازاں پشیمان می شوی یا نہ۔ عرض کرد کہ بلے باز متوجہ شدند و
 فرمودند کہ بابا این عین ایمان تست۔

قد سیدک: حضرت ایشاں قدس سرہ در کشتی سوار بودند سید احسان شاہ عرض

کرد کہ چون پجری کو دکت از دارالارشتاد قیامد عالم شریف در سندھ آمد
 دست و پا کے او می بوسیدیم ملائی گفت چه شدن این ہم بقصد عاری روز
 ایشان فرمودند عجت سخت ملائی بے معنی بود اگر مخدوم صاحب حیات می بود
 چه طور قدر او می شناخت کہ ہندوئی از کابل آمدہ دعوی کرد کہ میں ہندی خانقاہ
 حضرت قیوم جہانم قدس سرہ چہ اقسام اقسام خدمتگاری بجا آوردند تھے کہ
 دستینہ طلائی صبیہ شریفہ خود کشیدہ بدختر او ہوا پند فرمود
 بلے این نرغ را یعقوب داند از بیخانی حشر یاری تواند

ایں بیچارہ پجری ہم زیارت خرقہ شریفہ حضرت ضیاء اللہ تعالیٰ علیہ وسلم و فرات
 حضرات کرام کردہ است

قد سیدہ حضرت تقی الدین خیر الزمان شہین حضرت خواجہ عبدالرحمن وارث مسند
 قیومی دام رشدہ می فرمودند کہ شتر شتر مقبول مشرب علی بودہ انا بمقتضای و اما
 بنعمۃ ربک فحدث انہما را این سر نمودند کہ بمنصب غوثیت ممتاز فرمودند دیگر
 بشکر این مہربیت عظمی و نعمت کبری طعمها و ہدیہ ہا ایشار فقر کردہ اند اما می باید
 کہ بشکر این نعمت عظیم جان فدا باید کرد حضرت ایشان می فرمودند کہ بہ ششش رضا
 بعد از اں وصال عریاں یافتند

قد سیدہ روزے شخصی برائے داخل شدن در طریقہ عالیہ عرض کرد فرمودند
 کہ قدرندہ محمد خان داخل طریقہ عالیہ شود۔ آں شخص گفت کہ این قدر مسافت است
 در انجا رسیدن تو انم۔ حضرت ایشان فرمودند کہ این چہاں گروہ چہ قدر راہ است
 مردم برائے دخول طریقہ صدمہ گروہ می آیند۔

۱۵ یعنی مخدوم ابراہیم صاحب مثنوی والہ رحمۃ اللہ تعالیٰ علیہ
 ۱۶ یعنی جدہ حضرت صاحب مکمل والہ علیہ الرحمہ

سیدنا روزی حضرت ایشاؓ بروز دعوت ملائی تشریف فرمودہ بودند ہندی
 کا آمدہ بحضرت دعوت کرد و سخن ہائے عشق آمیز و حکایات دل آویز در میان
 آوردہ قدرے شیخی بنی بذر آوردہ بعد رفتن او حضرت فرمودند کہ اگر حق سبقت
 دعوت ملائی بود دعوت این ہند و قبول می کردیم کہ مخفی مسلمان است۔

قد سیدہ: روزی کہ حضرت ایشاؓ از دعوت مریدان سیکھنات متوجہ شدند
 بنوعی ارادہ داشتند کہ برابر مصلحتی خواہم رفت در اثنا کے راہ مردم اٹریچہ مشرف
 قدمبوسی شدہ دعوت کردند بالتمام تمام حضرت ایشاؓ قبول فرمودند و بمنزل
 آہا آمدند و فرمودند: عرفت زنی بقسید العزائم ایس الفاظ حدیث ہم میفرمودند
 یا ابن آدم تریب و اسرید و لا یكون الا ما اريد۔

قد سیدہ: حضرت ایشاؓ قدس سرہ بنمیز پندہ علی می فرمودند کہ اگر کسی
 حدیث شریف مطالعہ کند تا مشکوٰۃ شریف و اگر کتاب اشعار سلوک تا مثنوی
 شریف و اگر اذکار تا مکاتیب شریف و اگر وظیفہ می خواند تا ختمہ حضرات کرام
 قدس اللہ تعالیٰ اسرار ہم۔

قد سیدہ: روزے سید حیدر شاہ پسر اسماعیل شاہ دعوت بحضرت ایشاؓ کرد
 پسر خود را فرستاد تا حضرت را بخانہ نزد چوں ہماں روز قدرے ملائت طبع ہم داشتند
 و گرمی نیز بجدی بود مریدان گفتند کہ گرمی و عارضہ مانع مسافت است حضرت ایشاؓ فرمودند
 ایکہ سید زاوہ ایست نسبت عالی ہا حضرت صلے اللہ تعالیٰ علیہ وسلم وارد اگر
 کہتری دعوت نماید اجابت آں بمتابعیت سنت لازم آید۔

قد سیدہ: روزے محمد علی بھٹی کہ یکے از خاصگان و جہت مندان ایشاؓ ہو
 در حضور حضرت ایشاؓ عرض کرد کہ از عداوت کساں بجان آمدہ ام فرمودند
 حق ایشاؓ بہر طور دعائے خیر اختیار نمایند کہ دریں باب مثل دعایہ صحیح علاجے

نیست و بفقیر بعد از احوال حضرت قبله گاه قدس اللہ تعالیٰ سرہ بعضی کسان
 خصومت داشتند در حق آنها دعا اختیار کردیم آخر چنان دوست شدند که درین سفر
 بوقت مرخصی چنان گریه می کردند گویا که از یک یک جان جدا می شود مسلمانان خصوصیت
 اصلاً روانیست و فقیر در وظیفه سیقی الفاظ اللہ تعالیٰ شکر شکر و فرقی جمع
 بر اعدائے دین حمل می نماید. والا اهل دل را با اهل اسلام چه عداوت و این وظیفه
 ازین سبب وارد کردیم که بمصنف آل بشارت است که هر سیکه این وظیفه تو بخواند
 عاقبت او محمود خواهد شد.

قل سبیلک: روزی جامع این قدسیات و لمعات الانوار منتخب بخاری شریف
 نوشته در حضور حضرت ایشاں آورده و بر نام رسول اللہ صلی اللہ تعالیٰ علیہ وسلم
 صلوٰۃ فقط بشارت صلعم نوشته بود چون حضرت مطالعه می فرمودند جایکه صلوٰۃ
 بشاره دیدند فرمودند که بابا بنام آنحضرت صلی اللہ تعالیٰ علیہ وسلم صلوٰۃ تمام باید
 نوشت نه اشاره چرا که شخصی عادت داشت که بنام آنحضرت صلی اللہ تعالیٰ علیہ
 وسلم صلوٰۃ بشاره می نوشت شبی آنحضرت صلی اللہ تعالیٰ علیہ وسلم را خواب دید
 که می فرمایند که در دیگر سخنها دست تو در مانده نمی شود. بنام من صلوٰۃ نوشتن
 در مانده می شوی. هنوز آن شخص از خواب بیدار نشده بود که سر انگشتانش از هم
 جدا شدند پس بجز شنبیدن ناقل لرزه و التجاج آورد که از ما سبق پشیمان شدم دعا
 فرمایند که حق تعالیٰ آنچه گذشته به بخشند متوجه شده فرمودند که حق تعالیٰ خطا هائے شما
 عفو خواهد فرمود. آینده هشجاری باید کرد.

قل سبیلک: روزی شخصی از حضرت ایشاں پرسید که حق تعالیٰ جل شانہ
 در دنیا اجتماع بین الاختباین ممنوع فرموده است، اگر کسی بعد از مرگ یک زن
 دیگر خواهرش نکاح کند حق تعالیٰ در جنت هر روز زبان با او خواهد داد پس در دنیا چرا

حرام باشد حضرت ایشاں قدس سرہ فرمودند درین مسئلہ کہ جواب است اول آنکہ
 و صلح دنیوی بغیر توحید با و صلح اخرویہ مثلاً نیست چنانچہ در آخرت او انی ذہب
 و قرضہ و سواری مرر جال را حلال باشد و در دنیا ہمہ حرام باشند دیگر آنکہ حسرت
 بین الاختین در دنیا للعین نیست کہ این نشاء تنگ است بنایش بر رشک است
 بلکہ از سبب علاقه قطع رحم بدرجہ قطعی ممنوع است کہ میان دو خواہران کہ محل محبت
 است انباشتی شود و در آخرت رشک نیست کہ نشاء فرخ است بلکہ جمع بین الاختین
 باعث از ویاد قرب و محبت خواہد شد سوم آنکہ بیانہا دارد اگر کنیم مستمع می خواہند
 قد سیدہ: روزے شخصی پر سید از حضرت ایشاں قدس سرہ ذکر جہر
 افضل است یا سر حضرت ایشاں فرمودند کہ ذکر افضل است خواہ جہر باشد یا سر
 باقی مشایخ در فضیلت نعرہ ہازدہ اند بعضی جہر افضل گویند بعضی سر را بر این نقل
 فرمودند کہ حضرت غزیزان خواجہ علی رامیتنی کہ از پیران ماست ذکر جہری فرمودند و
 نان بے تکلف می خوردند و حضرت رکن الدین خواجہ علاء الدولہ سستانی ذکر سر
 می فرمودند و نان با تکلف می خوردند روزے شیخ علاء الدولہ بخدمت
 شیخ علی رامیتنی مکتوبے نوشت کہ ما ذکر سر می کنیم و نان با تکلف می خوریم دشما
 ذکر جہر و نان بے تکلف مع ہذا خلق از شما راضی تر اند کہ از ما سبب آل صبیبت
 حضرت خواجہ علی رامیتنی در جواب نوشت کہ سر شما و جہر ما برابر است چرا کہ معام
 ہری است کہ ذکر آید و نان با تکلف شما ہر کہ می خورد زیر بار می رود و زیر بار ممنون
 چہ طور باشد و نان بے تکلف ما ہر کسے از شفقت می خورد ما را زیر بار احسان
 خود میفرماید لاجرم ممنون می روند باز نقل فرمودند کہ احادیث و آثار نبوی
 صلے اللہ تعالیٰ علیہ وسلم در فضیلت سر بسیار وارد اند حتی کہ امام مہدی موعود
 علی نبینا و علیہ السلام بر روش حضرت نقشبندیہ قدس اللہ تعالیٰ اسرار ہم

ملقبین خواہد فرمود باقی غرض بذکر است بہر طورے کہ باشد و فقیر کہ بعضی مستشرقان فرمود
را بذکر جہرام میکنند بسبب آنکہ ہر دے کہ می آید شاید کہ آخرین دم باشد کہ بعد از فرمود
لقتوا موتا کما کربلا لا اله الا الله مامور میشود۔

قد سیدہ: روزے قاضی احمد از حضرت ایشاں پرسید کہ لطیفہ نفسی و نقل
لطائف ہست یا نہ؟ حضرت ایشاں قدس سرہ فرمودند کہ داخل لطائف ہست کہے کہ
نفس را داخل لطائف نگویید از نارسائی اوست باقی اس قدر ہست کہ حضرت خواجہ
امام محمد معصوم قدس سرہ و سایر حضرات رضی اللہ تعالیٰ عنہم لطیفہ نفس را از کمال
قوت توجہ خود در ضمن لطائف اربعہ عالم خلق کہ چہار عنصر اند فنا میکنند و شغل
علیحدہ برای او مقرر فرمودہ اند الا شیخ سید آدم بنوری کہ یکے از خلفائے حضرت امام
ربانی مجدد الف ثانی رضی اللہ تعالیٰ عنہما شغل علیحدہ برائے نفسے مقرر نمودہ لطیفہ
ششم گفتہ و اگر کسی بمد نظر خباثت نفس شغل علیحدہ مقرر سازد مواخذہ نیست مابقی
ایمان حقیقی قبل از اطمینان نفس میسر نیست قال اللہ تعالیٰ یا ایہا النفس
المطمئنة الرجعی الی ربک با ضیة امر ضیة و خواجہ حافظ شیرازی فرمودہ
آن پنجوش کہ صوفی ام الجبائشش خواند اشھی لنا و اخلی من قبلہ العذاری
قاضی مذکور عرض کرد کہ بعضی کساں می پرسند کہ برائے ہر لطیفہ نور است برنگ
علیحدہ نور لطیفہ نفسے چہ رنگ دارد فرمودند نور لطیفہ نفسے سیاہ است مانند
سیاہی مردمک در دیدہ مدار قوت بینش چشم است۔

قد سیدہ: روزے در مجلس حضرت ایشاں ذکر درس داود ثنوی
شریف در میان آمد کہ ہند و میدہ پرسیدند کہ ہماں ہند و مسلمان نشد
حاضران گفتند نے فرمودند او بچارہ از خوانانیدن و ہما نیدن ثنوی شریف
چہ داند فقط الفاظ او ہمیدن ہم محال سبحان اللہ کہ او با وجود درس داود

سلمان تشدد انا چه عجب کہ حضور آن حضرت صلی اللہ تعالیٰ علیہ وسلم کا فرار را
بیان نہ بخشید فرود

ہر کہ را روی بہ بیہود نبود دیدن روی نبی سود نبود
وصاحب مثنوی شریف اولیائے بود کہ بسا از کلام او صاحب فیض شدہ اند
قل سیدہ: حضرت ایشان قدس سرہ می فرمودند کہ بعد از ادائے نماز فجر
رعایت مراقبہ از دیگر شغل مقدم باید نمود۔

قل سیدہ: روزے فقیرے بعض رسا بند کہ در واقعہ دیدہ ام کہ حضرت ایشان
وجود مرآتیش دادند تمام خاکستر شدہ سوختم و باو خاکستر بدریا افگند و از دریا گھی پیدا
شد و بر کوہ افتاد کہ از کوہ سیلہائے خون می چکند حضرت ایشان اورا دلا سائے
بسیار دادہ فرمودند کہ تو فقیر مائی دل قوی دار خالی نخواہی ماند و این اسرار الہی
است جل شانہ و اورا سبق لطیفہ دوم عطا فرمودند۔

قل سیدہ: روزی قاضی احمد از حضور حضرت ایشان گریاں رخصت می شد حضرت
ایشان فرمودند کہ از تو ہم مثل ماواری بیچ کوشش نمی شود والا چیزی بکنیم اما حق
تعالی عاقبت تو بالخیر خواهد فرمود۔

قل سیدہ: روزے قاضی احمد از حضرت ایشان پر سید طریقہ فیض یکے از
حضرت ابابکر صدیق و دیگر از حضرت امیر علی رضی اللہ تعالیٰ عنہما جاری است و از
ہوایران و دیگر چہ جاری نیست حضرت ایشان قدس سرہ فرمودند کہ معنای طریقت
در زمانہ صحابہ کرام و ادون بیعت بود آن بیعت اول بحضرت صدیق اکبر باز بحضرت
فاروق باز بحضرت عثمان و باز بحضرت علی رضی اللہ تعالیٰ عنہم رسیدہ و طریقہ علویہ علی
طریقہ حضرت ثلثہ می باشد مگر صدیقیہ کہ بوساطت حضرت سلمان فارسی بحضرت قاسم
بن محمد بن ابی بکر صدیق و باز بجناب حضرت مجمع البحرین امام جعفر صادق رضی اللہ تعالیٰ

کہ حامل ہوائے امانت آبا کے کرام و ناصب رايات صدیق اکبر است از وجود مسعود
شاں مثل آب جمن و گنگا بتفاوت ظروف متفاوت آنچه بہ با زیر رضی اللہ تعالیٰ عنہ
رسیدان نسبت صدیقیہ گویند و آنچه بسائر خلفائے جعفریہ رسیدانرا نسبت علویہ گویند
قد سیدہ: روزی در منزل کہارہ ہندوئی برائے مطلبے آمدہ چہار آنہ نذر گذراند
بر آب دم کردہ دادند و فرمودند کہ این پول باز باو ہمید قاضی احمد عرض کرد کہ آن
حضرت علیہ الصلوٰۃ والسلام ہدیہ کفار قبول کردہ اند فرمودند کہ آنحضرت صلی اللہ
تعالیٰ علیہ وسلم قبول فرمودند برائے حکمت دعوت و ما ضعیف ہستیم۔

قد سیدہ: روزی مرحوم حافظ عبدالباقی عرض کرد کہ اہل مات ہم مریدی شوند
فرمودند بلے در طریقہ حضرات می شوند باز حافظ مذکور بکمال عجز و خاکساری عرض
کرد کہ والدین او را کہ داخل طریقہ نبودہ اند از راہ شفقت بر تربت آنها قریب فرمودہ
داخل طریقہ فرمایند حضرت ایشاں ساعتی خاموش شدہ فرمودند کہ شما ہم مرید
حضرات ہستید۔

قد سیدہ: حضرت ایشاں قدس سرہ می فرمودند کہ امیر خسرو دہلوی کہ یکے از
منتسبان جہت حضرت سلطان الاولیا شیخ نظام الدین اند میخواست کہ بصحبت
حضرت شیخ المشائخ ابو علی قلندر قدس سرہ مشرف گردد چونکہ خدمت حضرت قلندر منجذب
القلوب بودند حضرت سلطان الاولیا امیر را رخصت نمی دادند آخر الامر شوق
امیر بسیار دیدند فرمودند کہ بلا حفظ صورت ما بخدمت او شاں باید رفت چوں امیر خسرو
بخدمت حضرت قلندر مشرف شد فرمودند کہ اے خسرو شنیدہ ام کہ شمع مسکونی
چندے از غزلہا از طبع زاد خود بخواں امیر غزل میخواند و خدمت حضرت قلندر
سری جنبانید پس حضرت قلندر نیز یک غزلے ہندی خواندن گرفت و امیر
می گرسیت فرمودند کہ می ہمی امیر گفت از بسکہ نمی ہم می گریم فرمودند کہ بدیں کسری

مطبوع شدی۔

قد سیدہ: روزی شخصی وظیفہ درباب کشائش رزق پر سید حضرت ایشا
قدس سرہ فرمودند کہ بعد پنج وقت نماز اس وظیفہ بخوانید باز فرمودند کہ شارع علیہ
الصلوة والسلام فضائل ظاہری بعضے اوراد بیان فرمودہ اند بسبب آنکہ مردم چندان
بفوائد اخروی و باطنی کوشش ندارند چیرے از فوائد دنیوی ہم بیان فرمودہ اند
والا یہ وظیفہ برائے فائدہ آخرت و صفائی باطن است۔ ما بعضی کساں را وظیفہ بعد
ہر وقت نماز مقرر می کنم ازین بہتہ کہ در ضمن آن فرض الہی ہم قضا نشود و فوائد
اخروی ہم حاصل گردد۔

قد سیدہ: حضرت ایشا فرمودہ اند ظہور ذات حق تعالیٰ جل و علا در آخا است
ہر ذاتی کہ ظہور او باخا است تفصیل او باخا است آن ذات مدرك با دراک نیست
و ہر ذاتی کہ تفصیل او بظہور است آن ذات را مدرك تو اوں کرد۔

قد سیدہ: حضرت ایشا روزی کتاب عوارف المعارف می خواندند و می
فرمودند کہ چنانچہ نزد فقہاء در کتب فقہ در مختار معتبر است در کتب تصوف این
کتاب معتبر است۔

قد سیدہ: حضرت ایشا قدس سرہ روزے آبدستی می فرمودند اس کس
سگ آستان قیومی جامع قدسیات از تمہ آب پائے مبارک غرقہ بدست
گرفته نوشید حضرت ایشا قدس سرہ فرمودند فقیرا تمام اخلاص در کار است
در محبت باید کوشید۔

قد سیدہ: حضرت ایشا قدس سرہ می فرمودند۔ شعر
شیخان عجیبان ہما برد من یخ شیخ یتصبی و صبی یتشیخ
قد سیدہ: حضرت ایشا قدس سرہ می فرمودند حالائے بلند و مقامائے ارجمند

بس عالی کہ بایں فقیر روئے مپداوند۔ الحمد للہ کہ در اں ہیچ گاہ تجاوز تار موی شریعت نشد
 قد سیدہ: محمد حسن نظامانی دعوتے کردہ بود حضرت ایشاں را جماعت کثیر بود ان
 چاشت تکلف تمام کرد و در فکر طعام شام بود و درین اثناء احوال ضعف و مسکینی آواز
 کسے معلوم خدمت حضرت شد و حافظ مرحوم عبدالغاتی چون داعی نیز حاضر بود فرمودند
 فَقُولُوا لَا تَصَدِّعُوا و باو فرمودند فقیر را محبت بکار است و یا مثال ایں چنین
 کار با احتیاج نیست۔

قد سیدہ: روزے از حضرت ایشاں قاضی صاحب میاں عبدالرحیم ساکت
 بلده ٹھٹھہ کے یکے از علمائے مبتکر و فقہائے متورع و خاصہ جہت مند و مخلص با نسبت
 است و پرسید کہ اصل راجعہ صورت مرشد از احادیث ہست یا نہ خدمت قاضی
 صاحب می گفت آنچه حضرت ایشاں بیان نامی فرمودند تمامی بیادماند و نہ طاقت
 بیان آں ایں زبان داشت مگر ایں قدر یاد آمد کہ حضرت ایشاں قدس سرہ فرمودند
 در شمائل نبوی علیہ صابہا الصلوٰۃ والسلام افضلہا و اکملہا آنچه بیان علیہ شریف
 علیہ الصلوٰۃ والسلام و دیگر احادیث مندرج است ہمہ ایمائے راجعہ ہست۔
 چرا کہ در ہمہ بیان صورت مبارک آنحضرت صلے اللہ تعالیٰ علیہ وسلم است۔ و نیز فرمودند
 اند کہ در کلمہ طیبہ نیز اشارتہ ایں معنی است کہ جز اخیر کلمہ محمد رسول اللہ صلے اللہ تعالیٰ
 علیہ وسلم است و آں مشتمل است بر اسم علم و اسم علم برائے احتضار صورت مشغوفہ معینہ
 شخص است پس ایں کلمہ طیبہ کہ مبنای ایمان براوست دال بر راجعہ صورت شد۔
 قد سیدہ: حضرت ایشاں می فرمودند کہ در عالم ایجا د از جنس انس و نبات و حیوان
 و حیوانات و ہوام و طیور احدے مشتبہ و یک صورت نیستند ہر یکے سرشتی و خاصیتے
 علیحدہ دارد ایں ہمہ دلیل بر وسعت قدرت کاملہ او تعالیٰ است جل و علا نشانہ
 فیتبارک اللہ احسن الخالقین۔

قد سیدہ: حافظ محمد تقی نو بالائی برادر حافظ عبداللطیف از حضرت ایشاں پر سید
کہ مدتها گذشت نظر قلب پرید نیست حضرت ایشاں قدس سرہ فرمودند درپے
حرک نباید افتاد طالب را دریا بعد از حال در ہر آن اگر ذوقی در قلب حاصل آید ہنوز
از حرک افضل می نماید سعی در آن باید کہ تحقق و ذوق حاصل آید۔

قد سیدہ: شخصی بر لبے دعائے کارے التجا آورد حضرت ایشاں قدس سرہ
می گریستند و می فرمودند ما خود بچندین انواع احوال ہستیم و ما عاجزیم از دست
عاجزاں چه آید۔

قد سیدہ: حضرت ایشاں قدس سرہ می فرمودند در محبت باید کوشید
اگر چه از محبت ما عاجزاں چیزے نہ آید۔

قد سیدہ: روزی از کراچی تشریف می فرمودند، خلیفہ ابراہیم عرض کرد کہ حضرت
مانند ما گنہ گاران کہ دست بدامن حضرت انداختہ ایم بروز قیامت چه احوالی مایاں
خواہد شد فرمودند کہ ہمراہ ما خواہند بود۔

ولیکن هذا اخر ما اردنا انتخابہ من القدسیات۔

مرحوم آخوند امید علی الالائی جامع قدسیات مذکورہ در آخر کتاب خود قصائد مدحیہ
و مرثیہ منظومہ و تاریخنامے ارتحال بسیار آورده و از انجمله این مادہ تاریخ کہ در مصرعہ
مشہورہ بلغ العلی بکمالہ تصور کردہ اوست و بے کم و کاست راست راست آمدہ
کمال کردہ است و داو فصاحت و بلاغت دادہ۔

ظہر الہدی بنوالہ: رفع التقی بخصالہ: شرح الصدور بقالہ: کشف الدجی بحالہ

کان سینین صالہ: بلغ العلی بکمالہ

و جد فقیر حضرت خواجہ عبدالرحمن قدس سرہ^{۱۳} ساتھ ارتحال قبلہ گاہ خود و کیفیت
مرض الموت و تاریخ وصال حضرت او شاں در مکتوبے مفصل نوشتہ از قندھار

بمیریدان و مخلصان سندھ ارسال فرموده اند و در فراق والد خود مرثیہ منظومہ
و غشورہ و مراسلہ پرسوز و گدازہ نوشتہ ازین واقعہ ہائیکہ خبر داده اند و یاران را
بصبر و سکون و رضا بقضائے تلقین و ہدایت فرمودہ اند۔

چنانچہ صورت مکتوب گرامی این است

یا رجاء المنقطعین و یا انیس المستوحشین دُلْنَا عَلَى عَمَلٍ نَكُونُ مِنَ
الصَّابِرِينَ فِي الشَّرَاءِ وَالضَّرَاءِ وَحِينَ الْبَأْسِ ۝

کُلُّ ابْنِ انْثَى وَاِنْ طَالَتْ سَلَامَتُهُ یَوْمًا عَلَى الْآلَةِ الْحُدْبَاءِ مَحْمُولٌ ۝
۵ زور و ناتواں خود ہجر یار چوں کریم دلائل خون شوق کہ تا بر حال خود یک لخت خون کریم
بعد از ہدای تحت ادعیہ سنیہ و امضاء صحف اسلمہ ز اکیہ مسنونہ بر ضمیر متبرخاں

الصفا و خلان الوفا ہر یک سید میاں نور محمد شاہ و قاضی احمد و سید میران
محمد شاہ و مہر علی و لطف علی و بقیہ مجبان و مردان آن ولانیک روشن و ہوید است
کہ چوں بموجب فرمودہ کل من علیہا فان محقق و مقرر است کہ ساکنان ربیع
مسکون و موطنان تلال و ہامون جگلی در ہمدار تھال و معرض زوال اند پس
بر ہمگنان لازم و فرض عین است کہ دریں واقعہ جاں سوز و مصیبت و لگداز از جاوہ
صبر و سکون منحرف نشوند چہ با حکم ازلی فغان و دوا اسفاه سودی نکند ۵

فلو كانت الدنيا تدوم ما هملها لكان رسول الله فيها محمدا
صَلَّى اللهُ تَعَلَّى عَلَيْهِ وَسَلَّمَ

ما ہوا المرام آنکہ مدت دو ماہ کامل یا زیادہ می شود کہ دریں و لامرض طاعون پیدا شد
از کارخانہ قضائے مقدس الہی و تقدیر ازلی لم تری حکم چنین بودہ کہ روز شنبہ تلخ
پنجم ماہ صفر قبیل المغرب جناب فیض آب غوث زمان قبلہ دوران حضرت قبلہ گاہیم

درس سرہ در مسجد با جماعہ از مجاہدان و دوستان صحیح و سالم ششستہ بودند۔ دریں اثنا
 کسی از حاضران مجلس گفت کہ من از وہانی ترسم حضرت ایشان قدس سرہ فرمودند کہ
 سبحان اللہ و با منزلہ تازیانہ است از جانب او تعالیٰ کہ مخلوق خود را بدال
 ترسایندہ از معاصی و نافرمانی باز می گرداند۔ پس عجب بے حیا بندہ باشد کہ
 بخالق خود گوید کہ من از تو یا تهدیدات تو نمی ترسم و نیز فرمودند کہ یارب من بندہ
 عاجزم از تو بسیار می ترسم۔ ساعتی سرفرو بردہ باز گفتند کہ من مرگ را بسیار
 دوست دارم۔ رسول خدا صلی اللہ تعالیٰ علیہ وسلم فرمودہ است اللہم حبیب
 الموت الی من یعلم ان محمدًا صلی اللہ تعالیٰ علیہ وسلم رسولاک۔
 و ترجمہ این دعا را بزبان افغانی بیان نمودند کہ عرض از محبوبیت موت تمیز
 اسباب محبوب است و فرمودند کہ من این دعا را بسیار میخوانم و چند بار تکرار
 نمودند و نماز شام ایستادند ہمیں کہ رسم رکعت گذاردند اندرون رفتہ سنت
 را در انجا ادا فرمودند و حاضرین مجلس دریں سخن تعجب نمودند چونکہ این مستہام بخاتم
 رفت او شاں از قدم جاے باز گشتہ بودند و اندک فرصتی بعد باز تقاضائے دیگر
 شد چونکہ ازاں طرف رجوع نمودند بخندہ کنان فریاد کردند کہ "عبدالرحمن تو
 کجائی کہ من میرم و تو نزد من نمی آئی" و ہستم کہ شاید کہ نزول کہ سابق داشتند
 شدت نمودہ است چونکہ بخدمت حاضر شدم معلوم کردم کہ ازان مرض تیج اثرے
 نبود ہر چند خواستم کہ استفسار حال نمایم جرات نمی شد و بقیہ عیال را نیز
 طلب فرمودند و نجوشی تمام باہر کس اختلاط فرمودند و از انجا کہ حق سبحانہ
 و تعالیٰ وجود مبارک ایشان را اخلاق محمدی عطا فرمودہ بود۔ باطفال مطابقت
 و اختلاط تمام می نمودند۔ دریں اثنا بایں دلفگار بعضے نصاب کہ موہم و داع بود
 ہرانی فرمودند ساعتی بعد حضرت او شاں قدس سرہ آرام کردند و ہر کس

بجائے خود رخصت شدہ در اخیر شب باز حقیر را طلب فرمودند چونکہ احوال مگر گوی
بنظر آمد عرض کردم کہ خیر باشد فرمودند کہ از اول شب تا بہ الحال بیست دست
نشستہ ام۔ الحاصل کہ تا بصبح قریب وہ دست دیگر نیز نشستند

رمانی الدھر بالامر زاء حتی فوادى فی غشاء من نبال
فكنت اذا صابتني سهام تكسرت النصال على النصال

و بعد ازاں در شبانہ روز قریب ہفت ہفت دست تقاضا می شد خلاصہ آنکہ روز

دویم ہفتم ماہ یوم دوشنبہ وقت عصر بموجب الموت جبر یوصل الجیب الی الجیب

جو ہر پاک روح پر فتوح مقدسش از تنگنائی نشار فانی پرواز نموده در جوار حضرت

رؤف رحیم جل شانہ با طارا علی ہم آستیاں گشتہ وصل عربانی اختیار فرمودند

انا لله واننا اليه راجعون، وکان امر الله قدراً مقدوراً لاراد لقضائه

ولا معقب لحكمه جل شانہ و عمر نوالہ صفوہ یوم ثلاث در جنب والد زکوا

خود و جدا مجد خود قدست اسرار ہم مدفون گشتند ساق الله الیہ شایب

رحمته اللهم اغفره وارحمه واجعله من المحشورين فی زمرة الصالحين

ولا تحرمنا اجره ولا تقننا بعده

صَبَّتْ عَلَيَّ مَصَائِبَ لَوْ اَنْهَا صَبَّتْ عَلَيَّ الْاَيَّامَ صَبَّتْ لِيَا لِيَا

ایام کالیالی و لیاالی کالدواھی بہر دستور میگذرد۔ اگر انخویم غلام جان وارد

آن و لاشدہ باشد اگر ازین واقعہ ناخبر باشد پس بچپان بے خبر پس روانہ کنند

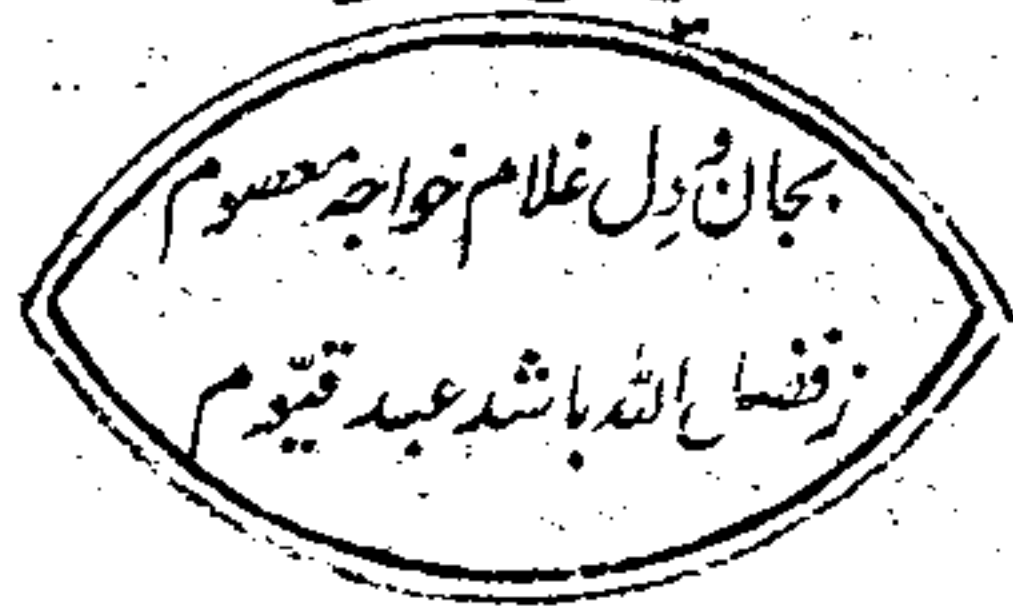
و اگر خبر شدہ باشد ہم بر شمایان لازم کہ از حیدرآباد پیشتر نگذرد و بہر دستور

پس بیاید۔ زیادہ چہ نویسم

تغیرت البلاد و من علیہا و وجه الارض مغرب قبیح

تغیر کل ذی طعم و لون و قل البشر والوجه العصبیح

فيا أسفاً على القيوم ابي
 تنحى عن البلاد وساكنيها
 وصرنا خائضى هم وحرين
 فزجور حمة الجواد ينزل
 ويبدل له الكريم مزيد فضل
 ويجعل روحه في جوف طير
 تفككت في تاريخه اذ نادى
 دع التفجيع واسترجع فقد كا
 انس الله وحشته ورحم غربته وهو حسبنا ونعم الوكيل
 فقير بوز جميع مجان ابلغ فرمايد والسلام على من اتبع الهدى والتزم متابعت
 المصطفى صلى الله تعالى عليه وسلم

تاریخ ۱۰ جمادی الاول ۱۳۳۱ھ میں خط مبارک بطریق تبرک و تحفہ از آخوند نور احمد
 صاحب ولد آخوند مہر علی باین فقیر محمد حسن مجددی رسید
 بعد ازاں تاریخ ۱۰ جمادی الاول ۱۳۶۵ھ میں مکتوب شریفین را حضرت
 قبلہ گاہی قدس سرہ باین فقیر عنایت فرمودند و در مجموعہ دلائل الخیرات قلمی حضرت
 ایشان نزد فقیر موجود است۔

۱۰۵۔ این نشان مہر حضرت قندھار والد است کہ حضرت خواجہ عبدالرحمن بعد از وفات ایشان
 برہنہ خط زودہ اند و زیر آن نوشتہ اند کہ درین بہر مبارک ایشان شد تا این دفعہ آن مہمان
 مشرف زیارت آن شوند والسلام ۱۲

حضرت ایشاں راستہ فرزند و دو دختر بودند،
فرزند اکبر حائل بار امانت و قائم مقام ایشاں جد ما حضرت خواجہ
عبدالرحمن قدس سرہ۔

فرزند دوم حضرت خواجہ عبید اللہ معروف بہ غلام جان تولد اوشاں در
۱۲۲۶ھ در قندھار شدہ است و وفات اوشاں در مکہ مکرمہ تاریخ نہم ذی قعدہ
۱۲۹۱ھ و در شبیکہ مدفون شدند۔ لہذا در اہل سندھ بجز حضرت مکہ والا مشہور شدہ
اند صاحب فیض و برکت و در سلوک و طریقت کامل و مکمل بودند۔ مریدان سندھ
اکثر از خدمت اوشاں مرید شدہ اند توجہ قوی داشتند و سخنہائے کشف و
و کرامات اوشاں دریں ملک مشہور و معروف اند۔ اوشاں بہ فرزند خلف
گذاشتند: آغا غلام دستگیر جان۔ و آغا صالح جان و آغا مقیم جان۔
مرحوم آغا دستگیر جان بعد از سفر حج در ۱۳۳۴ھ در ملک خود ارغستان انتقال
کردند۔ و پہار فرزندشاں دریں وقت حیات اند۔ محمد ابراہیم جان آغا و آغا عبد حکیم
جان و غلام محی الدین۔ و عبد الغیر و این ہر دو اخیر الذکر خواہر زادگان فقیر و
نواسہ ہائے حضرت قبلہ گاہی ہستند۔ و کا کا صالح جان آغا فرزند دوم حضرت
غلام جان حیات است و امروز معمر ترین حضرات است در قندھار و دو فرزند دارند
محمد عارف جان و محمد قاسم جان سلمہا۔

مرحوم مقیم جان فرزند سوم حضرت غلام جان از لطن بی بی سیدہ در عین جوانی
در ۱۳۳۱ھ در قندھار فوت شدند دو فرزند گذاشتند محمد سلیم و محمد نعیم کہ ان ہر دو
ہم خواہر زادگان فقیر و نواسہ گان حضرت قبلہ گاہی می باشند۔
و فرزند سوم حضرت خواجہ عبد القیوم عبد الحق نام داشت کہ در عین جوانی قبل
از کتھانی بفرقانی آب در رود ارغنداب شہید شدند و اولاد رحلت کردند۔

آما و خیران حضرت ایشاں یکے غسوب بحضرت حبیب اللہ ابن عظیم اللہ بود کہ
بیان آن مع ذکر اولاد ایشاں عن قریب مذکور شد۔

و دیگر بی بی آنکہ در لوگر علاقہ کابل بہ برادرزادہ خود فدای محمد ولد حضرت غلام احمد
ولد حضرت شاہ فضل اللہ دادہ بودند و ذکر اولاد آل محترمہ عن قریب می آید۔

حضرت خواجہ فضل اللہ

حضرت ایشاں یعنی خواجہ عبد القیوم ولد حقائق و معارف آگاہ عالم و عارف و
واقف اسرار الی مع اللہ حضرت خواجہ حاجی فضل اللہ قدس سرہ و طاب ثراہ صاحب
عمدۃ المقامات بودند و این کتاب بر فضل و کمال مؤلف خود پدید آمدن است ظاہری
و انوار باطنی ایشاں گواہ است و در تعریف مصنف خود خود کافی و شافی است۔

من چه گویم و صف آل عالی جناب نیست پیغمبر و لے دارد کتاب
این کتاب مبارک اول قلمی بود و در خانوادہ حضرات مجددیہ یک یک نسخہ
قلمی موجود بود تا کہ حضرت قبلہ گاہی قدس سرہ در ۳۵۵ھ بخرج و احسراجات خود
در لاہور طبع کنایند و اشاعت آل عام کردند۔

حضرت ایشاں در ۳۳۸ھ در قندھار وفات یافتند و در قبرستان حضرت
حجی صاحب سمت شرقی قندھار در جنب الد خود حضرت شاہ غلام نبی آسودند۔ حضرت
ایشاں را سوای بنات پنج پسر بودند سه از انہا در صغر سن رحلت کردند باقی دو یکے
جد مایان حضرت شاہ عبد القیوم کہ مذکور شد دوم حضرت میاں غلام احمد

معروف بحضرت بابا صاحب کہ در حال لوگر پیدہ ضلع کابل سکونت داشتند چنانکہ خلف گزاشتند۔
حضرت میاں فدای محمد میاں غلام محمد میاں عباد اللہ میاں امان اللہ
حضرت میاں فدای محمد صاحب فضائل و کمالات بودند بعد از وفات والد مکرراً
خود در ۳۱۶ھ انتقال نمودند و این حضرت داماد عم خود شاہ عبد القیوم و در خانہ او خواہر جد
این فقیر بود و دو فرزند خلف خود گذاشتند عبد الغفور و فضل علیم عبد الغفور بعمری و چہار

سالگی در ۳۰ سالگی انتقال نمودند و سه فرزند خلف گذاشتند عبد الشکور و عبد البر و عبد العزیز۔

و حضرت فضیل حلیم در ۱۲۶۶ هجری تولد شدند صاحب نسبت و فضیلت بودند در ۳۸ سالگی بمصر شصت و دو سال در لوگر وفات نمودند و در سن ۶۰ و ۷۰ بار تشریف آورده بودند فقیه بشفرف ملاقات نشان رسیده است تسبیح هزار دانه و دست میداشتند خوش خلق و مجلس آرا و قوی البنیة بودند عمه زاده حضرت قبله گامی و خواهر زاده حضرت کلال بود از فرزندان شریک حضرت عبدالحق جان صاحب نسبت و صلاحیت موجود هستند و در لوگر بر جاکے آباد و اجداد خود کجاوه استقامت میقیم هستند و اولاد و ذکور و اناث دارند سلمه سجانه و تعالی و ابقا هم

مطلب که این حضرات بهر که والد با مایاں قرابت قریبه دارند هم از جانب پدر و هم از جانب مادر از حضرات مشاری والد و کراچی والد نزدیک تر اند بمایاں۔

حضرت ایشان یعنی قنایه فضل الشرف فرزند حضرت شاه غلام نبی بودند۔

ذکر فضائل و کمالات و کرامات والد خود شاه غلام نبی را فرزند او نشان شاه

فضل الشرف در کتاب خود عمده المقامات مفصل کرده اند و درین جا فقط بر ذکر

اجازت نامه والد راه شان حضرت شاه غلام حسن اکتفا نموده می شود که صاحب

عمده المقامات، در ذکر شاه غلام حسن تحریری نمایند فرزند دوم ایشان والد فقیر اند

که حضرت شاه غلام نبی نام دارند، والد ایشان نیز از سادات کرام بودند بعد از

بهره معلوم ظاهری کسب کمال از باطنی از خدمت والد خود نموده اند و مجاز گردیده

و نامه ارشاد بدستخط جده شریف برائے ایشان نزد فقیر موجود است ایرادی ندارد

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِیْمِ - وَالصَّلٰوةُ وَالسَّلَامُ عَلٰی رَسُوْلِهِ الْکَرِیْمِ۔

معلوم جمیع طالبان راه حق سبحانه و تعالی و جمیع مخلصان حضرات عالی شان غزوات

ذکر فضائل شاه غلام نبی

اس کو وہ دامان و قندھار و ترکستان ما بوردہ باشند ازین جانب فقیر غلام حسن
 غلام سنت الاسلام مطالبہ نمایند و خمس اذوقات باجائزہ و رویشان در حلقہ ہا
 اذکار ختم دروغاے سلامتی ایمان شمایان مخلصان مشغولم۔ بعد از آنکہ مخفی نہ
 ہوں وقت فرزندے ارشدے جامع الکمالات ذی چشمی میر غلام نبی کہ اجازت نہ دیا۔
 طریقہ کہ مراد نقشبندیہ۔ وقادریہ و چشتیہ و سحروردیہ است موجب امر
 حضرات عالی شان خصت این چهار طریقہ را داده شد ہر طالب بلکہ ذوق طلب را و
 حق بل و علا و در طریقہ کحضرات عالیہ نقشبندیہ و جمیع طریقہ با باشند میرید شوند کہ ہر فرزند
 یافت و خوشنوری حضرات عالی شان خواہد شد و نجات دارین درین است از کمالات
 حضرات ایشان بشرط آنکہ بہر سبب او شریعت مستقیم و پروردگار اولیاد اللہ و مرشدان برقیبت
 مستقیم و سرگرم باشند انشاء اللہ تعالیٰ بحال کمال خواہند رسید و خدمت زند
 ارشدی جامع الکمالات میر غلام نبی را نیاز تمامی اس جانب دادہ باشید کہ باعث
 و نائے حضرات عالی شان و رضامندی این فقیر خواہد شد چہ کہ شاہ جمعہ خانیہ و میرید
 را با ایشان سپردہ شد می باید کہ در خدمت ایشان حاضر باشند و اگر ہر کدام
 روگردان این خاندان حضرات شود خدا بر رسول خدا و حضرات عالی شان و نیزین
 فقیران و نارضا باشد چہ کہ رضائے فرزند میر رضای فقیر است زیادہ چہ نوشتہ
 شود و السلام علی من اتبع الهدی

مخفی نماںد کہ این خط و دیگر خطوط آبا و اجداد جد این فقیر حضرت کمال جمع کردہ
 ہمہ را در یک وقایہ جلد بستہ داشتہ بودند و آل مجلد نزد عمومی صاحب حضرت آقا محمد
 حسین جان موجود است و این فقیر این خط شریف را در انجا دیدہ و زیارت آل کردہ است
 حضرت ایشان و السلام در قندھار وفات کردند نزدیک قبرستان عم خود
 حضرت شاہ غلام حسین معروف بہ حضرت جی صاحب قندھار کہ بر کنارہ نہر شاہ جوی

سمت مشرقی قندھار است در اعطاف علیحدہ مدفون شدہ اند و در جنب ایشان قبر
فرزند ایشان شاہ فضل اللہ و در جنب ایشان قبر فرزند ایشان شاہ عبدالقیوم است
یواس ویتبرک ہم یک خانہ مجاور در گاہ "جانان نامی" و پسرانش درون اعطاف
موجود است و حضرت قبیلہ گاہی بر سر مزار ایشان لوح ہائے سنگ مرمر با نام و نشان
ہر یک نصب کما نیدہ است۔

حضرت ایشان را سوای نبات پنج پسر خلف شدند۔

حضرت حاجی فضل اللہ جد جد فقیر کہ مذکور شد شاہ ضیاء الحق کہ ہر دو برادر علی
و فرزند ان بی بی صاحبہ کلان اند حضرت شمس الدین میاں ولی محمد میاں محمد فضل
حضرت شمس الدین متصف باوصاف کمال بودند سکونت در محال لوگرداشتند
و انتقال ہم آنجا کردند اولادشان در لوگرد اطراف کابل بسیار است و میاں
ولی محمد صاحب را ہم اولاد در دہراوت از توابع شہر قندھار موجود است و میاں
محمد فضل را یک پسر بود سلطان محمد کہ در جوانی رحلت کرد۔ و اما حضرت شاہ ضیاء الحق
فرزند شاہ غلام نبی صاحب فیض و برکت کثیر الاولاد و کثیر الارشاد بودند اوصاف
حمیدہ شان از علم و عمل و فیض و ارشاد و کرامات و خوارق عادات مشہور عالم است
کہ این رسالہ گنجایش آن ندارد سکونت در حدود کابل اختیار نموده بودند و در آخر
از بعضی اشقیاء کوہستانی بضر بلفنگ شہرت شہادت چشیدند و ازین سبب
بحضرت شہید شہرت یافتہ اند ایشان بر اسپے سوار پوی کابل بردوش برائے
مصالحت فریقین بقریبی رفتند کہ فریق مخالف براوشان گولہ زد و از سینہ مبارک
درگذشت آن پوی مبارک بانسان گولہ نزد حضرات مٹاری والہ موجود است کہ
برائے شفائے مرلیہاں باں تبرک می جویند۔

ایشان سوای نبات شش فرزند خلف گذاشتند: حضرت عبدالکریم عورت

حضرت ضیاء احمد طبرانی

ن بادشاہ حضرت عبدالرحیم عرف حضرت آغا صاحب مٹاری والہ حضرت
 یار مجدد عرف میاں میاں صاحب حضرت میاں عبدالحکیم حضرت میاں ضیاء معصوم
 ف میاں تبرک صاحب حضرت فضل معصوم عرف حضرت میاں جان
 حضرت عبدالکریم صاحب کمال و اکمال بودند در عین جوانی بعد از مراجعت سفر
 زمین شریفین در ۱۲۶۹ھ در دریائے شور بسبب شکست کشتی شربت شہادت چشیدند
 و دو فرزند شہید خلف گذاشتند میاں عبدالغیر و میاں ابوالقاسم کہ ہر دو در
 شہر کراچی سکونت داشتند حضرت میاں عبدالغیر نیز راستہ فرزند بود عبدالقادر
 و ضیاء احمد و فضل حق حضرت ضیاء احمد صاحب در قریہ بلیر از مضافات شہر
 کراچی توطن اختیار نمودند و سرائے و مسجد و اوطاق ساختند در جوہ سبحا و سماحت
 وہماں نوازی و عزیز پروری یگانہ آفاق بودند در رشتہ قرابت خیر اس فقیر بودند
 در سنہ ۱۳۴۵ در ملیہ وفات نمودند اولاد و احفاد او شان در بلیر موجود ہستند
 سلمہم سبحانہ و تعالیٰ

حضرت ابوالقاسم را چہار فرزند محمد صادق محمد سعید محمد فاروق محمد اکرم
 حضرت محمد فاروق را در کراچی اولاد موجود است، دختر این حضرت را حضرت
 قبلہ گاہی در حبالہ نکاح آورده بودند کہ در واقعہ زلزلہ با اولاد و اطفال خود شہید شدند
 و حضرت عبدالرحیم صاحب فرزند دوم حضرت شہید در وقت خود مرجع انام و مقبر
 ترین حضرات بود اول عمر در کابل و چند ہزار و آخر در سندھ در شہر مٹاری توطن اختیار
 کردند فیض و ارشاد و شان در ملک سندھ و پاکستان شائع شد بتاریخ ۲۴ جمادی و
 ۱۳۱۳ھ در مٹاری انتقال نمودند بر مرقبہ مبارکش قبہ عالیہ تعمیر فرمودہ شدہ است این
 مقبرہ طفلی شریف ملاقات شان رسیدہ بود چہرہ و محاسن خوب بیاد دارم۔
 را التیآن بہشت کسیر خلف شدند، کلاں ترین آنہا جناب حضرت آغا عبدالرحیم
 صاحب عرف حاجی آغا صاحب علم و حیا و جوہ و سخاوتش خلق و ہماں نواز و مسند آراے

آباء کرام و مرجع انام بودند۔ در سنہ ۱۳۳۱ھ انتقال نمودند و ہم در قبہ والدہ خود مدفون
 او شان در پنجرہ سنگ مرمر جانب غربی مدفون شدہ اند۔

ایشان شش فرزند خلف گذاشتند کلاں تر آنها حضرت آغا غلام مجدد عرف
 پیرزادہ آغا ہم عالم و واعظ و ہم حاجی و حافظ و مسند نشین آباے کرام است در امور سیاحت
 و خدمات ملی قدم راسخ دارد صاحب جرات و عالی ہمت است و وجود شریف شان در
 زمانہ عنایت سلطہ سبحانہ و تعالیٰ۔

حضرت ایشاں یعنی میر غلام نبی ولد مقبول بارگاہ ذوالمنن حضرت شاہ غلام حسن است
 خدمت ایشاں اولاً اخذ طریقہ از جد بزرگوار خود شاہ غلام محمد معصوم نمودند و پس
 ہائے خاصہ شال منور گردیدند۔ بعد ازاں باذن مبارک ایشاں رجوع بوالدہ خود شاہ
 غلام محمد نمودند و بہ درجات کمال و اکمال رسیدند و مجاز شدند و در حیات والدہ خود
 بارشاد مشغول شدہ عالمی از ایشاں اخذ طریقہ نمودند۔ آن قدر ارشاد او شان سعادت
 پذیرفت کہ مرتبہ اول کہ بکابل آمدند روز اول ہنر وہ ہزار کس داخل طریقہ شدند و بعد از
 از کثرت خلائق حساب کردن بند کردند۔ مزاج مبارک ایشاں جلال آمیز بود کہ
 یارائے تکلم در حضورش نمی شد در سنہ ۱۲۰۴ھ در پشاور انتقال کردند و پہلوئے والدہ
 شریف خود جائے گرفتند، از ایشاں ہفت پسر خلف شدند یکے میاں غلام اسماعیل
 کہ جد مادری اس فقیر می شود اولاد ایشاں در مصافحات قندھار در اغنداب
 و دہلہ و خاکیر بسیار است دویم حضرت شاہ غلام نبی جد مایاں کہ احوالش مذکور
 سویم میاں مسجدی صاحب عمدہ می فرماید کہ ایشاں دریں وقت اکبر اعظم فقیرانہ
 و رعد و باجور بارشاد مشغول است و اولاد شان در باحوط موجود است۔ چہارم میاں
 ابوالحسن کثیر اولاد و الذریات ہستند اولاد شان در شب قدر از توابع پشاور و غیر

حضرت شاہ غلام حسن

است پنجم حضرت

ہم حضرت عبدالوہاب از اولاد شاہ آگہی نشد پنجم حضرت میاں حاجی صاحب
ازت نیزانہ و سرویہ وغیرہ از اولاد ادومی باشند ششم حضرت میاں غازی صاحب
ہست در محال بوری کہ ناحیہ السیت از نوامی قندھاری داشتند اولاد شاہ در
وجود است و ہم اولاد حضرت غلام رسول کہ نبیرہ حضرت غازی صاحب بودند
ملک سندھ در قریہ بڈاپور توطن اختیار کردند اولاد او شاہ بعضی در ہالا و بعضی
ر ملک کچھ سکونت دارند۔

حضرت ایشاں یعنی شاہ غلام حسن صاحب ولد حضرت شاہ غلام محمد ملقب
بقدوۃ الاولیاء بودند خدمت ایشاں بعد تحصیل علوم ظاہری کسب کمالات باطنی
از والد خود معصوم باقی کردند بہ نسبت خاصہ ایشاں مشرف شدہ و بدرجات کمال
رسیدہ مجاز شدند والد بزرگوارش در حیات خود مسند شیخت با ایشاں تفویض
فرمودند و سایر فرزندان و مریدان را با ایشاں حوالہ نمودند آوردہ اند کہ در حلقہ صبح
و شام ایشاں زیادہ از دو ازدہ ہزار مردم جمع می شدند، عادت شریف آن بود کہ
شش ماہ در لاہور و شش ماہ در پشاور اقامت می فرمودند و ہمہ عیالہا و اقربا
را با خود می بردند و می آوردند در رنگ اردوے شامی مجمع خلوت می شد تمام عمر
بشغل احادیث بسر بردند و چندین ہزار احادیث با اسناد یاد داشتند و در
شب عید الفطر و فات یافتند آوردہ اند کہ سہ روزہ رمضان با ختمات حسب معمول
بجا آوردہ بعد از نماز تہجد خفتند و چون صبح شد دیدند کہ طائر روح پاکش از قفس عنصری
برواز نمودہ بود۔ فرار ایشاں بیرون شہر پشاور در باغ اسد خاں با مسجد و عمارت
میکردند و تا حال متصل چھادنی سرکاری موجود است
حضرت ایشاں را شش پسر خلف شدند اول شاہ غلام حسین معروف بحضرت جی

حضرت شاہ غلام محمد

صاحب قندھار و والدہ کہ فرار شریف او نشان بیرون شہر قندھار برومان کتاش
 شاہ جوی سمت مشرقی شہر واقع است۔ دودیم شاہ غلام حسین جد مایاں کہ احوالش
 شد سوم حضرت عبدالرحمن اولاد این حضرت در حدود پشاور و محال زمیندا و رو
 قریہ بلندی از توابع قندھار موجود است۔ چہارم حضرت محمدی عالم فاضل و شاعر
 شیریں زباں بودند در شعر تخلص لطفی می کردند و دیوانے دارند تمام در روح و نعت
 سرور کائنات علیہ فضل الصلوات والتسلیمات، فرزند نرینہ ندا شتند و پنجم حضرت
 میاں خیر الدین ششم حضرت میاں عبدالعزیز لا علم با اولاد ہم۔

حضرت ایشان یعنی شاہ غلام محمد فرزند امام الشریعت و الطریقیت بحر المعرفت
 و الحقیقت قدوة العارفين اسوة الکاملین خوث الاحباب غلام محمد معصوم لقب
 بقطب الاقطاب بودند۔ خدمت ایشان در حیات جد بنده گوار خود تلج الاولیا محسوس
 صیغۃ الشریعہ پیدا شده اند و بعد از تحصیل علوم ظاہری بکسب سلوک باطنی از خدمت
 جد بنده گوار خود مشغول شدند و باطنی درجہ کمال و اکمال رسیدند و بخلافت کلی را فراز
 شدند عالمی از انوار ارشاد ایشان منور گردید و بوجود ایشان طریقہ علیہ را رواج کلی
 حاصل گردید و نسبت اجداد کبار خود را بطراوت و تازگی تمام بجلوہ آوردند در زمان خود
 از سایر اولاد حضرت مجدد در ترویج و اشاعت طریقت ممتاز بودند۔ عمر ایشان از حد
 تسعین تجاوز نموده در ۹۱ھ پنجم ذی حجه وصال کردند و قبر مبارک ایشان نزد یک
 گنبد خواجہ محمد معصوم متصل قبر والد ایشان ساختند و گنبدے خورد بران تعمیر
 کردند کہ تا حال موجود است۔ حضرت ایشان سوای دختران نہ پسرخلف گذاشتند
 یکے حضرت غلام محمد جد مایاں کہ مذکور شد۔ دوم حضرت میاں غلام احمد کہ در محبت
 والد شریف خود فانی بودند و از ان محبت نتایج کلی یافتند۔ سوم حضرت میاں نور الدین

احوال شاہ غلام محمد معصوم

چارم حضرت میاں عبدالقدوس اس ہر سہ حضرات اولاد داشتند و احوال
 اعقاب شاں معلوم نشد پشم حضرت میاں غرت اللہ صاحب فیض و کمال بودند
 در عمر شصت و سہ سال در کابل رحلت نمودند تیمور شاہ درانی بر مزار ایشان مسجد و احاطہ
 و چاہ ترتیب داده اند اولاد ایشان در یار قند و بدخشان و بخارا موجود است ہشتم
 حضرت غلام صادق اولاد این حضرت در سندھ حضرات شکار پوری ہستند مزار فرزند
 ایشان حضرت غلام محی الدین متصل شہر حیدرآباد سندھ ہست یزار و بیتبرک بہ
 و مزار بنیرہ ایشان حضرت نظام الدین در شکار پور معروف و مشہور است اولاد او
 در شکار پور و گرد و نواحی آل بسیار است ہفتم حضرت عبدالاحد ہشتم میاں بشیر اللہ
 احوال و اعقاب ایشان معلوم نشد نہم مجدد وقت جنید زمان شاہ صفی اللہ بود
 ذکر مناقب کرامات و کمالات آل مجدد وقت جدا شاہ فضل اللہ در کتاب خود
 عمدۃ المقامات مفصلاً و مشبعاً کردہ است این رسالہ گنجائش آل ندارد

حکایت بود بے پایاں بجاموشی ادا کردم
 جدا شاہ فضل اللہ و جد بزرگوار حضرات مٹاری والہ شاہ ضیاء الحق ہر دو مرید و خلیفہ
 و مجاز حضرت ایشان بودند در ملک سندھ از خلفائے نامدار ایشان مخدوم
 عبداللطیف مٹری والہ و خلیفہ احمد خاں نظامانی و مخدوم عبدالواحد سیوستانی اند

رحمہم اللہ تعالیٰ

حضرت ایشان در سفر حج وقت رفتن در کشتی بر بندر حیدرآباد از ملک یمن
 ۱۲۰۰ھ در ماہ ذی قعدہ وفات کردند و قبر ایشان در حدیدہ مشہور و معروف است
 حضرت ایشان کثیر الاولاد و الذریۃ بودند بطرف کابل و کومہستان اولاد شاں
 بسیار است و در سندھ نیز یک خانوادہ ٹنڈو محمد خاں والہ اولاد حضرت عبدالقدوس
 کہ داد جد مایاں حضرت کلاں بود موجود است و ذکر او شاں در ترجمہ حضرت خواجہ

حضرت بشیر اللہ کا کل والہ

عبدالرحمن کرده شد.

والحمد لله که از اولاد ایشان امروز فخر خاندان مجددیه حضرت فضل عمر صاحب
مشهور بشیر آغا و لقب بنور المشایخ در دار السلطنت کابل منور طریقت و رونق
افزای مسند آبا و اجداد کرام موجود هستند درین جز زمان وجود شریف ایشان از
مغتنمات عظیمه است ترویج شریعت و حمایت شعائر اسلام کار ایشان است. تمام
اقوام و افاغنه و امرای افغانستان حلقه بگوش ارادت و اطاعت ایشان اند و باین
همه عزت و جاه و وجاهت حضرت ایشان بغایت متواضع و لطیف المزاج و خوش
طبع واقع شده اند. در اطعام طعام و مهمان نوازی و غریز پروری و دستگیری
در ماندگان و شفاعت عاجزان و سفارش حاجت مندان و نفع خلایق و غیرت
قومی و ملی عدیل و نظیر خود ندارند. متع الله المسلمین بطول بقائهم.

احوال حضرت بشیر آغا صاحب

و حضرت ایشان یعنی شاه غلام محمد ولد امام العارفين حضرت شیخ محمد اسماعیل
بودند خدمت ایشان در حیات جد بزرگوار خود پیدا شده اند و از فیوض و برکات او نشان
مستفید شده و بعد از ارتحال او نشان بوالد شریف خود رجوع نموده صاحب مکالم
ارشاد گردیدند و عالم عالم از هدایت و ارشاد ایشان بهره ور گردید صاحب علم و دین و تقوی
بودند و والد شریف ایشان در حیات خود تمام مریدان و مجازان را حواله او نشان فرموده بودند
در ۱۳۶ هجری در سر بند شریف انتقال نمودند.

شاه محمد اسماعیل

حضرت ایشان را چهار پسر و پنج دختر بودند یکی شیخ صبغة الله و او نشان را یک دختر
بود که بحضرت غلام حسن بن غلام محمد جد مذکور مایان منسوب بود. دوم شیخ غلام محمد معصوم جد
مایان که مذکور شد سوم شیخ محمد اسحاق. چهارم شیخ عبدالرزاق و لا عقب بها.

حضرت ایشان یعنی شیخ محمد اسماعیل ولد حضرت خواجہ صبغة الله قدس سره
خدمت ایشان ۱۰۳۲ هجری در حیات جد شریف خود حضرت مجدد در سر بند شریف پیدا شده اند

خواجہ صبغة الله

اکبر فرزند ان خواجہ محمد معصوم و اعظم بناؤ حضرت مجدد و وارث نسبت خاصہ ایشانند و در
 ۱۱۲۱ھ وفات یافتند و در قبہ والد خود خواجہ محمد معصوم در جنب ایشان مدفون شدند
 و چہار پسر خلف گذاشتند یکے شیخ ابوالقاسم الاولادہ، دوم شیخ محمد اسمعیل جد مایاں کہ
 مذکور شد، سوم شیخ اہل اللہ، چہارم شیخ میردایں ہر دو حضرت را اولاد ذکر سوائے
 بنات نبود۔

حضرت ایشان یعنی خواجہ صبغۃ اللہ ولد حضرت محبوب سبحانی کاشف اسرار
 مکتوم خواجہ محمد معصوم لقب بجد الدین مشہور بعروۃ الوثقی فرزند ثالث حضرت
 مجدد و قائم مقام ایشان است حضرت ایشان را بر سائر فرزندان فضل می دادند و
 برادر معظم شان خواجہ محمد سعید باوجود کلاں سالے خود ایشان را از خود ممتاز دانستہ
 منصب ارشاد بایشان مسلم داشتند طریقہ مجددیہ از بکت او شان عالمگیر شد و
 باقصائے عالم رسید بادشاہ وقت اوزنگ زیب عالمگیر و دیگر سلاطین زمان داخل
 طریقت شدند تولد ایشان در شہر شوال ۱۰۳۸ھ و وصال مبارک ایشان در شہر
 ربیع الاول ۱۰۷۹ھ رونداہ از قبر حضرت مجدد علیحدہ در باغ فتحی دفن کردہ شدند و
 خواہر اوزنگ زیب روشن آرا بگیم "قبۃ عالیہ وسیعہ براں تعمیر نمودند کہ تا اکنون موجود
 است۔ ایشان شش پسر خلف گذاشتند حضرت صبغۃ اللہ جد مایاں کہ احوالش
 مذکور شد۔ دوم خواجہ محمد نقشبند حجۃ اللہ معروف بہ نقشبند ثانی کہ در محرم ۱۱۱۴ھ
 وفات یافتند و در قبہ والد خود دفن شدند و از بناؤ ایشان حضرت شیخ محمد زبیر مشہور
 بقبۃ علم است کہ قبہ شان علیحدہ جانب جنوبی خواجہ محمد معصوم است در ۱۱۵۵ھ
 در وہلی وفات یافتہ و جنازہ شان را بسمرند آوردہ اند۔ سوم حضرت محمد علیہ معروف
 بمروج الشریعہ وفات او شان روز جمعہ ۱۹ ربیع الاول ۱۰۸۳ھ شدہ است۔ چہارم
 حضرت محمد اشرف جامع کمالات صوری و معنوی بودند در ۱۰۲۳ھ پیدا شدہ و در

۱۵۰۰ھ ۲۶ صفر وفات نموده اند۔ پنجم حضرت شیخ سیف الدین کہ در حیات والد خود بتربیت سلطان وقت مامور شده بودند ترمین شریعت و تخریب بدعت خیره و ضمیمه ایشان بود ارشادشان عام شده جہاں را بر مرشدان مبتدع تنگ کرده بودند در ۹۶۰ھ انتقال نمودند و در گنبد علیحدہ جنوبی روضہ مبارکہ آسوده اند۔ حضرات دہلی والہ شیخ احمد سعید ابو سعید و شیخ عبدالغنی و حضرت ابو الخیر وغیر ہم اولاد ایشان ہستند۔

ششم حضرت شیخ محمد صدیق محمد فرخ سیر بادشاہ دہلی مرید ایشان بودند در شہر دہلی ۱۳۱۰ھ وفات کردند و جنازہ شان بسربند آورده در رقبہ ملحدہ نزدیک قبہ خواجہ محمد معصوم دفن کردہ شدند۔ بعضی حضرات شکار پور در سندھ از اولاد ایشان ہستند۔ و حضرت ایشان یعنی خواجہ محمد معصوم ولد حضرت امام ربانی محبوب بحالی مجدد الف ثانی شیخ احمد ابن شیخ عبدالاصد الفاروقی الکابلی السرخندی بر آسمان ولایت و کرامت خورشید تابان است و در اولیابائے امت شہرت شان مستغنی از بیان۔

آفتاب آمد دلیل آفتاب گریلے ہاید از وی رومتاب
 نسب شریف ایشان بسنی و دو واسطہ خلیفہ ثانی امیر المؤمنین عمرو بن الخطاب میرسد
 در اجداد ایشان شیخ شہاب الدین علی معروف بفرخ شاد کابلی جد شانند پنجم ایشان و حضرت امام رفیع الدین بانی شہر سربند جد ششم ایشان از مشاہیر امرای و اکابر اولیاء گذشتہ اند تولد ایشان در شہر سربند حدود ۱۰۰۰ھ شد و وفات ایشان ہم در سربند تاریخ ۲۸ ماہ صفر ۱۰۲۳ھ شد است۔
 حضرت ایشان ہفت فرزند داشتند از انجملہ سہ صاحب زادگان و طفلی فوت شدند فرزند کلان حضرت خواجہ محمد صادق ملقب باکابر اولیاء بجات کمال تکمیل رسید صاحب اولاد و کتختائی شدند بگرد عین جوانی در عمر بیست و پنج سالگی ۱۰۲۵ھ بعارضہ و بادریجات والد خود انتقال نمودند والد بزرگوارش بر قبر اوقبہ خورد ساختند و چون خود وفات یافتند

درہماں قبہ در جنب فرزند خود مدفون نشدند نسل این حضرت باقی نمانده است
باقی از سہ فرزندان نسل حضرت امام ربانی جاری شدہ است، یکے حضرت شیخ محمد سعید
صاحب نقب بہ خازن الرحمۃ کہ فرزند ثانی ایشان است و در علوم شریعت و طریقت
و کمالات صوری و منوی فائق و ممتاز بودند در ۱۰۵۰ھ پیدا شدند و در ۱۱۰۰ھ انتقال
نمودند و در جنب برادر خود محمد صادق درہماں قبہ عالیہ جای گرفتند این سہ سہ قبر با اہم
در قبہ ایشان با یک قبر خورد موجود است اولاد ایشان در رامپورہ دیگر بلاد ہندستان
بسیار است دور اولاد ایشان بسیارے از علمائے متبحرین و اولیاء کاملین صاحب
فضل و کمال گذشتہ اند کہ از ان جملہ مولوی فرخ شاہ فرزند ایشان مولف کشف الودع
عن اذہان الالغیاء عالم محقق و مدقق بود صاحب ذریعہ و کثیر الاولاد است و حضرت
سراج احمد مولف سیر المرشدین و دیگر تالیفات عالم و محدث جلیل الشان است و حضرت
شیخ عبدالاحد فرزند خواجہ محمد سعید معروف بشاہ گل و تخلص بوحیدت از اکابر اولیاء عمدہ
علماء بودند نسبت باطنی بغایت قوی داشتند و شعر شیریں می گفتند در ۱۲۰۰ھ وفات
شدہ اند و قبر ایشان متصل معین مسجد است در سہ بند شریف و از بہائے ایشان حضرت شاہ
محمد آفاق در علوم باطنی و ظاہری طاق و در کمالات و برکات مشہور آفاق در وہلی گذشتہ است
دویم جنڈ ما خواجہ محمد معصوم کہ مذکور شدند سوم حضرت خواجہ محمد یحیی تولد ایشان
۱۲۰۰ھ و وفات در ۱۲۹۸ھ شدہ است۔ در اولاد ایشان بسے بزرگان صاحب علوم
و کمالات پیدا شدہ اند، و در رامپور و بھوپال توطن اختیار کردہ اند و یک خانوادہ
شیخ ندیم احمد محمد صادق و محمد مدنی در مکہ موجود است۔
و این نسب نامہ موجز و مختصر را بر بیت مولانا جامی ختم می کنم
بندہ عشق شدی ترکب سب کن جامی
کہ درین راہ نشان این نشان پذیر نیست

باب اول در حالات ابتدائی و زمانہ تحصیل علوم و کمالات

والدہ شریفہ حضرت ایشا

ولادت حضرت ایشا تاریخ ۶ شہر شوال الملکم ۲۶۸ھ یکہزار و
 دو صد ہفتاد و مہشت ہجری در شہر قندھار واقع شدہ
 جدہ شریفہ مایان والدہ ایشا عصمت مآب عفت نقاب مہماتہ بی بی حوا بنت امیر
 کبیر و الاجاہ شاہ محمد خان قوم بارگزی از خوانین نامدار صاحب عزت و اعتبار ساکن
 قریہ چیلانی قریب قندھار از نساء صالحات و مومنات قانتات بودہ در امور خانہ
 داری و عیال پروری صاحبہ تدبیر و در ادائے صوم و صلوة و عمل طاعات و عبادات و
 اوراد و وظائف شبانہ روزی بے نظیر بودند۔ نوافل صوم و صلوة اکثر بجای آوردند
 نماز تسبیح روزانہ مقرر بود بعد از مغرب تا نماز عشاء نوافل و صلوة تسبیح مشغول می بودند
 در امر طہارت و نظافت آن قدر اہتمام می فرمودند درین زمان مرزبان بجائے خود در مردان
 ہم این قدر نظافت و پاکیزگی دیدہ نمی شود۔ برائے آبدست و جائے نماز و نشست
 ستونی جامہ ہائے ایشا خادمہ مخصوصہ بود کہ دیگر زنان و اطفال بسامان
 ایشا دست نمی بردند۔

ولو كان النساء كما ذكرنا
 لفضلت النساء على الرجال
 فلا النانيث لاسم الشمس عيب
 ولا التذكير فخر للصلال

تقریباً چہل سال با حضرت جد شریف مایان عمر گذرانیدند و بعد از وفات او شہ
 ہفدہ سال بقید حیات ماندند تاریخ غرہ شہر صفر سنہ یک ہزار و سہ صد و سی
 و سہ درال سال کہ حضرت قبلہ گاہی قدس سرہ بسفر عربستان رفتہ بودند و ماہ ہجری

حضرت لودیم در طنزہ سائیں داد از دار فانی بسراے جاودانی انتقال نمودند
 جنازہ اوشان را بدرگاہ شریف کوه گنجه برداشته بردند۔ و در مقبرہ حضرت جد
 حرم در احاطہ علیحدہ مدفون کرده شدند۔ رحمتها سبحانہ و تعالیٰ رحمة واسعة
 بعض مبشرات منامی کہ حضرت جدہ صاحبہ در ایام حمل حضرت قبلہ گاہی دیدہ بودند
 فقیر بیان فرمودہ بودند مگر دریں وقت بیاد من برابر نمی آید۔

حالات ابتدائی و زمانہ کسب
 کمالات و تحصیل علوم
 مدار کار بر حسن تربیت و تعلیم ابتدائی است
 و حسن نبات الارض من کرم البذر

اگر در ابتدا کسی را استاد کابل و مریخی ماہر میتری شود و طفل را براه راست رود
 میکند آن طفل عن قریب باوج فضل و کمال می رسد و از امثال و اقران خود
 فائق و ممتاز می شود و اگر تعلیم ابتدائی ناقص و کج میج است آن طفل سادہ لوح تمام عمر
 معیوب و داغدار می ماند چرا کہ

خشت اول چوں بند معمار کج تا شریایے رود دیوار کج
 حضرت ایشان را از یاور بی بخت و خوش نصیبی در ابتدا این چنین اساتذہ
 کاملہ و اتالیق فائقہ میسر شدہ اند کہ در نوشتن و خواندن و تعلیم و تربیت و تادیب بااداب
 فاضلہ سعی مشکور بعمل آورده اند کہ نتیجہ آن بصورت باقیات صالحات بر صفحہ روزگار باقی
 مانده است۔ اگر چه مارا خوب طور احوال تعلیم ابتدائی حضرت ایشان معلوم نشده کہ بغیر
 از وال شریف خود دیگر اساتذہ ایشان کدام اند و کدام کدام کتابها خوانده اند مگر از
 نوشته ہائے خود حضرت ایشان آنچه معلوم میشود، نوشته می آید۔

در تذکرۃ الصلحاء، در ترجمہ ملا میراعظم الافغان العلی زئی المعروف فی نویسنده
 کہ فقیر در صفحہ سنی ایشان را دیدہ بود و سورہ انا انزلناہ فی لیلۃ القدر از خدمت
 ایشان سبقتا خواندہ بود بخدمت حضرت ایشان ما اخلاص بجد کمال داشت بسا اوقات

بملاقاتش می رسیدند و صحبت های عجیب می کردند و در عمر از حضرت ایشان معجزات
بودند و گوشها گریه بودند سخن را با او از بلند تکلف می شنیدند. حضرت ایشان
با تعظیم و توقیرش می فرمودند اوقات عمر عزیز را با او را دو وظائف و مراقبات
سلوک موقت ساخته بودند و صاحب ابهت و هیبت بودند فرزند دایه اش
ملا باز محمد نامی که او هم عمر حضرت ایشان را بود فقیر کتابهای درسیه فارسی از
ایشان خوانده بود. انتی - و چون حضرت کلاں از خراسان هجرت کرده در ۱۲۹۴ هجری
بدر بار سنده آمدند و دو سال تقریباً در قریه مکمل اتفاق توقف افتاد مولانا مولوی حاجی
علی محمد متعلوی را برائے تعلیم صاحبزادگان مقرر کردند و تقریباً دو سال تعلیم حضرت
ایشان و دیگر صاحبزادگان مشغول شدند و هم در سفر حج مع عیالها و متعلقین
مرحوم میاں صاحب را همراه خود بردند چون از مناسک حج و زیارت فارغ شدند

ذکر استاد و ایشان مولوی حاجی علی محمد صاحب

استادای الحاج الحافظ مولوی لعل محمد المتعلوی ساکن شهر طاری ضلع حیدرآباد سنده از مشایخ
علمائے سنده و فقهائے متبحرین بودند تمام عمر در درس و تدریس و تحریر مسائل فقهیه و فیصله های شرعیه
گذرانیدند از کثرت درس و تدریس کتابهای درسیه چون کنز و کافیه و شرح وقایه و شرح جامی
ایشان بر زبان یاد شده بودند می گفتند که در سفر اولی به عربستان چون زیارت روضه منظره سرور کائنات
علیه الصلوٰة والسلام رسیدم از حق سبحانه و تعالی سوال کردم که عمر من در تدریس و تعلیم علوم دینی صرف
شود آں سوال من باجابت رسید و تا ایں دم که چهل سال است از طالبان و شاگردان تگاسے فارغ
نه شده ام در آخر عمر بسبب ضعف و کبر سن نشسته نمی توانستند پس بر پشت خفته طالبان را سبق میدادند
یک سال خواندن پیش ایشان برابر پنج سال خواندن پیش دیگران بود و بطریقه تعلیم این بود که هر گاه
طالب سبق جدیدی گرفت اول کتاب از او گرفته از سبق سابق چند سوال از وی پرسیدند که در روز
چه خوانده! کدام قاعده و قانون یاد کرده! اگر جواب باصواب می گفت بنهاورنه و بگردد سبق نمی دادند و
برائے حفظ ما تقدم تاکید و تنبیه می کردند. بر صحت عبارت کتاب توجه بلیغ می نمودند اگر طالب زیر و زبیر غلط
میخواند وجه آن می پرسیدند که چرا این طور نواندی و قاعده چه طور است در همین تفحص و تحقیق شاگرد را
قاعده این طور بچته و دل نشین می شد که از خواندن کتاب هم صورت نه مند و در علم حساب و میراث و مناخه
ید طولی داشتند در ملک سنده عدیل خود در مناخه و سراجی نداشتند بلکه عصر از دور و دراز
برائے خواندن سراجی پیش ایشان می آمدند بیست سال در شهر سنده و غلام علی در مدرسه میر صاحبان

میاں صاحب بہ ملک سندھ وطن خود مراجعت نمود و حضرت ایشاں ما عبالہاد
مکہ مکرمہ اقامت گزین شدند۔

دران زمان مولانا رحمۃ اللہ الما جہر الملکی در مکہ مکرمہ مدرسہ صولتیہ بنا نموده
حضرت ایشاں مارا قبلہ گاہ خود حضرت کلال قدس سرہ برائے خواندن در مدرسہ صولتیہ
ارشا فرمودند حضرت ایشاں در تن کرا الصلحی ترجمہ مولانا سے مذرتفصیل نو
اندور انجانی نویسنده کہ (در سنہ یک ہزار و سہ صد کہ فقیر بہر کاب حضرت والد ماجد خود
بشرف آستانہ پوسی اشرف البقاع مشرف شدہ بود حضرت قبائہ صاحب مرحوم قدس
سرہ این احقر را برائے خواندن بعضے کتب درسیہ بمدرسہ حضرت مولوی صاحب مدوح
سپردہ بودند قریب دو سال بمدرسہ شریفہ حضرت مولوی صاحب تردد و رفت و آمد
اتفاق افتاد و شرف صحبت مولوی صاحب اکثر ایام حاصل می گشت حضرت مولوی
صاحب مدرسہ عالیہ در پس شبیکہ مکہ مکرمہ بنا نہادہ بودند و مدرسین و محققین دران مقرر
فرمودہ بودند و حفاظ قاریاں را تنخواہ دادہ کہ تسلیم تجوید و قرأت می کردند۔ زیادہ انہ
نظر طالب علمان روزانہ از مدرسہ شان مستفید می گردیدند خود مولوی صاحب بسبب

(بقیہ حاشیہ صفحہ گذشتہ) بجمال عزت و نامداری درس و تدریس کردند و جم غفیر از ماندہ علوم و برکات را
بہر دیاب شد در سال ۱۳۰۰ ہجری قمری تعلیم فقیر حضرت ایشاں او شان را خواستہ بودند یک دو سال در نزدہ سال
داد گذرانیدہ باز بطن اصلی خود کشاری رفتہ قیام پذیر شدند و از عجایب امور آنکہ با این ہمہ کمال شجاعت
دوانائی در علوم و کتاب ہا از دیگر امور دنیاوی نے خبر و ناواقف می بودند اگر کسی درخت کنار را می گفت
کہ این انار است می گفتند شاید باشد و اگر می گفت نے نے انہ است می گفتند خواهد بود۔ اگر کسی
ے رسید گوش ہلے دراز گوش دراز ہستند یا اسپ و شتری فرمودند نمی دانم و علی ہذا القیاس
تذکرہ فضائل و کمالات ادا اگر نوشته شود دفترے دیگر می خواهد مرحوم ہم استاد من بود و ہم استاد
پیر من و ہم استاد پیر من بسیار مشفق و مہربان و مرید حضرت کلال بود در ماہ
در کشاری بچہ رحمت حق سبحانہ و تعالیٰ پیوست۔ رحمہ سبحانہ و تعالیٰ رحمتہ واسعہ

و از استاد ایشاں مولانا رحمت اللہ ما جہر الملکی

ضعف و پیری طاقت تدریس نداشتند اکابر شهر مکہ معظمہ از قوم عرب و ترکال بملازمت
 شان جوق جوق می رسیدند و با دہ تمام فرو ترمی نشستند و شرف صحبت و استفادہ
 دینی حاصل کرده می رفتند و بعد از ان ذکر اخلاق حمیدہ و وضع و لباس حضرت مولانا
 بتفصیل نوشته می آرند کہ گاہ گاہ حضرت قبلہ گاہ احقر قدس سرہ بملاقات شان
 تشریف می بردند و حضرت مولوی صاحب بغایت تعظیم و تکریم می فرمودند۔ لفظ یا سیدی
 تکبیر کلام حضرت مولوی صاحب بود یا رہا مخاطب ب حضرت قبلہ صاحب شدہ می گفتند
 یا سیدی فرزند خود را (مراد از ان نفس نفس حضرت قبلہ گاہ مایاں است) از دیگر خدمات
 زمانہ خانگی فراغ داده کہ جمعیت در مدرسہ آمدہ بخوانند کہ طبع او را خوشش درم امید کہ
 بزودی از علوم متعارفہ مدرسہ منتفع و مستفید خواهد شد۔ حضرت قبلہ قدس سرہ (یعنی
 والد خود) می فرمودند کہ خدمت یار عیال ماجملہ براوست بوقت فراغت حاضر می شود۔ اما
 افسوس کہ فقیر با وجود این چنین وسائل ناقابل ماندہ ثم قال روزے فقیر با ہم سبق
 خود در مدرسہ او شان نزد مولوی حضرت نور صاحب افغان کتاب "سراجی" ترکہ میخوانند
 کہ حسب قاعدہ مدرسہ یک وقتی برائے تدریس این کتاب مقرر بود مایاں در سبق خواندن
 مشغول بودیم کہ ناگاہ حضرت مولوی صاحب بطرح سادگی خود تشریف آوردند و فرمودند
 کوشش بکنید در خواندن و فهمیدن این علم کہ علم ترکہ اول از دنیا مرتفع خواهد شد۔
 و نیز در مکہ مکرمہ بدر کس حدیث شریف حسب الامر حضرت والد خود بخدمت سید شیخ احمد
 دحلان مفتی مکہ (مؤلف فتوحات اسلامیہ و "سیرۃ نبویہ" و تقریباً اصل
 و دیگر کتب متعددہ) حاضر می شدند و استفادہ روایت و سماع احادیث می کردند
 و ژانسیون المریدین می آند کہ حضرت ایشان (یعنی حضرت کلاں) می فرمودند کہ در
 سالے کہ مع عیال بخدمت حضرت قبلہ گاہ خود بربارت حرمین مشرف شدہ بودم
 حضرت قبلہ گاہم قدس سرہ مرا بحضور درس سید شیخ احمد دحلان امری فرمودند و می

ذکر تواتر ایشان شیخ احمد و حاکم

فرمودند کہ تقریر او در نہایت فصاحت و بلاغت است و آن سنہ یک ہزار و دو صد و
 شصت و نہ بود۔ راقم الحروف (حضرت ایشان خود) می گوید کہ این بندہ بخدمت حضرت
 ایشان (یعنی والد خود) در سنہ یک ہزار و سہ صد و یک کہ بشارت زیارت حرمین شریفین
 مشرف شدہ بود بخدمت شیخ احمد و حاکم رسیدہ بود حضرت شیخ بحد کمال معمر و ضعیف
 بودند و در میان حلقہ او اعیان علمائے مکہ معظمہ می نشستند و تبرکات چیزے از صحیح
 بخاری درس میکردند۔ از کمال ضعف تقریرش بہ تکلف در فہم می آید۔ اتہی۔ و نیز
 حضرت ایشان ما صحیح بخاری از حضرت والد خود خواجہ عبدالرحمن قدس سرہ سابقاً
 سابقاً خواندہ اند۔ در انیس المیدین می آرند و رایا میکہ بندہ راقم الحروف کتاب
 صحیح بخاری بجنور حضرت ایشان میخواند چونکہ در روایت نام حضرت عمران بن
 حصین رضی اللہ تعالیٰ عنہ می آمدی فرمودند کہ این شخصے است کہ دعائزد ذکر
 ہمیش مستجاب است و قطب وقت خود بودند حتی کہ ابرہہ باذن او شاہ ہرجا کہ امر
 می کردی رفتند و می یاریدند۔ و این فقیر نیز در وقت خواندن صحیح بخاری پیش
 حضرت ایشان این فائدہ دوسہ بار شنیدہ ام۔

مخفی نماند کہ حضرت کلاں جدایاں "قدس سرہ استفادہ علم حدیث اجازت
 و سند حدیث از شیخ الحدیث حضرت شاہ عبدالغنی دہلوی مجددی ولد شاہ ابوسعید
 مجددی و بعضے از حضرت شیخ عبداللہ السراج مفتی احناف گرفتہ اند۔

شاہ عبدالغنی مجددی در عمر پانزدہ سالگی ہمراہ والد نبرد گوار خود از دہلی ہجرت
 کردہ بحرین شریفین رفتند و در آنجا از مسند شیخ محمد عابد سندھی مصنف طوابع الاطوار
 شرح در مختار و نیز از شیخ اسماعیل رومی روایت کتب حدیث حاصل کردہ اند و
 بواسطہ شاہ سحاق از شاہ عبدالغیر زید دہلوی سند گرفتہ اند بسیارے از علمائے
 ہندوستان و عربستان شاگردان اویند۔ وفات ایشان در سنہ ۲۹۶ھ در مدینہ منورہ

شده است و در حبه البقیع جائے گرفته از اولادِ ذکورش کسے عقب نمانده الا
 یک دختر ادبی بی امه الشریکیم کہ در حبالہ نکاح برادرزادہ او شیخ منظر لودوآں
 بی بی حالاً تقریباً ده سال می شود کہ در مدینہ منورہ انتقال نموده است. این فقیر
 از والدہ شریفہ خود شنیده است کہ حضرت کلان قدس سرہ در زمان اقامت
 مدینہ منورہ ۳۰۳ھ تفقید احوال بی بی صاحبہ مذکورہ وغرت و خدمت او بسیار
 می کردند و می فرمودند کہ این دختر استاد من شیخ عبدالغنی مجدوی است و بعد از
 در ۳۲ھ کہ حضرت ایشاں یحییٰ شریفین رفتند از حسن اتفاقات بملاقات شیخ
 ابوالنضر محدث شامی رسیدند و اجازت احادیث مسلسل بالروایۃ اخذ نمودند چنانچہ
 آن روایات را حضرت ایشاں در جزوی علیحدہ در سفرنامہ خود می بہ پنج گنج نوشته
 اند کہ اول آل حایت مسلسل بالاولیۃ است و آل حدیث الراحون یحییٰ
 الرحمن ارحموا من فی الارض یرحمکم الرحمن است. دوم سفرنامہ احوال استاد
 خود شیخ ابوالنضر محدث شامی چنین نوشته اند کہ دریں اثنا در حجلج شامی بین شخصی
 بزرگ عظیم القدر عالم متبحر کہ دوازده و نیم ہزار حدیث با سند ما بیادداشتند
 شریف النسب از اولاد و امجاد حضرت عوث الثقلین قدس سرہ مستثنی بسید محمد ابوالنضر
 دمشقی بامحاسن سفید و شکل لوزانی در حرم شریف در حال احرام بر سندی عظم و بیان
 احادیث شریف ظاہر شد ہجوم مردم در حلقہ تدریس او کہ بعد صلوة الخنقی فرخ خلف المقام
 بوقوع می رسید نوعی صورت می بست کہ با وجود رفعت آوازش بگوشش اکثر از
 مواعظش کمتر می رسید فقط بر دیدار او شاں قانع می بودند و احادیث مسلسل
 را از استاد خود تا بحضرت سرور کائنات منقر موجودات صلی اللہ تعالیٰ علیہ وسلم
 بوضاحت تمام بیان می نمود و سند علماء شامیین بمشقیین علیحدہ داشت
 و سند مصریین علیحدہ بیان می نمود فقیر دوسہ روز در حلقہ تدریس او شاں حاضر شد

ذکر استاد ایشاں یحییٰ الحدیث مجاہد ابوالنضر دمشقی

ہاشم پناہ و قوت حافظہ و علمش بے نظیر بعد از تمام وعظ و دعا بردست بوسی
 و خان چنانچہ رسم عرب است کہ دست بوسی استاد بعد تمام حلقہ درس می نمایند
 چنان از وہام واقع می شد کہ سه چار نفر گرداگرد از تلا میزد قوی اوراد پناہ میداشتند
 و رزم مردم بے اختیار خود را بر او می انداختند و ایند امیر ساینند و او با وجود کبر سن و
 رفعت مکان نبوی متواضع کہ ہر کس کہ دست بوسی او میکرد خود نیز دست آن
 شخص را بزوری می مالید و نماز عصر و مغرب و عشاء قریب باب العمرة او امیر فرمود
 بافقیر نوعی از ارتباط حب پیدا کرده بود کہ بشفقت تمام سندہائے احادیث سلسلہ
 خود از زبان خود بیان می فرمودند و بلا اجازت آن میدادند روزی عرض کردم کہ
 بر حافظہ خود چندان اعتمادی ندارم اگر اجازت شود از نسخہ خاصہ ہمیں احادیث
 نقل شوند قبول نمودند و نسخہ خاصہ کہ بدست خود در سندہا نوشته بودند عنایت نمودند
 تا کہ نقل وہ حدیث سلسل کہ اولش حدیث سلسل بالاولیہ و دوم حدیث سلسل
 بالائمۃ الا مشیقین و سوم حدیث سلسل بالائمۃ المصریین و چهارم حدیث سلسل
 از تلاشیات بخاری و یکذادہ خطبہ نبوی در مواعظ صلے اللہ علیہ وسلم و احادیث فضل
 شام و مین جلد و رسہ چہار جز صغیر اتفاق کتابت در روز افتاد و بدست خود
 بر آخر نسخہ اجازت نامہ نوشتند و عطا فرمودند و الحمد للہ علی ذلك انشاء
 اللہ تعالی بعد تمام این مسودہ نقل احادیث مذکورہ شامل خواہد شد تمیماً للفاہدہ
 ۱۲ انتہی۔ در اتم الحروف میگوید

کہ این فقیر کتابہائی مشکوٰۃ شریف و قدسی از صحیح بخاری سبقاً سبقاً پیش حضرت
 ایشان خواندہ است و بعد از ان تمام صحاح ستہ از اول تا آخر بطریق دورہ از حضرت
 ایشان خواندہ است باین طریق کہ اول چند ورق حضرت ایشان بر کتاب خود میخوانند
 و فقیر کتاب خود سماع می کرد و بعد از ان فقیر میخواند و حضرت ایشان سماع میکردند

از رمضان شریف شروع کردیم و بدگیراہ بشوال در عرصہ ۱۱ ماہ صحیح ستہ ختم
کردیم و باز موطا امام مالک شروع کردیم مگر تمام نشد۔

فائدہ :- خواندن صحیح بخاری برائے حل مشکلات و دفع بلیات و قضائے
حاجات مجرب و معمول مشائخ و علمائے حدیث است۔ شیخ عبدالحق محدث
دہلوی در مقدمہ شرح مشکوٰۃ می نویسد کہ بسیاری از مشائخ و علماء رتقات
از برائے حصول مرادات و کفایت ہمہات و دفع بلیات و کشف کربات و
برائے صحت و شفا ئے بیماریاں و در مضائق و شدائد خوانندہ اند و بمرد رسیدہ
و مقصود خود را دریافتہ اند و آزمانند تریاق مجرب دانستہ اند و این معنی نزد
علمائے حدیث بمرتبہ شہرت و استفاضہ رسیدہ است۔ میر جمال الدین محدث
از استاد خود سیلا صیل الدین نقل کردہ است کہ گفت قریب صد و بست بار
صحیح بخاری را در و قلع و ہمہات برائے خود و برائے مردم خوانندہ ام و بہر نیت
کہ خوانندہ ام مقصود حاصل شد و ہمہ بکفایت انجامیدہ است و این فقیر ہم کیا
بس خود برای حل مشکل صحیح بخاری شروع نمود ہر روز یک سیپارہ در دو جلسہ خوانندہ
می شد در یک ماہ تمام کردم و بفضلہ سبحانہ و تعالیٰ آن مشکل آسان گردید۔

فائدہ :- حضرت ایشان بہ کتاب را ناقص و ناتمام خواندن پسند نمی
کردند و تا کید می فرمودند بہ کتاب کہ می خوانید باید کہ تا آخر تمام و کمال بخوانید۔
آخر مصنف کہ ساخته است برای خواندن ساخته است نہ برای گذاشتن اگر آخر
آن ضروری نبودی چرا مصنف محنت و مشقت کردہ تا لیسف آن می نمود۔

والحق کہ نصاب تعلیم این دیار بسیار ناقص است از بخاری شریف یک سیپارہ
و از بیضاوی شریف یک سورہ بقرہ و از شرح جامی تا بنیات و از عبد العفوڑتا
غیر منصرف و از مطول تا ما انا قلت و از توضیح و تلویح تا مقدمات اربعہ و از ہدایہ

و شرح و قایہ نصاف میخوانند و باین مغرور می شوند که ما این همه کتابها خوانده فارغ
التحصیل شدیم از اینجا است که اکثر مولوی صاحبان فارغ التحصیل رامی بینی که در همه
علوم و فنون ناقص و نامتمام می باشند تجرد و بهارت در هیچ فنی حاصل نمی کنند اصحاب
فضل و کمال درین زمانه فقط الرجال یافته نمی شوند۔

دولت حفظ قرآن مجید۔ حفظ کردن حضرت ایشان قرآن مجید را هم نوعی عجیب
و طریز غریب بود که آن از جمله کرامات و خرق عادات شمرده بشود اکثر مردمان که حفظ
قرآن شریف مشرف می شوند یاد در خوردی بکوشش والدین یاد می کنند یاد در کلانی از
کارهای دنیاوی پہلو تہی کرده کوشش می کنند و کامیاب می شوند مگر طریقی حضرت
ایشان ماورای این طریق معتادہ بود۔ دران زمان که حضرت ایشان با والد شریف خود
در دیار عربستان بودند خدمت اہل و عیال حضرت کلان و کار و بار همه رفقا و خدمتگاران
بجوالہ حضرت ایشان بود روزانہ اشیائی مطاوبہ از بازار خریدہ می آوردند و تفقد احوال
خورد و کلان و کارهای ایشان می کردند و باز حسب الامر والد خود برائے سبق خواندن
بمدرسہ می رفتند و مزید بران عیالات خاصمان مقام شریف از طواف و عمرہ بہر روز
بجای آوردند۔

از والدہ شریفہ خود شنیدہ ام کہ اگر بروز فراغت عمرہ نمی یافتند شہا بمیقات رفتہ
مناسک عمرہ بجای آوردند کمتر روزی باشد کہ طواف و عمرہ قضا کردہ باشند با وجود
این قدر موانع و اشتغال کہ بہت بسترہ بطریق خفیہ بحفظ قرآن شریف تن تہا بس خود
مشغول شدند و سبب محنتی داشتن این ہم بود کہ حضرت والد خود می ترسیدند کہ
میلو انار از سبب مشغولی در مدرسہ و دیگر کارہائے ضروری از حفظ قرآن مانع شوند۔
پس در وقت فرصت بگوشن نشسته دوسہ رکوع یاد می کردند در دعائی حفظ
کردن تجرد و خلوت شدہ اند کہ بعد از عمل این دعا گاہی نصف سپارہ ہم یاد می کردم۔

حفظ قرآن مجید

قوت حافظه ایشان از بجا انداده باید کرد " تا که بیست و دو سیپاره قرآن مجید مخفی حفظ کردند
 بعد از آن مروان را این حقیقت معلوم شد و رفتند به بیع حضرت قبله گاه ایشان
 این خبر میمنت اثر رسید بسیار خوشنود شدند و حمد الهی بجا آوردند و برائے اتمام مابقی
 سعی و کوشش نمودند چنانچه این قهده حضرت ایشان خود در انیس المریدین ذکر کرده
 اندوی نویسنده که "در سنه یک هزار و صد و پنجاه که بنده راقم الحروف بعنایت الهی
 و برکت دعای حضرت ایشان بشرف حفظ کلام اللہ شریف مشرف شد. اگر چه
 از مدتی شوق حفظ کلام اللہ شریف دامنگیر بود و بوقت ضرورت دوسه رکوع و هر چه
 میسر می شد حفظ می کرد اما از کمال ادب اظهار این داعیه بحضور شریف نمی توانست
 کرد زیرا که روزی از زبان حق ترجمان در شنیدن آمده بود که ما را در صغیرین شوق حفظ
 کلام اللہ شریف غالب شد بخدمت حضرت والد خود نوشتیم که ما را این داعیه
 غالب شده است اجازت شود که کوشش و سعی کرده شود حضرت والد در
 جواب منع نوشتند و تحریرین بر حصول علم فرمودند و مصرع حافظ شیرازی در تخیل
 نوشتند ع که عشق آسان نمود اول ولی افتاد مشکلهما. پس ازان حسب فرمود
 حضرت کار کردیم. این عاجز از خوف آنکه مبادا حضرت ایشان مانعت فرمایند
 اظهار این وقتی بحضور شریف شد که دور تلاوت از بیست و دو جزر گذشته بود
 حضرت ایشان خیلی خوشنودی ظاهر فرمودند و برائے اتمام مابقی کوشش فرمودند
 و استاد کمالی حاجی میاں لعل محمد متعلوی را برائے شنیدن دور بنده طلبیدند و
 بعد ختم شریف طعام بسیار نچته کنایند و مردم را دعوت کرده خورایندند
 بوقت تجویز طعام کسی از ملازمین عرض کرد که حضرت حاجت این قدر گو سفندان
 فرج کردن چیست. حضرت ایشان در جواب فرمودند که برائے شکرانه نعمت
 حفظ کلام اللہ شریف که فلانی را عطا شده است اگر خود را ذبح کنم هیچ نیست.

ان شخص از گفته خود نادانم شده ساکت ماند و فیہ من ملفوظاتہ دوزی در مجلس
 در باب حفظ کلام اللہ بہ نسبت بندہ فرمودند کہ حضرت والدہم قدم سرہ برادر
 نور دم غلام جان مرحوم را بحفظ کلام اللہ مامور ساختند ایشان سعی کرده بقدر
 ہفت ہشت سیپارہ حفظ کرد باز فراموش میکرد حضرت والدہم در دعائے
 خودی گفتند الی کسی را از اولادہم توفیق حفظ کلام اللہ عطا فرمای کہ این دعا در
 حق فلان (یعنی محمد حسن جان) بدرجہ قبولیت رسید۔

درس مکتوبات شریف - حضرت عموی صاحب آقا محمد حسین زید برکاتہ
 نقل می کنند کہ در زمان اقامت نگہ حضرت کلان قدس سرہ ما را چہار کس را
 سبق مکتوبات شریف شروع کنانید ند یعنی ماہر دو برادر و حضرت عبدالقدوس
 معروف بشیرین جان آغا و سید حاجی اسد اللہ شاہ نگہرائی مدتی ماہر چہار در سبق یار
 بودیم آخر آنہا بسبب کارہای زمانہ یک یک شدہ گزاشتند و من چونکہ از کارہائے
 زمانہ فارغ البال بودم تا مدتی در از پیش حضرت ایشان میخواندم و در اثنای درس
 حضرت ایشان تقریر ہائے عجیبہ و غریبہ و بیان اسرار و دقائق آن نوعی میکردند کہ
 از جہت صغر سن ما را بہم برابر نمی آمد۔

مخفی نماند کہ کتاب ہدایت مآب مکتوبات شریف حضرت امام ربانی مجدد
 الف ثانی شیخ احمد فاروقی سرہندی قدس سرہ پیش ازین در درس و تدریس
 حضرات مجددیہ و خلفائی نقشبندیہ داخل بود و سبقاً سبقاً آن را نزد استاد
 میخواندند و حلقہ اصحاب یک کس با و از بلند خوانندہ دو دیگران ہمہ تن گوش
 شدہ استماع میکردند و ازان انشراح قلب و صفائی باطن می یافتند مگر
 افسوس کہ حالا حضرات قطع تعلق بآن نموده اند و بیچ آشنائی بآن کتاب
 معین ہدایت و ارشاد ندارند و حال آنکہ مکتوبات شریف ہم مقبول در گاہ حضرت

درس مکتوبات شریف

ابن است جل مطلقاً و ہم مقبول حضرت رسالت پناہی صلی اللہ تعالیٰ علیہ
 حضرت امام باقی خود میفرمایند کہ دوش نداوردند و ظاہراً گفتند کہ این ہم
 علوم گذشته بل بر عهد گفتگوی تو آمده ہم مقبول و مرضی و اشاعت بود
 ہائے من کردہ فرمودند این ہمہ گفتایم و بیان ہماست (و مرزا مظہر جان جلی
 در واقعہ کہ بعضی حضرت میدرسد و کلمات علی الصلوٰۃ والسلام مشرف شدہ اند
 می آرند کہ بعضی عرض کردم یا رسول اللہ صلی اللہ تعالیٰ علیہ وسلم حضرت در حق مجید
 الف ثانی چه میفرمایند؟ فرمودند مثل ایشان در امت من دیگر کسیت؛ بلاطین
 کردم یا رسول اللہ صلی اللہ تعالیٰ علیہ وسلم مکتوبات ایشان بنظر مبارک گذشتہ است
 فرمودند اگر چیزی یاد است بخوانید بندہ این عبارت بعضی مکتوب ایشان اند
 تعالیٰ دراء الورد شہ دراء الورد شہ دراء الورد شہ خواندم بسیار پسند فرمودند
 و حکما فرمودند فرمودند باز بخوانید باز خواندم زیاد تر تحسین نمودند و این حالت
 امتداد کشید پس ہر کہ خوانندہ این کتاب و دوست دارندہ آن باشد نیز
 مقبول و محبوب باشد۔

باب بیان تالیفات و تصنیفات و اوراد و ظائف و کیفیت

تلقین مریدان و بعضی بشارت نامی حضرت ایشان

فصل در ذکر تالیفات و تصانیف حضرت ایشان قدس سرہ

حضرت ایشان در فن تالیف و تصنیف و تحریر مکاتیب و مراسیل نوعی بلکہ
 راسخ و قوی کاملہ داشتند کہ قلم برداشتہ مضامین عجیبہ و غریبہ بالفانی فصیحہ و
 لمحہ و عبارتی دلچسپ و شیوہ بے تاثر و پستخاشامی نگاشتند و مافی الضمیر خود

باب دوم در ذکر تالیفات حضرت ایشان

بکلماتی را لفظ سهل الفهم و دلنشین ادا میفرمودند تصنع و تکلف در عبارت آرائی و
تتبع اسجاع و قوافی - بایراد الفاظ غریبه و غیر مانوس نمی نمودند ازین سبب تصنیف و
تالیف و مکاتیب ایشان تمام شیرین و دلپذیر است همه مقبول خاص و عام و
مرغوب طبایع انام واقع شده چنانچه این معنی خود از تحریرات ایشان ظاهر و
باهر است حاجت تحریر و بیان ندارد مسودات ایشان حکم مبیضات داشت -
چنانچه امام بیوطی فرموده که مسوداتی مَبْیَضَات اکثر مسودات ایشان بعد
از نقل و تبیین و نظر ثانی هم عالی از نحو و اثبات تغییر و تبدیل کثیری بود مسوداتی
بعضی کتب بدستخط ایشان قلمی در کتب خانه موجود اند و بر این مدعی شاهد و گواه -
خطوط ثپالی از مریدان و مخلصان و مراسلات از دوستان و عزیزان و اهل
علم و فضلا و امار و غربا پیش حضرت ایشان بجای بسیاری آمدند که بعد از تشریف
فرمانی و سکونت حضرت ایشان در سنه ساینده از جانب حکومت وقت سند
ثپال منظور شد و تا حال جاری است از شهر ننده محمد خان با قاعده روزمره هرگاه قلمی
می آید و هرگونه ثپال از خطوط و رجستری و پارسل و دی پی و منی آرژومی اردومی برو -
یا دارم که این کار خیر بواسطه مرحوم حاجی عبداللہ خان مهاجر مدنی سابق سپرنٹنڈنٹ
حکمر ڈاک سندھ و بلوچستان که مخلص خاص و محب حضرت مرحومی در رفیق
حضرت ایشان در سفر عربستان بود صورت انصرام پذیرفت و از باقیات
صالحات او جاری ماند -

حضرت ایشان جواب تمام خطوط و مراسلات فوراً می نوشتند و کارام روز را
بفرودانی گذاشتند ڈاک امروز نیز را جوابی مفضل نوشته فرودان میگردند
کس را موافق وقت و حال و فراخ دلهاقت و استعداد او خط می نوشتند
بسیک فقره را جواب با صواب میدادند و سائل را منتظر جواب شافی کافی میدادند

با بیان فرزندان که در خط و کتابت و جواب نویسی سهل انگاری و سستی می کردیم همیشه
و نصیحت می کردند که بابا هر س بشما سلام و دعا بنویسد و خطر روانه کند باید که نشانی
ضرورت جواب آن بنویسد و دل مخلصان شاد کند. اگر در جواب مکتوب حضرت
ایشان تساهل میکردیم یا مخفمی نوشتیم تا خوش می شدند و سخت تنبیه می نوشتند
که آمده چنین نکنید تمام حالات خانگی بمن از من و عن مفصلاً نوشته باشید
و تقصیر در جواب نکنید مراسلات و مکاتیب حضرت ایشان بسیار اند و بحیاط
و در اطراف و اکناف عالم منتشر حالا درین زمان برادرم حافظ باشم جان در صد و جمع آوری
آن شده است از جماعت مخلصان و مریدان ذخیره معتد به فرجام آورده است
امید که مجموعه مکتوبات عمده مفید عامه جمع خواهد شد و بجلیه طباعت رسیده کل
الجواهر دیده مشتاقان و بصیرت افزای ارباب علم و عرفان خواهد شد. لهذا این فقیر
درین رساله فقط بر ذکر بعضی تالیفات و رسائل ایشان که بصورت کتاب تحریر نموده اند
اکتفای نماید.

۱) شفا بالامراض :- بزبان عربی در تمام تعویذات و وظائف و دعوات است
بترتیب کتب طبیه از امراض سر شروع کرده تمام امراض و اسقام انسانی را علاج
روحانی نوشته اند و بعد از آن برائے دیگر مشکلات زمانه و قضای حاجات و دفع بلیات
و وظائف و دعوات و عملیات ماثوره و مجرب نوشته اند اکثری انتخاب از آیات القواند
عربی مؤلف شیخ است و در آن بعضی اعمال از دیگر مشایخ واجداد و کرام
نیز اضافه نموده اند و در حصه دوم این کتاب بعضی نسخ های طبیه محموله و مجرب خود یا
مسموعه از بعضی دوستان و تجربه کاران تحریر فرموده اند گویا قراقرزین طبیه است حسب
علم این فقیر این کتاب نخستین تالیف حضرت ایشان است چرا که تقریباً پنجاه سال
پیشود در آنوقت که فقیر سبق فارسی پیش حضرت ایشان میخواندمیدیم که حضرت ایشان

این کتاب را از مسوده بر کاغذ کثیری بخط عمده و رسم الخط عربی نقل می فرمودند این
 کتاب چھاپ نشدہ فقط یک نسخہ قلمی بدست حضرت ایشان در کتب خانہ
 موجود است و رویاچہ آن بعد از حمد و مسلوٰۃ می نویسند و انا مع قلت استعدا
 و کثرة شواغلی امرت ان اکتوبہ عنہا قانون الاطباء و النظر الفوائد
 و الفرائد المنشورة فی ابوابها بحدف الاسانید و المکسرات و
 ایجاز المطولات و زیادة شئی من المعربات لتسهیل الامر و تنجیم
 الفائدة علی الطلبة و المحقق قسمًا من العلاجات المعربات المأخوذة
 من کتب الحكماء المتبحرین فی هذا الفن من اهل العصر و القداماء
 الی اخره - و در آخر آن تاریخ تالیف و فراغ از سوی آن جناب تحریر فرمودہ اند -
 قد وقع الفراغ من تحریر السالمة الشریفہ صحوۃ الاثنین الثالث و
 العشرين من شهر جمادی الاخرة المسک فی شہرہ سنة اربعہ
 عشر بعد الالف و ثلثمائة - ربنا اتمم لنا نورنا و اعقر لنا اناک علی
 کل شیء قدیر ط

انیس المریدین :- کتابی است عجیب و غریب مفید انا م مقبول قاص و عام
 مشتمل بر فوائد شریفہ و ابجاث لطیفہ و سلوک طریقہ نقشبندیہ، این کتاب
 را در ذکر و محلات و مناقب و فضائل و کرامات و وظائف و اوراد و عبادات و
 عبادات و سوانح عمری حضرت پیر بزرگوار و الدماجد خود قدوة الادایا خواجہ
 عبد الرحمن فاروقی قدس سرہ نوشته اند مشتمل است بر یک مقدمہ و چھار
 فصل و یک خاتمہ مقدمہ در بیان نسب شریف و اسمائے اجداد
 کرامہ و ذکر مشائخ عظام و بیان طریقیت بطریق اجمال
 فصل اول در ذکر عقائد مرئیہ و غیرہ و بعضی حکایہ اخلاق حضرت ایشان

فصل دوم در پاره علمیت ظاہری حضرت ایشان و تحقیق بعضی مسائل علیہ و تحریکات حضرت ایشان فصل سوم در بیان بعضی ادعیه ماثوره کہ حضرت ایشان در اوقات مختلفه میخواندند و ذکر تعویذها کہ برای امراض می نوشتند و ترتیب خوب البحر و ختم خواجگان و طرق تلقین مریدان فصل چهارم در ملفوظات و کرامات و خوارق عادات کہ از حضرت ایشان بصدور رسیده و بیان علیہ شریفه و غیر ذلک - خاتمه در بیان انتقال حضرت ایشان و ذکر تواریخ و مرثی شعری عصر کہ در فراق حضرت ایشان املافرموده اند -

این کتاب مستطاب در ۱۳۱۶ هجری بعد از وفات حضرت کلان تالیف شده است و در سنہ ۱۳۲۸ در شهر امرتسر مطبع مجددی چاپ شده در زمره احباب و مخلصین ہدیہ تقسیم کرده شد بار دیگر چاپ نشدہ الحال نایاب است و شائقین در پس آن حیلان و سرگردان -

ترجمہ ہود و مویشی بزبان فارسی اصل کتاب در علم تصوف و اخلاق از امام شعرانی شیخ عبدالوہاب مالکی متوفی سنہ ۹۷۳ است مرحوم شیخ عبدالرحیم نو مسلم کہ طالب این فن و صاحب اخلاق جمیدہ بود مستدعی شد کہ عبارت عربی بفہممانی آید اگر حضرت ایشان ترجمہ آن بفارسی بکنند ہر اینہ مفید عام خواهد شد و مایان ازان منتفع خواہیم شد پس حضرت ایشان ترجمہ کردن آن بفارسی شروع کردند و قریب بہ نصف آن نوشتند بعد ازان از جہت عدم ذراعت خود فقیرا امر کردند کہ تو ترجمہ آن بنویس حسب الامر من ہم چیز نوشتہم و با حضرت ایشان از اول تا آخر نظر ثانی و مقابلہ کردہ تمام نمودیم، قلمی موجود است چاپ نشدہ -

النسب الانجاب بہ در علم تاریخ و شجرہ نسب جمیع حضرات خاندان مجددیہ است

از حضرت امام ربانی مجدد الف ثانی شروع کرده تا زمانه خود جمیع اولاد و احفاد و آبا و اجداد و خاوندان
 مجددی را در آن قلمبند نموده اند و احوال هر یک او تعریف هر یک و سنه وفات هر یک نوشته
 اند کتابی است جامع و مانع در سلسله حضرات مجددی ضروری و خیلی نافع در دریاچه این
 کتاب می نویسند و اما بعد مخفی مباد که علم انساب شجره ایست از علوم دین که بجز
 آن حاصل می توان کرد شناخت ذوی القربی و ربط می توان نمود و آن درجات کفایت
 و محترمی توان بود و آن از ضبط و نقل مدعیان کاذب در نسب که این جمله امور به قرآن مبین و
 شرع متین است و درین باب خاص در نسب نامه حضرت مجددیه قدس الله تعالی
 اسرار عالیها حضرت جبرئیل قطب دایره معرفت شمس فلک شریعت سرگروه اهل الله
 حضرت حاجی محمد فضل الله رحمة الله علیه کتابی نفیس مسمی به عمدة اللقاءات تصنیف
 فرموده اند که در آن سیر حضرت سرور کائنات صلی الله تعالی علیه وسلم و نسب پاکش تا
 ابوالبشر علیه السلام و واقعات سینین بجزت و احوال خلق و احوال را شنیدیم رضوان الله
 تعالی علیهم اجمعین و احوال حضرت امه اطهار اهل بیت رسول مختار صلی الله تعالی
 علیه وسلم و احوال و کرامات و خرق عادات پیران سلسله نقشبندیه از حضرت صدیق
 اکبر رضی الله تعالی عنہ تا زمان خویش و احوال و نسب نامه اولاد و اجداد قطب ربانی محبوب
 سبحانی حضرت شیخ مجدد الف ثانی رضی الله تعالی عنہ تا وقت کتابت کتاب مذکور تفصیل
 و تحقیق بیان فرموده اند و سنه تالیف کتاب مذکور یک هزار و دو صد و سی و چهار واقع شده اما
 بعد از آن تا وقت کتابت این اوراق کسی نسب خاندان عالی شان را نوعی که حضرت ایشان
 بنیاد نهاده تمه نکرده است و شعب حضرات کرام در اطراف و کناف عالم آن قدر مشتت
 و پراکنده افتاده است که غالباً بیچ و لایستی بیچ تا چیز از سکنت چندی از اولاد حضرت مجدد و قدس
 سره عالی نخواهد بود و اگر احتیاج علم بحدیک شخص را از جمله محالات است اما حکم لایدرک کله
 لایدرک کله آنچه علم این فقیر قلیل البصاۃ بدنام کننده نگویم چند محمد حسن المجددی

بآن رسیده بطریق تحریک کتاب عمدة المقامات در تحریر آوردیم و الی آخر ما قال التماس
از ناظرین اینکه جایگزین سبب را علمی غلطی بیند با سلاح آن کوشند و معذورند
که احصائے مخلوق خالق را سزا است و ما توفیقی الا بالله فی الواقع این کاری است
دست بسته و مشکل که حضرت ایشان بکوشش و محنت تمام جهد و جهد بسیار
و وسعت معلومات خود جمیع و تحریر و تالیف آن موفق شده اند و این فقیر برائے
سهولت فهم و آسانی در یافتن آباء و اجداد کتاب مذکور را اختصار نموده و فقط بر ذکر
اسامی اکتفا کرده بر یک صفحه کلان بطریق شجره مدوره نقل کرده است تا در پیدا کردن آباء
و اجداد شخص از فصول و ابواب متعدده و ورق گردانی تمام کتاب وقتی واقع نشود
کتاب مذکور در شهر لاهور در مطبع "مشهور عالم" چاپ شده و در حضرات مجددیه
بطریق بدیه اکثر توزیع شده است باقی مانده چند نسخه در کتب خانہ موجود اند
و تاریخ تالیف آن در آخر کتاب این طور نوشته اند و کان الفراغ من تالیف
هذا الكتاب يوم الاحد السادس والعشرين من شهر رجب الفرد
سنة ۱۳۴۰ و آخر دعوانا ان الحمد لله رب العالمین -

الاصول الاربعة { در زمانہ تحریک خلافت فتنہ نجدیت در
فی تروید الوهابیة { سندہ پیدا شد و غیر مقلدان از جانب پنجاب
و ہندوستان درین ملک سندہ سرور آوردند اشاعت مذہب خود کردند
کتب و رسائل مذہب خود چاپ کردند بسیاری از مولویان سندہ ہمراہ و
بہ خیال آنها شدند تا آنکہ مولوی دین محمد و فانی ترجمہ کتاب مولوی اسمعیل مولوی
مسی بہ تقویۃ الایمان بزبان سندھی مسی بہ توجید الایمان" شائع کردند
عظیمہ برپا شد و علمائے اہل السننہ و الجماعت حنفی الذہب ہم بقابلہ آنها
برفاسند مناظرہ ہا کرده اند و بحثها نمودند و در جواب آنها کتب و رسائل نوشتند -

دران زمان حضرت ایشان این رساله روز تائید مذہب حنفی و حمایت اہل
السنۃ والجماعۃ تالیف کردہ شائع نمودند و بخرج خود طبع کنانیدہ مفت تقسیم
نمودند مقبول عام شد و در اخبار الفقیہ "ام تسلسل شہارآن شائع شد علاوہ از سند
در ملک پنجاب و ہندوستان بسیار مردمان بذریعہ نیال خواستند و عنقریب
خلاص شد۔ و رویا جہ آن وجہ تالیف می نویسند۔

دخنی مباد کہ درین زمان فرقہ از اہل ہوا در اسلام پیدا شدہ است کہ خود را
اہل حدیث می نامند و در مقابلہ اہل السنۃ والجماعۃ خصوصاً مقلدین مذہب
حنفیہ کارروائی ہائے مخالفانہ بہ پیادہ اعلیٰ جعل می آرند در پس اطفائی نور ملت
و مذہب بجان کوشان اند و بسا عوام را در دام فریب خود آورده ہم مشرب خود نمود
اند۔ بعد ازین ذکر مقتدایان این فرقہ و بیان عقائد فائدہ او شان مفصلاً در پشت
صفو تقریباً نمودہ می آرند کہ در الحاصل اصول مابہ النزاع در میان مقلدین و غیر
مقلدین چہار چیز است التعلیم لغیر اللہ تعالیٰ۔ التوسل بامر و اح الصالحات
والاستمداد منها۔ النذار للغائب و سماع الموقی۔ الاتباع والتقلید
لاہر باب السنۃ الاربعة این چہار چیز را وہابیہ شرک و کفر و بدعت میدانند
چنانچہ در عقائد آنها بحوالہ کتب آنها ذکر یافت و اہل السنۃ والجماعۃ مقلدین
مذہب اربعیین ہر چہار چیز را مباح و مسنون و واجب میدانند الحال بر مقلدان
لازم است کہ دلائل اباحت و تسنن و وجوب امور معلومہ از روی کتاب اللہ و حدیث
رسول اللہ صلی اللہ تعالیٰ علیہ وسلم و اقوال و افعال سلف صالح و جمہور علمائے امت
مرجومہ ثابت کنیم ما قبل از شروع در مقصود جماعت غیر مقلدین را عموماً و جماعت
وہابیہ حنفی نما را خصوصاً بکمال ادب معروض ... کہ برائے خدا پروردہ تعصب
و آتش قہر و غیظ بے محل کہ با مقلدان مذہب وارند کیسو انداختہ بطریق انصاف

که احسن الاوصاف است بکمال فراخدلی فکر غائر منصفانه بر مضامین رساله العیسی
آوردہ نتیجہ کہ مقتضای انصاف باشد بر آنند کہ حق طلبی این است و خواہ مخواہ
بمجرد سماع دلیل مخالف طبع برود و قدح آن نکوشند کہ این طریقہ نفس پروری
است۔ واللہ ینہدی من یشاء الی صراط مستقیم

بعد از ان این چهار اصول را بدلائل قاطعہ و حجج ساطعہ از قرآن مجید و احادیث
شریفہ و اقوال سلف صالحین مدلل ساخته بطرز معقول بیان نموده اند کہ
طالب حق را بغیر از اذعان و تسلیم چاره نباشد و نہ بدب القلب را بر صراط
مستقیم قائم و ثابت قدم گرداند در خاتمہ آن می نویسند و کان القراع من
تحریر الرسالۃ ضحوة الاثنین الثامن عشر من شهر جمادی الاولی
المنسلک فی شہور سنۃ ست و اربعین بعد الالف و ثلثمائة۔

وانا الفقیس الی اللہ محمد حسن المجددی الفاروقی

اللہم اختم لنا و لمن نظر فیہا بعین الانصاف

بالخیر والسعادة یاذا الجود والمغفرة ۱۲

طریق النجات مع رسالہم درین زمانہ آنادی و آزاد خیالی یک
التنویر فی اثبات التقدیراً فرقه دیگر پیدا شدہ است کہ خود
را نیچر پی می گویند مانند فلاسفہ یونان تابع عقول ناقصہ و آرای فاسدہ خود میگردند
اموری کہ در شرائع ثابت شدہ و بعقل ایشان برابر نمی آیند مثل معراج جسمانی و
عذاب قبر و میزان اعمال و غیر ذلک آرا قبول ندارند و سر غنہ این فرقه در ہندوستان
سر سید احمد بود و انگریزی خوانان این زمانہ اکثر این بلا مبتلا شدہ اند۔ حضرت
ایشان برائے ہدایت این فرقه ز الغم این رسالہ نافعہ تحریر فرمودند و بجا بہای معقولہ
و مثالہای واضحہ اصلاح آرای فاسدہ او شان نموده اند چنانکہ این رسالہ بزبان عربی

تالیف شدہ بود برادر م حافظ ہاشم جان برائے فہم عوام ترجمہ آن جرمان اردو نمودہ اہل
رسالہ بعربی در یک کلام است و مقابل آن ترجمہ آن در دیگر کلام حضرت ایشان بخرج
خود از اور مطبع امرتسر چھاپ کنائیدہ شائع نمودند این رسالہ ہم خلی مقبول عالم شد
تا کہ در نصاب تعلیم انگریزی خوانان در مدرسہ اسلامیہ کراچی داخل شد و بعد از دو
سہ سال بمیان مدرسہ جدیدہ الخیال آمدند و این رسالہ را موقوف کردند منہ تالیف
این ہر دو رسالہ در آخر یک ہزار و سہ صد و چھل آونہ نوشتہ اند۔

العقائد الصحیحہ فی بیان در میان دو فرقہ علمائی ہندوستان
مذہب اہل السنۃ والجماعۃ دیوبندیہ و بریلویہ چند مسائل اختلافیہ
ہستند کہ باعث تفرقہ عظیمہ در میان مسلمانان شدہ است ہر یک فرقہ و جماعت
تکفیر و تضلیل فرقہ دیگر و جماعت مخالفہ خود میکنند و الحق کہ ہر یک صراط مستقیم گذاشتہ
راہ افراط و تفریط پیورہ اند و طریقہ انصاف اعتدال را گذاشتہ جادہ تعصب و
عناد و غلو گرفتہ اند۔

حضرت ایشان دریں رسالہ وجیزہ آنچه حق و صواب است و عقیدہ صحیحہ
اہل السنۃ والجماعۃ از ابطن معقول و وجہ مقبول بیان نمودہ ہستند و الحق کہ کم
بامسی است و برائے ہدایت مسلمانان عرودہ الوثقی۔ اولاً عقائد اسلامیہ بطریق
اجمال از قواعد العقائد امام غزالی نقل کردہ اند بعد از ان مسائل اختلافیہ چون مسئلہ
علم غیب و مسئلہ ایصال قواب بارواح موتی۔ مسئلہ بشریت و مسئلہ تعظیم
غیر شد تعالی و مسئلہ سماع موتی و مسئلہ توسل و مسئلہ نذر عتاب۔ و مسئلہ زیارتہ قبور
و مسئلہ شفاعت و مسئلہ لعنہ اس مشائخ و مسئلہ امکان کذب و غیر ذلک بر وجہ
انصاف دور از تعصب و اعتراف بیان نمودہ اند فہلئین وایہا الاخوان
وعضو علیہا بالنواجز تفرز و ابا الفلاح و الفلاح و سلامۃ الایمان

من عنواكل الشيطان -

این رساله هم بزبان عربی مع ترجمه اردو در مطبع الفقیه امرتسر چاپ شده است اصل نامش همین است که در عنوان مذکور شد صاحب مطبع فی ترویج الودایع الخیریه از طرف خود ایزاد کرده نام و عنوان و سرورق آن بعنبدیه خود تحریر کرده است و از حضرت مصنف است -

در آخر این رساله نوشته اند و لیکن هذا آخر ما اردنا تحویره فی هذا المقام اللهم انک تعلم انی ما اردت بهذا التحریرا لاصیاء عقائد المسلمین عن الزيغ والضلال فان کان صواباً فمنک و لک المنه فانفع به عبادک المرمنین وان کان خطأً فمن نفسی و اسئلك العفو والغفران اللهم ارنا الحق حقاً و ارزقنا اتباعه و ارنا الباطل باطلاً و ارزقنا اجتنابه و صلی الله تعالی علی سیدنا محمد خیر خلقه و نور عرشه و علی اله و اصحابه و اتباعه و صالحی امته اجمعین امین و کان الفراغ من تحریر الرساله یوم الاثنين الرابع عشر من شهر محرم الحرام سنة سنین بعد الالف و ثلثمائة -

رساله تهلیلیه - در شرح و تفسیر کلمه طیبه لا اله الا الله - محمد رسول الله - این رساله شریفه تحریر فرموده اند از مطالعه آن دل زنده و ایمان تازه میشود و در تفسیر جزو اول این کلمه طیبیه مسائل توحید و اعتقادات ذات و صفات باری تعالی و تقدس نوشته اند و در تفسیر جزو ثانی این کلمه طیبیه عقائد متعلقه برسالت و نبوت نوشته اند و در هر دو مضمون نکات بدیعه و لطائف غریبه از طبع و قاف خود بیان فرموده اند و بعد از آن نسب نامه آنحضرت اشرف المخلوقات علیه الصلوٰة والسلام و ذکر ولادت آن سرور کائنات تا زمان بعثت و ذکر ازواج مطهرات

و بنیان و نبات و خلفار و اصحاب و خصائص و معجزات و شمایل و عادات و سراپا
و غزوات بنوعی قلمبند نموده که در پیار او روزی بند کرده اند و بدین آن انسان از
جمله وقائع و حالات بطریق اختصار خبردار میشود و از کتب و اسفار کبار مستغنی
می سازد -

این رساله در حجم ۳۳ صفحه در مطبع رفاه عام ایستیم پریس لاهور طبع شده است
مگر افسوس که کاتب آن در غلط نویسی قهر کرده درسخ الفاظ و ترک عبارات و تحریف
در کلمات هر چه از دستش آمده بعمل آورده است. حضرت ایشان بدست خود
صحت نامه آن نوشته بروق علیحده چھاپ کنانیده اند مگر قبل از طباعت
صحت نامه بسیار نسخه های آن در اطراف و کناف عالم شائع شده رفته اند
سنة تالیف آن در آخر رساله می نویسند که بحمد الی فقیر محمد حسن مجددی تاریخ پنجم
ربیع الثانی ۱۳۵۴ هـ از تسوید رساله تھلیلہ فراغت یافت -

تذکرۃ الصالحاء فی م این رساله را خاص در ذکر آن اولیاء و صالحین
بیان الاتقیاء نوشته اند که حضرت ایشان در حال حیات
بچشم خود دیده اند و در خراسان و عربستان یا سنده و ہند و بلوچستان بملاقات
اوشان رسیده اند و از صحبت و ملاقات آن درویشان صفا کیشان محفوظ
و بہرہ مند شدہ اند یکی خود ذکر و احوال اولیاء اللہ تعالیٰ و تقدس صیقل آئینہ دلہا
و غذائے روح عاشقان است دوم طرز بیان و شیرینی زبان حضرت ایشان کار
انفاس عیسوی بجمہ جان مرده دلان میکند از مطالعہ حالات آن مقربان بارگاہ
اصدیت دل زنده و روح تازه میشود و مجوران و در افتادہ را از شنیدن اخبار آن انجیا

بوی بہشت بمشام جان می رسد

چون گل رفت گلستان شد خراب بوی گل را از کہ جویم از گلاب

چونکہ گل رفت و گلستان در گذشت
 نشنوی زمین این ز بلبل سرگذشت
 اصل رسالہ بزبان فارسی است و تاریخ تالیف آن ۱۳۳۶ھ است کما صرح
 بہ فی احوالہ الشیخ تاج الدین الجوتیلہری بعد از ان در ۱۳۳۷ھ کہ حضرت
 ایشان بر موقعہ عرس شریف بسر بند شریف رفتہ بودند و ضائل مآب مولوی مقاری
 بہراچی و سعادت مند حافظ محمد ابو سعید صاحب مالک مطبع نظامی کانپور بشفیق ملاقات
 حضرت ایشان رسیدند این رسالہ را قلمی پیش حضرت ایشان دیدند و بسیار ملاحظہ
 شدہ اجازت طباعت آن خواستند و ہمراہ خود گرفتہ در مطبع رئیس المطابع کانپور در
 ۱۳۴۸ھ طبع کردند بخط نستعلیق نہایت خوش خط بر کاغذ عمدہ و رشحت صفحہ چاپ
 شدہ است درین ایام محب الفقار و الصالحین صوفی شیخ عبدالرحیم صاحب کلکتہ
 والا برائے ترجمہ کتاب بزبان اردو و طباعت آن بمصارف خود کوشان شدہ است
 و ترجمہ آن ہم مولوی صاحب داد صاحب سلطان کوٹی طیار کردہ است مگر از ہمت
 محاربات حاضر الوقت و انقلاب دوران کاغذ نایاب و کار طباعت در معرض تعویق
 افتاد لیکن امید کہ حالاً عنقریب مطبوع شدہ بدست دوستان خواهد رسید۔
 حضرت ایشان تقریباً بیست و یک سال از ادبیات و صالحین را درین رسالہ ذکر کردہ اند و از
 بزرگان سندھ مولوی عبدالرحمن صاحب سکھ والہ مخدوم صاحب مخدوم محمد مجذوب
 سیوہن والہ کہ جد مخدوم قاضی بصیر الدین بود۔ سیادت مآب سید حاجی محمد عثمان شاہ
 صاحب میرپوری۔ آخوند سچید نے بختیار پوری۔ مستجاب الدعوات حاجی محمد اسماعیل خان
 نظامانی نبیرہ خلیفہ احمد خان نظامانی۔ درس محمد ہاشم کڑلی والہ حاجی میان عبدالواحد
 بوبکانی۔ میان تاج الدین صاحب جوٹھاری والہ میر خرم حاجی محمد احسان جزوار پور
 حاجی علی محمد جزوار حاجی حافظ ابو بکر سیوہانی ثم الجیدر آبادی۔ حاجی سلیمان ٹکھرائی۔
 مولوی عطار اللہ صاحب سکھ والہ ہمیشہ زادہ مولوی عبدالرحمن سکھ والہ حاجی طیب

بحرمة سيد ولد عدنان على يد مؤلفها الفقير محمد حسن القاسمي
عفی عنه۔

زہریدی کہ تو دانی ہزار چند انم
بآشکار بدم در نہاں زہد بترم
پنج گنج۔ اسم باسمعی است مشتمل بر رسائل خمسہ و تخریج اسرار نفیسہ است در
سنہ یک ہزار و نہ صد و بیست و یک چون حضرت ایشان از سفر عربستان واپس
تشریف آوردند این پنج رسالہ در یک جلد میانہ جمع نموده نام آن پنج گنج داشتند
و سودہ آن در سفر طیار کردہ بودند۔

رسالہ اول در بیان سفر حجاز است کہ از تاریخ ۱۴ رمضان شریف ۳۲۰
باجاعت رفقا و مریدان و اشراف سندھ چون شاہ صاحب سید عبدالحکیم شاہ
نگہرائی و پیر صاحب باقر شاہ و دیگران از شدہ سائید اوروانہ شدہ اند و بلذ تاریخ
۲۵ صفر بخیر مراجعت نموده اند تمام احوال سفر از اول تا آخر مفصل و شرح نوشتہ اند۔
رسالہ دوم شرح چہل کاف حضرت شیخ عبد القادر گیلانی کہ در بندر جتہ
بزبان فارسی نوشتہ اند و ترکیب نحوی و لغات مغلطہ آنرا حل نموده اند و در آخر
آن نوشتہ اند کہ مخفی نمانا و کہ درین ابیات مبارکات اگر چه کمال الطاف ظاہر
است اما مغفلین را بران غروی نباید زیرا کہ ہر جا اشارہ بمرید است و مرید کسی را گویند
کہ بمراد مرشد موصوف باشد و بتابعیت پیر خود مشغوف قل ان کنتم تحبون
الله فاتبعونی یحبکم الله نہ کسانیکہ از حد و شرع قدم خارج نہادہ و تشریح
ظاہری بمریدی حضرت پیر قدس سرہ بکنند۔

رسالہ سوم۔ در مناسک حج منتخب از مناسک شیخ ملا علی قاری شرح
متوسط شیخ رحمت اللہ سندھی کہ تمام مسائل ضروری احرام و طواف و عمرہ و ادعیہ

تاریخ و مقامات مقدسہ و عزرات متبرکہ بزبان فارسی در جریدہ کلبران نوشتہ اند۔
 رسالہ چہارم۔۔۔ اعلیٰ سلسل و مرویات حضرت شیخ سید محمد
 ابو نعوشی کہ بطریق سند متصل در کفر مرید شیخ موسوف حضرت ایشان را
 رسیده باوہ خطبہ نبوی علیہا الصلوٰۃ والسلام و التمجیہ۔
 رسالہ پنجم۔۔۔ در حکم و نقل حج دینی و زوی نافع در معاش و معاد بعبادت
 شیریں و دلپذیر و لطیف و جدید و سودمند نوشتہ اند این بجز رسالہ قصی یک جلد
 در میانہ بدست حضرت ایشان است

سفر نامہ عراق یعنی حجاز و عراق و شام شریف کہ از تاریخ ۲۲
 شعبان الحکم این سفر مبارک عظیم ایشان شروع کردند تاریخ ۱۰ بعد از صبح الاول
 ۱۲۳۳ ھ بخیر تمام کردند درین سفر تمام احوال سفر با جماعت رفیقان و عجائب
 بلبلان و آب و جوی و شہر ملک و رسم و رواج مردمان و تلوات و خصائل و شان
 و قیمت اذلق و خوب و دیگر اجناس و سگہ بے مروجہ و میانہ بے سردیاری و
 معنای الفاظ مستعملہ و نامہائے اشیاء جدیدہ چون تاربتنی و ٹیل و ریل و
 ٹکٹ باصطلاح شان و شرح نول و کرایہ بے کرایج الوقت و بیان عزرات
 متبرکہ و اولیائے کرام و انبیائے عظام علیہم الصلوٰۃ والسلام و دیگر مقدمات مقدسہ
 و عملات قدیمہ و کیفیت انتظام و قواعد حکومت و آبادی شہرہا و مسافر خانہ با
 سمت و مسافت آنہا و قلعہ منازل و مراحل و فنی فیانی و قفار سواری شتر
 یار کہ بدیل گاوی و گاہی بندگی کشتی و جہان زد و کجاہ نبوغی مفصل و شرح نوشتہ
 تکریرات مسافران و زائران بلاد مقدسہ شمس ہدیت و دیس رہہ میشود و این
 قصہ عجیب و شیرین است کہ کس بر واردات نام کنند از دست نڈار و انقضی
 کہیں مقرر آئینہ معلومت عجیب و غریبہ است اصل رسالہ بزبان فارسی است

و مطبوع نشده مگر ترجمہ آن بزبان سندھی سعی و کوشش مخلص فاضل حاجی عبدالغفار لغاری دو مرتبہ چھاپا شدہ و در صوبہ سندھ شائع شدہ است مگر انیسویں کہ ہر دو بار طباعت صاف و صحیح نشدہ است امید کہ در مرتبہ سوم تدارک آن خواہند فرمود۔

الاشارة الى البشارة بمسئلة اشارة كردن در شہدایا بین علمائے احنافہ مختلف فیہا است بعضی علماء اثبات آن میکنند و بعضی علماء منہج آن۔ تازہ حکیم علی نواز صاحب شکار پوری یک رسالہ مسمی بہ بشارت در اثبات آن تحریر کردہ شائع نمود و در ان رسالہ بر اقوال حضرت امام ربانی مجدد الف ثانی و استدلالات او شان اعتراضہا کردہ و بر مکتوب شریف تر وید نمودہ چونکہ از طرز تحریر ان بومی تعصب و عناد یا سوراہ ظاہری شد حضرت ایشان را این حرکت و جرأت او ناپسند آمد و در تر وید او و حمایت جد خود این رسالہ در منع اشارہ و تائید قول حضرت مجدد بہ بسط تمام و تفصیل مالا کلام مع اولہ منقولہ از احادیث و روایات فقہیہ و اصول حنفیہ تحریر نمودند چھاپا شدہ است قلمی بقدر دو صد صفحہ کلان و کتب خانہ موجود است رسالہ فی باب صحۃ مضمونش از عنوان ظاہر است حضرت ایشان **الجمعة فی القرۃ** چون در قریہ ملک شاہو از مضافات کوئٹہ بلوچستان در ایام تالستان تشریف فرما می شدند اہل آن قریہ نماز جمعہ نمیخوانند باوجودیکہ آن قریہ دو مسجد کلان مع ملا و طالبان در دو محلہ دارد قضبانی و دو کانداری وغیرہ وغیرہ در آنجا میشود حضرت ایشان برائے اقامت نماز جمعہ در مسجد ملک شاہو کہ کلان تر از مسجد با بیان است امر فرمودند بعضی علمائے آنجا در صحت نماز جمعہ تردید کردند طالب فتوی و دلیل فقہی شدند حضرت ایشان این رسالہ بزبان عربی محتوی بر دلائل و عبارات کتب فقہی تحریر نمودند و قول فقہاراکہ تعریف مصریہ مالا

بیح اکبر مساجد اهلہ المکلفین بها کرده اند تزیین داده فتویٰ بر فرضیت
 جمعہ دادند بعد از آن بالاتفاق در قریہ مذکور نماز جمعہ قائم گردید که تا الیوم قائم و جاری
 است قلمی رساله بود و چھاپ نشده مگر افوس کہ حالاً بدست نمی آید۔
لغات القرآن۔ سنہ تالیف آن ننوشته اند مگر بحیال فقیرین آخری تالیفات
 ایشان است کہ در آن تفسیر الفاظ مشکلہ و لغات قرآن را با الفاظ سہلہ و مستعملہ ہم بزبان
 عربی نوشته اند و فہم معانی لفظیہ و ترجمہ آیات را بر مردمان سہل گردانیدہ اند۔ در بیابہ
 آن بعد از حمد و صلوة می نویسند کہ مردمان در فہم معانی قرآن سہ نوع اند۔ طبقہ
 اولی علمائے ربانی و فضلاء را سخین اند کہ او شان را در فہم معانی قرآن ضرورت
 بر جوع کتب تفسیر و لغات نمی شود و قلمایا بوجد فی هذا الزمان منہم شخص
 الا ان یشاء ربی۔ طبقہ ثانیہ عوام عجم اند کہ فقط الفاظ قرآن بخوانند و فہم معانی بیسج
 نمی کنند و نہ فرقی میان حامدون و سامدون و یعلمون و یعمہون
 نمیدانند۔ ومع ذلك ہم ماجورون ان صححو الالفاظ و طبقہ ثالثہ بین بین این دو
 طبقہ است کہ معانی الفاظ شایعہ مستعملہ در کلام عرب میدانند مگر لغات و اشارات
 نمی دانند و کنت انما من هذا النوع فاردت ان اکتب جزء فی حل اللغات
 والاشارات ملتقطاً من نتاج التفاسیر وغیرہا۔ مثلاً در تفسیر سورہ اخلاص
 می نویسند (الاخلاص) الصمد۔ الذي يقصد على الدوام۔ لم یلد
 الاولاد ولم یولد۔ من الاب۔ کفو۔ مماثلاً و هكذا من اول القرآن
 الی آخرہ تمام رسالہ بزبان عربی است قلمی است چھاپ نشده
 و دیگر رسالہ وجیزہ در قواعد تجوید و علم قرأت نوشته اند کہ انہم چھاپ نشده
 است چند صفحہ است ورنیبالقل کرده می شود و ناضاع نشود۔

رسالہ دس قواعد تجوید :- بسم اللہ الرحمن الرحیم
 بدان اسے عزیز و فقک اللہ تعالیٰ کہ این چند قاعدہ علم قرأت است کہ ہمید
 و جعل آوردن آن قاری قرآن مجید را ضروری است . باب اول :- در اصطلاح
 قاریان :- دوزبر یا دوزیر یا دو پیش را تنوین گویند . نون مجزومہ را نون ساکن گویند
 ادغام مخفی کردن حرف را گویند در قرأت . غنہ تر وید آواز را گویند در خیشوم یعنی در
 ابتدائی بینی . اظہار ترک غنہ و ادغام را گویند مد کش کردن آواز را گویند .
 مخارج جائے بر آمدن آواز را گویند از دہان قاری باب دوم در قواعد
 ہر جا کہ تنوین یا نون ساکن آید حرف پسینہ را باید دید اگر یاء یا نون یا و باشد
 آنجا ادغام مع غنہ میشود . چون اِنْ یَقُولُونَ وَقَوْلًا مِّنْ سُرَّتِ الشَّحِيمُ
 وَاَنْ نَّأْخُذًا وَمِنْ دَرَاهِمٍ وَاگر بعد تنوین یا نون ساکن ل یا سا آید در آنجا ادغام
 بغیر غنہ می شود چون مِنْ سُرَّتِ الشَّحِيمُ وَمِنْ لَحْرِ وَاگر بعد تنوین یا نون ساکن
 ت ث ج ذ ز س ش ص ط ظ ف ق ک آیند آنجا غنہ خالص می شود . کما ز
 غنہ اخفا گویند . چون کُنْتُمْ وَاَنْشِیْنَ وَاِنْ جَعَلُوا وَمِنْ دُونِهِ وَمَنْ
 ذَا الَّذِي دَمِنَ رِقَابِ وَمِنْ سُوءٍ وَمِنْ شَيْءٍ وَلَمَنْ صَبَرَ وَمَنْ ضَلَّ
 وَمِنْ طَبَّاتٍ وَمَنْ ظَلِمَ وَاِنْ فَا تَكُمُ وَسَلَامٌ وَقَوْلًا وَاِنْ کُنْتُمْ
 وَاگر بعد تنوین یا نون ساکن حرف حلقی آید و آن شش حرف است ج خ ه ع ع
 غ دران جا اظہار می شود یعنی غنہ میشود نہ ادغام چون مِنْ حَکِيمٍ حَمِيدٍ وَمَنْ
 خَلَقَ وَاِنْ هُمْ وَاِنْ اَنَا وِسَوَاءٌ عَلَيْهِمْ وَمِنْ غَفُورٍ -
 بیان مد برگاہ پس از الف ہمزه آید چون اَوَّلَئِكَ یالپس از یای ساکنہ ہمزه آید چون
 بَرِیئٌ یالپس از واو ساکنہ ہمزه آید چون قُولُوا امَّنَا و ہر سہ صورت مد قصیر بقدر
 سہ الف میشود و اگر پس از الف حرف مشددا آید چون وَلَا الصَّالِحِينَ یالپس از واو

ساکن حرف مشدداً چون اَتْحَا جُوْنِي يَابِس ازيائے ساکنه حرف مشدداً آید
چون در هر سه صورت مدّ طویل بقدر پنج الف میشود۔
بیان اوقاف:۔ معلامت وقف لازم است ط علامت وقف مطلق
است یعنی بالاطلاق بلا خوف وقف باید که وج علامت وقف جائز است۔
یعنی وقف اولی وصل جائز تر علامت وقف مجوز یعنی وقف جائز وصل اولی۔
صلی علامت وصل است یعنی وصل کن هر دو کلمه را با هم قی علامت وقف بطریق
امر است یعنی قف علیه لا علامت لا وقف بینها است۔ بیان قلقله و حروف آن
پنج است که در لفظ قطب جمع است یعنی هر گاه بر یکی از این حروف پنجگانه وقف
آید آنجا تردید صوت بر مخرج حرف باید که چون مِنْ ذَا قِ ط وَ لُوط ط وَ صَاب ط
و بیهیج ط وَ مَشْهُود ط بیان مخارج حروف مخارج علی العموم سه است۔ که
حروف تہمی بران تقسیم است ب ف م و این چهار حرف شفوی اند یعنی از لب
ہائے قاری ادا میشود د ت ث ج ذ د ر ن س ش ص ض ط ظ ق ک ل نای
این ہترده حرف لسانی است کہ بالتصال لسان بیک طرفی از اطراف دہن قاری ادا
می شوند و ح خ ہ ع ع غ این شش حروف حلقی اند کہ در حلق قاری ادا می شوند۔
قاعدہ:۔ ہر جا کہ بعد میم ساکن حرف با یا حرف میم آید آنجا نیز غنہ لازم است۔
چون یَعْظُمُ بِہِ وَ کُمْ مِّنْ فِئْتِہِ قَاعِدَا:۔ ہر گاہ دو ہمزہ ہم جمع آیند
جائز است کہ ہمزہ ثانیہ مبتدل بالف کند و بران کلمہ مد کند چون اَللّٰہُ وَ اَللّٰہُ
اَذِنَ لَکُمْ وَ جَائِزٌ اَسْتِ کہ ہر دو ہمزہ را بحالت خود گذارند چون عَا نْتُمْ اَشْدُّ
خَلْقًا وَ عَا نْتُمْ اَعْلَمُ اَمْرًا اللّٰہُ قَاعِدَا چون دو حرف از یک جنس بہم آیند
اگر حرف اول ساکن باشد در ہم جنس خود کہ متحرک است مدغم می شود چون اَمْرٌ مِّنْ خَلْقٍ
السَّمَوٰتِ وَ اَذْکَرَ قَاعِدَا:۔ حرف را اگر متحرک بفتح یا ضم باشد پر خوانندہ میشود

چون سُرُوفٌ شَرِّ حَيْمٍ وَغَيْرِهِ وَاگر متحرک بکسر باشد آنجا خفیف خوانده می شود. چون
 سُرُوقًا و سُرُودًا و اگر ساکن باشد ما قبل او را باید دید اگر مفتوح باشد پر خوانده شود.
 چون وَا مَرْتَفِعًا و اگر ما قبل مضموم باشد آنجا نیز پر خوانده می شود و مَنْ يَكْفُرْ و اگر
 خود ساکن و ما قبل او مکسور باشد آنجا خفیف خوانده میشود چون فِي مِثْرِيَّةٍ قِنَّةٌ
 و اگر بر حرف را وقف آید آنجا نیز ما قبل را باید دید اگر مفتوح باشد چون سَقَرًا آنجا پر
 باید خواند و اگر ما قبل مضموم باشد آنجا نیز پر باید خواند چون سَعْرًا و اگر ما قبل مکسور باشد
 آنجا خفیف باید خواند چون فَهَلْ مِنْ مَدَّ كِرًا قَاعِدًا :- لفظ مبارک
 اللَّهُ هر جا پر خوانده میشود الا اگر حرف ما قبل آن مکسور باشد آنجا باریک خوانده میشود.
 مثال پر خواندن چون اللَّهُ نُورُ السَّمَوَاتِ وَرِاقِ اللَّهِ وَهُوَ اللَّهُ وَمِثَال
 باریک خواندن چون اللَّهُ مَا فِي السَّمَوَاتِ وَمَا فِي الْأَرْضِ وَأَمِ اللَّهُ وَمِثَال
 آن فاعل :- لفظ عَلَيْهِ در تمام قرآن مجید هر جا بکسر یا خوانده میشود
 الا در سوره فتح در آیت بِمَا عَاهَدَ عَلَيْهِ اللَّهُ که در آنجا بضمه یا خوانده میشود.
 فاعل :- لفظ يَوْمَ مَدْيَنَ در تمام قرآن مجید بفتح میم خوانده میشود الا در سوره
 هود و سوره معارج که در آن هر دو سوره يَوْمَ مَدْيَنَ بکسر میم خوانده می شود.
 فاعل :- لفظ اَنَا بِالْفِ نُوَسْتَعِينُ نوشته میشود مگر در قرأت چون اَنْ بغير الف خوانده
 میشود در سوره کهف لِكِنَّا نَزِينُ قَبِيلِ اسْتِ كَلِكِنٌ خوانده می شود.
 فاعل :- در قواعد سابقه تحریر گشته که هر جا بعد تنوین یا نون ساکن ل یا س را آید
 آنجا ادغام می شود الا در سوره قِيمَةُ که در آنجا مَنْ سَرَّاقٍ بِالْفِ ادغام خوانده میشود
 فاعل :- بر سر هر سوره بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ خوانده میشود الا بر سر
 سوره توبه که آن بغير بسم الله است و جهش این که بسم الله برائے فضل بین السورتین
 است و در سوره انفال و توبه فضل معنوی نیست قاعدا :- هر جا که زیر مخبری آید

چون السن آن زیر بالف خوانده میشود و هر جا که زیر نخری آید چون به و فیه آن
 زیر بیا خوانده میشود و هر جا که پیش مقلوب آید چون علمه آن پیش بواذ خوانده میشود
 قاعده :- هر گاه دو حرف از یک مجلس بهم آیند و اول آن ساکن باشد آن
 حرف ساکن در هم جنس خود که متحرک است مدغم میشود چون بَلْ لَعَنَهُمُ اللَّهُ
 قاعده :- هر جا که در پس لام ساکنه حرف س آید آن لام در را مدغم میشود چون قُلْ
 شَرِبْتُ مِنْ آيَاتِكَ وَقُلْ شَرِبْتُ مِنْ دُنِي عِلْمًا لَأَدْرُسُوهَ تَطْفِيفٌ كَمَا
 آنجا بک ادغام کلاً بَلْ سَرَّ أَنْ خوانده می شود قاعده :- هر جا که التقائے
 ساکنین شود ساکن اول متحرک بکسر می شود چون قُلِ اللَّهُمَّ وَذُرِّ الَّذِينَ
 فائده :- دو لفظ مبارک الله در تمام قرآن مجید یکجا بهم جمع شده و آن در سوره
 انعام در آیه لَنْ نُوْمِنَ حَتَّىٰ نُؤْتِيَ مَثَلًا مَّا أُوتِيَ رَسُلُ اللَّهِ ط اللَّهُ اعْلَمُ
 حیث يجعل رسالته و بعد در میان جلالیتین مستجاب است قاری را باید که
 آنجا بگوید اللهم انی اسئلك المغفرة - انتبأه - هر چه در پس رساله
 نوشته شده از ادائیگی حروف در مخارج خود و غنة و اخفا و غنة مع ادغام و ادغام بغير
 غنة و شد و مد و تخفیف و ترشیم و قلفله و اوقاف و غیره نمیدان آن و تعبیل آوردن
 قواعد جمله از فهمانیدن استناد میشود که تردید الصوت فی الفم و الخلق و الخیشوم را
 تصویر بجزئی نتوان بیان نمود پس کسی که بخواند که قرآن مجید را صحیح بخواند لازم است
 که چند وقت از استاد قابل تعلیم این نعمت و حصول این سعادت بکند و الله
 یهدی من یشاء الی صراط مستقیم و صلی الله تعالی علی سیدنا
 محمد و علی آلہ و صحبه و سلم - انتہی -

فائده :- بعضی فضیلهای عصر درین زمان مخرج ضار را مشابه بنظر میکنند بلکه
 بعضی متشددان صریحاً از ایظامی خوانند و این غلط صریح است گناه عظیم است و

تحریف قرآن است چرا کہ قرآن ببلغت عربی نازل شدہ و ضاؤ را اذا خواندن اصطلاح
عجمیان است کہ بجائی قاضی و راضی قازی و رازی میخوانند تمام علمائے فقہ و
علمائے تجوید و علمائے لغت تصریح کرده اند کہ ضاؤ را بظا مشابہ کردن نباید بلکہ
خوبطور تمیز کردن باید بحیث بقر منہ الظاء عمداً چنین خواندن مفسد نماز
است و امامت آن صحیح نمی شود الا کسی کہ صاحب عذر باشد و ضاؤ را از مخرج خود ادا کرد
نمی تواند بے اختیار از مشابہ بظا میشود و حکم معذور علیحدہ است قیاس دیگران بآن نباید
کرد اصحاب عذر را لازم است کہ در تصحیح مخرج کوشش نمایند و زبان خود را بر اوامری
مخرج صحیح بگردانند مگر این ظالمان صاحب عذر نیستند تصدراً عمداً چنین می کنند و
کوشش می کنند کہ مشابہت بظا پیدا شود تمام قاریان مصر و شام و حرمین الشریفین
ہم از علماء و ہم از عوام ضاؤ را ضاؤ میخوانند نہ زاو ظا و قرأت قرآن از قرون سابقہ تا این
این زبان متواتر و متواتر بمابیان رسید است مخالفت آن کردن خلاف عقل و
نقل و خلاف روایت و درایت است و خلاف تصریح علمائے قرأت پس نمیدانم
کہ این طائفہ را چه چیز بر این مخالفت آمادہ کردہ است تحقیق این مسئلہ در دیگر کتب
فقہ و تجوید باید جست در اینجا بکتوب ہایت اسلوب حضرت ایشان دریں بارہ نقل
می کردہ شود کہ بطرف مولوی صاحب حاجی غلام صدیق جونائی والہ نوشتہ اند و صوبہ
باقی مسئلہ ضاؤ مولوی عبد الکریم از فقیر ہم پر سیدہ بود اورا نوشتہم کہ مخرج و
صوت ضاؤ مخالف مخرج و صوت ظا است اگر کسی ضاؤ را بظا خواند غلط فاحش
است کہ در بعضی مواد قرآنی موجب فساد نماز میشود اگر کسی ویضل اللہ الظالمین
را ویضل اللہ الظالمین خواند یا و من یظللہ خمالہ من ہاد خواند
نمازش فاسد خواہد شد و نوشتہم کہ اورا ضاؤ از رسائل تجوید نتوان آموخت بلکہ
از تلقی ہم استاد می توان آموخت فقیر از قاریان قندہار در اوائل تعلیم قرآن مجید آنچه

اداء حرف ضا و از استاد آموخته بود بعد ازان تقریباً پنج سال از قراء حرمین شریفین سماع نمود بجد الله تعالی بعینه همان تعلیم اولین بوده - صاحب قصیده همزیه در فصاحت حضور اقدس صلی الله علیه وسلم میگوید -

فارسند افسح امرائی نطق الضناد

بھیث تفر منه الظاء -

پس اگر ضا و ظا قریب الصوت می بودند فرطاً چه معنی داشت و نوشتیم که قراء حرمین الشریفین بالتواتر همین حرف را از فم مبارک رسول اکرم صلی الله تعالی علیه وسلم گرفته الی یومنا هذا ضا در بصوت ضا میخوانند و با حرف ظا هیچ مشابهت و مشاکلت در صورت نمی دهند و همچنین ضا در ابداً مہملہ خوانند ان نیز غلط فاحش است بلکه بفرقی فرقی که در میان صا و سین و ضا و اوست زیادہ ازان فرق است در میان ضا و وال و ظا - و در ہند قاریان و حافظان مدرسہ فرقانہ لکھنؤ کہ تقریباً چار صد حافظ آنجا تعلیم قرأت میکنند و از استادان عرب تجویدی آموزند اکثرش بر موقعه عرس مبارک حضرت مجدد قدس سرہ می آیند و میخوانند نہایت خوب می خوانند ضا و را بخرج و صوت ضا میخوانند بھیث تفر منه الظاء - لکہما این فتنہ نیز ابتداء از غیر مقلدین پیدا شدہ است و رہزنی سادہ لوحان بہ تبدیل این حرف می کنند قاضی عبدالرحمن صاحب پانی پتی کہ در زمانہ خود رئیس القراء ہند مخاطب شدند و عمر شریفش قریب بصد سال رسیدہ بود فقیر بملاقات ایشان رسیدہ بود یک رسالہ از تصنیف خود بفقیر در تحقیق حرف ضا و عنایت کردہ بودند در کتب خانہ در گاہ موجود است و ران نیز ثابت کردہ است کہ ضا و را کسی بخرج ظا نخواند و نہ موجب فساد قرارت است - والله تعالی اعلم -

امامہ جامی الاول سلمہ - العبد الفقیر محمد حسن عفی عنہ الکوثر

و نیز مولوی صاحب یک دیگر مکتوب در تحقیق این مسئلہ بعربی نوشتہ اند کہ نزد مولوی صاحب موصوف موجود است در اینجا بنقل کردن آن ضرورت نیست ع در خانہ اگر کس است یک حرف بس است۔ فائدہ :- حضرت ایشان در ادائے مخارج حروف تصنع و تکلف نمی نمودند صحیح و دروان روان میخواندند۔ بعضی مردمان کہ در شد و تند و حروف حلقی از حد زیادہ مبالغہ میکنند قرآن شریف را از سلاست و بلائیت بسرحد ثقل و صعوبت میرسانند ہم شرعاً ممنوع است۔ ہم طبعاً ناخوش و نامطبوع یعنی آنقدر کہ طبعی و فطری است محمود است و زیادہ بر قواعد موسیقی زبرد ہم کردن و ترنم نمودن چنانچہ بعضی مصاریع میکنند و دستہا بر گوش داشته چشمہا را سرخ و رگہائے گلورا منتفخ میگردانند در شریعت گناہ است و ناروا۔ و تحقیق این مسئلہ شیخ علی قاسمی و دیگر علماء بتفصیل کرده اند۔

من شاء فلينظر في محله

فصل در بیان کتب خانہ حضرت ایشان

حضرت ایشان شیخ آباد اجداد با کتابہا و کتب خانہ شغف کلی داشتند و آن را بہترین متاع و اربو دنیا میدانستند چنانچہ حضرات کلان عاشق کتابہا بودند و در سفر و حضر و خوف و خطر صندوقہائے آزا از خود جدا نمی کردند و کتب خانہ عجائب و غرائب روزگار از ہر فن و از ہر علم جمع کرده بودند چنانچہ حضرت ایشان ہم شوق عظیم و رغبت بے نہایت بجمع کتابہا و مطالعہ آن داشتند

فقلت شراء قال لا بل وراثة۔

توارثی من والی بعد والی

در کتب خانہ حضرت کلان جد فقیر بعضی کتابہائے نادرہ کہ در دنیا مثل آن موجود نہا شد

در طاقچه بانگاہ داشتند و عجب آنکہ در واقعہ زلزله آن بالاخانہ از انہدام سلامت ماند و کتابہا را بیچ نقصانے زسید با آنکہ دیگر عمارات پختہ و مشیدہ در جنب آن ہمہ افتادہ زمین دوز شدند۔

حضرت ایشان ازین معنی خیلے دلشاد بودند و میگفتند الحمد للہ تعالیٰ کہ کتابہا سلامت ماندند گوکہ دیگر اسباب با بسیاری تلف شد۔

حضرت ایشان کتابہائے خود را بر اولاد ذکر خود وقف کردند و چون دیگر اموال و املاک تقسیم نہ کردند و در وصیت نامہ نوشتند کہ کتابہا تقسیم نشوند ہر کسی را از اولاد من کتابی در کار شود بزراد و باز در کتب خانہ بر جائے خود بدارد کسی را بطریق ہمہ نہ ہند و بیع و شرای آن نکنند۔ چنانچہ تا حال کتب خانہ بر جائے خود محفوظ است و فہرست کتابہائے موجودہ در کتب خانہ حضرت ایشان خود قلمی نمودہ اند۔

کتاب ہائے ہرفن در باب علمحدہ درج کردہ نام مؤلف کتاب و تعداد اجزائے آن و آنکہ قلمی است یا چھاپی و از کدام مطبع شائع شدہ مفصل نوشتہ اند یعنی کتابہا این قدر ضخیم اند کہ یک کس مشکل برداشتنہ تواند۔ درودہ و ازودہ مجلد فقط یک کتاب می آید مثلاً تفسیر و منثور در شش جلد تفسیر روح البیان در چہار جلد ضخیم تفسیر طبری درسی جزو در ہشت مجلد فتح الباری سی جزو در شش مجلد کلان عینی شرح صحیح بخاری در یازدہ جلد رسد المختار مع تکرارہ در ہفت جلد فتح القدیو بتقطیع کلان در چہار جلد عظیم نریاعی شرح کنز در شش جلد مبسوط امام غری درسی جزو ۱۵ مجلد اکبیر اعظم و محیط اعظم ہر یک در چہار جلد ضخیم فتوحات مکیہ در ہشت جلد شرح احیاء العلوم الزبیدی درودہ جلد ضخیم اغانی ابوالفرج صہبانی بیت جزو درودہ جلد شرح سرقانی شرح مواہب دو جلد۔

ذکر بعضی کتب نادره و نفیسه که در کتب خانہ موجود اند

حمائل شریف خوشخط و مطاوعه دستخط شیخ علی قاری که در سنہ ۹۵۵ھ در نزم محترم
کی تحریر شدہ۔

قرآن شریف قلمی خوشخط مطاوعہ حجم کلان کہ در سنہ ۹۵۵ھ در محروسہ بغداد قلمی شدہ
تبرک بی بی صاحبہ کلان کہ آنرا باین فقیر اتم الحروف بطریق بہیہ عنایت فرمودند
در صحت و خوشخطی و قدامت مثل این تحفہ در دنیا یافتن مشکل است نزد این فقیر موجود است
مجموعہ دلائل الخیارات و حزب الاعظم دستخط مخدوم محمد ہاشم توتوی
مع دیگر وظائف و قصائد قلمی۔

حصن الحصین قلمی خوشخط مطاوعہ و مذہب بغایت نفیس و مکلف کہ حضرت
ایشان را از میرا نام بخش جان تا پسر بدیہ رسیدہ۔

تفسیر تاویلات کاشی قلمی کہ در بغداد شریف تاریخ ۲۸ شوال ۸۶۶ھ در تحریر آمدہ۔
تفسیر غریب القرآن قلمی۔ تفسیر یعقوب چرخمی و دیارہ اخیر قلمی و خوشخط۔
حاشیہ کشف از میر سید شریف قلمی نادر الوجود۔

تفسیر و سیب از امام غزالی قلمی خوشخط بحجم کبیر و تقطیع کلان۔
لمعات شرح مشکوٰۃ از شیخ عبدالحق محدث دہلوی نصف اول قلمی۔
نہایت فی غریب الحدیث والاثر از ابن الاثیر قلمی خوشخط مطاوعہ۔
حاشیہ میر سید شریف علی المشکوٰۃ قلمی خوشخط نادر الوجود۔

جنت النعیم فی فضائل القرآن العظیم از تالیفات محمد ہاشم توتوی قلمی
شرح شمائل کبیر از تصانیف شیخ علی قاری قلمی خوشخط سن تصنیف ۱۰۸
وسن تحریر ۱۱۱۶ھ۔

منہج العہد انخاب کنت العمال از مخدوم محمد جعفر یو بکانی قلمی نادر الوجود
 حلیۃ الاولیاء فی طبقات الاصفیاء للاصفہانی قلمی یک جلد ضخیم۔
 عنایہ شرح ہدایہ قلمی خوشخط جلد اول و ثانی و ثالث در یک جلد ضخیم و تقطیع کلاں۔
 کفایہ شرح ہدایہ نصف اخیر قلمی۔ فتاویٰ تاتارخانیہ تا کتاب الزکوٰۃ قلمی
 بیاض مخدوم محمد ہاشم تنوی در دو جلد حاشیہ حضرت علوی علی شرح الوقایہ قلمی بخط مصنف
 اتحاف الاکابر برویات الشیخ عبد القادر تالیف مخدوم محمد ہاشم کتابی
 است عجیب کہ در ان سلسلہ اسانید کتب درسیہ معنعن از استاد خود تا مؤلف
 رسانیدہ کہ و کذلک از علم فقہ و حدیث و تفسیر و غیر ان واجازت نامہ اور او قصائد
 و طرق تصوف و سلوک تا مشائخ عظام جمع کردہ و داد تخر و کمال دادہ۔
 فاکہتہ البستان قلمی ایضاً تالیف مخدوم محمد ہاشم مذکور علیہ الرحمۃ۔
 فتاویٰ قنیہ قلمی خوشخط۔ المسلك المتقسط شرح مناسک شیخ رحمۃ اللہ
 للشیخ علی قاسمی قلمی خوشخط۔

العصر یہ تالیف شیخ رحمۃ اللہ ہندی مہاجر کی در تائید مذہب حنفی کہ وقت
 عصر بعد المثلیں است۔ قلمی۔

فتوح الحرمین فارسی منظوم از مولوی جامی قلمی خوشخط مع نقشبائے مآثر شریفہ
 مجموعہ فقہ قلمی مشتمل بر بیت و شش رسالہ متفرقہ و نادرہ۔

مجموعہ بیست و ہفت رسالہ مخدوم عبد الواحد سیوستانی بیاض فقہ مخدوم
 عبد الواحد سیوستانی در چہار جلد ہر دو کیا ب۔ معارف العلوم فی تعریف
 العلوم المتداولہ و احکامہا و مرجع اهل الحیاة عند ذکر اهل الہدایہ
 کلاہما للشیخ محمد خلیل قلمی نادر الوجود۔ فتم المنان فی اثبات مذہب النعمان
 للشیخ عبد الحق محدث دہلوی در تائید مذہب احناف بایات و احادیث صحیحہ

الروایات قلمی۔ شرحی القانون یعنی در شرح بر قانون شیخ الرئیس از حکیم آملی و حکیم
 علی جیلانی چھاپ ہند مگر نادرا الوجود۔ قاموس اللغة للفیروز آبادی قلمی خوشخط و مطلاً
 در یک جلد ضخیم۔ صحاح للجوهری قلمی نصف ثانی نبراس شرح شرح عقائد از مولانا
 عبدالعزیز ملتانی قلمی حالاً چھاپ شدہ۔ شرح الامالی للشیخ علی القاری قلمی۔
 مثنوی شریف قلمی خوشخط مطلاً ہر شش دفتر در یک جلد متبرک از وظیفہ حضرت
 خواجہ قندہار والہ۔ کلیات مرزا صائب قلمی خوشخط مطلاً نسخہ عمدہ در یک جلد
 شاہنامہ فرودی قلمی مطلاً و مکلف و مصور از میر امام بخش ٹالپر متخف شدہ۔
 طبقات واقعی قلمی یک جلد ضخیم بخط عرب از جزد دوم شروع شدہ۔
 مجموعہ رسائل امام سیوطی اکثر در علم تاریخ بخط عرب مشتمل بر ۱۵ رسائل ناوہ۔
 تاریخ الخلفاء سیوطی قلمی۔

نقائس الفنون تصنیف محمد بن محمود آملی کہ در ان از علم دین قدری اصول
 و قواعد نوشتہ زیادہ از صد علم درین کتاب جمع کردہ قلمی خوشخط ناوہ الوجود در آخر قدری ناقص
 یک جلد کلاں۔

و مطلع العلوم حکیم مولوی واجد علی خان لکھنوی بر ہمیں طرز چھاپ شدہ شائع شدہ است
 الفید ابن مالک قلمی خوشخط معنی۔ عبد الغفور حاشیہ شرح ملا۔
 معنی اللیبیب ابن ہشام نحوی قلمی خوشخط کامل۔ غایتہ التحقیق شرح قافیہ قلمی۔
 ترکیب الکافیہ قلمی۔ الہامیہ شرح شافیہ قلمی۔ شرح شرح مائتہ قلمی۔
 سعادیہ شرح زنجانی قلمی۔ مجموعہ رسائل نحو قلمی۔ زنجانی و مرسلح قلمی۔
 مصباح در علم نحو قلمی۔ قطبی شرح شمشیر قلمی خوشخط و عماد حاشیہ قطبی مولانا عماد الدین
 بن بھئی القاری ہر دو قلمی در یک جلد۔ مطول در علم معانی و بیان و بدیع از سعد الدین
 تفتازانی قلمی۔ چلبی علی المطول قلمی۔ حاشیہ مختصر معانی للسنودی قلمی۔

حاشیه هدایت الحکمه للشیخ محمد نصیر البهکری قلمی - مکتوبات شریف حضرت
 امام ربانی مجدد الف ثانی کامل ہر سہ دفتر در سہ جلد قلمی خوشخط . ایضاً جلد اول بر رسم خط
 عربی خوشخط فقط جلد اول . ایضاً نسخہ دیگر قلمی کامل - مکتوبات سعیدی یعنی
 مکاتیب حضرت خواجہ محمد سعید فرزند اکبر حضرت امام ربانی قدس سرہ از کتب خانہ
 مشائخ لواری نقل شدہ نادر الوجود است و انہا رابعہ ایضاً از حضرت محمد سعید
 مذکور کہ در ان بیان سلوک ہر چہا طریقہ علی الخصوص طریقہ نقشبندیہ سابقاً از
 اول تا آخر بتفصیل ذکر کردہ بدستخط حضرت قبلہ گاہی قدس سرہ - روضۃ القیومیۃ
 فارسی قلمی در حالات و کرامات حضرت مجددیہ - حضرات القدس للشیخ
 بدرالدین السمرندی در احوال اکابر نقشبندیہ تا حضرت مجدد و اولاد و خلفای او -
 سربدۃ المقامات ایضاً در حالات حضرت مجدد و از شیخ محمد ہاشم کشمی قلمی -
 بنا بجمع الحیوۃ الابدیہ فی طریق الطلاب النقشبندیہ از تصانیف
 شیخ ابوالحسن داہری سندھی ہر سہ جلد در یک مجلد ضخیم کتابی است عجیب در سلوک
 و آداب و معاملات و تحقیقات شریعت و طریقت . کشف الغطاء از حضرت
 شیخ محمد فرخ ابن حضرت خواجہ محمد سعید در دفع اعتراضات معترضین بر مکتوبات
 شریف و بوجہ النظام فی برائۃ الابلہ از تصانیف حضرت مخدوم
 محمد معین تنوی سندھی کہ انہم در دفع اعتراضات مخدوم محمد ہاشم تنوی بر مکتوبات
 شریف و جواب دیگر معترضین است قلمی فصل الخطاب از تصانیف حضرت
 خواجہ محمد یار شاخلفہ حضرت شاہ نقشبندی قلمی خوشخط مناقب مخدومین معظمین یعنی
 مخدوم ابراہیم تنوی و خلیفہ احمد خان نظامانی از تصانیف میاں محمد امین سندھی قلمی -
 مجموعہ رسالہ حضرت مجدد الف ثانی کہ مشتمل بر ۱۰ رسالہ مؤلفہ حضرت ایشان
 است مثلاً مسدود و معادیر الازدواج و شرح زبایعات خواجہ بزرگ و رسالہ

وحدة الوجود وغیرا ہمہ در یک جلد قلمی۔ الہی نامہ حضرت شیخ الاسلام عبداللہ انصاری
 قلمی خوشخط بخط ملا عبدالحکیم بہاگی۔ چہارچہ من نظماً و نثرًا از تصانیف حضرت خواجہ
 عبد الاحد مشہور بحضرت وحدت۔ مکتوبات معصومی ہر سہ جلد کہ ثانی و ثالث در
 یک جلد است در دو جلد۔ مکتوبات شریف حضرت خواجہ پیرنگ قدس سرہ قلمی
 یکجا در میانہ۔ انیس المسریدین از تالیفات حضرت قبلہ گاہی قدس سرہ بخط
 حضرت ایشان۔ پنج گنج یعنی سفرنامہ عربستان قلمی بدستخط حضرت ایشان۔
 مراد المتقین از تصانیف شیخ عبدالحق دہلوی و از احوال شیخ عبد الوہاب متقی
 و شیخ علی متقی کتابی است ناورد الوجود قلمی خوشخط یک جلد در میانہ۔ اخبار الاخیار
 ایضاً از تصانیف محدث دہلوی احوال مشرک خراسان و ہندوستان قلمی خوشخط۔
 مناقب العارفین احوال مولانا جلال الدین رومی قدس سرہ قلمی خوشخط۔
 حل المسائل للشیخ العارف عزالدین بن عبدالسلام و شرح حکم لابن عباد
 النضری ہر دو در یک جلد قلمی بخط آخوند امید علی ہالائی۔ شرح لمعات عراقی از شیخ
 ابراہیم ہمدانی فارسی قلمی خوشخط۔ شرح مثنوی شریف از میاں فقیر اللہ صاحب
 شکار پوری برائے دفتر دوم قلمی خوشخط یک مجلد ضخیم۔ عوارف المعارف للشیخ
 ابی حفص السہروردی مع الذریعہ الی مکارم الشرعیہ للراغب الاصفہانی ہر دو
 قلمی بخط عرب مطلا در یک جلد ضخیم۔ مجموعہ رسائل مخدوم محمد معین تنوی مع
 دیگر رسائل تصوف و سلوک مشتمل بر ۱۵ رسالہ قلمی در یک جلد ضخیم۔ ایضاً مجموعہ رسائل
 سلوک و اخلاق و عقائد و فقہ مشتمل بر ۱۵ رسالہ۔ جذب القلوب الی دیار المحبوب
 قلمی۔ احیاء علوم الدین للامام حجتہ الاسلام غزالی رابع اول و ثانی قلمی مصحح۔
 بخط حضرت قندہار والہ در یک جلد۔ ایضاً رابع اول و ثانی بخط آخوند امید علی ہالائی در دو
 جلد ایضاً رابع ثانی و ثالث قلمی خوشخط مطلا در یک جلد ایضاً رابع رابع در یک جلد ایضاً

چھاپ مصری کامل۔ التشریح والتترہیب للامام المنذری بخط آخوند امیدی علی
 ہالائی در دو جلد۔ اخلاق المحسنین قلمی خوشخط بخط ایرانی مطلقاً۔ ایضاً نسخہ
 دیگر قلمی بخط سادہ۔ شرح منازل السائرين متن از شیخ الاسلام ہروسی و شرح
 آن از شیخ رکن الدین شیرازی قلمی۔ شرح اسماء الرسول از تصانیف مخدوم محمد ہاشم
 تہوی کتابی است عجیب و غریب کہ در آن تقریباً ایک ہزار اسماء آنحضرت علیہ الصلوٰۃ
 والسلام بہ تتبع کثیر جمع کردہ و شرح آن نمودہ قلمی در یک جلد در میانہ۔ تنبیہ المفترین
 للامام الشعرانی قلمی۔ شرح الصدور فی احوال الموتی والقبور للامام السیوطی
 قلمی خوشخط۔ وغیر ذلک مما یطول ذکرہ۔

مضمون علمی در روز نادقہ و ملحدین

این یک مضمون علمی نوشتہ حضرت ایشان کہ بر سر ورق کتاب شرح الصدور
 قلمی یافتہ شد درین جا نقل کردہ بشود تا از ضیاع محفوظ ماند۔ و هو هذا۔

بسم الله الرحمن الرحيم

ربنا لا تزغ قلوبنا بعد اذ هديتنا و هب لنا من لدنك رحمة
 انك انت الوهاب اما بعد قال بعض اصداقائي قد وقع لي مناظره
 مع زنديق ملحد فقال ما الدليل على ان القرآن منزل من رب
 العالمين على النبي صلى الله تعالى عليه وسلم فقلت الله عز وجل
 يشهد به فقال من يقول ان الله يشهد به قلت القرآن قال شهادة
 القرآن لنفسه غير معتبره قلت الرسول قال قول المدعي غير معتبر
 في الشرع قلت النبي صلى الله تعالى عليه وسلم هو الصادق المصدوق ما
 ينطق بالهموي ان هو الا وحى يوحى قال ثبوت القرآن بالقران غير جائز

قلت تحدى النبي صلى الله تعالى عليه وسلم بالقرآن فجز بلغا العرب
بأن يأتوا بسورة من مثله مع انه صلى الله تعالى عليه وسلم كان امياً
فان لم يكن من عند الله تعالى لا توابعه ولو كان مثل اقصر سورة من
القرآن فجزهم عن الايتان بمثله دليل على انه منزل من الله تعالى
فجعت الذي كفر. فان قيل ما الدليل على وحد ايتند تعالى قلت لو كان
فيهما الهة الا الله لفسد تافان قيل يمكن الاتفاق بينهما قلت الاتفاق
بينها ضروري ام اختياري فان كان ضرورياً صاراً مجبورين والله
العالم لا يمكن ان يكون مجبوراً وان كان الاتفاق اختياري فالاختيار لا
يلزم عليه ان يتفق مع الآخر والثاني ان كل واحد منهما مستقل
في ارادته او غير مستقل فلن كان مستقلاً فما الحاجة الى شريكه و
ان لم يكن مستقلاً صار محتاجاً ولا يمكن ان يكون الله العالم محتاجاً.
والثالث ان فرض الهدى فلا بد ان يكونا خالقين او مخلوقين او احدهما
خالق والآخر مخلوق فان كانا مخلوقين لا بد لهما من خالق اخر وهلم جزاً
وان كان احدهما خالق والثاني مخلوق فالخالق هو الله تعالى والمخلوق لا يصلح
ان يكون خالقاً وان كانا خالقين فالمتقدم منهما هو الخالق للثاني فصار
مخلوقاً وان تساوي في التقدم فتخليقهما للخالق اختياري ام ضروري
والثاني باطل لانه علامة الاحتياج وان كان اختياري فكل واحد
منهما مستقل في الاختيار ام محتاج فان كان محتاجاً لا يصلح ان يكون
الها وان لم يكونا محتاجين وكل واحد منهما مستقل في الاختيار
فما الحاجة الى الثاني وهكذا الحال في العلم والقدرية والتكوين والترتيب
فان قلت يمكن ان يتفقا على ان احدهما الله السموات والاخر الله الارضين

قلت الارض بالنسبة الى السماء كبيت واحد بالنسبة الى البلد فما
تساوي في الخلق والحكومة مع ان الارض محتاجة الى السماء في الاتبات
الى الامطار وحرارة الشمس وغيرها فصار الى الارض محتاجاً
الى الله السماء ومحال ان يكون الاله محتاجاً. الرابع فرضنا ولو بفرض
المحال ان الالهين اتفقا على الابدان والقضاء وتدبير السموات وما
فوقها والارضين وما تحتها وتساوي في الوجود والوجوب وجميع
اوصاف الكمال فانت تعبد احدى الاله منهما. فاي الاله اخترته فذلك
ترجيح بلا مرجح ومن امرك منهما بعبادته وما اسمائهما واي
نسبة بينهما. الخامس ان جائز ان يكونا الهين منقذين جائز ان
تكون الالهة ثلثة او اربعة او خمسة الى ما لا يتناهى من انعدم فما
دليلك في الحصر في الاثنين فما جوابك في الحصر في الاثنين فذلك
جوابنا في الحصر في الواحد الفراد الصمد الذي لم يلد ولم يولد ولم
يكن له كفواً احد. السادس ان امكن الاتفاق بينهما كما تقول
امكن الاختلاف كذلك وفي صورة الاختلاف اما ان يكون احدهما
الغالب والثاني المغلوب فالغالب هو الله تعالى والمغلوب لا يليق
الالهوية واما ان يستويا في الغالبة فاللازم ان يكون الحرب بينهما
بجلاً واذا فسدت السموات والارض فعد مفسادهما دليل
على انه ليس هناك احد يعارض الله الواحد القهار. السابع اذا
كان نظام العالم وترتيبه وتقليبه ودوران الافلاك والكواكب
ونزول الامطار وهبوب الرياح وانبثاق الارض الاقلام والحيوانات
والاحياء والامانة لا بد له من اله قادر حكيم عليم يقبله كيف يشاء

ويكفي لذلك النظام اله واحد قد يميزني ابدني فما الحاجة و
اي ضرورة الى اله اخري شاركة في الامور واي فتور رأيت في
نظام العالم من اله واحد حتى احتجت الى تجويز اله اخر
شريك معه سبحانه وتعالى عما يقول الظالمون علواً كبيراً
الثامن فرضنا الهين ونوب المحال وفرضنا تساويهما في القدرة
والغلبة والحكمة والارادة فانت تعبد ايهما فان قلت اعبد
احدهما بلا تعين فذلك ترجيح بلا مرجح وان قلت اعبدهما
جميعاً فكيف تقول لا اله الا الله ومن ايهما ترجوا النجاة -
التاسع ان قلت ان هناك الهين احدهما خالق الخير والاخر خالق
الشركما تترعمه المجوس وسموا خالق الخير يزدان وخالق الشر
اهر من. فذلك باطل من وجوه. الاول انك ايهما تعبد ان
قلت اعبد اله للخير فمن خلق فيك الشر وان قلت اعبد اله
الشر فمن خلق فيك الخير فان قلت الخير يخلق الله تعالى والشر
يخلق الشيطان قلت الشيطان مخلوق والمخلوق لا يمكن ان يصير
خالقاً وذلك باطل. الثاني الجنة والنار الوعودان في الاخرة في تصرف
يهما يكونان. ان قلت ان الجنة في تصرف اله الخير والنار في تصرف
اله الشر فالجسد الكاسب للخير والشر لا بد ان يقطع بنصفين نصفه
لاله الخير في الجنة ونصفه الاخر لاله الشر في النار ولا يمكن اجتماع
الضدين في مادة واحدة وذلك باطل. الثالث خالق الشر من خلقه
الله تعالى صائر مخلوقاً والمخلوق لا يمكن ان يصير خالقاً
بل خلق خلق نفسه للشر اقول لا يبي سبب اختار الشر على الخير ان قلت

سبقه اله الخیر اقول المسبوق مخلوق لانه مؤخر في الزمان من
السابق والحادث لا يمكن ان يساوي القديم فاذا المتساوي في الخلق
لم تساوي في القدرة والارادة العاشر قد علم من كانت له عين
البصيرة من الدلائل التسعة ان لو كان فيهما الهة الا الله تعالى
لفسد تاو من كان في هذه اعنى وهو في الآخرة اعنى واضل
سبيلا ولنختم المقالة بقولي لا اله الا الله وحده لا شريك له
الملك وله الحمد يحيى ويميت بيده الخیر وهو على كل شئ
قدير - سبحان ربك رب العزة عما يصفون وسلام على المرسلين
والحمد لله رب العالمين والمرجو من الاخوان ان يهن على العبد
الضعيف محمد حسن الفاروقى بدعاء المغفرة والرحمة من الله
تعالى -

وكانت الكتابة في شهر رجب سنة ۱۳۵۶

يك رساله در سلوك نقشبنديه وكيفيت شغل و مراقبه در لطائف خمس
از عالم خلق و عالم امر تصنيف کرده حضرت ايشان -

و ديگر رساله در تحقيق مسئله وحدت وجود و وحدت شهود و معنای اصطلاحی
آن و ذکر دلائل فریقین و تائید مشرب حضرت مجدد و ترجیح مذہب او شان
بدلائل عقلی و نقلی نوشته بودند مگر درین وقت این هر دو رساله بدست فقیر
نرسیدند اگر بعد ازین پیدا شد تعریف آنهم کرده خواهد شد -

شعر و شاعری - حضرت ايشان بشعر و شاعری شغفی نداشتند و میل خاطر
بشعر گوئی نمی نمودند بلکه در حق شاگردان و طالب العلمان مضمیر استند و
در نصاب تعلیم شنوی یوسف و زلیخا و سکنه نامه را داخل نمی فرمودند البته اشعار
اساتذة متقدیم را و معانی لطیفه و لطائف شعر را بسیار پسند می نمودند چنانچه

در یک بیاضی تغزلیات سعدی و جامی و صائب و حافظ که بر تتبع یک دیگر
گفته اند و ردیف و قافیہ یکی است انتخاب کرده نوشته بودند و از رباعیات
رباعی عمر خیام را خیلے دست داشتند و از انہم بعضی رباعی ہا کہ موافق مشرب
و مذاق حضرت ایشان بود انتخاب کرده در جزوی علیحدہ نوشته بودند و آنرا
بذوق و شوق میخواندند و از خواندن آن رقتی پیدامی شد کہ بے اختیار آب
از چشمہائے مبارک روان می شد و گریہ میکردند حضرت ایشان اشعار را
گاہی بطریق موسیقی و طرز ترنم نمی خواندند اگر تمثیلاً بعضی کدام بیتی میخواندند و آن
روان صحیح و صریح میخواندند شکستہ و غلط و ناموزون نمی کردند۔
در اینجا چند نظرہائے متفرقہ و قطعہ ہائے تاریخی کہ حضرت ایشان در غایت
فصاحت و سلاست گفته اند برائے یادگار دریں اوراق درج نموده میشود۔

در وصف مدینہ مطہرہ

زاوصاف مدینہ ہرچہ گویم قطرہ از دریا است عفاف آنجا کفاف آنجا صلوات آنجا کادو آنجا
خداوند اعطا کن بندہ خود را بفضل خود قیام آنجا مقام آنجا جہا آنجا مہمات آنجا
اگر خواہی کہ بینی جنت اللہ اوی درین عالم نشین در روضہ اطہر بجواہ از حق نجات آنجا
سالے حضرت ایشان سخت بیمار شدہ بودند کہ امید زندگانی نماندہ بود۔
چون قدری افاقہ و تخفیف یافتند در صفت عافیت و سوال صحت این
اشعار گفته اند ۵

ست ادسری ما احسرر فی کمال العافیہ

نعمة مغبونة عند الرجال العافیہ

لیس یدری کل شخص ما یقاسیہا المریض

لاولا یعرف لها قدر بحال العافیہ

قال صلى الله عليه وسلم اعطنا في كل حين

في حياتي في مبات من نزال العافيه
طاعة الرحمن تفقيد الزمان بها تكن

ايها الاخوان لا تنسوا سوال العافيه
صرت محسوماً بامر الله فانحلت قواي -

ذكرتني مانيت العهد هاللعافيه
جاء قوم بعد قوم عائد بين الفائرين

تلمح البشري بسبما البعض يا للعافيه
قلت يا قوم اعملوا ما شئتم وانصبر اليه

سبى الوهاب عندا من جبال العافيه
قل هذا كل هذا ممل هذا حل ذ ا -

كيف لا اشكو الى المولى نوال العافيه
ربنا اجمعنا بفضلك يا كريم المستعان

حرمة الطالمرجي في وصال العافيه
ودر فراق ومرتبه سپر خود محمد شريف كه در واقع زلزله در كوتاه فوت شد گفته اند به

جان شيرين چكنم و پيدہ بيينا چكنم	بے تو اے راحت دل نعمت دنيا چكنم
چوں تو رفتی من غمديده تنها چكنم	زندگی بہر تو خوش داشتیم اے راحت جان
باقضار و قدر خالق يكتا چكنم	گر ز مخلوق بدی چاره خود ميكردم
زخم ناصور بگرديد مداوا چكنم	فرقت روی تو اے جان پد زخم دل است
جان و مالم بعوض وادمی اما چكنم	گر پير سپدن من رفتت اسی جان بودی

له قل الطاقه كل العقل مل القلب حل الضعف - مع قدر

صبر و توفیق و رضا بخش بنی اے مولے
تاریخ وفات مرحوم حضرت خیرین جان آغا کہ بر لوح مزار او نصب کرده اند۔

شیخ عبدالقدوس حق آگاہ
کردیں دار بے بقا رحلت
شب پشنبہ چارم عاشور
روح شان شدوان سوی جنت
سال ترحیل او بگفت حسن
لفظ مغفوس با سر حسرت
۱۳۲۶

تاریخ انتقال مرحوم شیخ عبدالرحیم سندھی کہ بر لوح مزار او واقعہ قبرستان
مخدوم صاحب مدرسہ شریف بر شارع بسی نوشتہ نصب کرده اند۔

شیخ عبدالرحیم خوش خصلت
حامی دین و ماحی بدعت
بے سر آہ مرد در غربت

تاریخ تعمیر مسجد در مکان پین تعلقہ کھپہ کہ بر خشتہائے کانی نویسانیدہ بر
پیشانی مسجد در طاق وسطانی دیوار نصب کرده اند۔

روز محشر کہ جان گداز بود۔
سال تاریخ این خجستہ بنا
اولیں پریش از نماز بود
گشت ظاہر ز مسجد الغریب
مرحوم حافظ اسمعیل کہ خادم و پیش امام مسجد مذکور بود نقل می کرد کہ حضرت
ایشان فرمودند حافظ صاحب تو ہم غریب ہستی و این مسجد ہم از غرباست و تاریخ
آن ہم "مسجد الغریب"

درینجاؤ کر بعضی تاریخہای نادرہ برائے ضیافت طبع ناظرین "خلی ازو لپی نسبت فی الحال آنچہ حاضر بود
بلاکلف عرضداشتہ میشود تاریخ وصال پنجتن پاک فی الحال آنچہ حاضر بود بلاکلف عرضداشتہ میشود
تاریخ وصال پنجتن پاک علیہم الصلوٰۃ والسلام از لفظ یا سمن تصور کرده اند۔
حضور انور علیہ الصلوٰۃ والسلام یا - بی بی فاطمہ خاتون جنت یا حضرت علی
کریم اللہ وجہہ قہر۔ حضرت امام حسن رضی اللہ تعالیٰ عنہ بن حضرت امام حسین شہداء و شہداء

در بعضی تاریخ با کسی نادره

تاریخ تولد و وفات حضرت پیر و شکر قدس سره -
 سنینش کامل و عاشق تولد -
 ۹۱ ۷۴۱
 وفاتش دان تو معشوق الهی
 ۵۴۲

تاریخ وصال حضرت مجدد قدس سره وارث الرسول
 ۱۰۳۴

تاریخ وصال حضرت خواجہ صفی اللہ کابلی مخدوم ابراہیم مدنی والایافته قدرتی اللہ عنہا
 تاریخ وصال حضرت شاہ عبدالقیوم جد حضرت ایشان آخوند امیر علی بالائی در مصر مشہورہ
 بلغ العلی بکماله یافته و در بلاغت و براعت کمال کرده بر رسائی فکر و دشائی
 طبع او آفرین باد تاریخ وصال قبلہ گاہ حضرت ایشان حضرت خواجہ عبدالرحمن
 غفرلہ تاریخ وفات حضرت ایشان غفران لہ بزایدت یک الف تاریخ وفات
 و شہادت مرزا مظہر جان جاناں عاشق حمید امات شہید اتاریخ وفات
 حضرت غلام جان برادر حضرت کلان کہ در مکہ مکرمہ فوت شد شیخ عمر والد حضرت
 ابو الخیر دہلوی در غایت فصاحت در جملہ دعایہ نظم کرده است -

کرد حضرت غلام جان وفات
 روز شنبہ نہم ز ذی قعدہ
 بدعا گفت سال فوت عمر
 در سالیکہ برادرم ہاشم جان بحفظ قرآن مشرف شد حافظ ہارون مگہرانی سنہ
 آن از لفظ حافظ ہاشم استخراج نمود و این از عجایب و اتفاقات نادرہ است -
 در سالیکہ ہمایون پادشاہ دہلی پدر اکبر از زینہ ہائے بام پایش لغزیدہ افتاد و
 جان داد حسب حال واقعہ تاریخ آن چنین یافتند ہمایون پادشاہ از بام افتاد
 تاریخ مردن جہانگیر پادشاہ ہندوستان از مصرع جہانگیر از جہاں رفت یافتہ اند
 در سالیکہ شاہ بہمان برادر خود شہر پارامیل در شہم کشید آن بیچارہ تاریخ کور شدن خود گویند

ندی کلاب در تو شد شیهه کشیده مذکور از من کلاب
 بجز سدی از تو تا من من بو کوشش زیره آفتاب
 در سایه فقر خجسته خجسته سبب همان قیر و کوزه شد سار و در
 عقل محاسب بجای من شد پیرانی از خجسته سبب من و فقر خجسته کوزه
 سبب بود فقر و محنتان در خجسته قریب خجسته کجسته سبب
 پنے کاغذ محض شد قلاب بجای سبب زیره خجسته سبب
 بی بی سبب معورتی در سبب سبب زیره خجسته سبب
 نیمی سبب زیره سبب سبب بشارت سبب سبب
 بدست سبب خجسته سبب خجسته خجسته سبب سبب
 بر معنی خجسته و خجسته سبب

مبشرات منانی

هر دو تنی منشی سبب میوه بزرگ تیغی من بزرگ سبب
 میهن است که سبب در من در خواص عادت در کون در سبب
 در من است سبب بزرگ در من در خواص عادت در سبب
 بعضی من سبب سبب سبب سبب سبب سبب سبب
 من سبب سبب سبب سبب سبب سبب سبب سبب
 من سبب سبب سبب سبب سبب سبب سبب سبب
 من سبب سبب سبب سبب سبب سبب سبب سبب
 من سبب سبب سبب سبب سبب سبب سبب سبب

در من است سبب بزرگ در من در خواص عادت در سبب

روایے صادق یعنی خواب صحیح ہم در شریعت معتبر است و ہم نزد بزرگان دین قابل اعتماد و یقین۔ قصہ حضرت یوسف علی نبینا وعلیہ الصلوٰۃ والسلام در قرآن شریف بران شاہد است و ہم ابتدائی وحی و شروع نبوت بخوابہاے صحیح شدہ است در حدیث شریف آمدہ کہ روای صحیحہ جزئی است از چہل و شش اجزائے نبوت و عن ابی ہریرۃ قال قال رسول اللہ صلی اللہ تعالیٰ علیہ وسلم لم یبق من النبوة الا المبشرات قالوا وما المبشرات قال الرؤیا الصالحہ و فی روایۃ مالک عن عطاء بن یسار و نراہا الرجل المسلم او تری لہ ، و ان سرور کائنات علیہ الصلوٰۃ والسلام بعد از صبح آنچہ در خواب دیدہ بودی بر اصحاب خواندی و آنچہ اصحاب میدیدند بران حضرت علیہ الصلوٰۃ والسلام عرض نمودندی و تعبیر آن پرسیدندی۔

و نیز آن حضرت علیہ الصلوٰۃ والسلام فرمودہ است ہر کہ مراد خواب دید پس حقا و یقینا کہ مراد خواب دیدہ است " نہ غیر مرا " چرا کہ شیطان قدرت ندارد کہ بصورت من متمثل شود چہ در خواب و چہ در غیر آن۔ پس اگر بعضی افراد کالمین امت و اولیائے صالحین دریں منقبت شریک باشند و شیطان بصورت او شان متمثل نشود جائے استبعاد و محل تردد نیست۔ یک خواب صحیح بہتر از ہزار کشف و کرامت است۔

قال قدس سرہ بعض المنامات التي ارجو بها بعضنا
تعالی وانا الفقیر الی ربہ محمد حسن الفاروقی۔

خواب اول

مرآیت فی المنام اللیلۃ الحاویۃ تاریخ دار شہر شوال المکرم
عشر من شهر شوال المکرم سنۃ ۱۰۰۰ در قمار خوابی کہ در بلوچستان

ثلاثين بعد الالف وثلثمائة
 قبيل الفجوة انا في بيتي الواقع
 في كويتا كاني نزلت من السفينة
 في بندر الماندوى وانا مع
 رفقة الحضرة الوالد سر حمد ربه
 وجماعة من الاعيان وفيهم
 من المشايخ الراشدية شباب
 ومعهم جماعة من اعيان
 الناس ونحن كلنا نريد زيارة
 الشيخ مخدوم ابراهيم قدس
 سره فدخنا البلد وتفرقنا
 فيه وكان المقابر احيطت
 بالبلد واكثر البلد خراب
 مهدوم البنيان من ابلا و
 لما دخلت القبة التي فيها

بشي قبل از فجر در خواب می بینم که
 گویا من از کشتی بر بندر مدنی نازل
 شدم و من در جماعت رفیقان
 حضرت والدمرحوم هستم و دیگر
 جماعتی هم از بزرگان است که در آن
 پیران خاندان راشدی هستند و
 در میان او شان جوانی هست که
 باو این جماعت همراه است و ما همه
 اراده زیارت مخدوم ابراهیم صاحب
 مدنی والدمرحوم پس در شهر مدنی داخل
 شدیم و از هم متفرق شدیم و گویا
 بر تمام شهر گورستان احاطه کرده است
 و اکثر شهر خراب و ویران شده
 است پس من چون چو در قبر
 داخل شدم می بینم

آن مخدوم ابراهیم ابن مخدوم عبداللطیف ابن مخدوم محمد باشم توی علامه سنده صاحب تصانیف مشهوره
 و معروفه از او بیانشه کاتبین و علمائش را چنین بود در طریقت از حضرت خواجہ صفی اللہ کابلی بیعت کرده بقامات علیه رسیده
 ایشان را خلافت تاسوده مریدان مخلصان بنده را به سنه او سپرده بودند در عهد المقامات فرخیزش جایجا آمد محمد بن
 علی نقی کعبه مراد مستقر نوحه است و اولادش در سیاحت خود ۶۲۰۰۰ دفعه شده و خاتمش در سنه ۱۲۲۵ در شهر مدنی از
 مدینه منوره آمدن ملک کچھ دینداره قیم ترفع بفرز از رفیق تعمیر شده است نیز از تکب باز مردمان آن جا مشهورا که مرغان
 در بقدری که گاه مرغی بر گنبد پرواز میکند از بالا بر زمین می افتد و فی الفوری میرود و العلم عنده سبحانه و تعالی -
 از آنجا که مخدوم محمد ابراهیم سال کسی نمائند و در زمانه ما از احفادش یک مخدوم آمد بود که لا ولد فوت شد و مخدوم محمد باشم
 از آنجا که اسمال معروفه بشی بدل هندی مفتوحه می باشد ۱۲

من ار الشيخ كان الوالد سر حمه
 سربه والجماعة قد فرعوا
 من النرياسة وخرجوا من القبنة
 وانا دخلت وحدي فادا الشيخ
 المرحوم كانه نائم على السرير
 في غاية من الخافة والضعف
 وعليه ثوب ووجهه المبارك
 مغطى تحت الثوب لكان
 صدره يتحرك بذكر الله
 تعالى قلبه يضطرب في صدره
 فجتت من قبل رأسه وسمعت
 عليه في المواجهة فاذا هو
 تحرك واضطرب كأنه يريد
 رد السلام على وبعض الناس
 في تلك القبنة ينظرون اليه
 ويتعجبون من تحركه الى
 فقعدت عند مواجته
 ساعة واشتغلت بالذاكر
 القلبي وتلذذت منه عاية
 التلذذ لان قلبي تحرك
 بالذاكر خلاف المعهود ثم

که والد مرحوم با دیگر جماعت از زیارت
 فارغ شده بیرون می آیند و
 من تنها در قبه داخل شدم
 می بینم که مخدوم مرحوم بر چارپائی
 در خواب اند و بغایت ضعیف
 و نحیف الجسم هستند و بر روی
 خود چادری کشیده اند مگر سینه
 مبارک ایشان بذكر خداي تعالی
 متحرک است و تمام سینه و
 اضطراب است پس من از
 جانب سر ایشان آمده در
 مواجهه ایستاده سلام کردم
 پس ایشان حرکت و اضطراب
 کردند گویا که بر اے جواب
 سلام من اراده میکنند
 و بعضی کان که در آن قبه
 بودند سوی ایشان می نگرند و ازین تحرك
 ایشان بطرف من تعجب میکنند
 پس من در مواجهه ایشان ساعتی بنشستم و در
 قلبی مشغول شدم و بسیار تلذذت از آن
 چرا که قلب من خلاف معهود بذكر خداي

خرجت عنه ولحقته بحضرة
 الوالد مرحوم به ونحن ندوس
 في نرقق المدابنة فاذا مسجد
 عتيق من الحجر الاصفر منحوت
 على حيطانه من الخارج آيات
 القرآن الكريم على حسب عادة
 اهل الهند ونزل الوالد والجماعة
 في ذلك المسجد والشيخ
 الراشدى في خيمته خارج
 المسجد ومعه جماعة من
 العوام والجهال كأنهم مشغولون
 بنحو من اللهب ورايت الوالد
 رحمه سر به قائماً جنب الحائط
 المواجه لقبلة الشيخ
 المرحوم قدس سره كأنه
 يستودع ويريد الانصراف
 واضعاً يده على صدره
 تعظيماً للشيخ المرحوم
 فلما سألت الوالد فعل ذلك
 جئت ووقفت كذلك حتى
 انصرف الوالد وجئت ثانياً

پس از قبہ بیرون آمدم و حضرت
 والد ملحق شدم و ماہمہ در کوچہ ہائے
 مدنی گشت میکنیم پس یک مسجدی
 کہنہ از سنگ زرد دیدیم کہ بر دیوار ہائے
 آن آیات قرآن مجید حسب قاعدہ
 اہل ہند منقوش است -
 حضرت والد مرحوم با تمام جماعت
 در آن مسجد قیام نمودند و آن شیخ
 راشدی در یک خیمہ خارج مسجد
 قیام نمودہ و با او جماعتی از جہال
 و عوام الناس است گویا
 بنوعی از لہب و لعب مشغول اند
 و والد مرحوم خود را دیدم کہ در جنب
 دیواری در مواجہہ شیخ مرحوم دست
 بر سینہ داشتہ تعظیم
 استادہ اند گویا کہ رخصت
 میگیرند و واپس میروند
 پس من ہم بموافقت والد خود
 آندہ استادم تا کہ والد من
 رخصت شدہ رفتند و
 من باز درون قبہ برآی

ودخلت القبلة امر يبد
 الوداع وجئت من قبل
 قدميه على حسب عادة
 الزائر فقرأت آيت الشيخ
 على ذلك السريز وعليه
 ثوب وكان وجهه المبارك
 نحو المشرق وهو مضطجع
 على شقه الايسر فخطر بيالي
 ان كان الشيخ علم بجيبي
 اليه يتحول وجهه الى فاذا
 الشيخ تحول على شقه
 الايمن وتوجه الى و
 افاقاعد عنده متوجه
 الشيخ مستند برالقبلة وكانه
 يخاطبني ويلا طفتي
 ويساعدني وتكلم بكلام
 كثير اما احفظ اكثره
 وفي اخر ذلك قلت له
 يا شيخ ادع لي كي
 اتخلص من خطرات
 الشيطان ووساوسه

ووداع داخل شدم واز
 جانب قدم او آدم چنانچه
 عادت زائران است پس شيخ
 مرحوم را ویدم که ہماں طور بر
 چارپائی خفتہ اند و جامہ بر
 خود کشیدہ اند و روی مبارک
 ایشان جانب مشرق است و
 بر پہلوئے چپ خوابیدہ اند
 پس من در دل خود اندیشیدم
 اگر شيخ را از آمدن من خبر می شود
 ضرور روی خود بطرف من میگرداند
 تا کہ شيخ بر پہلوی راست گردیدہ
 سوی من متوجه شد و من
 نزد او متوجه بشخ و مستدبر
 بقبلہ شستم و با من گفتگو
 میکند و ملاطفت می نماید و
 مساعدت میکند و بکلام کثیر گفتگو
 می نماید کہ اکثر آن بیاد من نماندہ و در
 آخر آن من میگویم کہ
 لے شيخ مراد عاکن از خطرات
 و وساوس شیطان نجات یابم

فرفع يديه ودعاه
 فاذا هو قوی من الحالة
 الاولى التي سرائته وحيته
 المباركة بيضاء كأنها
 مقطوعة فوق القبضة
 ادم شديد الامة فاذا هو
 رفع رأسه وقعد بعض القعود
 فوق السرين وجذب يدي
 الصق بقوة وقبيلها على فاه
 الكف تقبيل جيداً وسرعت
 انا في تقبيل يده و
 قبلتها كذلك وانا
 متحسر خجلان من تقبيل
 حضرة الشيخ على يدي و
 ودعته وخرجت من قبته
 ولحقت بالرفقة كان
 جمالين العرب يشدون
 النقالت ويروحون وبعد ذلك
 رأيت اشيأ ما اقدر كتبت
 لعدم مراعاتي على حفظي
 والله اعلم

پس ہر دو دست خود برداشت
 و دعا کرد و دیدم کہ درین وقت
 قوی تر بود از حالت اول و ریش
 بسیارک او سفید مقطوع
 فوق القبضه بود یا چہ سره
 سفید گندم گون پس ناگاہ سر خود
 بالا کرده بر چار بانی بنشت و دست
 راست من بزور کشش کرده گفت
 دست مرا بقوت تمام بوسه داد
 من ہم بزودی دستہائی او
 را گرفت بچشمیں بوسه دادم
 و از بوسه دادن شیخ من ...
 دست مرا بغایت خجالت و حسرت
 خوردم پس ہمیں طور و دل او کرد
 از قبہ بیرون آمدہ و بار فیقان
 خود لمحق شدہ گوئی کہ دران وقت
 شتر بانان عرب بار و اسباب مارا بر
 شتران بستہ میکنند و کوچ میکنند
 و بعد از ان چیز بوسے دیدم کہ از جہت
 عدم اعتماد بر حفظ خود نوشتہ نمی
 توانم

خواب دوم

(۲) سرایت فی المنام یوم الیوم ۶

السابع عشر من شهر شوال
المکرم ستاشتین و ثلاثین
و ثلاثاً ثم أتته بعد الألف وأنا
مضطجع فی مسجد الکویت
الذی هو علی ساحل البحر
الفارسی نصف النهار و
كنت فی رفقة من اهل
السند نريد الحج تعطلنا ایاماً
ورجعنا من بغداد نريد السفر
الی جدة لكنه ما ساعدنا
التقدير و منعنا من السير
و سمعنا بخروج القافلة
علی طریق البر من الکویت
فترینا فی کویت و الجمال
یتأخر يوماً فیوماً حتی جاء
ذک الیوم الذی رأیت
فیه الرؤیا و قال القافلة
متعطلة ایاماً فتحسرت
تحسراً کثیراً و قلت فی نفسی

بدر چهار خنجر تاریخ ۱۲ شوال ۱۳۳۲
بخواب دیدم و من آن روز در
مسجد کویت بر ساحل
بحر فارسی وقت نیمروز
خفته بودم و با من جماعتی
از اهل سند و رفیقان سفر حج همراه
بودند که از بغداد شریف
مراجعت کرده آمدیم و اراده
رفتن طرف جده داشتیم مگر
تقدیر مساعدت نکرد بسیار
روزها در کویت معطل
ماندیم و راه رفتن نماند و
شنیدیم که یک قافله راه
خفگی از کویت بکه مکرمه میرود پس
بهیچ امید در کویت اقامت کردیم
و خستیم بانان هر روز امروز و فردا میگردند تا که
آز روز صفا جواب دادند گفتند قافله تا هنوز چند
یوم معطل گردید پس بسیار حسرت و غم کردم
و در دل خود گفتم

هذه الامور كلها من سوء
اعمالى وما انا اليق
ان التشراف بنى يارس
نبي عليه الصلوة والسلام و
كنت كثيراً ما اقراء
الصلوة على النبي صلى الله
تعالى عليه وسلم بهداه
الصيغة اللهم صل على
نبينا محمد النبي الامى
الطاهر الزكى صلوة تحل
بها العقد وتفرج بها
الكرب وتقضى بها الكرب
وترضى بها السرب وعلى
اله واصحابه وبارك
وسلم فرايت قبيل الظهر
كافى فى الحرم المحترم المكى
ترادها الله شرفاً وعظيماً
بقرب الركن اليماني والناس
ينزحون على شئ بينهم
فدخلت فيهم فرايتهم
كانهم يريدون وضع الحجر

که این همه شامت اعمال من است شاید من
لا ابق ان نیتم که زیارت بیت الحرام و یاره
قبر نبی علیه الصلوة والسلام مشرف شوم
ومن کثرت و در شرف با این صیغه بر رسول کریم
علیه الصلوة والسلام میخواندم
اللهم صل على نبينا محمد النبي
الامى الطاهر الزكى صلوة تحل
بها العقد وتفرج بها الكرب و
وتقضى بها السرب ويرضى
بها السرب وعلى اله واصحابه
و بارك وسلم
پس قبل از ظهر در خواب می
بینم که گویا من در حرم محترم
مکه مکرمه زادها شد شرفاً و تعظيماً
نزدیک رکن یمانی ایستاده
هستم و مردمان بر یک چیز
از دحام دارند پس من در میان
اوشان در آدم و دیم
که گویا اوشان اراده
برداشتن حجر اسود
دارند.

الاسود في محله المعروف وانهم
 قلعه ولا صلاحه او اصلاح
 محله المنيف وما يقدر احد
 ولا يتجرأ على محله فاذا
 اناب رجل جاء في غايه من
 العشر والشرف ونهاية
 من حسن الملبس وكأنه
 يطول على الناس قدأ و
 عملت انه النبي صلى الله
 تعالى عليه وسلم فجاء و
 اخذ الحجر من بينهم
 وصار الحجر في يديه
 الكريمتين كأنه طفل
 رضيع في غايه من الحسن
 وعليه الثياب الفاخرة
 فرفعه النبي صلى الله
 تعالى عليه وسلم حتى
 لحق رأس الصبي بالخشبة
 التي كانت هناك بمنزلة
 السقف واراد ان يضع في
 محله المعروف فتعلجت

رواز مكان اصلي آن را
 کشیده جهت اصلاح آن
 با اصلاح مکان آن می بردارند
 مگر کسی قوت و طاقت برداشتن
 آن ندارد تا که یک شخصی در غایت
 غرت و شرف و نهایت حسن
 لباس در آن میان دیدم
 که در قد و قامت هم بر دیگر مردمان
 تفوق داشت و دانستم که آن رسول
 کریم است علیه الصلوة والسلام
 پس آمد و حجر اسود از میان
 آنها برداشت و آن حجر در
 دستهای مبارک آن حضرت
 علیه الصلوة والسلام چنان
 بنظر آمد که گویا طفل شیر خواره
 ملبوس بلباس فاخره هست
 پس آن حضرت علیه الصلوة والسلام
 او را بالا برداشت تا که سر آن طفل بچوبی که
 در سقف آن محل بود رسید و خواست که
 آن را در محل معروف خود نصب کند
 پس من تعجیل کرده

الى محله لا نظف بثوبي و
 قلت في نفسي اذا نظفت
 بهذا الثوب الا بيض الرقيق
 الذي في يدي اتحفظ
 على ذلك الثوب للتبرك
 ووصلت الى المكان الشريف
 قبله صلى الله تعالى عليه
 وسلم ونظفت المحل
 ومعه ارفع من الحالة
 المعهودة حتى اني ارتفعت
 عليه وعلقت ساعدي
 اليسرى على حلقه فضيته
 المعروفة وتمسحت
 المكان الخالي بثوبي الذي
 كان في يدي اليمنى وجاء
 النبي صلى الله تعالى عليه
 وسلم وعادنته في وضع
 الحجر المبارك في مكانه و
 جعل صلى الله تعالى عليه
 وسلم وجه الحجر الاسود
 الى الداخل لانه مكسور و

بجامه خود آن جای را صاف کردم و
 در دل خود گفتم چون باین جامه
 سفید و باریک که در دست من
 است جای را صفا کنم آن جامه را
 بطور تبرک پیش خود محفوظ خواهم
 داشت پس بآن مکان شریف
 قبل از آنحضرت علیه الصلوة و
 السلام خود را رسانیدم و جائے
 را پاک کردم و آن محل را بالاتراز
 محل معهود یافته تا که من بالاتر
 شدم و بازوی چپ خود را بر حلقه
 فضیت معروفه آویختم و آن مکان
 خالی را بجامه که در دست راست
 من بود خوب طور باییدم و صاف کردم
 پس آنحضرت علیه الصلوة و السلام
 آمدند و من با حضرت ایشان در
 داشتن حجر مبارک معاونت نمودم
 و گردانیدند آنحضرت علیه الصلوة و السلام
 رئے حجر مبارک را بطرف
 داخل چرا که
 شکسته بود و

وجهه داخل جعله خارجاً
 فاؤل ما وضعه كان مائلاً
 ثم صلحته وسويته
 مستقيماً وليس به
 سواد ودونه قريب من
 البياض الى الطول اقرب
 منه الى التدوين بشكل
 مخروطي - واما شمائل
 النبي صلى الله تعالى عليه
 وسلم فما تبين لي الا
 اني علمت لقيناً انه النبي
 صلى الله تعالى عليه وسلم
 وقلت في نفسي انه صلى
 الله تعالى عليه وسلم وضع
 الحجر الشريف في محله
 ايام المشركين وما يليق
 احد بهذه المنزلة الا
 هو صلى الله تعالى عليه
 وسلم واودت منامي اني
 اصل انشاء الله تعالى
 مع الرفقة الى نبيارة بيت الله

گردانیدند طرف داخل آن را سوی خارج
 پس اول که آزاداشتند قدری مائل
 بود من چیز که گردانیده راست و برابر
 قائم گردید و سیاهی در رنگ حجر اسود مبارک
 نبود بلکه سفیدی مائل بود و در شکل
 از تدویر بطول اقرب و مخروطی بود و اما
 شمائل حلیه مبارک آنحضرت
 علیه الصلوة والسلام پس
 بر من ظاہر نشد مگر بیقین دانستم
 که این شخص آنحضرت است
 علیه الصلوة والسلام و
 در دل خود گفتم که آنحضرت
 علیه الصلوة والسلام در
 زمانه مشرکان هم حجر اسود را
 بر محل خود داشته بودند و بغیر
 آنحضرت علیه الصلوة والسلام
 دیگر کسی شایان این امر
 نیست پس تعبیر کردم خواب خود را باینکه
 من با جماعت رفقا ان شاء الله
 تعالی هم درین سال
 بزیارت بیت الحرام

خواب سوم

(۳) تاریخ ۱۷ صفر ۱۳۳۷ھ شب جمعہ در خواب دیدم کہ گویا بشہرے
 از شہر ہائے ہندوستان رسیدہ ام و دران شہر زیارت گاہ محبوب سبحانی
 قطب ربانی حضرت شیخ عبدالقادر جیلانی قدس سرہ است و وقت
 صبح درانبوہ عالم زیارت مشرف شدہ میخوام کہ در نیم ریل کہ وقت عصر
 ازان شہر روانہ میشود پس بخانہ بروم بلکہ بگی والہ نیز تاکید روانگی میکند
 و میگوید کہ دفعہ دوم زیارت شریف از راہ شہر نباید رفت از بیرون شہر
 از سڑک عام میردیم چونکہ ازان راہ دفعہ دوم نزدیک قبہ مبارک رسیدیم
 از بگی پیادہ شدہ از دروازہ قبہ تا مرقد منور قریب پنجسہ قدم مسافت بنظر
 می آید و این دفعہ اندرون قبہ فرسش و فرسش نہایت عمدہ است اما بیچ
 کسی را برائے زیارت بغیر خود دران وقت نمی یابم و مرقد شریف را پنجرہ عمدہ
 چنانچہ در بغداد شریف دیدہ بودم بنظر می آید و بالاسی پنجرہ پوشہائے عمدہ و
 ہار گلہائے موتیہ وغیرہ دیدہ می شود من از دروازہ قبہ آن صفائی و ابہت را
 دیدہ نہایت بدوق و شوق بنشستن پیش میروم و میگویم ع
 ز خوبی روئے خوبت تازہ تر باد

قسم کلمات شوقیہ۔ چونکہ بقرب پنجرہ از طرف قبلہ رسیدم گویا کہ وجود مبارک
 بیرون قبرست زیر پوشہا در حرکت می آید و دستہائے مبارک نہایت سفید
 و پر گوشت و نرم برائے مصافحہ بیرون میکشند من ہر دو دست مبارک
 را گرفتہ بوسہ میدہم و بر چشم می مالم کہ درین حالت تمام وجود مبارک شش ظاہر
 میشود با مادر سخن میشوند و تلمیضہائے گوناگون و الطافہائے زیادہ از بیان مشفقانہ
 میفرمایند چنانچہ در فہم می آید کہ سخن بلغت افغانی بطرز اہل پشاور با ما میگویند

یکی ازان حکایات کہ وقت تخریب طمانندہ آن است کہ میگویند شیخ
 بہینڈہ شاہ آمدہ بودند چیزی میخواست اور گفتم چہ می خواہی از قبیل
 اور او سلوک چیزی میطلبی گفت بلی اور دادہ شد بن فرمود تو اور از یارت
 نکردی عرض کردم کہ مر از یارتش معاوم نبود فرمودند کہ در ہمیں شہر بطرف دیگر
 است در ان وقت کسی آنجامی بینم از اومی پرسم کہ نام این شہر چیست؛ او
 میگوید لاہور کسی دیگر کہ گویا از خادمان من است او نیز آنجا حاضر میشود او عرض
 میکنند کہ حضرت مرا لعاب دہن بدہ گویا کہ لعاب دہن دادن او شان را
 پسند نمی آید میخیزند و خرمی را کہ در کنج پایان نجسہ از قبیل کلوخ و غیرہ بود او
 را دم کردہ میدہد باز با او گفتگو میشوند۔ حلیہ شریف چنان بنظر می آید کہ گندم
 گون است و نہایت نمکین است دندانہائے مبارک نہایت درخشان ریش
 مبارک در ان وقت بنظر نیاید لباسی کہ در ان وقت پوشیدہ اند جملہ لباسی
 سرخ و زلفت عمدہ بطریق ازار و درارے دوخت است چیز پائے فرمودند
 کہ از جہتہ عدم اعتماد و حافظہ نمی توانم نوشتہ آخر عرض کردم کہ ما این وقت
 می رفتیم اما چونکہ ایشان امر زیارت می فرمایند امشب می مانم زیارت ما مور بہ
 حاصل کردہ فردا خواہم رفت ازان خوشنود گشتند باز پرسیدم کہ نام
 آن شیخ فراموش شد میفرمایند "بہینڈہ" یا "شیخ بہینڈہ" اور می گویند از من
 دو لفظ یکی گفت مگر لفظ "شاہ" را دریں دفعہ فرمودند از انجام خص شدیم و
 ہجوم خلق در قبہ دیدم و حضرت در پردہائے قبر پوشش غائب شدند و بیدار شدم
 والعلم عند اللہ سبحانہ
 العبد محمد حسن غفرلہ

خواب چہارم

(ع) سرایت فی المنام لیلۃ السامیۃ تاریخ ۱۶ رمضان شریف ۱۳۱۶ھ

عشر من شهر رمضان المبارك
سنة سبع عشرة بعد الالف
وثلاثمائة كان محمد بن النجار التكريتي
مشغول بصنعتة مع اخيه يوسف
وكان محمد المذكور قد توفي قبل
الربو بالبشير تقریباً سرأيته ضعيفاً
في غاية الخافة مما كنت سرأيته
في حياته وهو يقول مات في
هذه السنة من اشخاص كثيرة
فاقول له كنت ممن توفي
فكيف جئت الى هذه الدنيا
فقال ان الله احباني بعد الموت
وردني الى الدنيا فقلت له اول
ما يسئلون عن الصلوة ام الصيام
قال الصلوة فقلت عن الاسلام
قال ذلك اول ما سئلتني عنه
فقلت في جوابه لا اله الا الله
محمد رسول الله وسئلتني
عن اشياء كثيرة فقلت في
جواب اكثرها كذا قال
مرشدی ادكذا سمعت

در خواب دیدم گویا محمد بن
تکبر والانا برادر خود یوسف بکار خود
تجاری مشغول است حال آنکه
محمد مذکور یک ماه تقریباً
قبل از دیدن این خواب فوت
شده بود می بینم که از حالت حیات
بسیار ضعیف و نحیف شده است
و میگوید که درین سال بسیاری
از مایان وفات یافتند من
میگویم تو هم امسال مروه بودی
پس چه طور زنده شده و در دنیا
آمدی؟ پس میگوید که خدائے
تعالی مرا باز زنده گردانید و دنیا
آورد پس گفتم که اول سوال از نماز شده
بود یا از روزه گفت از نماز باز گفتم از اسلام
گفت آن خود اولاً پرسیده شدم
الان پس من در جواب آن گفتم که لا اله الا
الله محمد رسول الله و پرسیده شدم از دیگر
بیا چیزها و در جواب اکثری از آنها می
گفتم که مرشد من چنین گفته است یا از
مرشد خود چنین شنیده ام۔

عن مرشدی فقال لے
السائل عن الرب تعالیٰ
وهو فی صورة انسان حلیم
الطبع هل لك حجة غیرها
قلت لا فترکنی ومناقشتی
وقال کلمات فی احوال الاخرة
لم اعمد علی حافظتی
ان اذکر ما فقلت لا تخیه
کیف دفنته حیاً قال ذهبت
الی القبر فحضرت منخرة فوايته
جالساً فی زاویة القبر ضعيفاً
نخيفاً كما تراة وجبت .

والله اعلم - انتهى

ومرشده حضرت الوالد محمد ربه

خواب پنجم

بسم الله الرحمن الرحيم

شب شنبه تاريخ سوم شهر ذی قعدہ
سال ۱۳۱۰ھ وقت سحر و خواب دیدم
ومن آن شب در بالا خانہ خود در کوسٹ
خفتہ بودم

۵۰ مرأتی فی المنام لیلة السبت
الثالثه من شهر ذی القعدة
اثنین واربعین بعد الالف
وثلاثمائة وقت السحر وانا فی
غرفتی الواقعة فی بیتی الذی فی

پس آن سائل کہ از جانب حق تعالیٰ
از من سوال می کرد و در صورت
یک انسان حلیم الطبع بود
گفت کہ آیا غیر این دیگر حجتی ہم داری
گفتم کہ نے پس مرا بگذاشت و با
من زیادہ هیچ مناقشہ نکرد و
دیگر ہم بعضی سخنیائے آخرت بیان
کرد کہ در نوبت بر حافظہ خود اعتماد
ندارم تا بیان آن کنم پس در شب یوسف را گفتم
کہ این را چه طور زندہ دفن کردید گفت کہ بطرف
قبرش رفتم و آن را کشیدم دیدم کہ در گوشہ قبر زندہ
نشده است ضعیف و نحیف چنانچہ الحال تو آن را
می بینی پس او را ہمراہ خود گرفته آوردم - و مرشدا
حضرت الدمن خواجہ عبدالرحمن بود حمدتہ تعالیٰ علیہ

الکویت کافی مع رفقة
عازمین الی سفر الحرمین
الشریفین ومن الساجین فی الرفقة
القاضی خان محمد و عبداللطیف
و غیرهما۔ مرآیت احوال السفر
والسفن والجمہر والبواہیر البحری
والبتری ثم مرآیت کافی فی المدینة
المطہرة علی صاحبہا الصلوة
والتحیة کافی فی مواجہة النبی
صلی اللہ تعالیٰ علیہ وسلم وهو
فی حالة وفاته لکنہ خارج عن
القبر المخطر وعلیہ ثیاب نفیسة
ثم تبدل الحال کأنه صلی اللہ
تعالیٰ علیہ وسلم توفی فی ذلک
الوقت وانا من الذین یتعهدون
التجهیز والتکفین له صلی اللہ
تعالیٰ علیہ وسلم فاذا البکاء
غلبت علی من رحلتہ صلی
اللہ تعالیٰ علیہ وسلم وتخت
عنه واکبت علی الارض وقل
یا رسول اللہ کما اقول فی البکاء

گویند کہ من با جماعتی از رفیقان کہ در آن
قاضی خان محمد و حاجی عبداللطیف
ہم ہستند بسفر حرمین شریفین طیاری
کرده میرویم حالات و کیفیات سفر
از کشتی با و جہاز ہائے بحری و
باہربری ہمہ بنظر آمدند بعد ازاں
می پیغم کہ گویند من بمسجدینہ شریفہ رسیدہ
ام و در مواجہہ آنحضرت صلی
اللہ تعالیٰ علیہ وسلم نشستہ ام و
آنحضرت علیہ الصلوٰۃ والسلام
در حالت وفات ہستند مگر از قبر مبارک
بیرون ہستند و لباس نفیس بر سر
اوشان است پس یکدم حالت تبدل
گردید و دانستم کہ آنحضرت علیہ الصلوٰۃ
والسلام الحال وفات کرده ہستند و من
خدمت تجہیز و تکفین میکنم پس ناگاہ
بر من از وفات اوشان گریہ
غالب شد و من قدری دور شدہ
بر زمین افتادم و میگویم
یا رسول اللہ و از فراق
او در گریہ ہمہیں طوری

لفراقه صلی اللہ تعالیٰ علیہ وسلم
 فاذا هو متحرك وقام ونظرة
 فی جمیع الحاضریں علی
 ينظرني كأنه صلی اللہ تعالیٰ
 علیه وسلم یبید لقلی وانما
 من شدة الحسنة والادب
 لا اجسار علی تقبیل یدہ
 وقد ما حتى انه توقف
 من المشی ونظره الشريف
 علی ولا انسی حسن عینیه
 الکر یمتین ووقتہ نظرهما
 الی فقامت واكببت علی
 من جلبيه الشريفین وقبلتهما
 فرفع رأسی من القدمین
 بیدیه الکر یمتین وضمتی
 الی صدره الشريف وقال
 الله اعطانی بعض الحیات
 وخرج من الجماعة فابتدرت
 الی نعلیه کی اسویہما لہ صلی
 الله تعالیٰ علیہ وسلم فسوتینهما
 بحمد الله تعالیٰ بین الجماعة

فریاد میکنم ناگاہ حضرت اوشان
 تحسک کردند و برخاستند
 و در تمام جماعت نظر شریف
 اوشان سوئے من بود و سوئی
 من می دیدند گویا کہ ارادہ ملاقات
 من دار و مگر من از شرت حرمت
 و ادبکی بوسیدن دست و قدمها
 اوشان جرأت نمی کنم تا کہ
 حضرت ایشان علیہ الصلوٰۃ والسلام
 بر سر من ایستادند و سوئی من نگریستن
 و تا الآن حسن چشمان مبارک
 و تیری نظر اوشان سوئی من از یاد من
 نبرد پس برخاستم و بر قدمهای
 مبارک افتادم و بوسہ دوام پس برد
 دست مبارک سر برداشتم و در بغل
 گرفتم و دست مبارک خدائی
 تعالیٰ مرا قدرے زندگی عطا فرمود
 و از جماعت بیرون شدند پس من
 دو پدم و نعلین مبارک را پیش پایمی
 اوشان من بجزدہ تعالیٰ برابر کردم و از
 تمام جماعت این

وخرج هو من ذلك المكان
 واتبعته حافياً ادباً
 له صلى الله تعالى عليه وسلم
 فجاؤ وجلس في مكان وهناك
 بعض المأكولات من
 جنس البقولات والجنس
 اللاهوري المطبوخ والسلق
 وغيرهما وهو صلى الله تعالى
 عليه وسلم جلس وياكل
 منه شيئاً فثباً وانا ناولت
 شيئاً من جنس المأكولات
 المذكورة وقد منته له
 كي يأكله فاعطاني صلى
 الله تعالى عليه وسلم منه
 شيئاً كثيراً وذلك الشيء
 كانه اصول الجنرالاهوري
 المطبوخ متصل بعينه
 ببعض فاحذته منه و
 قبيلته انكسر اما لعطيته
 وقتلت يا رسول الله امريد
 الحج انا ووالدي فقال

سعادت من حاصل کردم پس
 آنحضرت علیه الصلوة والسلام
 از آنجا برآمدند و من برهنه پامی از
 جهت ادب در پس او شان بروان
 شدم پس آمدند و در یک جائے
 نشستند و در آنجا بعضی اشیاء خوردنی از
 جنس ترکاری و زردک لاهوری و شلغم
 موجود بود و آنحضرت علیه الصلوة و
 السلام ازاں تناول فرمودند
 و من بعضے چیز پائے خوردنی پیش
 روئے ایشان میداشتم تا بخوردند
 آنرا پس آنحضرت علیه الصلوة
 والسلام بسیار مقداری ازاں مرا
 عنایت فرمودند و آن چیز
 گویا زردک لاهوری پخته
 بود که بعضے با بعضے بهم
 چسپیده بودند پس من
 آن را از دست مبارک گرفتم
 و بتکریم عطیة شان را
 قبول کردم و عرض داشتم که یا رسول الله
 من ووالد من هر دو ارادہ حج داریم

رسول الله صلى الله تعالى
 عليه وسلم والدك توفي
 بمكة كأنه يخبر بخبر الغيب
 فصدقت وما تألت من
 خبر فوت الوالد بسبب
 ذوق مخاطبتي عليه الصلوة
 والسلام وقال في حقه فلان
 الهندي يشتكي منه والضخيم
 الفلاني قال كذا كأنه ينكر
 عليه ونسب ما قاله صلى الله
 تعالى عليه وسلم في حقه
 فقلت يا رسول الله من
 الضخيم قال ايوب فعلمت
 انه يريد الحجام ايوب خان و
 حضر بعد ذلك جماعة من
 السنود ثم تكلم مع واحد
 من السنود ما عرفه باللفظ
 وجري بيننا حكايات ومخاطبات
 وعنايات ما اقدر تحس يركه
 خوفا من الزيادة والنقصان
 في البيان ويمنعني من ذلك

آنحضرت عليه الصلوة والسلام
 فرمودند که والد تو در مکة فوت شده
 است گویا خبر از غیب میدهند و
 من خبر ایشان را تصدیق میکنم
 و از فوت والد خود هیچ غم و الم
 نمیکنم بسبب شوق و ذوق گفتار
 حضرت ایشان پس فرمودند که فلان
 مردم هندی از دشکایت میکند و
 فلانی فربه چنین میگویی گویا که بران شخص
 انکار میکنند و دیگر آنچه در حق آن فربه
 فرمودند از خاطر فراموش شد
 پس عرض کردم که یا رسول الله آن
 ضخیم و فربه کدام کس است فرمودند
 ایوب و من دانستم که مراد ایشان
 حجام ایوب خان لاسی هست پس جماعته
 دیگر از سنودیان آمدند و با یکی از آنها که من
 نشناختم بلطف و عنایت سخن کردند و در
 ضمن آنچه حکایات و مخاطبات
 و عنایات حضرت ایشان با من در میان آمد
 آنرا بیان کرده نمی توانم از جهت خوف کمی
 و بیشی در بیان چرا که

قوله صلى الله تعالى عليه وسلم
 من كذب علي متعمداً ألقى
 وما ادمى بائني لغة كان الكلام
 بيننا وما ادمى كيف اكتب
 حلالة ذلك الوقت وسرورة
 فباله من وقت ويالها من ليلة
 فلما استيقظت وحلادة الرويا
 في قلبي سمعت نداء الاذان
 للصبح وصله الله تعالى على
 سيدنا محمد وعلى اله واصحابه
 وبارك وسلم

درديث شريف آمده است من
 كذب علي متعمداً ألقى
 نبيد انم كه بكارم لغت و زبان
 میان من و آنحضرت عليه الصلوة
 گفتگو شده بود و نبيد انم كه چه
 طور مزه و شیرینی و خوشحالی
 آن وقت بیان بکنم چه خوش
 وقتی بود چه خوش شبی پس
 چون از خواب بیدار شدم و
 شیرینی آن خواب دردم بود که اذان
 سحرگاه شنیدم و برخاستم

العبد الضعيف محمد حسن الفاروقى

نواب ششم

۴ - تاریخ رمضان المبارک ۱۳۱۳ روز سه شنبه در غزوه خود واقع شده
 سايندار وقت چاشت در خواب دیدم که گویا من در حرم محترم مدینه
 طیبہ ہستم اما حرم شریف بحالت اصل نیست کہنہ و بوسیدہ و قبر
 معطر مکرم اوصلے اللہ تعالیٰ علیہ وسلم بیرون از پنجرہ ظاہر بر زمین است و
 چون کشتی آن مقام در تحریک است این بندہ گویا برائے دعا طلبی شیخ
 سنہی کہ سابق مطوف سنود در مکہ مکرمہ بود آنجا حاضر است بعد دعا شیخ
 حسین را دیدم کہ باجماعت کثیر مشغول کار و بار خود است این عاجز نزد دفعہ
 دیم بحضور شریف حاضر می شود و درین دفعہ وجود مظهر مبارک بیرون از قبر گویا کہ

پر پہلو خفتہ است اما بطر حیکمہ پاپہائے مبارک مضموم ببدن شریف است بقرب شان
ایستادم و دعا ہا خواستم و بلفظ یا رسول اللہ وغیرہ اور اشفیح میکنم دریں اثنا جرات
میشود کہ بیکدم پیش شود دست مبارک را گرفته بوسہ وہ چونکہ نزدیک شدم
چہ می بینم کہ ہر دو دست مبارک را چون بار رحمت الہی بر این غلام میدارند و چون
بغل کشی معاملہ در میان می آید و چنین مضمون او میفرمایند دیگر کیفیات کہ در ان
حالت دیدہ شد بیان آن نمی توانم کہ برابر بیاد نماندہ اند اللہم صل وسلم
و بارک علی سیدنا محمد النبی الامی الطاهر النرکی و علی الہ و صحبہ و بارک وسلم

خواب ہفتم

بسم اللہ الرحمن الرحیم

۶۔ شب سہ شنبہ تاریخ ۲۸ جمادی الاول ۱۳۵۲ھ قبیل السحر در خواب دیدم
و من در ان شب در کوئی خانہ خود واقعہ کوہستان کوٹہ پورم کہ گویا من با جماعت
کثیرہ از حضرات مجربہ و سوار سیان و شتران در خدمت و حاضری حضرت
قبلہ گاہ خود رحمت اللہ علیہ ہستم و بطرح سفر سندرہ منزل در باجبارہ تعلقہ
سیوہن مقرر است و من خود را واقف دانستہ پرسان او طاق سپید عبد نبی شاہ
میکنم و داخل شہر مذکور شدہ ایم باز حضرت قبلہ را در جلے دیگر کہ بے مرتفع است
می بینم کہ امامت نماز جمع کثیر از خلق اللہ میکنند و آن نماز ظہر است من بزودی
تجدید و منور کردہ خود را بجاعت میرسانم در دل میگویم کہ ساعت یک است از روز
آیا وقت ظہر داخل شدہ باشد یا نہ کہے از اہل جماعت میگوید کہ حضرت نماز
جنازہ بر کس خواندہ بود خواستند کہ بہمان وضو نماز ظہر او کنند پس از فراغ نماز
حضرت قبلہ ما از تمامی جماعت بر آمدہ بایں غلام خود میفرمایند کہ حضرت موسیٰ
علی نبینا و علیہ الصلوٰۃ والسلام آمدنی است و من فلان جادریں شہر پورم چہ طو

بہ کہ ہر دو مضموم بداندیشان در حق تو بیگویند تو صبر کن و سلی تیشنی در کوئی میفرمایند

ملاقات خواهد شد من عرض میکنم که بشرط آمدن او شان فوراً حضرت را اطلاع میدهم گفتند خوب خوشنود شده رفتند بعد ساعتی خود را با جماعتی در مسجدی بنیم خلاق غلغلہ افتاد که حضرت موسی علی نبینا علیه الصلوٰۃ والسلام اینک در رسیدند فقیر با مید دست بوسی ایشان با جماعت خود بزودی از مسجد برآمده بسویش میروم دیدم که حضرت موسی علی نبینا و علیہ الصلوٰۃ والسلام شخصی سفید رنگ بلند قد باروی نورانی جامه با نهایت سفید پوشیده اند لجه مبارکه سیاه و دراز و موپیلے سر مبارک نیز از هر دو طرف لجه مبارکه مسترسل گویا که حضرت موصوف برائے ملاقات حضرت والد هم آمده اند در شتر سوار شده اند در خانه پیشین پاکر نه نشسته اند و لیف سان فرزندم عبدالستار بنظر هم آمد من در آن حالت رسیدم عرض کردم که حضرت دست مبارکت بده که بوسم بکمال مهربانی هر دو دست مبارک خود بطرف من دراز میکنند و من بکمال محبت آزامی بوسم و شتر را بر خیزانیده رولن می شوند و من پیاده جل همای شتر گرفته به پیش میروم و خلق الله در پس می آیند و در طلب ملاقات حضرت والد هم داخل شهر میشوند من از یکی از اهل جماعت می پرسم که حضرت مادر کدام مکان می باشد که حضرت نبی الله موسی علیه الصلوٰۃ والسلام را تکلیف نشود آن شخص میگوید که مرا خبر نیست آخر من بفکر خود یک مکان را که در آن انبوه خلق بود مکان حضرت والد خود است حضرت نبی الله را علی نبینا و علیہ الصلوٰۃ والسلام بآن مکان اشاره میکنم از خواب بیدار شدم گفتم نمی توانم که ملاقات کردنیانہ . والله تعالی اعلم و علمہ اتم .

عبدہ محمد حسن عفی عنہ

خواب ہشتم

۸ - بسم الله الرحمن الرحيم - شب جمعہ تاریخ دہم ماہ ربیع الاول ۱۲۵۶ھ وقت سحر در خواب دیدم کہ من با جماعتی از رفیقان در سفر سندرہ ہستم بقریب رسیدم کہ گویا اہل

آن قریب حسب عادت اہل سندھ مراد دعوت کرده اند و در آن قریب سابق ازین ہم منزل کرده بودیم اما ہیئت قریب بطرح دیگر است خلاف طرحی کہ سابق دیدہ بودم وقت دخول قریب یک مردہ بر جنازہ افتادہ می بینم چونکہ داخل مسکن قریب شدیم اہل آن قریب آن جنازہ را حاضر میکنند گویا کہ برائے نماز خواندن بر آن جنازہ استدعا میکنند من نیز مستعد نماز خواندن می شوم این گفتہ نمی توأم کہ نماز جنازہ خوانانیدم یا نہ در آن وقت یک ورقی بدستم میدہد کہ در آن ورق چند ابیاتی بحروف تہجی مفروضہ نوشتہ شدہ است من آن را مر کب کرده میخوانم این گفتہ نمی توأم کہ بکدام زبان بودند سندھی یا اردو یا افغانی اما این قدر گفتہ می توأم کہ بلغۃ عربی نبودند مضمون آن ابیات و عطا و نصیحت است در آن وقت کسی مرا میگوید کہ این نظم تصنیف حضرت فاروق رضی اللہ تعالیٰ عنہ و آن گویندہ نیز فاروقی النسب فہمیدہ میشود من مشغول خواندن آن حروف بودم کہ حضرت فاروق اعظم رضی اللہ تعالیٰ عنہ بذات شریف خود ظاہر میشوند گویا کہ از خواندن من آن ورق را خوشنود میشوند نوعی تبسم میفرمایند۔ علیہ مبارکہ او شان آنچه بیادماندہ است این است گنم گون قوی الجیشہ با محاسن در میانہ۔ ہیبتناک ابا با وجود ہیبت نہایت متواضع و خندہ پیشانی بعد از آن ہر چہ دیدم بیادماندہ است۔ اللہم ادرقنی مرؤیتہ۔ و سألته فی الدار الاخرة بفضلک یا رحمان۔ و صلی اللہ تعالیٰ علی سیدنا محمد و آلہ وسلم۔

خواب نہیم

۹۔ شب چار شنبہ تاریخ ۲۰ ذی الحجہ وقت بحر در خواب دیدم کہ در کدام مقبرہ کلہن برائے زیارت بزرگان حاضر شدہ ام کہ اکثر قبور از سنگ مرمر در نظر می آیند ہر یک قبہ رسیدم کہ در آن قبہ قبر مطہر حضرت رسول اکرم صلی اللہ تعالیٰ علیہ و

آلہ وسلم و قبر حضرت پیران پیر قدس سرہ نیز در ان قبہ است دیگر ہم چند افراد ان قبہ
برائے زیارت حاضر شدہ اند گویا کہ مجاوران از قبر مبارک مطہر قبر پو شہار ابر میدارند
یکپای مبارک ظاہر شد من پشت بدیوار قبر رو بطرف حضور کردہ نظر ہم بر پائے مبارک
است و با گریہ الصلوٰۃ والسلام علیک یا رسول اللہ میگویم دریں اثنا چہ می بینم کہ گویا
حضرت پیر قدس سرہ بصورت عمر و نیم عمر با محاسن کوتاہ در میان دیگر مردم بنظر لطف
سویم دیدہ اشارہ میکند بطرف زیارت پائے مبارک حضور بعد از ان بقدرت او
حضور راصلے اللہ تعالیٰ علیہ وسلم نشستہ می بینم و حضرت پیران نیز در میان ما و ایشان
نشستہ می بینم و من بہمان صورت پشت بدیوار قبر کردہ با گریہ الصلوٰۃ والسلام
علیک یا رسول اللہ بر زبانم جاری است حلیہ مبارکہ اگرچہ بتامہ بنظرم آمد اما بیان
آن کردہ نمی توانم کہ بر حافظہ خود اعتماد دارم بیدار شدم و صلوٰۃ شریف بر زبانم جاری
بود۔ واللہ اعلم۔ شب چهار شنبہ ۳۰ ذی حجہ ۱۳۵۹ھ

خواب دہم

۱۰۔ شب چهار شنبہ تاریخ ۳ رجب ۱۳۵۹ھ در خواب دیدم کہ من در کوہستان
پشاور بر کنارہ آب روان میروم و آنجا چنان معلوم می شود کہ قریہ آخوند صاحب صوت
علیہ الرحمۃ در ان حدود است۔ در دل تقاضائے ملاقات و دست بوسی او شان
پیدامی شود قدری راہ پس بطرف بالا رفتم دیدم کہ جماعتی از بزرگان بر کنارہ ہمل آب
نشستہ اند و چنان معلوم میشود کہ آخوند صاحب ہم در ان جماعت است و
جملہ با اکثر جماعت بتلاوت قرآن مجید مشغول اند چونکہ نزدیک رسیدم نظر آن جماعت
بر من افتاد کہس از جای خود ایستادہ باستقبال پیش می آیند و من چندان اتفاقاً
با ہنایم کہتم مقصودم در ان میان شناختن و ملاقات آخوند صاحب است و آن
مکان کہ آن جماعت آنجا نشستہ اند گویا کہ جوہلے بر آب و زمین مزدعی است

تیر من ازان جو ہا د آب خیز زوہ از راہ خشک بیان جماعت رسیدم کہ انہا بطریق
 خوش آمد مصافحہ با میکنند در ان میان شخصی را با محاسن سفید دراز و جامہ ہائے کمنہ
 سادہ و نورانیت روی دیدم از کسی پرسیدم کہ صاحب ہمیں شخص است اور جو اب نعم
 یابی بیگوید پس برائے مصافحہ او پیش زتم او ہم ایستادہ بکمال بشاشت مصافحہ
 نمود و ستش را بوسیدم و آنجا بہم نشستیم بعض سخنان در میان آمدند کہ بیان آن
 نمی توانم کسی ازان جماعہ آخوند صاحب را میگوید کہ این صاحب جزادہ فلانی است -
 او شان جناحہ پیشتر از نام من واقف باشند نعم گفتہ در گفتگو میشوند پرسیدم کہ
 قریب خانہ اینان کجا اند اشارہ بیک طرف میکنند کہ این خانہ ہائے مایان است
 پرسیدم کہ این زمین کہ آباد دیدہ میشود ملک ثمایان است میگویند بلی - ہمدران
 وقت گویا کہ وقت نماز جمعہ در رسید آخوند صاحب بر فاستند من با جماعت شان
 در پیش روان شدیم آخوند صاحب را جامہ ہا نہایت کمنہ و پاریدہ دیدم بقیامتی
 سادہ بزرگ خالی باب تر شدہ بنظر ہم آمد کہ او شان آن را برداشتند گویا کہ برائے
 نماز جمعہ آن را می پوشند چند قدمی رفتیم کہ مسجدی ظاہر شد خود در ان مسجد رفتند جماعت
 شان بسبب تعظیم مرا پیش کردند در ان مسجد نماز خواندیم من خود را در صف سوم یا چہارم
 جای دادہ نشستیم اما صوفیان آخوند صاحب مرا مقدم ساختند و بہ مکانی خالی کہ ہندی
 آخوند صاحب بودند نشاندند وقت نماز در رسید چنان اتفاق افتاد کہ مرا ہم
 کردند نماز خواناںیدم اما یا ندارم کہ کدام سورا در نماز خواندم دیگر نیز قصہ ہا گفتگو ہائے
 بسیار با حضرت موصوف و با جماعت صوفیان ش در میان آمد کہ وقت
 تحریر پیادہ نماندہ اند - ۱۲ -

فصل في ذكر بعضى احوال واطراف حضرت النبيان

وظيفة حزب البحر

اعصتاه حزب البحر

صلوة تُجِينَا إِلَىٰ آخِرِهَا ثَلَاثًا سُوْرَةُ الْفَاتِحَةِ إِلَىٰ آخِرِهَا ثَلَاثًا - آيَةُ الْكُرْسِيِّ إِلَىٰ آخِرِهَا ثَلَاثًا ثُمَّ أَنْزَلَ عَلَيْكُمْ مِنْ بَعْدِ الْغَمِّ إِلَىٰ آخِرِ الْأَيَّامِ مُحَمَّدًا رَسُولُ اللَّهِ إِلَىٰ آخِرِ السُّوْرَةِ - رَبِّ سَهْلٌ وَيَسِّرُ وَلَا تُعَسِّرْ عَلَيْنَا بِحَقِّ الْفِ بَاتَا تَاجِيْمٌ حَاخَاذِ رَاخِرَا سِ شِ صِ صِ طَا طَا عِ فَاقَ لَ لَ مَنْ دَا مَا لَامِ الْفِ هَمَزَةٌ يَا -

شروع حزب البحر

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

يَا عَلِيُّ يَا عَظِيمُ يَا حَلِيمُ يَا عَلِيمُ أَنْتَ رَبِّي وَعِلْمُكَ حَسْبِي
فَنِعْمَ الرَّبُّ رَبِّي وَنِعْمَ الْحَسْبُ حَسْبِي تَنْصُرُ مَنْ تَشَاءُ وَأَنْتَ
الْعَزِيزُ الْحَلِيمُ نَسْتَعِيذُكَ الْبَعْضَةَ فِي الْحَرَكَاتِ وَالسَّكَنَاتِ وَ
الْكَلِمَاتِ وَالْإِرَادَاتِ وَالْخَطَرَاتِ مِنَ الشُّكُوبِ وَالظُّنُونِ وَالْأَوْهَامِ
السَّائِرَةِ لِلْقُلُوبِ عَنْ مَطَالَعَةِ الْغُيُوبِ فَقَدْ ابْتُلِيَ الْمُؤْمِنُونَ
وَنُرُوزُوا بِرُزْزِ الْأَشْدِيدِ إِذْ يَقُولُ الْمُنَافِقُونَ وَالَّذِينَ فِي قُلُوبِهِمْ
مَرَضٌ مَّا وَعَدَنَا اللَّهُ وَرَسُولُهُ إِلَّا غُرُورًا فَتَنَّبَتْنَا وَأَنْصَرْنَا وَسَخَّرْنَا
هَذَا الْبَحْرَ كَمَا سَخَّرْتَ الْبَحْرَ لِمُوسَىٰ عَلَيْهِ السَّلَامُ وَسَخَّرْتَ
النَّارَ لِإِبْرَاهِيمَ عَلَيْهِ السَّلَامُ وَسَخَّرْتَ الْجِبَالَ وَالْحَدِيدَ لِدَاوُدَ
عَلَيْهِ السَّلَامُ وَسَخَّرْتَ الرِّيَّاحَ وَالشَّيَاطِينَ وَالْجِنَّ وَالْإِنْسَ لِسُلَيْمَانَ

له درخیا مقصود خود تصور نماید ۱۲ له اشاره بمقصود خود کند ۱۳

عَلَيْهِ السَّلَامُ وَ سَخَّرَتِ الْبَرَاقَ وَ الثَّقَلَيْنِ لِسَيِّدِنَا مُحَمَّدٍ صَلَّى
 اللَّهُ تَعَالَى عَلَيْهِ وَ آوَاهُ وَسَلَّمَ وَ سَخَّرْنَا كُلَّ مَجْرٍ هُوَ لَكَ فِي الْأَرْضِ وَ السَّمَاءِ
 وَ الْمُلْكِ وَ الْمَلَكُوتِ وَ بَحْرَ الدُّنْيَا وَ بَحْرَ الْآخِرَةِ وَ سَخَّرْنَا كُلَّ شَيْءٍ ط
 يَأْتِي مِنْ يَدِيهِ مَلَكُوتٌ كُلِّ شَيْءٍ كَهَيْئَةِ حَبْلٍ ^{عقدنا} نَاطِلٍ كَهَيْئَةِ حَبْلٍ ^{عقدنا} نَاطِلٍ كَهَيْئَةِ حَبْلٍ ^{عقدنا} نَاطِلٍ
 فَإِنَّكَ خَيْرُ النَّاصِرِينَ وَ أْفْتَحْ لَنَا فَإِنَّكَ خَيْرُ الْفَاتِحِينَ وَ أَمْرٌ قُنَا
 فَإِنَّكَ خَيْرُ التَّارِقِينَ وَ اغْفِرْ لَنَا فَإِنَّكَ خَيْرُ الْغَافِرِينَ وَ أَرْحَمُنَا فَإِنَّكَ
 خَيْرُ الرَّاحِمِينَ وَ اهْدِنَا وَ نَجِّنَا مِنَ الْقَوْمِ الظَّالِمِينَ وَ هَبْ لَنَا مِنْ لَدُنْكَ
 بِرِيحًا طَيْبَةً كَمَا هِيَ فِي عِلْمِكَ وَ انشُرْ مَا عَلَيْنَا مِنْ خِزَانِ رَحْمَتِكَ
 وَ احْمِلْنَا بِهَا حِمْلَ الْكِرَامَةِ مَعَ السَّلَامَةِ وَ الْعَافِيَةِ فِي الدُّنْيَا وَ الْآخِرَةِ
 وَ الْآخِرَةِ بِإِذْنِكَ عَلَى كُلِّ شَيْءٍ قَدِيرٌ اللَّهُمَّ يَسِّرْ لَنَا مُرُومَ الرَّاحَةِ
 لِقُلُوبِنَا وَ أَبْدَانِنَا وَ السَّلَامَةَ وَ الْعَافِيَةَ فِي دِينِنَا وَ دُنْيَانَا وَ كُنْ لَنَا
 صَاحِبًا فِي سَفَرِنَا وَ خَلِيفَةً فِي أَهْلِنَا وَ أَطْمِسْ عَلَيْنَا وَجُوهَ أَعْدَائِنَا
 وَ امْسُخُمْهُمْ عَلَيْنَا مَكَانَتِهِمْ فَلَا يَسْتَطِيعُونَ الْمَضِيَّ وَلَا الْوَابِعِيَّ
 الْيَنَّا وَ لَوْ نَشَاءُ لَطَمَسْنَا عَلَيْنَا عَيْنِهِمْ فَاسْتَبَقُوا الصِّرَاطَ فَأَنَّى
 يُبْصِرُونَ وَ لَوْ نَشَاءُ لَسَخْنَا عَلَيْنَا مَكَانَتَهُمْ فَمَا اسْتَطَاعُوا
 مَضِيًّا وَ لَا يَرْجِعُونَ ط بئسَ وَ الْقُرْآنُ الْحَكِيمُ إِنَّكَ لَمِنَ الْمُرْسَلِينَ
 عَلَى صِرَاطٍ مُسْتَقِيمٍ ط تَنْزِيلَ الْعَزِيزِ الرَّحِيمِ لَسُدَّ رِقَابَهُمْ
 مَا نَذَرْنَا بِهِمْ فَهُمْ غَافِلُونَ نَقَدَحْنَا الْقَوْلَ عَلَيْهِ أَكْثَرَ هَمِّهِمْ
 لَا يُؤْمِنُونَ وَ إِنَّا جَعَلْنَا فِي أَعْنَاقِهِمْ أَغْلَالَ فَهِيَ إِلَى الْأَذْقَانِ فَهُمْ
 مُقْمَحُونَ وَ جَعَلْنَا مِنْ أَيْدِيهِمْ سَدًّا وَ مِنْ خَلْفِهِمْ سَدًّا فَأَغْشَيْنَاهُمْ
 فَهُمْ لَا يُبْصِرُونَ ط شَهِدَتْ الْوُجُوهُ رِثْلَانَا وَ عَنَتِ الْوُجُوهُ لِلَّحْمِ

چون بجهان را سخر کرد
 در روز قیامت
 همه را در دست بگیرد
 در دامنش
 و هر که از زمین و آسمان
 در دستش آید
 در دامنش
 و هر که از زمین و آسمان
 در دستش آید
 در دامنش

الْقَتُورِ وَقَدْ خَابَ مِنْ حَبْلِ ظُلْمًا طَسَّ حَمْسَقِ مَوْجِ
 الْبَحْرَيْنِ يَلْتَقِيَانِ بَيْنَهُمَا بَرْزَخٌ لَا يَبْغِيَانِ ^{حل انايل} حَمْرَسْتَا
 حَمًّا لَا مَرُوجًا جَاءَ النَّصْرُ فَعَلَيْنَا لَا يُنصَرُونَ ^{حل انايل} حَمْرَسْتَا
 مِنْ اللَّهِ الْعَزِيزِ الْعَلِيمِ غَاثِ الْمَوْتِ وَغَاثِ الْمَوْتِ شَدِيدِ الْعِقَابِ
 ذِي الطُّوْلِ لَا إِلَهَ إِلَّا هُوَ إِلَيْنَا الْمَصِيرُ بِسْمِ اللَّهِ يَا بِنَاتِ بَارَكِ
 حَيْطَانُنَا يَسَّ سَقْفُنَا كَهَيْعَتِ ^{عقد انايل} كِفَايَتِنَا حَمْسَقِ حِمَايَتِنَا
 فَسَيَكْفِيكُمْ اللَّهُ وَهُوَ السَّمِيعُ الْعَلِيمُ ^{حل انايل} وَسِترُ الْعَرْشِ مَسْبُورٌ
 عَلَيْنَا وَعَيْنُ اللَّهِ نَاطِرَةٌ إِيْنَا يَحُولُ اللَّهُ لَا يُفْدِرُ عَلَيْنَا وَاللَّهُ مِنْ
 ذَرَائِهِمْ مَرْحُومٌ بَلْ هُوَ قُرْآنٌ مَجِيدٌ فِي لَوْحٍ مَحْفُوظٍ فَاللَّهُ
 خَبِيرٌ حَافِظٌ وَهُوَ أَرْحَمُ الرَّاحِمِينَ إِنَّ وَلِيَّيَ اللَّهُ الَّذِي نَزَلَ الْكِتَابَ
 وَهُوَ يَتَوَلَّى الصَّالِحِينَ ثَلَاثًا حَسْبِيَ اللَّهُ لَا إِلَهَ إِلَّا هُوَ عَلَيْهِ تَوَكَّلْتُ وَ
 هُوَ رَبُّ الْعَرْشِ الْعَظِيمِ ثَلَاثًا

حافظ الله
 اول و آخر حفظه
 بقرات مختلفه
 بسم الله حافظه
 ۱۲

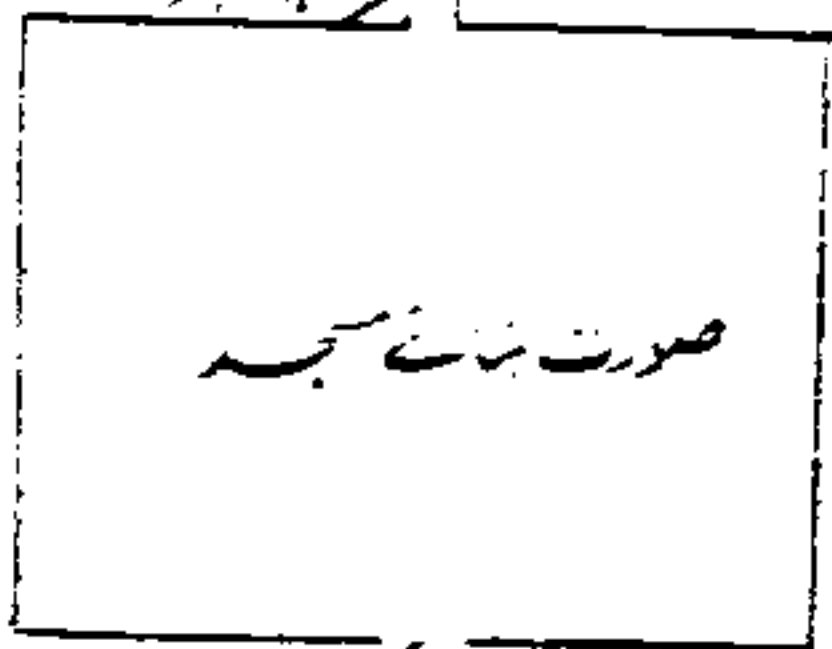
بِسْمِ اللَّهِ الَّذِي لَا يَضُرُّ مَعَ
 اسْمِهِ شَيْءٌ فِي الْأَرْضِ وَلَا فِي السَّمَاءِ وَهُوَ السَّمِيعُ الْعَلِيمُ ثَلَاثًا
 وَلَا حَوْلَ وَلَا قُوَّةَ إِلَّا بِاللَّهِ الْعَلِيِّ الْعَظِيمِ ثَلَاثًا إِنَّ اللَّهَ وَمَلَائِكَتَهُ
 يُصَلُّونَ عَلَى النَّبِيِّ يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا صَلُّوا عَلَيْهِ وَسَلِّمُوا تَسْلِيمًا
 وَصَلَّى اللَّهُ تَعَالَى عَلَى سَيِّدِنَا مُحَمَّدٍ وَآلِهِ وَسَلَّمَ ط

اختتام حزب البحر

يَا اللَّهُ يَا اللَّهُ يَا نُورُ يَا نُورُ يَا حَقُّ يَا مَبِينُ اَكْسَبِي مِنْ نُورِكَ
 وَعَلَّمْنِي مِنْ عِلْمِكَ وَفَهَّمْنِي مِنْ عِلْمِكَ وَاسْمَعْنِي مِنْكَ وَابْصُرْنِي بِكَ

أَنْتَ عَلَى كُلِّ شَيْءٍ قَدِيرٌ وَرَحْمَتُكَ وَسِعَتْ كُلَّ شَيْءٍ
 الْعَظِيمُ يَا سَمِيعُ يَا عَلِيمُ يَا حَلِيمُ يَا عَظِيمُ سَمِعْ دُعَائِي
 يَخْصَائِصِ لَطْفِكَ آمِينَ آمِينَ أَعُوذُ بِكَلِمَاتِ اللَّهِ
 الشَّامِتَاتِ مِنْ شَرِّ مَا خَلَقَ يَا عَظِيمُ السُّلْطَانِ يَا قَدِيمُ
 الرَّحْمَانِ يَا ذَا أَسْمَاءِ النِّعَمِ يَا بَاسِطَ الرَّزْقِ يَا ذَا رِيعِ الْعَطَاءِ
 يَا ذَا فِعْلِ الْبَلَاءِ يَا سَامِعَ الدُّعَاءِ يَا حَاضِرَ الْيُسْرِ يَا غَائِبَ
 الْمَوْجُودِ أَعْنُدَ الشَّدِيدِ يَا خَفِيَّ الْبَطْنِ يَا لَطِيفَ الصَّنْعِ
 يَا جَبِيلَ السِّرِّ يَا حَلِيمًا لَا يَعْجَلُ يَا جَوَادًا لَا يَجْنُدُ يَقْضِ
 حَاجَاتِي يَا مَنْ لَهُ الْأَمْرُ كُلُّهُ اسْتَكُنْكَ مِنَ الْخَيْرِ كُلِّهِ وَأَعُوذُ
 بِكَ مِنَ الشَّرِّ كُلِّهِ يَا مُجِيبَ أَرْجَائِي يَا دَعْوَتِي بِرَحْمَتِكَ يَا
 أَرْحَمَ الرَّاحِمِينَ

ترتیب خواندن و زکوة حزب البحر

۸ حزب سجد

دوره سجد

دو روزه روز روزه گیر دو از جلالی و جلالی بریزد
 و هر روز در جائید از خلق فارغ باشد برود غسل
 کرده با لبه پاک پوشید و چهار خط بطریق بنام
 مسجد بکشد و راه در آمدن بندارود فاتحه و

سه یکن جلوس و جلوس بفرق جلوس کند از اشیا بهیبه و سنگ چنانچه گوشت دستبردیده و غیره و نوره آن بر کمر بند
 تا مسافتی باطن حاصل آید و زود در قمر حرف که بنظر تائب از آمدن است که درین با هم از افعال جاریه چنانچه
 فرح و خنده و اختلاط و مردود است و خوردن و خوردن و کسب نفیسه و همچنین از افعال جدا یه چنانچه چشم و
 غضب و تعنت و استبداد و افتخار و کلمات ناشی و امثال آن بریزند و بزرگه تقوی و ورع و امانت و طریقی
 و تکریمه آل نفس خود مشغول باشد.

آیة الکرسی بالبسم اللہ و درود خوانده باشد قدری خوشبوی هم حاضر نماید بعد از آن
 کرده پائے راست خود پیش کرده داخل خط شود اگر اسیک گذاشته بود باز آنرا
 نماید بهتر آنکه آن خطوط به تیغ جوهر دار باشد بعد از آن دو رکعت نماز نقل بر زمین
 آنحضرت صلی اللہ تعالیٰ علیہ وسلم بگذارد و دو رکعت به نیت جمیع اولیاء و انبیاء
 و دو رکعت به نیت مصنف حزب البحر شیخ ابوالحسن شاذلی رحمة اللہ تعالیٰ علیہ
 بگذارد و بعد از آن فاتحہ و آیة الکرسی و اخلاص و معوذتین و کلمہ تجید و تہلیل سه
 سه بار بخواند و اعتصام سه بار و سی مرتبه حزب بخواند و سه بار اختتام خوانده سه
 سجده نهد و از حق تعالی حاجت خود بخواند و نجات از شر دشمنان انس و جن بخواند
 بعد از آن شہدائی السموات تا آخر سوره خوانده برآید و خطوط محو کند تا ۱۲ روز چنین
 کند زکوة تمام شد بعد از آن یکبار در روز و یکبار در شب با اعتصام و اختتام خواند
 باشد و اگر روزانه سه بار خواند بهتر است لیکن در هر خواندن مراعات اشارات لازم
 است و آن این است کہ چون لفظ نزلوا نزلوا لئلا یفکروا یفکروا آسمه بار بخواند
 و ہر بار با انگشت سبابہ دست راست بر سر خود در ہوا اثره بکشد و چون بلفظ اللہ
 غمزد ما ابرسد مقصود خود در دل آرد و از حق تعالی سوال آن کند و در لفظ اللہ
 البحر نیز مقصود در دل خود آرد و در لفظ کل شیئی نیز مقصود دل آرد و از حق تعالی
 سوال نماید و چون بہ کتھب حصص برسد ہر حرف آن انگشت از دست راست
 و چپ خود قبض نماید کہ وقت گفتن کاف انگشت ہائے خنصر ہر دو دست عقد
 کند و ہر ہا انگشت ہائے بنصر و برصا د خنصر و برکہیخص باز بطریق اول عقد
 نماید و چون بہ شاہت الوجوہ برسد دشمنان دینی و دنیوی در دل آرد و
 چوں بلفظ سدا ابرسد ہر دو جا بضمہ بین خواند و چون بہ حمحسقی برسد
 انگشتان ہر دو دست ہچنان کہ عقد میداشت یکجا حل نماید و چون بار چہارم

در یاد اسرار و برین سبب در صلوات و برین سبب در صلوات و برین سبب در صلوات

کتب معتبره در حدیث و تفسیر و فقه و کلام و منطق و اخلاق و طب و نجوم و ریاضیات
 و سایر علوم که در این کتاب مذکور است و هر کس که این کتاب را بخواند
 در هر یک از این علوم تسلط حاصل نماید و در هر یک از این علوم
 کمال حاصل نماید و در هر یک از این علوم درجه اول را بدست
 آورد و در هر یک از این علوم درجه اول را بدست آورد

در هر یک از این علوم درجه اول را بدست آورد و در هر یک از این علوم
 درجه اول را بدست آورد و در هر یک از این علوم درجه اول را بدست
 آورد و در هر یک از این علوم درجه اول را بدست آورد

فصل در حدیث و تفسیر و فقه و کلام و منطق و اخلاق و طب و نجوم و ریاضیات
 و سایر علوم که در این کتاب مذکور است و هر کس که این کتاب را بخواند
 در هر یک از این علوم تسلط حاصل نماید و در هر یک از این علوم
 کمال حاصل نماید و در هر یک از این علوم درجه اول را بدست
 آورد و در هر یک از این علوم درجه اول را بدست آورد

فصل در حدیث و تفسیر و فقه و کلام و منطق و اخلاق و طب و نجوم و ریاضیات
 و سایر علوم که در این کتاب مذکور است و هر کس که این کتاب را بخواند
 در هر یک از این علوم تسلط حاصل نماید و در هر یک از این علوم
 کمال حاصل نماید و در هر یک از این علوم درجه اول را بدست
 آورد و در هر یک از این علوم درجه اول را بدست آورد

و در هر یک از این علوم درجه اول را بدست آورد و در هر یک از این علوم
 درجه اول را بدست آورد و در هر یک از این علوم درجه اول را بدست
 آورد و در هر یک از این علوم درجه اول را بدست آورد

و در هر یک از این علوم درجه اول را بدست آورد و در هر یک از این علوم
 درجه اول را بدست آورد و در هر یک از این علوم درجه اول را بدست
 آورد و در هر یک از این علوم درجه اول را بدست آورد

و در هر یک از این علوم درجه اول را بدست آورد و در هر یک از این علوم
 درجه اول را بدست آورد و در هر یک از این علوم درجه اول را بدست
 آورد و در هر یک از این علوم درجه اول را بدست آورد

توسعه دادن علم

هر کس که این کتاب را بخواند در هر یک از این علوم تسلط حاصل نماید
 و در هر یک از این علوم کمال حاصل نماید و در هر یک از این علوم
 درجه اول را بدست آورد و در هر یک از این علوم درجه اول را بدست
 آورد و در هر یک از این علوم درجه اول را بدست آورد

مشروع کرده روز پنجشنبه ختم میگردند و میفرمودند که ما را از آبا و اجداد مثل خود همین
 طریق رسیده است و هر که اذن میگرفت او را به همین طریق اذن میدادند و بدایت
 میکردند که روز جمعه اول اسماء الله تعالی بخوانی بعد از آن اسماء الرسول صلی الله
 تعالی علیه و سلم باین طریق که با هر اسم از اسماء الله تعالی در جل جلاله بگویی و با هر
 اسم از اسماء الرسول صلی الله تعالی علیه و سلم در اول لفظ سیند نا و در آخر صلی الله
 تعالی علیه و سلم خوانده باشی مثلاً سیند نا محمد صلی الله تعالی علیه
 و سلم سیند نا احمد صلی الله تعالی علیه و سلم الی آخر با بعد از آن حزب
 اول روز جمعه از صلی الله علی سیدنا و مولانا محمد و علی اله و
 صحبه و سلم تا حتی لا یكون علی سلطان بخواند.

روز شنبه از اللهم انی استأک من غیر ما تعلم تا کما تحب و ترضی له بخواند
 روز یکشنبه از اللهم صل علی روح سیدنا محمد تا اظهرهم سلطانا
 روز دوشنبه از اللهم صل علی عبدک محمد تا اللهم استرنا بسترک الجمیل
 روز سهشنبه از اللهم انی استأک بحقک العظیم تا لا قوه الا بالله العلی العظیم
 روز چهارشنبه از اللهم صل علی محمد و علی ال محمد تا فی کل یوم الف مره

روز پنجشنبه از فان تصلی علیه و علی اله عد من سجتک تا بفضلک یا ارحم الراحمین
حضرت ابوشان یک مجموعه وظائف قلمی در وظیفه خود داشتند و همیشه بران
 وظیفه میکردند در اول آن حصن الحصین و ثلاثیات بخاری بخط کشمیری بغایت
 خوشخط نوشته شده بعد از آن دلائل الخیرات در متن و برعاشیه آن شفا و الامراض
 حضرت خواجه بزرگ قدس سره که آنهم بطرز دلائل الخیرات منقسم بر هفت حزب
 است بدستخط خود نوشته اند بعد از آن حزب البحر و قصیده همزیه لصاحب
 البرده و قصیده جالینة الکر و قصیده غوثیه و قصیده بانث سعاد و دیگر وظائف

و اورا جمع کرده نوشته اند در اوائل مرض آخرین آن مجموعه را بفقیر عنایت فرمودند
 این فقیر دست حضرت ایشان گرفته بوسیدم و عرض داشتم که حضرت تاورین مجموعه بغیر
 از دلائل دیگر و طائف و اورا بهم بسیار اندان همه را اجازت بدید بزبان افغانی
 ارشاد فرمودند تا کلی اجازت دی کلی اجازت دی. و این فقیر در ۱۳۳۳
 در حرم شریف مدینه منوره از شیخ الدلائل اجازت گرفت بود آنوقت بزرگ موصوف
 بطریق مشهور و معروف یعنی ابتداء روز و شب و ختم روز یکشنبه مرار شاد فرموده
 بود. مطلب که هر دو طریق معمول و مآذون مشایخ است طالب بهر طریق که
 بخواند مجاز و مختار است.

ترتیب ختم خواجگان

بعد از نماز عصر با جماعت حاضرین حلقه کرده می نشستند و چادر سفید میگسترانیدند
 و در طبقه در آن یکصد و ده سنگریزهای بودند بر چادری انداختند و از آن ده دانه و کلان
 چیده برای حساب علحده می داشتند و یکصد دانه بر حاضرین توزیع و تقسیم
 می کردند پس با جماعت دستها برداشته فاتحه با بسمله میخوانند و درود شریف
 را یکصد بار میخوانند بعد از آن از سنگریزها بیست و یک عدد و از حاضرین یک یک و
 دو واپس گرفته کم می کردند و هفتاد و نه بار سوره الحمد شرح میخوانند باز همان
 سنگریزها را با جماعت تقسیم کرده صد پوره میگردند و سوره قل هو الله احد
 شروع میگردند و یک هزار بار میخوانند و هرگاه صد پوره میشد یکدانه از سنگریزها
 حساب و اله جدا میکردند تا که در ده بار یک هزار تمام میشد باز دستها بالا کرده
 سوره فاتحه میخوانند باز درود شریف صد بار بعد از آن

لاحول و لا قوة الا بالله نچصد بار و در آخر هر صدی العلی العظیم میخوانند

باز درود شریف صد بار بعد از آن -

حسبنا الله ونعم الوكيل پنجصد بار و در آخر هر صد نعم السواغی و نعم
النصیر ہم فہم میگردند باز و در شریف صد بار بعد از ان لا اله الا انت
سبحانک انی کنت من الظالمین پنجصد بار باز و در شریف صد بار
بعد از ان یا حی یا قیوم پنجصد بار و در آخر هر صد بروحمتک استغیث
ہم بخوانند باز و در شریف صد بار خوانند۔

یا قاضی الحاجات صد بار یا کافی البہتات صد بار
یا کاشف المشکلات صد بار یا دافع البلیات صد بار
یا مجیب الدعوات صد بار یا شافی الامراض صد بار
یا ارحم الراحمین صد بار خوانند ختم میگردند بعد از ان دست بالا کرده ایصال
ثواب باین طریق میگردند الہی تو قبول بگردان ثواب این ختمات مبارکات بروج
پرفروش حضرت محمد مصطفیٰ احمد مجتبیٰ صلی اللہ تعالیٰ علیہ وسلم و اہل بیت الطہار
ایشان و اصحاب اخبار ایشان و تابعین کل ایشان خصوصاً ثواب ختم اول
بروحانیت حضرات خواجگان نقشبندیہ قدس اللہ تعالیٰ اسرارہم از حضرت
صدیق اکبر تا حضرت مرشدی و قبلہ گاہیم برسان۔ الہی ارواح متبرکہ ایشان را
بدرگاہ توشیح آورد و وسیلہ ساختہ حاجات دینی و دنیوی از تو میخواستیم اللہم
اقض حاجاتنا و حاجات من اوصانا باللہ عار و حصیل مراداتنا
و مرادات من اوصانا باللہ عار و صلے اللہ تعالیٰ علی سیدنا محمد
والہ و اہلباہ و سلم۔

باید دانست کہ ختم خواجگان در خانوادہ نقشبندیہ از زمان قدیم متواتر و معمول
است موجب نزول برکات و فیوض باطنی و شرح صدور سالکان و طالبان
میشود و اصل آن فقط تا سورہ اخلاص است یعنی فاتحہ ہفت بار و در شریف

صد بار سورۃ الم نشرح ۷۹ بار سورۃ اخلاص ہزار بار باز سورۃ فاتحہ ہفت بار و در
آخر و در شریف صد بار بعد از ان متاخرین دیگر ختمات ایزاد کرده اند ختمہ لاحول
ولا قوۃ الا باللہ مخصوص بروحانیت حضرت امام ربانی و ختمہ حسبنا
اللہ و نعم الوکیل بروحانیت حضرت خواجہ محمد معصوم نموده اند۔ در
دُر المعارف از حضرت شاہ غلام علی می آرد کہ خواجگان نقشبندیہ کہ ختم ایشان
مشہور است ہفت اند (۱) خواجہ عبدالخالق غجدوانی (۲) خواجہ عارف ربوگری
(۳) خواجہ محمود انجیر فغوی (۴) خواجہ علی راستینی (۵) خواجہ بابای سماسی (۶) خواجہ امیر
کلابل (۷) خواجہ بہاوالدین نقشبند قدس اللہ تعالیٰ اسرارہم پس اگر وقت تنگ
باشد یا جماعت قلیل بود بر ہمیں قدر اکتفا کردہ ثواب آن بار و ارح طیبہ حضرات
نقشبندیہ باید بخشید برائے حل مشکلات و قضائے حاجات و دفع آفات و
بلیات مجرب و معمول مشائخ است اگر کسی را مشکلی پیش آید ہفت کس
حلقہ کردہ بنشینند و تا ہفت روز ختم خواجگان بخوانند بفضلہ تعالیٰ آن مشکل آسان
شود و اگر یک کس بخواند ہم اختیار دارد و حضرت کلاں قدس سرہ درین ختم صلوة
تنجینا ہم سر صد و شصت بار بخوانند و وظیفہ صلوة تنجینا نیز ارشاد
میفرمودند کہ برائے ہر مشکل و ہم سر صد و شصت بار ہر روز خواندہ شود۔

و صیغہ صلوة تنجینا این است اللّٰهُمَّ صَلِّ عَلٰی سَيِّدِنَا مُحَمَّدٍ وَ
عَلٰى اٰلِ سَيِّدِنَا مُحَمَّدٍ صَلوةٌ تُنَجِّنَا بِهَا مِنْ جَمِيعِ الْاَهْوَالِ
وَالْاَفَاتِ وَتَقْضِيْ لَنَا بِهَا جَمِيعَ الْحَاجَاتِ وَتُطَهِّرُنَا بِهَا مِنْ
جَمِيعِ السَّيِّئَاتِ وَتَرْفَعُنَا بِهَا اَعْلَى الدَّرَجَاتِ وَتُبَلِّغُنَا بِهَا
اَقْصَى الْغَايَاتِ مِنْ جَمِيعِ الْخَيْرَاتِ فِي الْحَيَاتِ وَبَعْدَ الْمَمَاتِ
اِنَّكَ عَلٰى كُلِّ شَيْءٍ قَدِيْرٌ ط

و صیغہ صلوة تنجینا

فوائد و فواصل این درود شریف برائے حصول مقاصد و دفع شدائد مشہور
 و معروف است شیخ عبدالحق محدث دہلوی در جذب القلوب می نویسد کہ خواندن
 این درود کا قفل جمیع مہمات و مقاصد دنیا و آخرت است و قطب قفسائے
 حاجات و مہمات کاتب حروف است و خواندن آن چہتہ نجات از آفات
 کشتی دور یا منقول و مجرب است و اقل آن نسیصد بار است آورده اند کہ مری
 بخواند این صیغہ ہزار بار برائے مہمی کہ داشت یا مورگشت سیصد بار خواندہ
 بود کہ آن مہم مقضی گشت بعد از ان وظیفہ در خواندن سیصد بار تعین یافت کذا
 ذکرہ بعض العلماء انتہی پس اصحاب حاجات را باید کہ ازین درود شریف
 غافل نشوند ہر گاہ آفتی یا مصیبتی پدید آید باجماعت مصلیان نشستہ ہزار بار
 بخوانند و اگر یک کس باشد سیصد بار بخواند ورنہ ہر قدر کہ ممکن باشد صد بار یا چہل
 بار یا یکبار ہم خوب است۔

ترتیب استخارہ۔ ہر کسی را مہمی در پیش آید و نداند کہ چہ کند یا بد کہ دعا
 استخارہ بخواند و ترتیبش این است کہ اول دو رکعت نماز نفل بخواند و روز باشد یا
 شب و ہر سورہ کہ بخواد با فاتحہ ضم نماید بعد از ان این دعا بخواند **اللّٰهُمَّ اِنِّی
 اَسْتَخِیْرُكَ بِعِلْمِكَ وَ اَسْتَقْدِرُكَ بِقُدْرَتِكَ وَ اَسْئَلُكَ مِنْ
 فَضْلِكَ الْعَظِیْمِ فَاِنَّكَ تَقْدِرُ وَّلَا اَقْدِرُ وَ تَعْلَمُ وَّلَا اَعْلَمُ وَ
 اَنْتَ عَلَّامُ الْغُیُوبِ اَللّٰهُمَّ اِنْ كُنْتَ تَعْلَمُ اَنْ هٰذَا الْاَمْرُ خَیْرٌ
 لِّیْ فِیْ دِیْنِیْ وَ مَعَاشِیْ وَ عَاقِبَةِ اَمْرِیْ وَ عَاجِلِہٖ وَ اَجَلِہٖ فَاَقْدِرْ لِیْ
 وَ یَسِّرْ لِیْ ثُمَّ بَارِكْ لِیْ فِیْہِ وَ اِنْ كُنْتَ تَعْلَمُ اَنْ هٰذَا الْاَمْرُ شَرٌّ
 لِّیْ فِیْ دِیْنِیْ وَ مَعَاشِیْ وَ عَاقِبَةِ اَمْرِیْ وَ عَاجِلِہٖ وَ اَجَلِہٖ فَاصْرِفْہُ
 عَنِّیْ وَ اصْرِفْنِیْ عَنْہُ وَ اَقْدِرْ لِیْ الْخَیْرَ حَيْثُ كَانَ ثُمَّ ارْضِنِیْ بِہٖ۔**

و در وقت گفتن **هَذَا الْأَمْرُ بِرَجْمٍ مَقْصُودٍ** او باشد در دل آرد و اشاره بآن بکند
مثلاً **هَذَا السَّفَرُ**، **هَذَا النِّكَاحُ**، **هَذِهِ التِّجَارَةُ** بس ترتیب استخاره و
دعائے مأثورہ ہمیں قدر است کہ مذکور شد آنرا سر روز یا ہفت روز بخواند بعد ازان
بہر طرف کہ دل او مایل شد از کردن یا نکردن بران عمل بکند ہر چه خیر او دران باشد
پیش خوابد آمد باقی در خواب دیدن چیزی یا دیدن کسی کہ او را بگوید بکن یا مکن ضرورت نیست

فصل در تمام تعویذات و بعضی اویہ ماثورہ و

انجمن محبت شرح کرام

حضرت ایشان در ابتداء تعویذ بسیار می نوشتند ہر کسی کہ برائے امراض و
آفات یا مشکلات زمانہ است دعا میکرد و لو را تعویذ برائے آویختن در گلو یا بستن بر بازو
فوراً نوشتہ میدادند و در آخر تعویذ نوشتن یک قلم موقوف کردند ہر چند کسی اصرار میکرد
قبول نمی کردند و وجہ آن خود بیان می فرمودند کہ در تعادیل آیات قرآن مجید و اسرار مبارکہ
حق سبحانہ و تعالیٰ نوشتہ میدہیم مردمان آزار خوبطور محفوظ نمی دارند و ادب آن نمیکنند
بعد از حصول مقصود و استغناء آنرا بیکار کرده می اندازند بسیار جاہادیدہ ایم کہ
تعویذ ہائے مقدسہ نہ خود نوشتہ در تودہ انبار یا جاہائے ناپاک یافتہ بشوند پس
اگر یکے را نوشتہ میدہیم و دیگری را نمی دہیم ناراض میشوند و اصرار و الحاح میکنند ازین
سبب یک لخت بند کردیم پس ارباب حاجت را بجائے تعویذ نوشتہ خام دم
کرده میدادند و برائے بستہ کردن آن مثل تعویذ امری فرمودند یا آب دم کرده میدادند
و بعضی را برائے مشکلات حسب مناسبت احوال و اشخاص وظیفہ و دعا
تلقین می کردند۔

و از وجه مذکور این فقیر ہم حتی المقدور از نوشتن تعویذ پہلو تہی میکند مگر حسب ضرورت
بر نوشتن این رباعی کہ از مرحوم حضرت ضیاء احمد پیر والہ مراد فن رسیدہ است اکتفا می
کنم و اکثر خواہشمندان را نوشتہ میدہم و آن این است۔

اسے در صفت ذات توحید ان کہ وہ وز جملہ جہاں خدمت در گاہ توبہ
علت توفرتی و شفا ہم تودہی ا از افضل خویش توبستان و این بدہ
و گاہی این نقش معظم و مکرم کہ انہم از حضرت موصوف مراریدہ است برائے

۲۳	۱۰	۱۶	۱۶
۲۰	۱۳	۲۲	۱۱
۱۴	۱۹	۱۲	۲۱
۹	۲۴	۱۵	۱۸

تمام اغراض و امراض و مقاصد نوشتہ
میدہم و آن مربع عدد اسم ذاتی است
جل و علا کہ او سبحانہ و تعالیٰ مجیب الدعوات
و قاضی الحاجات است برکت اسم مذکور
کہ اسم اعظم است جمیع مرادات حاصل و
تمام مشکلات حل میشوند۔ ۱۲۔

و برائے تمام امراض و اوجاع و اسقام سورہ فاتحہ بالبسملہ ہفت بار خواندہ
بر آب دم کردہ نوشانیدن یا بر مریض خواندہ فف کردن شفای ہر علت و دروائے
ہر مصیبت است نام این سورہ سورۃ الشفا است و نیز شش آیات
شفا از قرآن شریف برائے دفع مرضہا و شفائے بیماران مجرب مشلخ است
کما یجبی و این دعا برائے ہر مرض و علت خواندہ دم کند بِسْمِ اللّٰهِ الشّٰفِی
بِسْمِ اللّٰهِ الْکَافِی بِسْمِ اللّٰهِ الشّٰفِی بِسْمِ اللّٰهِ الَّذِی لَا یَضُرُّ مَعَ اسْمِہٖ
شَیْءٌ فِی الْاَرْضِ وَلَا فِی السَّمٰوٰتِ وَهُوَ السَّمِیْعُ الْعَلِیْمُ اذْهَبِ الْبَاسَ
رَبَّ النَّاسِ وَاَشْفِ اَنْتَ الشّٰفِی لَا شِفَاۃَ اِلَّا شِفَاۃُکَ شِفَاۃٌ لَا یَعَادُ
سَقَمًا وَلَا اَلْمَاۃ۔

آیات شفاء

برائے شفاۓ مریضان و صحت جسم و جان شش آیات قرآن شریف در صحن
چینی نوشتہ تا ہفت روز بیمار را بنوشانند اگر حکیمان از علاج او عاجز شدہ باشند
بفضلہ تعالیٰ شانہ شفا یابد و آن آیات شریفہ این اند بسم اللہ الرحمن الرحیم
و یشف صدور قوم مومنین و یشف الیٰسافی الصدورہ یخرج
من بطونہا شراب مختلف الوانہ فیہ شفاء للناس و یستزل
من القرآن ما ہو شفاء و رحمة للمومنین و اذا مرضت فهو
یشفین و قل هو اللذین امنوا ہدی و شفاء و صلی اللہ تعالیٰ
علی سیدنا محمد و آلہ وسلم۔ در شرح مشکوٰۃ نقل است از امام ابو القاسم
قشیری گفت کہ بیمار شد و ولد من بیماری سخت تا آنکہ مشرف شد بر موت و سخت
شد کار بروی پس دیدم پیغمبر را صلی اللہ تعالیٰ علیہ وسلم در خواب پس شکایت
کردم در حضرت وی قصہ ولد را فرمود تو کجائی از آیات شفا پس بیدار شدم و تمسک
کردم در قرآن آیات شفا و او یافتم آزاد رشتش موضع رکہ مذکور شد پس نوشتم این
آیات را و حل کردم بآب و بنوشانیدم او را آن آب پس شفا یافت فی الحال گویا
بند از پائے او کشادہ شد و شیخ عبد الحق محدث در شرح مشکوٰۃ این عمل را از دیگر شایخ
نیز نقل کردہ کہ خواندن آن بہر مریض و بآب شستہ نوشتانیدن آن بقرہ صحیحہ پیوستہ
برائے دروندان بنویسد بربک کاغذ خورد و محل نباء مستقر
و آن را پیچیدہ دروندان مشقوب بدار در بہان ساعت در دفع شود و کاغذ را در
آب روان بشوید یا جائے پاک بدار و برائے طحال ہفت بار سورہ انسا
اعطینک الکوثر بر مریح سیاہ خواندہ دم کند و ہر روز ہفت دانہ از ان بہا
بخورد ایضا برائے طحال۔ بناخن سبا بہ بینی بر شکم او بنویسد و مثل کلثم خبیثہ

کاشجره خبیثه رجشت من فوق الارض ما لها من قری
 برائے بند شدن بول و بریزد حصاة بولید و اذا استسقی موسم
 نعومه فقلنا اضرب بعصاك الحجر فانفجرت منه اثنتا
 عشر عینا قد علو کل اناس منہا یسوء کلوا و اخر یوما من مرقا
 نعومہ تعذ فی المرض مفسدین پس آن در باب محو کند و نو شود
 برائے برون و خروج و برین دم قدی خاک پاک گرفتند ک اندک بر نم
 پیاشد بوی بسیار شد تریبه برضنا بریقته بعضنا یسفی سقیمنا
 باذن ربنا و دم بدن و سه باز تکرار کند نعر شود بر آسگی تحیک و سر تکلان
 بیت سلام اشکست نباش چیل بار سورة انا اعطینک الکوثر و یوم
 باروم کند پس بخت دانه از ان بر بزیلع کند و اگر طفل باشد یکدانه یا سه
 بر آسگی در دست سازم دست خود بر سر بعضی بدارد بگوید اسکن ایها السوجع
 بعزوة من لده ما سکن فی اللین لئلا یتکلم و السامیع العلیم و تاسه باز تکرار کند
 و دفع شود و بر آسگی تمام او جاع و الالم بهمین طور دم بکند مجرب است
 بر آسگی کشا نش رزق و دفع قرض این دعا بعد از نماز سه بار بخواند اللهم
 انی اعوذ بک من الهجره و الحزن و اعوذ بک من العجز و الکسل
 و اعوذ بک من البخل و الجبن و اعوذ بک من غلبه الدین
 و قهر الرجال اللهم اکفنی بحلالک عن حرامک و احننی
 بفضلک عن من سواک
 و سورة اذا وقعت الواقعة بعد از مغرب و عشر خواندن بر آسگی
 دین و دفع فقر و فاقه مجرب است و اگر ممکن باشد تا چهل روز چیل بار بخواند

بر آسگی فقر و فاقه

در بر یکدیگر دست بکنند و هم شریف یا معنی یازده صد و یازده بار که
 موافق عدد حروف است خواندن نیز سبب کثرتش رزق و حصول ثروت
 بر آسای پیدا شدن گم شده یا مال و زودیه این دعوات سه روز سه بار
 خوانده بجهات کسب بدو که بر آسای پیدا شدن گم شده مجرب و همون شایسته است
 بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِیْمِ وَاللّٰهُمَّ اِنِّیْ لَمِنْ غَضَبِکَ وَ
 اِسْتِغْثَاؤِکَ سَمَاءٌ سَمَاءٌ فَاجْعَلْ ذٰلِکَ کَلِمَةً حَبِیْبَةً عَلَیَّ
 مِنْ ذَهَبٍ یَدِیْ حَتّٰی یَرُدَّهَا اِلَیَّ اللّٰهُمَّ اِنْتَ رَبُّ مَنْ فِی السَّمٰوٰتِ
 وَرَبُّ مَنْ فِی السَّمٰوٰتِ قَادِرٌ عَلٰی کُلِّ شَیْءٍ وَغَالِبٌ عَلٰی کُلِّ شَیْءٍ
 رَاۤءِ الْعَالَمِیْنَ وَتَهْدِیْ مِنْ لَدُنْکَ زِدْ عَلَیَّ حَسْبَیْ فَاَنْتَ
 مِنْ عَمَّا یَسْتَعِیْنُکَ وَفَضِیْلَتُکَ وَصَلِّ عَلٰی سَیِّدِنَا مُحَمَّدٍ
 وَآلِہٖ وَسَلَّمَ - و اگر آن چیز زود گیر کسی باشد بجهت تنمیر و تنگ آمدن آن بخواهد
 بگوید سَمَاءٌ وَصَلِّ عَلَیْہِ وَآلِہٖ وَسَلَّمَ - بعد از آن این را همی منسوب است

السلام بعد از نماز بخواند

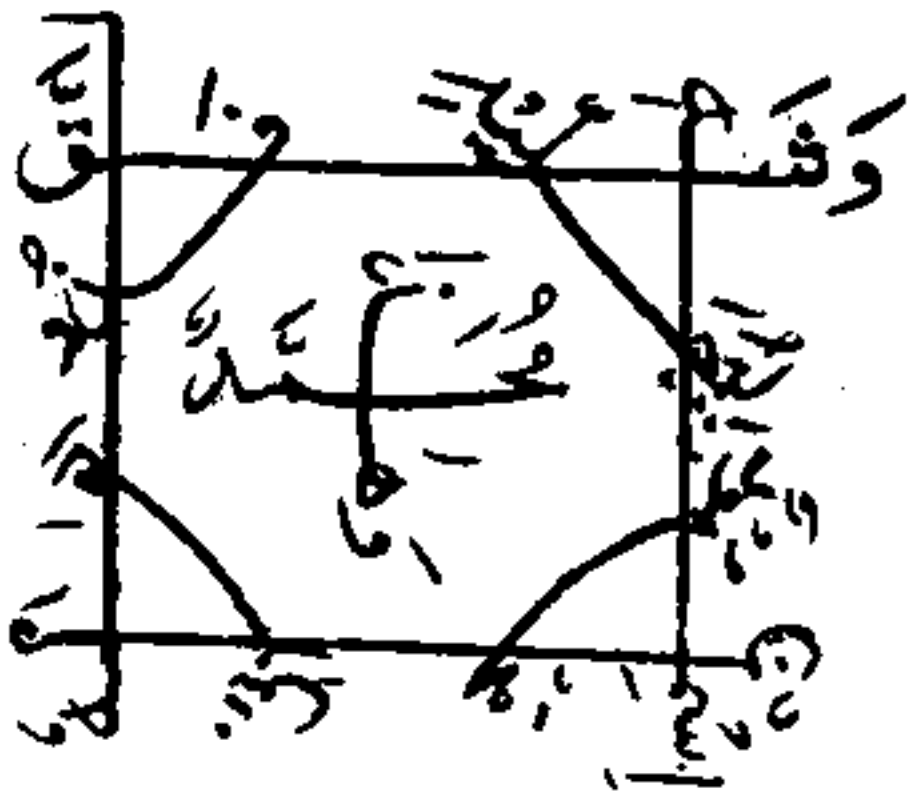
یارب بلوش دمه غیب و زرسن مرغ دل خستد پیر و زرسن
 یارب که بردایم مردان خدا این گم شده مر من با زرسن
 و اگر آن چیز زود گیر کسی باشد بگوید
 این گم شده در باد با زرسن

بر آسای دفع جراد و زرع بر چهار قطعه غنچه بنویسد و از آن سعی
 اَلْاَرْضِ یُفْسِدُ فِیْہَا وَیُهْلِکُ الْحَرثَ وَالنَّسْلَ وَنَسْلَکَ یَحْتَبِ
 الْفَسَادَ وَیَرْبِکُ قَطْعًا بِرِجَالِہِمْ فَرَدَعَتْ لِسْتَمْرًا دَفْعَ شُورٍ
 در آسای دفع موش سوره بت بد بنویسد و بعد از آن بنویسد یَسْبِقُ

اِنَّ رَحِيْلِيْ عَنَّا فَاِنْ لَّمْ تَرْتَجِلِيْ فَاذْنِ اَنْتِ بِحَرْبٍ مِّنْ اَللّٰهِ وَمَرْسُوْلِهِ
 ثُمَّ اَنْصُرْ فَاَوْصِرْ اَللّٰهُ فَاَلُوْبِيْهِمْ حَسْبُنَا اَللّٰهُ وَنِعْمَ الْوَكِيْلُ وَلَا
 حَوْلَ وَلَا قُوَّةَ اِلَّا بِاللّٰهِ الْعَلِيِّ الْعَظِيْمِ وَاَنْ رَابِرِ حَوْبِي بَسْتَه در میان زراعت
 نصب کند۔

برائے تکثیر آب چاہ یا نہر این آیت شریفہ ثم قست قلبکم من بعد
 ذلك تا عما تعملون برسفال پاک بنویسد و آنرا در چاہ بیند از آب آن
 بسیار شود۔

و اگر زنی عقیقہ باشد و بار آورنی شود بنویسد آیت کریمہ سر بلا تذاری فوداً
 بر ہیفت پارچہ کاغذ و ہر روز یک پارچہ از ان در آب شستہ بنوشد و ہمیں آیت
 رازن و مرد ہر روز صد بار خواندہ باشد و برائے حفظ جنین در شکم مادر بگیرد چہل و یک بار
 معصوم بقدر قامت آن زن و آن آیت شریفہ و اصبر و ما صبرک تا حسن
 و سورہ قل یا ایہا الکافرون ہیفت مرتبہ بر آل دم نماید و ہر مرتبہ کہ فف کند
 خیطہا را ایک عقدہ بدہد و بر کمر زن بستہ کند از اسقاط محفوظ ماند و اگر کسی را اولاد
 زنی نہ می شود و از ابتدائے حمل تا سہ ماہ این آیت شریفہ یا زکویا انا نبشروک
 بغلام اسمہ یحیی لم نجعل له من قبل اسمیا اللهم انی سمیت
 لك ما فی بطن ہذا المراءۃ احمد ا و محمداً فكونہ ذكراً و رہر ماہ در صحن
 چینی یا پارچہ کاغذ نوشتہ بنوشد فرزند زنیہ پیدا شود و احمد و محمد بانگشت سبأ
 بر شکم حاملہ نوشتن نیز مجرب است۔ و برائے آسانی ولادت و دفع دروزہ بنویسد بسم
 اللہ الرحمن الرحیم۔ اذا السماء انشقت تا والقت ما فیہا و تخلت
 و شستہ بنوشاند فی الفور خلاص شود و این نقش مجرب فقیر است نوشتہ
 پیش روئے مریضہ بگیرند تا آنجا کہ چشم دیدہ باشند اگر دیر کند باز شستہ

نوٹ شانند واصل نقش این طور است

شعرا

وَشَقَّ لَهُ مِنْ اسْمِهِ لِيَجْلِبَهُ -

فَدَا الْعَرْشَ مُحَمَّدٌ وَهَذَا مُحَمَّدٌ

حضرت امام جعفر صادق رضی اللہ تعالیٰ عنہ میفرماید عجب دارم از مردمان چرا
غافل شده اند از چهار چیز کسیکه مغموم باشد از قول حق سبحانه و تعالی لا اله
الا انت سبحانک انی کنت من الظالمین حال آنکه خدائے تعالیٰ
میفرماید فاستجبنا له و نجیناه من الغم و کذ لک نجی المؤمنین
و کسیکه چها و میکند با اعدا از قول او سبحانه و تعالیٰ حسبنا الله و نعم الوکیل
حال آنکه وی سبحانه و تعالیٰ میفرماید فانقلبوا بنعمة من الله و فضل لکم
ثم سسهم سوء و کسیکه در دست دشمنان گرفتار شده باشد از قول
حق سبحانه و تعالیٰ و افوض امری الی الله بن الله بصیر بالعباد حال آنکه
خدای تعالیٰ میفرماید فوقاه الله سیئات ما مکروا و حاق بهم سوء العذاب
و کسیکه خوف دارد از چشم بد از قول خدای تعالیٰ ما اشار الله لا قوة الا بالله
و حضرت امام ربانی در جاییکه خوف و زوان یا قطاع الطرق باشد بخواندن
سوره لا یلک فی قریبش ارشاد فرموده اند بے قید و وقت و عدد و باید که بکثرت
خوانده باشند۔

برائے دفع جن و اثر غیب و شرارت شیطان خواه در بدن انسان باشد خواه
سنگ باری و آتشزدگی در مکان خواندن آیت الکرسی و معوذتین و کلمات اذان
تاثیر عظیم دارد و اگر مریض خوانده نباشد و دیگر کسی خوانده دم کند و دیگر دعائے مشهور
بجز ابی دجانہ نیز معمول مشایخ است و آن این است بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِیْمِ

مِنْ مُحَمَّدٍ رَسُولِ رَبِّ الْعَالَمِينَ إِلَى مَنْ طَرَقَ الدَّامِرَ مِنَ الْعُمَامِ وَالرُّكَّانِ
 الْأَطَارِقِ أَيَطْرُقُ بِخَيْرٍ يَا رَحْمَانُ إِنَّمَا بَعُدْنَا فَانْ لَنَا وَكَلَّمْنَا فِي الْخَلْقِ سَعَةً فَإِنَّ
 نَلُّ عَاشِقًا مُوَلِّعًا أَوْ فَاجِرًا مُؤَدِّيًا فَهَذَا كِتَابُ اللَّهِ يُسْطَقُ عَلَيْنَا وَعَلَيْكُمْ
 بِالْحَقِّ إِنَّا كُنَّا نَسْتَنْسِخُ مَا كُنْتُمْ تَعْمَلُونَ وَرُسُلْنَا يَكْتُبُونَ مَا تَكْفُرُونَ
 أَتُرْكُوا صَاحِبَ كِتَابِي هَذَا وَأَنْطَلِقُوا إِلَى عِبْدَةِ الْأَوْثَانِ وَإِلَى مَنْ يَزْعَمُ
 أَنَّ مَعَ اللَّهِ إِلَهًا آخَرَ لَا إِلَهَ إِلَّا هُوَ كُلُّ شَيْءٍ هَالِكٌ إِلَّا وَجْهَهُ لَهُ الْحُكْمُ
 وَإِلَيْهِ تُرْجَعُونَ هَمَّ لَا يُنْصَرُونَ حَمْرٌ تَفَرَّقَ أَعْدَاءُ اللَّهِ وَبَلَغَتْ حُجَّتُهُ
 اللَّهُ وَلَا حَوْلَ وَلَا قُوَّةَ إِلَّا بِاللَّهِ فَسَيَكْفِيكُمْ اللَّهُ وَهُوَ السَّمِيعُ الْعَلِيمُ
 صَلَّى اللَّهُ تَعَالَى عَلَى سَيِّدِنَا مُحَمَّدٍ وَآلِهِ وَسَلَّمَ - این دعا نوشته در گلوبستن
 و بر مریض دم کردن و بر آب خوانده نوشتانیدن به طور معمول است و اگر شرارت
 آن باد در مکان باشد بر تخت پاک نوشته در جائی آسیب و اله بیایند
 بامرشد سجان و تعالی آزار آنها دفع شود - و بر آستین دفع سحر اگر کسی سحر و جادو کرده
 باشند در یک پیاله آب بیارند و از سوره اعراف آیت فوق الحق تا رب
 موسی و هارون و از سوره یونس آیت فلما القوا تا الحجر من و از سوره
 طه آیت انما صنعوا تا حیث اتی بخوانند و بر آب دم کنند و آن آب بر روی
 مریض بپاشند سحر و جادو باطل و زائل شود - و بر آستین دفع نظر بد و چشم زخم بر سر گره
 زرد پودر سه مرتبه کلمه لا اله الا الله حق و الکفر باطل خوانده بد و در آتش انداخته در خان آن مریض بپاشند بر آستین
 خواندن سوره فاتحه تا نور است هفت بار بخواند بر آب دم کند و بر آستین بپاشد هر جایکه درد
 رسیده باشد مدفع را بگوید که بالاسی آن دست بگیرد و عازم الحیات رانا آخر
 هفت بار بخواند و بر موضع الم دم بکند و تیر بر قدری آب دم کند از آن آب سه جرم
 بخورد و سه بار آن عضو را بر زمین بزند و عازم باز پرسد که حال او رو بگردانم چنانچه رسیده

است بہر جا کہ رسیدہ باشد باز بدست بگیرد و بہ ترتیب سابق عمل بکند و در اثنا شے خواندن لازم دست خود بر ہمان عضو از بالا با سفل زود زود گذرانیدہ باشد بیش از تکرار عمل سہ بار و دفع شود۔ و بر آئے گزیدن سگ دیوانہ بر چیل قطعہ نان این آیت بنویسد۔ انہر یکیدون کیدا او اکیدا کیدا فمہل الکافرین امہلم سرویدا۔ و بہر روز یک یک قطعہ ازان معوض رات تا چیل روز بخوراند از ضرر آن نجات یابد۔

فصل در کیفیت مرید کردن و تلقین ذکر

معمول حضرت ایشان این طور بود کہ طالب را پیش روی خود و زانومی نشانند و خود ہم دوزانوشته متوجہ اومی شدند و اگر چند کس می بودند ہمہ را با ہم جمع کردہ پہلو بہ پہلومی نشانند و بزبانی کہ میدانست سندھی یا افغانی یا فارسی با و مخاطب شدہ می فرمودند قرآن شریف خواندہ یا نہ؛ اگر میگفت آری: خوب! و اگر نہ اورا برای خواندن آن تاکید می کردند بعدہ میگفتند دعائے کہ من میخوانم لفظ بلفظ با و از بلند و چنانچہ شنفته شود و پس من بخوان بسم اللہ الرحمن الرحیم الحمد لله رب العالمین والعاقبة للمتقين والصلوة والسلام علی رسولہ سیدنا و مولانا محمد و آلہ واصحابہ اجمعین۔ استغفر اللہ۔ استغفر اللہ۔ استغفر اللہ۔ استغفر اللہ ربی من کل ذنب و اتوب الیہ واجد ایمانی و اسلامی و اقول اشہدان لا الہ الا اللہ واشہدان محمداً عبداً و رسولہ۔ یا اللہ العالمین و یا خیر انصارین۔ آنچه در عمر خود از گناہان صغیرہ و کبیرہ سر او علانیہ کردہ ہستم ازان ہمہ توبہ کردم و توبہ کردم و توبہ کردم و بدرگاہ تو رجوع کردم و در طریقہ عالیہ حضرات خواجگان نقشبندی قدس اللہ تعالی اسرار ہم

بجناب حضرت نام بیانی محبوب بجان محمد و آلف ثانی شیخ احمد فاروقی
 قدس الله تعالی سر و داخل شدم ربنا تقبل منا انک انت السميع العلی
 بعد از آن در میفرمودند که با توجه به این دو داخل فرقیه شدی چند کلمه نصیحت
 تو میگویم آنرا بگویش پیش بخت بشنوی و بر این عمل کنی -

اول آنکه بر نماز به وقته محافظت کنی و با جماعت بخوانی در هر وقت و در هر
 حال قنات کنی مانند آنکه اعظم اسلام است باید که در این قصوری و ختوری نکنی
 و همچنین روزه ماه مبارک رمضان شریف تمام و کمال بدارید و اگر توفیق بر ج درگاه
 باشد بجا آرید -

در همه امور متابعت شریعت بکنید آنچه در شرع شریف جائز و رواست
 آنرا بکنید و آنچه در شرع شریف نه جائز و نارواست از آن باکل پرستیز و اجتناب بکنید
 از صحبت بدان و بند نه میان خود را دور دارید و صحبت آنها را رسم قاتل دانید و دیم
 آنکه بعد از مرید شدن ذکر کردن را بر خود لازم گیرید که بغیر ذکر کردن مرید شدن
 بی فائده است و بعد از نماز صبح مراقبه بکنید و طریق ذکر و مراقبه کردن در طریق
 نقشبندیه این است که با طهارت و وضو در قبله کرده بنشین چشمها پوشیده و
 زبان خود بند کرده توجه و خیال همگی بقلب خود نموده در وی خود اسم مبارک الله الله
 الله بخوانی و چون آفتاب بر آید چهار رکعت نقل اشراق خوانند بعد از آن بکارهای
 زمانه مشغول شوی - بعد از آن دست و دست مرید داده بیعت می گرفتند و
 دعائی شیرین نمودند - عام طور بر همین قدر اکتفا می نمودند و اگر کسی طالب صادق
 صاحب استعدادی بود برای آن مناسب حال و استعداد او و کلمات
 نصیحت و هدایت زیاده ارشاد می فرمودند و بر آن پخته کردن سبق و کثرت ذکر
 تا که بعد می نمودند که در هر حال و هر مقام چند آنکه بتوانی شب و روز بگذر مشغول باشی

چند مشق و محنت و کثرت مزاولت نمائی سبق تو زود بچتہ خواهد شد و ذکر قلبی
ری خواهد شد و علامت بچتہ شدن آنکہ بے تکلف و بے محنت ذکر جاری
شود و ہر گاہ انسان بقلب خود متوجہ شود دل خود را ذکر بآید۔

فائدہ ۱ :- حضرت کلان جد فقیر قدس سرہ میفرمودند ہر گاہ ذکر قلبی جاری شود
یک لطیفہ قلبی بچتہ شود نام او در دفتر اولیاء اللہ تعالیٰ ثبت گردد۔ ولا شک فی ذلک
فائدہ ۲ :- علامت جاری شدن ذکر مذکور شد دریں ایام یکے از علمائے
مدرسین در ریل گاڑی با من ملاقی شد بعد از ملاقات گفتگو و حاجی گفت کہ شما
پسراں چه طور میدانید کہ طالب را این سبق بچتہ شد و ذکر جاری شد بعد از این سبق
دیگر لطیفہ میدہید گفتم شما مدرسین چه طور میدانید کہ شاگرد این سبق بچتہ کردہ است
حالا دیگر سبق دادن باید بسم فرمودم مزاح نمی کنم واقعی صورت حال و مثال
آن بیان میکنم کہ پیش شما مدرسین مقرر است یعنی سبق خوب طور یاد کردن و بے
تکلف رواں رواں خواندن و در خواندن آن غلطی نکردن ہمیں طور ہر گاہ سالک را
ذکر کردن آسان شد و بے تکلف رواں گردید و چون بقلب خود متوجہ شود فوراً
ذکر جاری شود و از مشغولی بذر راحت و فرحت یا بد میدانیم کہ این شخص را سبق بچتہ
شد و لطیفہ حل گردید۔ قانون فطرت است ہر کار کہ انسان اول میکند خواہ خواندن
و نوشتن باشد یا خیاطی و نجاری در ابتدا اورا تکلیف و مشقت میشود و آن کار
برابر و صحیح و مستحسن از دستش نمی شود و چون باہر و بچتہ گردید آن کار بخوشی و خوبی
و خوش اسلوبی از دستش می برآید و انس و الفت باک پیدا می گردد و بشوق و
رغبت تمام آن کار میکند۔ و قس علی ہذا۔

فائدہ ۳ :- تقید مراقبہ کردن یعنی بکلی شستہ سر بگریبان فروردن و چشم
پوشیدن برائے مبتدیان است تا توجہ تام بقلب حاصل شود و از دیگر خیالات

مکتوبه یکسوئی و خاطر جمعی محصل گردد و الا بعد از بخت شدن و ملکه را نسخه حاصل شد
 قید و بند مراقبه بصورت کذائی ضرورت ندارد و هر جا و هر صورت که باشد ذکر میشود
 مثالش آنکه طالب بتدی را التائوح در دست داده میگوید که خبر دار دیگر
 طرف نظر کن نگاه خود بر حرفها بدوز و انگشت بر حروف بدار و زیر و نقطهها را خیال
 کن اما چون بخت شد و حافظ گردید او را ضرورت این کارها نیست.

فانکاه :- در قرآن شریف هر جا که حکم بزرگ کردن آمده است بقید کثرت و تکثیر
 امر فرموده اند مثلاً واذکر و الله کثیرا لعلکم تفلحون. وقال سبحانه
 وتعالى والذاکرین الله کثیرا والذاکرات وقال تعلق شاندریا ایها
 الذین امنوا اذکروا لله ذکر اکثرا و سجوه بکرة واصیلا و تعمیل
 این امر الهی و ادائیگی این فریضه کما حقہ آنقدر که علمائے صوفیه کرده هستند آنقدر
 علمائے ظاهری نکرده اند گو که درس و تدریس آن حکما داخل ذکر باشد پس ازین
 همه آیات و لصوص قرآنی اثبات طرق صوفیه و ذکر و مراقبه میشود حاجت دیگر
 فروع و جزئیات و طلب حجت و دلیل آنها ندارد و لان ما يتوقف علیہ الشیء
 فله حکم ذلك الشیء.

علم طب و معالجات جسمانی به حضرت ایشان کار طب بطریق کسب و
 دکانداری نمیکردند بلکه بطور خیرات و خاندانی میکردند اکثر او بی متداوله طبیار کرده
 میداشتند و برای متعلقین و اهل و عیال یا نفع دیگر خلائق میدادند از
 کتابهای طب قرابادین اعظم را دوست میداشتند و نسخه های آن را اکثر
 مستعمل میفرمودند و این کتاب را سستی پیش خود میداشتند و وقت حاجت
 ازان نسخه تجویز کرده میدادند.

در شفا را الامراض عربی مؤلفه خود که ذکر آن عن قریب کرده شد در نصف اخیر

آن بعضی نسخہ ہائے مجربہ و معمولہ خود یا مسعودی بعضی مجربین و احباب خود بطریق
قرابادین طبیبہ نوشتہ اند یا بر جاشیبہ قرابادین ^{عظیم نقل} کردہ اند درینجا چند نسخہ ہائے
مجربہ و معمولہ حضرت ایشان نقل کرده پیشود تا معتقدان و مخلصان را دستورات
باشد و دیگر مردمان ہم ازان منافع شوند۔

نسخہ کحل الجواہر برائے روشنائی چشم و تقویت البصر۔
مروارید ناسفتہ ۶ ماشہ۔ یا قوت ربانی ۴ ماشہ، مشک خالص ۱ ماشہ، سنگ
بصری ۲ ماشہ، کف دریا ۱ ماشہ، میسرہ اصلی ۲ ماشہ، جبت کشتہ ۲ ماشہ، سنگ
سرمه صفحانی یک نیم تولہ و گلاب مقدار یک پار سحقی بلنج نموده بہ استعمال آرند و
بمیل در چشم کشیدہ باشند۔ این سرمہ را حضرت ایشان ہمیشہ طیار میکردند و خود
ہم استعمال می فرمودند تا آخر عمر کہ سن ایشان بہشتاد و ہفت رسیدہ بود۔ نظر
ایشان برقرار بود و ضرورت عینک نداشتند۔

نسخہ داروی سبز: برائے دیگر امراض چشم کہ روزمرہ معمول خاندان است
نافع رمد مزمن و مسکن در چشم و دافع حکہ اجفان و رمس و چسبیدن اجفان
قاطع جالہ و پھولہ قلیل الاجزاء و کثیر المنافع صفت آن جبت کشتہ اتولہ سرمہ
اعلی اتولہ زنگار اخیل ۶ ماشہ، ایون خالص ۶ ماشہ، ہر چہ را دو پیہ را کوفتہ بختہ بعدہ
دیگر مل یا حمام دستہ سحقی بلنج نموده و از حریر بختہ استعمال نمایند۔

ترکیب استعمال: اگر امراض مذکورہ شدیدہ و قوی باشند در چشم اندکے
ذو روز نمایند و اگر حریف باشند وقت نختن بمیل در چشم کشند۔ این دارو قدرے
حدت دارد ساعتی سوزش میکند و اطفال را بنالہ و فغان می آرد بعد ازان تسکین
می یابد و تمام شب آرام میکند و اگر حدت آن کم کردن خواہید در شیر زنان یا گلاب
علی کردہ و در سہ قطرہ در چشم بیندازند با ہم وزن آن سرمہ سادہ بنمایند۔

این هر دو نسخه در اصل از حافظ دینگان والہ منقول است
 حسب ایارج :- برائے تنقیہ اعضاء الراس از اخلاط ثلاثہ مستعمل در تمام
 امراض دماغی و امراض چشم و گوش و دندان و اوجاع آنها کہ از نزول پیدا شده
 باشند بمنزلہ سیف قاطع است بسیاری مرخصان از ڈاکتران و حکیمان
 لا علاج شده باین دو اشفا یاب شده اند۔

صفت آن - پوست بلیله زرد - باد بیان رب السوس مصطکی گل سرخ
 صبر سقوطی - مقل ازرق - زعفران ہر یک چار تولہ یا چار ماشہ تریبہ و صوف
 ۶ تولہ یا ۶ ماشہ شحم حنظل ۳۶ تولہ یا ۶ ماشہ ادویہ کوفتہ بختہ بروغن بادام چرب
 نمایند و مقل در آب گرم حل نمایند و صاف کردہ ادویہ را در آن محجون سازند و
 مقدار خود حسب بستہ نگاہدارند۔

ترکیب استعمال :- وقت شام غذائے خفیف خورده وقت
 خفتن یا زودہ گولی تا بیت و پنج گولی در مسکہ گاوی ملفوف کردہ فرو برند و
 بچسپند و در آخر شرب عملش شروع خواهد شد و در معارض منحص و پیش پیدا
 خواهد شد در آن وقت شور باے چوزہ مرغ و اگر نباشد در یک یا شیر تازہ قدری
 مسکہ و شکر انداختہ گرم گرم بنوشند اسہال بفرغت خواهد آوردند و منحص ہم دفع
 خواهد شد و اگر در عمل دیر کند یا در شکم درد پیدا شود علاجش ہمیں خوردن شور بائی
 مرغین و تجرع شیر در روغن است بعد از فرغ اسہال یا شدت منحص شربت
 اسبغول یا تخم ریجان بنوشند و نان با شور بائی مذکور یا کھچڑی مرغین با جرات
 و مر با بخورند۔ دیگر غذا پیرسز موافق رای حکیم بعل آرند۔ این نسخہ در اصل از ترکیب
 خلیفہ احمد خان نظامانی است۔

برائے صرع و اہم الصبغیان - بیضہ زراغ تازہ بدست آورده بنوک

چاقو در آن سوراخ نموده تبا کوئے خشک کوفته در آن داخل سازند که پر شود بعد از آن
در سایه خشک کرده با پوست و جمیع اجزاء کوفته بمثل نسوار هر روز دو سه مرتبه در بینی بکشد
از سید مظفر علی شاه دہلوی۔

لشخ منضج در امراض سینہ مانند سرفه و ذات الحجب و ذات الریه۔
که آن را در عرف عام نمونیا گویند۔ صفت آن گل بنفشه، گاو زبان
زوقا، عناب، پستان ہریک و تولہ۔ اصل السوس۔ بہیدانہ، بادیان ہریک
یک تولہ و اگر تپ ہم باشد گل نیلوفر و عنب الثعلب ہم دو تولہ بیفزایند
ازیں ہمہ چہار وزن کرده یک حصہ در یک آثار آب بجوشانند و صاف کرده
باشکر یا بغیر آن ہر روز سه مرتبہ صبح و شام و وقت خفتن شیر گرم استعمال نمایند
و جرعه جرعه مثل چای بنوشند و روز دیگر دیگر تپمی جدید کذا لک استعمال نمایند۔
و اگر بوضیق النفس یا ربا شد درین منضج انجیر و لایٹی ۳ دانہ و تخم کتان یعنی السی
۳ ماشہ ہم ضم نمایند و الافلا۔ در ۲۲۲ کہ وہابی انفلونزای یعنی نزولہ و بایہ
در سندھ واقع شدہ بود حضرت ایشان برائے حفظ ما تقدم تمام متعلقین را
بدست خود فصد گرفتند بعد از آن در یک و یک کلان ہمیں منضج را جوشانیدہ
تمام عیال و اطفال خورد و کلان را یک یک پیالہ ازان میدادند بفضلہ تعالی
شانہ ہمہ سلامت ماندند کسی از متعلقین ضائع نشد۔

سفوف برای سل ووق و نفث الدم منقول از حضرت ضیا الرحمن پیر والہ
صفت آن۔ گل آرمی، کہربا، دم الاخوین، طباشیر، الایچی، مر و آرید، ست گلو
سر مہ سیاہ، مغز تخم باد رنگ، مغز تخم فنگہ، مغز تخم کدو، مغز تخم خرپزہ، مغز تخم تر بوزہ
تخم کاہو، تخم خرفہ ہریک یک تولہ۔ گل سرخ۔ رب السوس، ضمع عربی، کتیر افغان شیر
زہر ہرہ گل نیلوفر ہریک ۶ ماشہ افیون اماشہ کافور ۳ ماشہ سنجو احت، اتولہ زعفران ۳ ماشہ

مصری، قولہ، خشخاش اولہ، بیخ مرجان اولہ جملہ ادویہ کو فستقہ بختہ بکتولہ صبح و شام ہمراہ لبن الاتان یا شیر بزر از بختولہ تا یک پار سفوف سازند، و از گوشت و روغن پر سبز نمایند۔

نسخہ حب سرفہ کہ معمول است از قرابا دین اعظم :-

صفت آن :- صمغ عربی، کثیر، نشاستہ، اصل سوس ہر یک ۶ ماشہ، ایون عم ماشہ، خشخاش سفید ۴ ماشہ، منخر بہیدانہ ۴ ماشہ، زعفران ۲ ماشہ، مغز بادام وہ عدد۔ بلعاب بہیدانہ بقدر نحو و حب سازند و یک حب در وہان دارو فقیر گوید اگر رب سوس ۶ ماشہ ہم درین نسخہ اضافہ نمایند بہتر باشد۔

تفہیم :- ہر حب کہ برای سرفہ باشد باید کہ در وہان داشته اندک اندک لعاب آن فرو برند و یکدم بلع نہ نمایند۔

نسخہ حب شکر ف :- برائے سح و زحیر و اسہال مزمن مجرب و سریع الاثر و اکثر مستعمل و طیار کردہ موجود میداشتند۔

صفت آن :- سح ۳ ماشہ، جعفر ۳ ماشہ، کنی ۳ ماشہ، کندر ۳ ماشہ، شکر ف رومی ۶ ماشہ، زعفران ۳ ماشہ، سہاگہ بریان ۳ ماشہ، ایتم یک تولہ تمام ادویہ بلدیہ کوفتہ بختہ و سحی بلع نمودہ بقدر ماش حب بندند و یک یک حب بعد از یک باس بدہند و اگر مرض خفیف باشد یک حب صبح یک حب شام کافی است و اطفال را بقدر عمر نصف حب یا ثلث یا ربع آن میدادند۔

تفہیم :- اگر زحیر کاذب و سدھی باشد اول اخراج سدہ و تنقیہ امعا بجلاب ارنڈی وغیرہ نمودہ بعد از ان این دوا استعمال کردن باید

نسخہ مسہل مسہل و بیے نمائند

ہر کہس در ہر وقت بخیر استعمال تواند کرد و مخرج اخلاط فاسدہ و دافع امراض قدیمہ

وجدیده است .

ترکیب آن - حب السلاطین یعنی جالگوٹہ ہر قدر کہ خواہند از پوست بیرونی
مغز آن کشیدہ دانہ ہائے کہ سیاہ شدہ باشند دور کنند باقی را در پوٹلی بستہ
در شیر گاوی بوشانند بعد ازاں کشیدہ کہ در دوع غ گاوی ترشی بوشانند بعد ازاں
شق نمودہ زانہ یعنی پرده سفید کہ در میان دانہ ہامی باشد کشیدہ بکوبند و قدر
چهارم حصہ آن صمغ عربی یا کتیرا کوفتہ بختہ بیامیزند و آب لیموں یا بغیر آن مقدار
نخ و حب ہا سازند طفل را بکوب تا دو حب و کلان را تا چهار و پنج حب وقت
صبح ناشتا با آب فرو برند و بعد از عمل کچھ می برنج یا جغزات یا شیر با مہر با تناول
فرمایند و اگر در عمل تا خیر کند دوع غ گاوی بنوشند و اگر زیادہ عمل کند جغزات یا فستق
اسبغول بد ہند .

نسخہ برائے طحال مجرب - صفت آن - عصارہ لیموں ۶۰ تولہ سرکہ
انگوری ۳ تولہ - نوشادر ہاشمہ ، شورہ قلمی ۶ ہاشمہ ، سہاگہ ۶ ہاشمہ ، نمک سنگ ہاشمہ
ہمہ ادویہ کوفتہ در عصارہ لیموں و سرکہ بیامیزد و در شیشہ انداختہ ہفت عدد خرہرہ
صافق یعنی سفید سلامت در آن بیندازد و سر شیشہ محکم بستہ در آفتاب
معلق نماید و ہر روز دوسہ مرتبہ شیشہ را حرکت دادہ باشد ہر گاہ خرہرہ گذاختہ
شد بعد ازاں دو دانہ انجیر ریزہ ریزہ کردہ در پیالہ عینی خورد وقت شب دوسہ تولہ
ازیں تیزاب انداختہ بدارد و صبحی انجیر کشیدہ بخورد و تیزاب کہ در پیالہ باقی باشد ،
بالایش بنوشد تا چہل روز پرہیز از شیر و روغن و گوشت چرب و نمک بکنند
بجائے نمک سرکہ یا لیموں استعمال نماید اگر در شکم شش سنگ خارا باشد
گذاختہ شود .

نسخہ برائے بواسیر خونی و باومی و دفع موکہ ہا - صفت آن - پوست بیلہ زرد

پوست بیلید، بیلید سیاه - مغز نموری، مغز بکائن، مغز چاکسو هر یک پنج توله
رسول ۱۰ توله -

ترکیب استعمال :- رسول را در آب افشوده برگ کاسنی یا ترب یا
گندنا هر چه بدست آید حل کرده از جامه سفیدترند و ساعتی بگذارند تا در آن نشین
شود و رسول مصفی گردد و بعد دیگر ادویه کوفته بخیته بیامیزند و مقدار کنار دشتی خوب
سازند روزانه وقت صبح ده حب در جرات یا مسکه در حلق انداخته فرو برند پیوسته
از اشیا غلیظه و گرم و مرچ سرخ و غیره باید کرد و کم از کم تا سه ماه باید خورد و اگر همین
حب در ظرف سفالی بآب حل کرده بعد از استخار بر موکه باطلله نمایند مسته با وضع شود
سخنه برائے اوجاع مفاصل و درد کمر و دیگر اعضاء صفت آن - خوب
چینی گلابی ۴ توله - سورنجان سفید ۳ توله تخم صرب ۲ توله مالکگنی ۲ توله و اتوره سیاه ۲ توله
ایژن پوناس ۱ توله شکر سفید ۱ توله جمله ادویه کوفته بخیته ۴ ماشه وقت صبح و ۴
ماشه وقت شام بآب سفوف نمایند پریناز ترشی و بادوی اشیا غلیظه -
تفہیم :- و اتوره سیاه یعنی حب انیل غیر جوزا مثل یعنی دہ اتوره دیوانہ است
و ایژن پوناس دوائی انگریزی است کہ از دواخانہ ہائے انگریزی دیوانہ عموماً
بدست می آید -

کشته ابرک برائے جمیع اقسام تہ پائی عارہ و تپ محرقہ خوب
ابرک سفید پنج توله در آب ترب مقدار سه ساعت ساییده بعدہ
فلولہ کردہ در ظرف سفالی گل حکمت کردہ در دہ آثار پاچکدشتی آتش بدہ
بعدہ بر آورده باز یا پنج توله کافور و فہ دوم در آب ترب سه ساعت سحق کند
باز بطرح مذکور آتش داده برابر و مقدار خوراک یک ماشه فجر یک ماشه نیمروز
یک ماشه وقت مغرب ہمراہ عرقیات و اشربہ مناسبہ بدقہ سازد از سید حکیم خراجد کہنی -

مرہم برائے ناصور و قروح ہمیشہ و دفع داو و جرب و حکہ بہ
 صفت آن :- آملہ سار گجراتی ۲ تولہ، پارہ اتولہ، توتیہ ۳ ماشہ، کافور ۳ ماشہ
 سہاگہ ۴ ماشہ روغن گادی پنج تولہ - ترکیب - آملہ سار و پارہ را با ہم سحق کرده
 کجلی نمایند و دیگر ادویہ کوفتہ بیختہ در روغن گادی در ظرف آہنی تا چہار پاس سحق بلینج
 نمایند و در وہلی انداختہ نگاہدارند و وقت حاجت بر موضع ماؤف پلار نمایند و
 اگر جراحت فاسد باشد با آب نیم شستہ بر پار چہ بستہ کنند۔

معجون چوب چینی مقوی باہ و مقوی بدن بہ نسخہ معمولہ حضرت ایشان
 چوب چینی گلانی چہل تولہ، مغز بادام مقشر مغز پستہ، مغز نارچیل، مغز جبتہ
 الحضرار، مغز فندق، مغز گردگان کچھ سفید مصطلکی، خشخاش سفید ہر یک ۲ تولہ
 تخم گذر تخم پیاز، تخم شلغم، تخم اسپت، تخم گندنا، تخم اونگن ہر یک یک نیم تولہ،
 خصیۃ الثعلب عد تولہ، بہمن سرخ، بہمن سفید، شقاقل مصری، لسان
 العصافیر اندر جو، خونجان پنیسرایہ شتر اعرابی ہر یک دو تولہ مشک ۴ ماشہ
 زعفران ۴ ماشہ عسل ۱۲۰ تولہ۔ تمام ادویہ کوفتہ بیختہ در عسل مقوم و مصفی معجون
 سازند خوراک یک نیم تولہ صبح و یک نیم تولہ شام با شیر تازہ پرہیز از بیادی و زرشکی۔
 ترکیب کشتہ فولاد مولد خون و مقوی جگر :-

ترکیب :- فولاد از تیغ جوہر دار سوہان کردہ ہمزنش تیل گندہک یعنی روغن
 آملہ سار در ظرف چینی بر آن ریختہ در آفتاب بدارند و ہر روز سہ بار حرکت دادہ باشند
 کہ او منحل و خاک خواہد شد بعد از ان خشک کردہ از جامہ حریر بیختہ بدارند و قدر بکرتی
 یا دورتی در مسکہ تا ہفت روز یا دوازده روز بخورند پرہیز از زرشکی و بیادی منقول از حضرت
 شیبین جان آغام عوم فقیر گوید اگر این کشتہ را با معجون مذکور الصد بخورند در فوائد و
 منافع ابلغ و اقوی گردد۔

باب سوم در اخلاقِ حسنہ و عاداتِ جمیلہ و شمائلِ شریفہ و سجایایِ مرضیہ حضرت ایشان

مردمان اکثر در پی خوارقِ عادات می گردند و کارهایی که خلافِ فطرت باشد مرغوب دارند و آزما میار و ولایت و کرامت دانند۔ مگر اسے عزیز مدار و ولایت و کرامت بر استقامتِ احوال و متابعتِ سنت است نہ بر کشفِ قبور و علمِ مغیبات و و خرقِ عادات۔ علمائے راسخین و اولیائے کاملین مکاشفاتِ صوری و خوارقِ عادات را در خود نقص و عیب می پندارند نہ شرف و کمال اگر از کسی حیثاً بے اختیار پیدا میشود و در وقتِ دیگر ازاں مستغفرو پشیمان می شوند و فرموده اند عقوبۃ الابدیاء حبس الوحی و عقوبۃ الابرار لیا اظہار لکرامات و عقوبۃ المؤمنین التقصیر فی الطاعات۔ شیخ عبد اللہ انصاری می گوید اگر بر آب روی خسی باشی و اگر بر هوا پری گسی باشی دل بدست آر که کسی باشی۔ حضرت امام ربانی تحریر فرموده اند کہ خوارق نہ از ارکانِ ولایت است و نہ از شرائط آن بخلاف معجزہ نبی کہ از شرائط مقامِ دعوت است لیکن ظہورِ خوارق از اولیاء اللہ تعالیٰ شائع است تخلف کم کند۔ اما کثرتِ ظہورِ خوارق بر افضلیت و ولایت ندارد و تفاصل در اینجا باعتبار درجاتِ قربِ الہی جل شانہ است۔ تواند بود کہ از ولی اقرب ظہورِ خوارق اقل باشد و از بعد اکثر خوارق کہ از بعضی اولیاء اللہ این امت بظہور آورده الا صحاب کرام رضی اللہ تعالیٰ عنہم عشر عشر آں نیامده با آنکہ افضل اولیاء مرتبہ او نامی صحابی نرسد۔ نظر بر ظہورِ خوارق از کونہ نظری است و دلیل است بر تصور استعداد۔

و نیز در مکتوب ۳۹۳ از فقر لول می نویسند کہ اسے برادریشو خوارق علوات بر دو نوع است۔ نوع اول علوم و معارف الہی است جل شانہ کہ بذات و

صفات و افعال و اجبی جلی و علا تعلق دارو۔ و نوع ثانی کشف صور مخلوقات است
 و اخبار از مغیبات کہ بعالم تعلق دارو۔ نوع اول مخصوص باہل حق و ارباب معرفت
 است و نوع ثانی شامل محق و مبطل۔ زیرا کہ اہل استدراج چرانی نوع ثانی حاصل است
 نوع اول نزد حق تعالی شرافت و اعتبار دارد کہ با اولیائے خود مخصوص ساختہ
 است و اعداد را در ان شرکت نداده۔ و نوع ثانی نزد عوام خلایق معتبر است و در انظار
 ایشان معزز و محترم۔ خوارق نزد ایشان منحصر و نوع ثانی و کرامات بزعم این مجربان
 مخصوص مکشف صور مخلوقات و اخبار از مغیبات است۔ نہ ہی بیخردان علمی
 کہ با حوال مخلوقات حاضر و غایب تعلق دارد کہ ام شرافت و کد ام کرامت در وی
 حاصل است۔ بلکہ این علم شایان آن است کہ بچہل مبدل گردد تا نسیان از
 مخلوقات و احوال ایشان حاصل آید۔ انتہی۔

پس امی عزیز من ہم عاشق عادات ہستم نہ طالب خرق عادات بر زمین رفتن
 و برقاک خفتن نزد من بہتر است از بالائی ہوا پریدن و بر آسمانہا رفتن۔ لہذا ازین
 گونه حکایات و روایات کہ از بعضی مریدین و مخلصین شنیدہ میشوند اغماض و
 پہلو تہی می نمایم و بر ذکر اوصاف جمیلہ و عادات حسنہ و اخلاق کریمہ حضرت
 ایشان و آن صفاتی کہ نزد اکابر معتبر و در کتاب و سنت محمود و در مقامات اولیا
 معدود است اکتفا می نمایم چون صبر و شکر و تسلیم و توکل و رضا بقضا و حکم و
 عفو و رحم و کرم و انکسار و تواضع و شفقت و حسن معاشرت با احباب و اصحاب
 و تحمل جنای خلق و خوش خلقی و خدمت خلق اللہ و ہمدردی غربا و وضعفاد
 مساکین و نایب دین و ملت و ترویج شریعت و حمایت مذہب و اعتقاد اہل
 سنت و جماعت و بنائے مدارس و تعمیر مساجد و اشاعت علوم و مخالفت
 اعدا دین و نفرت از کفار و مشرکین و رفع اعلام اسلام کہ حضرت حق بجانہ و

و تعالی وجود مسعود ایشان را ازین صفات کامله و اخلاق حسنه پیره کامل و خطی وافر
 داده بود نمونه از خرداری و دانند از انباری بخدمت یاران و دوستداران عرض داشته
 میشود ه دامان نگه تنگ و گل حسن تو بسیار
 گلچین تو از تنگی دامان گله دارو۔

مثال فضائل و کمالات حضرت ایشان قول شاه ولی اللہ دہلوی است، کہ
 در صفت امیر المؤمنین عمر بن الخطاب نوشته اند۔

سینہ فاروق اعظم را بمنزلہ خانہ تصور کن کہ در ہائے مختلف دارو۔ در ہر درے
 صاحب کمالی نشسته، و در یک در مثلاً سکندر ذوالقورین با آنہم سلیمہ ملک
 گیری و جہاں ستانی و جمع جیوش و برہم زدن اعدا و در دیگر نوشیروانی با آنہم
 رفیق ولین و رعیت پردری و داد گستری اگرچہ ذکر نوشیروان در بحث فضائل
 حضرت فاروق سوادب است " و در دیگر امام ابوحنیفہ و امام مالکے با آنہم
 قیام بہ علم فتویٰ و احکام۔ و در دیگر مرشدی مثل سیدی عبدالقادر جیلانی یا
 خواجہ بہار الدین۔ و در دیگر محدثی بردن ابوہریرہ و ابن عمر و در دیگر حکیمی مانند
 جلال الدین برومی یا شیخ فرید الدین عطار و مردمان گرداگرد این خانہ ایستادہ اند و
 ہر محتاجی حاجت خود را از صاحب فن درخواست می نماید و کامیاب میگردد۔

انہی۔ بے ہ لیس علی اللہ بمسئکیر

ان یجمع العالم فی واحد

یعنی از قدرت بالغہ حق سبحانہ و تعالیٰ این کار بدیع و بعید نیست کہ صفات
 متفرقہ عالم را در فرد واحد یکجا جمع گرداند۔ و بندہ را از بندگان خود با لطف عظیمہ
 و کمالات فخمہ سرفراز گرداند۔

ہ شاہان چہ عجب گر بنوازند گدا را۔

شیخ صاحب حکیم حاجی عبدالواحد بالائی نقل میکنند دوران سال که پنج رفتیم در
 مکہ مکرمہ از سیٹھ عمر پوقری پرسان کرویم درینجا از ہر ملک دو پار مردمان برگزیدہ و بزرگوار
 می آیند اگر شمار کسی موصوف بصفات کاملہ معلوم باشد ملا نشان بدہیدنا از
 خدمت او استفادہ نمایم و فیض و فائدہ بگیریم گفت آری ایچنین شخصی کہ دل شش
 میخاہد و قابل مشیخت و دستگیری است مرا معلوم است مگر آن در سندہ در ملک
 شما ہست ما تعجب کردہ پرسیدیم کہ آن کدام شخص ہست گفت آن حضرت
 محمد حسن جان ابن خواجہ عبدالرحمن است -

تعمیر مساجد و بنائی مدارس

حضرت ایشان ہر جا کہ اقامت میکردند اول در انجا بندوبست بنامی مسجد میکردند
 و حکم و من بنی اللہ مسجد اولو کفخ طائر بنی اللہ لہ بیتانی الجنة
 برائے خود در جنت جایی می ساختند، فی الحال آنچه بعلم فقیر می آید ہفت مسجد سرنو
 بخرچ و کوشش خود تعمیر کردہ حضرت ایشان است و آنچه دیگر مساجد بطریق
 اعانت و خیرات مدد دلوہ اند در نجا ذکر آن کردہ نمی شود -

(۱) اول در تہ سمارہ در مکان بونکہ و راں زباں کہ بر زمین زرعی در حیات حضرت
 کلاں نظرداری و سرپستی میکردند مسجدی تعمیر کردند کہ الحال حضرت عموی صا
 بران جایی سرنو مسجد بختہ تعمیر کردہ اند -

(۲) در مکان پہن تعلقہ کپورہ کہ تا حال قائم است و تاریخ تعمیر آن خود گفتہ برخت
 کاشی بر روی مسجد نصب کردہ اند و در منظومات حضرت ایشان ذکر آن کردہ شد
 در مقبرہ حضرت مرحوم واقعہ گنجہ جبل مسجد بختہ مع دو حجرہ منصلہ -

در ہی چهارم در تہ سمارہ دو مرتبہ مسجد ساخته اند مسجد اول کہ از خشت خام بود -

و خورد بود آزاہم کرده باضافہ برآمدہ و توسیع مسجد از خشت پنختہ بطول ۳۵ فوٹ و عرض ۲۵ فوٹ بسقف آہنی و خشت ہلے کانسبی مرتبہ ثانی طیار کردند کہ تا حال موجود است۔

(۵) در کوٹہ کلی ملک شاہو بعد از واقعہ زلزله مسجد ویران شد آن را سر نو تعمیر کردند۔
(۶) در کوہ کوٹہ جانب شرقی بقاصلہ پنج ششش کروہ کہ بیک چشمہ آب خریدہ بودند مسجد و اطاق تعمیر کردند و ارادہ اوشان بود کہ در آن کوہ دور از مردمان اوقات جمعیت و فراغ خاطر گذرانیدہ شود۔

(۷) در ننگار پور محلہ ہزاری دروازہ قریب مکان موروثی خود سرائے شکار پور والہ برجامی مسجد کہنہ مسجد نو و طبقہ طیار کردند کہ تا حال موجود است۔

اجرائے مدارس و ترویج علوم دین

اسکولہا و تعلیم جدید را حضرت ایشان دوست نمی داشتند بلکہ آزاہم برائے امور مذہبی و شعائر اسلامی مضمری دانستند فضائل و مزایای علم و تعلیم کہ در قرآن مجید و احادیث شریفہ وارد شدہ است خاص برائے علوم دینی و اسلامی ہست نہ برائے تعلیم انگریزی و فنون دنیاوی این غلط خیال است و گمراہ کن طریقہ کہ لیڈران قوم برائے فریفتن مسلمانان در تقاریر خود تعلیم مرثوہ اسکولہا را برائے زنان و مردان فرض میگویند و فضائل آن بیان میکنند تحقیق این مسئلہ اکابر علمائے ہندوستان چنانچہ مولانا اشرف علی صاحب و مولوی احمد رضا خان صاحب در رسائل و فتاویٰ خود خوب طور مفصل و بتدل فرمودہ اند۔

حضرت ایشان مکتب ہائے خانگی و مدرسہ ہائی اسلامی را ہر جا کہ باشند بہر وقت تیار میگردند و اعانت می نمودند ترویج علوم دینیہ و خواندن کتابہائی اسلامیہ و نصاب

خانگی مدارس

تعلیم متقدمین را پسندی کردند مثلاً در سندھ آن وقت کہ مولوی عثمان بنبرہ در ملک
نارہ بر جائے خود مدرسہ اسلامیہ جاری نمود۔ حضرت ایشان برائے ترقی و امداد آں
بر مردان و مخلصان گردنواچی چوں رئیس غلام محمد خاں بہورگڑھی و دیگر زمینداران
از جنس غلہ و نقدی سالیانہ چندہ مقرر کردند و از خود ہم حصہ و سالیانہ رقم دادنی
کردند چنانچہ در دفتر مدرسہ بنبرہ والہ کتاب جمع و واصل و دستخط حضرت ایشان تا
حال موجود است از حسن خدمت و نیک نیتی مولوی صاحب مذکور مدرسہ خوب ترقی
کرد و بسیاری از مخلوق تہر و نارہ از چشمہ علوم و فیوض آن بہرہ یاب گردیدند مگر بعد
از وفات مولوی صاحب مدرسہ متزلزل گردید و تا حال بسر پستی پسرش مولوی
عبدالحی صاحب برائے نام جاری است۔

دیگر مدرسہ آباد والہ۔ آباد قریہ ایست جانب جنوبی شہر لاڑکانہ بمسافت دوسہ کردہ
زمینداران آن قریہ قوم از زمینداران حضرت ایشان ہستند از ان جملہ و ڈیرہ حاجی غلام قادر
خان شخصی بخیر و نیک اعتقاد و محب الفقرا و خادم العلماء برائے تعمیر مدرسہ مسجد مکان و قدرتی
زمین زرعی وقف نمود و دیگر زمینداران ہم سالیانہ چندہ و مدد برائی اجرائی کار خیر دادند پس
حضرت ایشان بسر پستی خود باقاعدہ و انتظام مدرسہ جاری کردند و دوسہ مولوی صاحبان
برائے تعلیم علوم دینی مقرر کردند و این فقیر را برای نگرانی کار و بار و وصولی چندہ و تنظیم
قواعد و امتحان سالیانہ و شش ماہی مامور فرمودند پنج شش سال مدرسہ خوبطور
جاری بود تا کہ رغبت زمینداران بتعلیم کتابہائی اسکولی پیدا شد و ماستران برائے تعلیم
اطفال و نبات مقرر کردند قدر و منزلت مولوی صاحبان کم شد گرانٹ برائے ماستران
مقرر شد و زمینداران از چندہ دادن و وعدہ وفائی کردن پہلو تہی نمودند پس مابیان را این
طرز تعلیم پسند نیابد و دست از سر پستی آن باز کشیدیم الحال مولوی حمید اللہ صاحب
فرزند حاجی غلام قادر خان در انجا بسعی و کوشش خود چند نفر شاگردان را تعلیم علوم دینی

میدهد و شغل درس و تدریس بسر خود میکند. زیاده خیر فقط والسلام -
 دیگر مدرسه گاهی والہ - گاهی مہیسر قریہ البیت نزدیک شہر مہر پور ضلع دادو زمینداران
 آن قریہ قوم مہیسران و ڈیرہ شاہ محمد خان و حاجی اسماعیل خان مریدان حضرت ایشان بودند
 در اینجا نیز حضرت ایشان مدرسه مجددیہ بنا کردند و مولوی عبدالوہاب کلال و مولوی
 دیروی را برائے تدریس مقرر کردند و بر مریدان گرد و نواحی سالیانہ چندہ و خرچ خوراک
 شاگردان مقرر کردند تا کہ مرحوم شاہ محمد خان و مولوی عبدالوہاب زندہ بودند کار مدرسہ
 خوب میچلید و شاگردان مولوی عبدالکریم خوب تعلیم یافتند و زمین پیدا شدند مگر آنسوس
 کہ بعد مردن آن ہر دو صاحبان کار بند شد و مدرسہ محطل گردید - والبقاۃ للہ وحدۃ
 عزم و حزم - عزم آن است کہ کسی برائے کاری ارادہ مصمم و محکم مقرر کند و در آن
 حزم و یقین کند مذہب و متردد نشود کہ آیا بکنم یا نکنم و حزم آنکہ ہر چہ در آن راہ
 تکالیف و مشقات پیش آیند تحمل آن بہت و جوانمردی بکند و دفع خطرات و
 موانع بگرفتہ اسباب و ذرائع برائے وصول بمنزل مقصود و تدابیر مناسبہ بعمل آرد
 ہر گاہ این دو بازوی طیران مستحکم شدند آن زمان انسان در امور دین و دنیا کامیاب و
 فائز المرام میگردد و الا فلا .

حضرت ایشان در ہمہ امور و تمام کار ہائی دین و دنیا ہمیں دو اصول در نظر میداشتند
 و بران کار بندگی شدند و ثمرات خاطر خواہ می یافتند -

مثلاً در اینجا قصہ سفر حج و سیر عربستان ایشان کہ بسیار طویل است برخی اذان بطریق
 تمثیل و استدلال تحریر نموده میشود و تفصیل آن در سفرنامہ مؤلفہ ایشان باید دید -
 در سنہ یکہزار و سہ صد و سی و دو حضرت ایشان بر شرح و سفر عربستان ارادہ کردند
 و از راہ عراق و زیارت کربلا و شاہ نجف و شام شریف و بیت المقدس و حرمین شریفین
 عزم بالجزم نمودند بعضی مخلصان و دوستان سادہ ہم رفاقت حضرت ایشان نعمت

عزم و حزم

در سفر عربستان

غیر مترقبہ دانستہ دامنگیر حضرت ایشان گردیدند چنانچہ گفته اند
 مور مسکین ہوسنی داشت کہ در کعبہ رسد۔ دست در پائے کبوتر زد و ناگاہ رسید
 تقریباً بیست نفر طیار شدند و درین جماعت ہر گونہ اشخاص از بزرنا و پیر و امیر و فقیر مختلف
 الاحوال و مختلف الطبائع و الارجاع شدند خیر از کراچی بذریعہ بالور بحری تمام قافلہ تباریح
 ۲۳ شہر شعبان بطرف بصرہ روان شد و از بصرہ تبدیل جہاز نمودہ در جہاز آب شیریں
 بخیر و خوبی بہ بغداد شریف رسیدیم۔ اتفاقاً در ان سال جنگ عظیم با بین جرمن و دیگر
 دول اوروپا برپا شد و در بغداد خبر رسید کہ دولت ترکیہ با جرمن اتفاق کردہ اعلان
 جنگ با انگریزان و اتحاد ثلاثہ کردہ است بطرف مصر و شام فوج کشتی شروع شدہ
 و حکومت ترکیہ تمام عربانہ ہا و موٹر لاریہا برائے نقل و حرکت بقبضہ خود گرفتہ
 است بطرف موصل و شام کسی را سوار میسر نخواہد شد ازین واقعہ تمام رفیقان
 حیران و پریشان شدند چارناچار صلاح بران مقرر شد کہ از بغداد شریف واپس براہ
 بحر بمبئی رفتہ شود و از بمبئی بطریق معہود مجبہ رفتہ شود ہمہ رفیقان ننگہائے جہاز
 از بغداد تا بمبئی معرفت قونصل انگریزی ہفت ہشت صد دادہ خریدند و در جہاز
 بحری روانہ شدند چون جہاز شبالگاہ قریب بندر بصرہ رسید و بجلی ہائے بندر نمودار
 شدند جہاز دورتر ایستادہ شد و کار پردازان نطاہر کردند کہ جہاز خراب شدہ است
 شاہ ہمہ مسافران در کشتی ہا سوار شدہ بہ بصرہ بروید بعد از دو سہ روز بہرگاہ جہاز
 طیار شد شاہ لایروا سستہ خواہیم برد۔ مسافران ہمہ مجبوراً پائیں شدہ بہ بصرہ رفتند
 و دیگر روز معلوم شد کہ جہاز شباشب گریختہ رفت این ہمہ دروغ بافی برای فریب
 بازی ساختہ بودند۔ حقیقت این است کہ از جہتہ وقوع حرب راہ آمد و رفت بین
 الفریقین مقطوع شدہ است جہاز انگریزان بعد ازین در صد و در ترکیہ داخل نخواہد
 شد تمام جماعت سرگردان و پریشان در قلع العمارہ بندر بصرہ رہہ درازہ روز شہائی

انتظار و روزہا می غم گذرانیدند پیشہ نگار ہائے نبی ہم بے فائدہ ضایع شدہ باہر طرف
 شدند بآن طرف آخرا زمین و آن معلوم شد کہ یک راہ رفتن می شود از بصرہ بکویت
 جہادی رود و از آنجا از او خشکی بمکہ شریف رفتہ می تواند الحاصل از بصرہ روانہ شدہ بکویت
 آمدیم رکویت بضم کاف فتح و او نام بلدہ ایست بر ساحل سمندر تقریباً دو صد میل از بصرہ
 کہ والی آن شیخ مبارک ابن الصباح رئیس خود مختار تابع دولت ترکیہ است، تقریباً
 بیست روز در کویت توقف افتاد ہر روز بارہ رفتن بسفر عظیم با واپس رفتن بمکہ
 خود بخت و پز و مشورتہا می شدند اکثر یاران را نظر بصعوبت راہ و شدائد سفر از گری
 موسم و گرمی ملک عربستان و سواری شتران و خطرہ دزدان و قطاع الطریق و فقدان
 آب و مسافت دور و دراز نہ راہ و منزل گاہ نہ آبادی و بلدان بہت ریختہ و حواسن باختہ
 شدند و واپس رفتن و التوائی سفر کردن خواستند مگر حضرت ایشان ہمہ را دم دلاہ
 دادہ بہت افزائی میکردند و فرمودند کہ بے نیل مرافع واپس بخاندہ رفتن و نا امید شدن
 کار مردان نیست چونکہ ہمہ بہ نیت حج از خانہ ہاراندہ ایم تحمل مشقات کردہ قدم پیشتر
 برداشتن بایندہ واپس رفتن - شعر

در بیاباں گر شوق کعبہ خواہی زد قدم
 سر ز نشہا گر کند خار مغیلان غم مخور
 ایضاً

غرض از عشق تو ام چاشنی درد و غم است ورنہ ز پر فلک اسباب تنعم چہ کم است
 و اگر نشا بالکل رفتن نمی توانید شمارا رخصت است من ہمراہ قافلہ روان میشوم بر
 باو آباد ماکشتی در آب انداختیم پس یاران ہم رفادت گذاشتن مناسب ندانستند
 و ہمہ توکل کردہ برائے رفتن تیار شدند پس برائے دفع صعوبات مذکورہ در عالم اسباب
 تدابیر و حیلہ ہائے مناسبہ عمل آوردند چنانچہ برائے ضعیفان و بیماران کجاوہ ہا از بخاران
 طیار کنایند در کس بر یک شتر در کجاوہ ہا بنشیندند و بر سر آتہا برائے سایہ میان

ساختند و برای آب مشکہائے کلاب خریدند سر بہر یک نفر یک مشک آب برداشتند
 چرا کہ قافلہ بعد از سہ روز یا چہار روز بر سر آب میرسید بر بسے نوشیدن در خوردن آب
 و بر بسے غسل و وضو تمیم می شد سامان زائد از قسم صندوق و چہا وغیرہ بعض کسان فروختند و
 بعضی بخشش دادند و از خوف قطع الطریق جامہ ہامی نفیسہ و رنگارنگی را در میان
 لحاہا و بالشہا پنهان کردند و حسب مشورہ قافلہ سالار شیخ حداد لباس سندھی تبدیل
 کردہ بطرز بدیان جامہ پوشیدیم و حضرت ایشان خرچ سفر کہ ہمراہ خود برداشتہ بودند
 بر رفیقان تفریق نمودہ ہر یک را بیت گنی زر کہ بستند تا اگر یکے را آفتی پیش آید دیگری
 سلامت ماند علاوہ بر آن یک صندوق را نقل کہ در شہر کویت بغیر لیسن عام طور فروختہ
 میشد بسنی یا چہل روپیہ کہ امروز بہ پنجصد ہم اینطور صندوق نمیرسد خرید نمودہ دو کس را
 از رفیقان خود بر بسے پاسبانی مقرر کردند تا بشہار بر سر اسباب و سامان خود پورہ داری
 کردہ باشند مطلب کہ بتاریخ ۲۹ شہر شوال از کویت بر آمدہ صحرا ہائے لوق و دوق و مقادیر
 بے آب و آبادی طے کردہ بتاریخ ہفتم ماہ ذی الحجہ تمام قافلہ بخیر و سلامتی وارد امام القری
 مکہ مکرمہ گردید۔ از تمام جماعت یک کس ہم صنایع نشد و از تمام اسباب یک چیز ہم
 گم نشد حتی کہ دو کسان مکرانی با پیادہ بے زاد و راہلہ از کویت ہمراہ این قافلہ روان شدہ
 آہنا ہم دوش بدوش دیگران رسیدند با وجودیکہ نظربایں شدائد و خطرات رسیدن
 این قافلہ نادر و در دگان و پیران بمنزل مقصود خیلے دشواری نمود۔ یا و دارم در کویت
 روزی من و مرحوم مویسی نظر حمد بیرون مسجد نشسته وضو میکردم یکدو کسی عربان
 بدوی آمدہ بر سر ما ایستادند و در بارہ ایان با ہم گفتگو و تبادلہ خیالات نمودند یکے بیکے
 میگوید ہندول الحاج الہنود میر و حون الی انسکتہ دیگرے میگوید و اداتہ
 یموتون کلہم بخیاں اینہا کہ اینان عربی نمیدانند مرا سخن ایشان ناگوار آمد گفتم لایش
 یا شیخ لایش نموت نخل شدہ گفت السفر تعب علی الجمال مویا ماش

گفتم کمان سخن نر کب فی بلادنا علی الجمال و نسافر ما علیہ بشیء گفتم
لا لا دست بالا کرده اشاره نمود و گفت هذه جمال یمشی کذا کذا و جمالکم
یمشی کذا یعنی شتر بانی شامری و رهور هستند و این شتر بانی به ما پرونا هموار
میروند۔۔

حالات این سفر بسیار عجیب هستند و حضرت ایشان در سفر نامه خود مفصل
نوشته اند در اینجا فقط مثنوی نمونه از خرداری نوشته شد باقی حالات سفر حجاز و
شام شریف و بیت المقدس در اینجا مطالعه نمایند که قابل دید و شنید است۔ از
باعث حدوث جنگ عظیم خلاف معمول و طریق معهود مشتقات و تکلیفات در پیش
آمدند مگر آفرین باد بر این بهت مردانه او که همه را برداشت نمودند و ناز آن همه نازک
مزازجاں و بار تمام رفیقان بر خود برداشته از راه پورٹ سعید به بمبئی و از بمبئی بلک
خود رسیدند

صبر و سکون و تسلیم	قال الله سبحانه و تعالی و بشر الصابرين الذین اذا
در رضا بقضا	اصابتهم مصیبة قالوا ان الله وانا الیه راجعون

اولئک علیهم صلوات من ربهم ورحمة و اولئک هم المتهقنون
صبر اخدای تعالی جل و علا شانه زیاده از بهفتاد بار در قرآن مجید ذکر فرموده است
که تفصیل آن در محل خود مذکور است۔ صبر یا بر تلف مال است یا بر فوت عیال
یا بر آلام جسمانی۔ در اینجا یک واقعه زلزله کوئٹہ کہ در آن ہر سہ قسم آفات ناگہانی و
مصیبت ہائے شدیدہ بر حضرت ایشان در یک روز و یک ساعت واقع شدہ
از بطریق تمثیل ذکر کردہ میشود۔

حضرت ایشان در ۱۳۵۲ھ سزودہ صد و پنجاہ و چہار در ایام گرمی سب دستور
معہود با عیال و اطفال کراچی والہ از شدہ بطرف کوئٹہ تشریف فرما شدند تاریخ ۲۴ صفر

صبر و سکون و تسلیم

کراچی کوئٹہ

سنه مذکور واقعہ ہائے زلزله شدیدہ در کونہ و گرد و نواحی آن تا قلات بلوچستان واقع شد کہ نمونہ قیامت صغریٰ بود تمام عالم علاقہ کونہ بلوچستان زیر و بالا شد خصوصاً در شہر کونہ تمام عمارات سر بلک بر یکدیگر افتاده زمین دوز شدند و ہمہ انساناں و حیواناں زیر سنگها و خشتها و تودہائے خاک مدفون شد و احدی از متفسین ازان صدمہ جانگاہ و دلگداز خلاصی نیافت۔ الاماشار اللہ تعالیٰ۔

حضرت ایشان بر جائے خود در قریہ ملک شابلو قیام داشتند و بعد از عشاء ہر کس بخواب راحت رفت کہ ناگاہ وقت نیم شب این واقعہ ہائے حادثہ قاجحہ واقع گردید دو فرزند صغیر یکی خورد شیر خواہہ و یکی پنج سالہ و سہ دختر و یک البیہ و یک خواہر البیہ و یک خادمہ از خریدہ و یک بچہ خادمہ و یک خادمہ و طاق بیرونی و یک مہمان بلوچ جما یازدہ نفر خورد و کلان از افتادن مکانات بر سر آنہا زیر تودہائے خاک ہلاک شدند و ہمہ دیر انبارہای خشت و آہن و بلبہ سقف مدفون شدند۔ حضرت ایشان کہ حسب تقدیر بحرکت زلزله بیدار شدہ قبل از افتادن مکان سر سلامت بر آدر و ندر پی خبر گیری و تفقد احوال عیال و اطفال شدند و دیدند کہ ہمہ زیر مکانات منہدم آمدہ اند و احدی سلامت نماندہ۔ خیال باید کرد کسی را یک فرزند و بسند ناگہان و بے گماں می میرد چہ قدر سراسیمہ و حواس باختہ می شود و مگر آفرین باد بر ہمت و ثبات و قدم استقلال این مرد عالی ہمت و فرشتہ خصلت کہ جگر او پارہ پارہ نشد و حواس او خطا نشد و پائی ثبات او لغزش نکرد تن تنہا در ان حال کہ ہر کس بمصیبت خود گرفتار است و از ہر خانہ آواز داد و یلا و وامہ سینتہا می آید بہمراہی و معاونت و دوسہ نگران ہمسایگان مردگان خود را یکے بعد دیگری از خاک کشیدہ بیرون می آرند و لاشہ ہائے مستورات بدست خود نہ بدست اجانب و اغیار بر آدر و ہ قطار اندر قطار بیدارند و یک عورت مردہ شومی را پیدا کردہ ہمہ را غسل می دہند و ہمہ را کفن می پوشانند و برای آنہا قبرستان علیحدہ متصل

سراٹے خود طیارمی کنند و ہر سہ را در قبر با می خود جدا جدا دفن می کنند الا بچہ شیرخوارہ مسمی
عبد اللطیف کہ با مادر خود شب ہم بر چار پائی یکجا خوابیدہ بود در قبر ہم اورادر آغوش او
یکجا خسانیدند۔

در تاجاد و سخن قابل گذارش است یکی آنکہ حضرت ایشان میفرمودند کہ لاشہ ہائے
تمام اموات صحیح و سالم برآمدند چنانکہ بر بستر ہائے خود بخواب استراحت خفتہ بودند
بخواب عدم رفتند عجب است کہ از افتان خست ہائے سقف و آہن ہائے
ثقیلہ بدن کسی خون آلودہ یا سگری شکستہ نبود۔ دوم آنکہ آفرین باد بر بہت و اخلاص
و ہمسایگی مردمان شاہلو کلی کہ دریں مصیبت عظمی و عموم بلوئی مردگان خود را گذاشتہ
اہل با حضرت ایشان معاونت و ہمراہی نمودہ خدمت کشیدن لاشہ با و تکفین و تدفین
اموات حضرت ایشان بجا آوردند۔ این ہم از کرامت و برکت حضرت ایشان بود کہ
اموات عزیزہ شان را گور و کفن نصیب شد و ہمہ را با عزت و حرمت سپرد خاک
کردند ورنہ دران ہنگامہ قیامت آسا و طامہ الکبریٰ کجا گور و کفن کجا رشتہ و ہون
کجا بازار و دکان کجا اثاث البیت و ساز و سلیمان چندین ہا را گور و کفن نصیب نشد
بسیاری را نام و نشان پیدا نشد۔ پیاری از لاشہ ہائے انسان و حیوان و ہندو و
مسلمان متعفن شدہ بر آوردند کہ ہر سہ را مردمان سرکاری گاسلیٹ انداختہ با آتش
سوختند۔ میفرمودند کہ قدرت الہی جل شانہ وقت رفتن کوئٹہ این وقتہ از شکار پور
چند طاقتہ سخن سفید برائی جامہ ہائے عیال و اطفال خریدہ و ویک پتی برداشتہ
بودیم وقت کا دیدن تو و ہا برائے تلاش کفنہا اول ہمان عندوق برآمد کہ در آن
این طاقتہ ہا برداشتہ بودیم و بکار کفن عیال و اطفال آوردیم۔

اب آیا یاد لے آرام جان اس ناتوانی میں
کفن دینا تجھے بھولے تھے ہم اسباب شادی میں

اما تلف اموال و امتعه پس خود ظاہر است کہ عمارات عالیہ و مکانات مشیدہ
 در یک ساعت بر زمین افتادند و چنان بزور افتیدہ بودند کہ در دیوار و یا ہماے
 یک خانہ بر دیگر و از دیگر بر دیگر افتادہ بود شہتیر مائی آہنی را دیدیم کہ بیچ و تاب خوردہ
 کج و کلوچ گردیدہ بہم بچپیدہ بودند ہرچہ اثاث البیت در خانہ ہا بود از قسم چارپائی ہا
 و گہوارہ ہا و صندوق ہا و ظروف چینی و سی ہمہ در ہم و بر ہم شدہ شکستہ و رختہ
 بعد از وہ دو از وہ روز کہ ما آنجا رسیدیم مزدوران از خاک می بر آوردند و یک یک چیز
 آورده پیش روی حضرت ایشان میداشتند اگر چیزی اسباب بازی یا لباس
 فرزندان و دختران میدیدند از دیدن آن چہرہ ایشان متغیر میگردد و بے اختیار دل
 سوختہ و غم تازہ میشد و بزبان فقط این قدر میگفتند کہ بلے این چیز از فلان صاحبزادہ
 است و این چیز از فلان دختر برید این را بگوشتہ بدارید یا فلان طفل و بچہ را خیرات
 بدہید۔ لہذا مزدوران را مانع کردیم کہ این طور چیز ہا پیش روی حضرت ایشان نیارید
 و دل شان کباب نکنید۔ در بنجا این سخن ہم بخاطر دارند کہ با وجود انہدام مکانات ایندرونی
 و بیرونی فقط یک کتب خانہ حضرت ایشان کہ بر بالای کوٹھی تہ خانہ بود و اکثر خود
 در اتجائی نشستند و وقت نیمروز خواب آنجا میکردند از انہدام محفوظ ماندند و دیراں
 نشد کتاب ہائی قلمی صحیح و سلامت باقی ماندند و از سلامتی کتب خانہ شکر حضرت الہی
 جل شانہ بجای آوردند۔

اما آلام جسمانی پس علاوہ از اہوال مذکورہ و ہلاک انفس و اموال حضرت ایشان را
 دران واقعہ جراحی بر زانوئے چپ رسیدہ بود کہ آماس کردہ خراب شد و دو سہ ماہ
 تکلیف آن طول کشید کیفیت آن میفرمودند کہ ما در ان شب در کوٹھی علیحدہ
 خفتہ بودیم و عیال و اطفال در کوٹھی علیحدہ۔ در وقت زلزله بکرت عنیفہ از خواب
 بیدار شدہ بزودی ہولناک بر خاستہ از خانہ بیرون شدم بخیاں آنکہ عیال و

اطفال را ہم خبردار کرده از خانہ بیرون کتم ہیں کہ از خانہ بیرون شدہ بصحن خانہ رسیدم گرگرتہ
مکانہا بر زمین افتادند و بجز حرکت لرزہ چون آسیاسنگ زمین از پائے من بیرون رفت
و من بر زمین افتادم و بعد از سکون فوراً برخاستم در انحال از جان خود خبر نداشتم در پس
بہائی عیال و اطفال دویدم چون صبح شد دیدم کہ تمام پنجابہ من بخون آغشته
است و بر زانوی من زخمی رسیدہ است معلوم نیست کہ از بالا صدرہ رختہا یا
لوک آہن بر زانوی من رسیدہ یا وقت افتیدن چیزی بر زانوی من خلیدہ اخیر آرزو
باکے نہ کردم و بکار کشیدن اموات و تکفین و تدفین او شان مشغول شدم روز
دیگر روز زیادہ محسوس شد و آماس کرد و گزگ گردیدہ مایاں کہ بعد از دو روز در شاہو کلی
بمضوری عالی رسیدیم دیدیم کہ حضرت ایشان در یک رواقی خورد در باغچہ سوہلی زیر سایہ
درخت نشنا و نشسته اند از درد و آماس پائی طاقت بر خاستن ندارند نماز
نشستہ می خوانند ناچار برای جای ضرور بر عصا بر خاستہ میردند و جبہ بعد از وہ و
دوازده روز رسیدن ما بمضور شریف این است کہ من در ان روز با در میر پو دم
از شہر کراچی خبر رسید کہ در علاقہ بلوچستان زلزہ شدیدہ شدہ است و شہر
کوئٹہ غرق شدہ است کسی را رفتن کوئٹہ نمیدہند ناچار گٹ شکار پور گرفتہ
بشکار پور آمدم برادر عم حافظہ ہاشم جان کہ در ٹنڈہ بود او ہم با ستملخ این خبر روانہ
شکار پور شدہ آمدہ بود در شکار پور این حال بود کہ تمام شہر ماتمکدہ و از آہ و نالہ و گریہ و فغان
بر بود چہر کہ اہل شکار پور و سکھ و پنجاب و سندھ بسیار می در موسم گرمی بکوئٹہ رفتہ
بودند ہر روز خبر مردن آنہا یا مجروحان و زخمیان نیم بسمل بخانہ خود ہا میر رسیدند و
وزخانہ ماتم پر پائی شدہ و از آہ و فغان و گریہ و نالہ شور بالامی شدہ گاڈمی ہلے اپیل
روز و شب پیانی از کوئٹہ و حیدرآباد چہ تمان میر رسیدند و مردم را از کوئٹہ و حدود آن
بہر بسندہ و پنجاب می کشیدند ہرگز کہ در ان ملک نہ جاسے سکونت و نہ مکان

آسائش و نہ اسباب زندگی و نہ قوت و معاش انسانان ہمہ زیر زمین مدفون شدہ
و معدوم گردیدہ بقیۃ السیف را بہ اسپتالہائے سندھ و پنجاب روانہ میگردند
و حکومت یک قلم رفتن کوٹہ را ممنوع قرار دادہ بود بیچ فردی داعی من البشیر را اجازت
رفتن نمیدادند بجز بلان زمان سکاری کہ برائے خدمت بیماران یا انتظام کاروبار سکاری
برود چرا کہ علاوہ از تکلیف معاش و ناموجودی خورد و نوش خوف زلزله تا ہنوز باقی
بود ہر روز و شب گاہ و بیگاہ حرکتہائے زلزله و آوازہائے مہیبہ شنیدہ می شدند
مایان در شکار پور حیران و پریشان مانند ہم نہ پائے رفتن نہ جائے ماندن نگرایں قدر از
خان عبد الغفار خان پسر الہدئہ خان کہ بعد از واقعہ زلزله تازہ از کوٹہ آمدہ بود مارا
خاطر جمعی رسید کہ حضرت ایشان بخیر زندہ اند باقی دیگر متعلقین تمام بحق رسیدہ اند
و من حضرت ایشان را بچشم خود در شابو کلی رفتہ دیدہ آمدہ ام خیرا ہر دو برادر بڑے
رفتن کوٹہ بسواری ریل یا براہ موٹر ہر چند کوشش کردیم کہ سیاب نشدیم تا کہ پولیسکل
ایجنٹ کوٹہ سہ سس از معززین شکار پور را بڑے معائنہ احوال کوٹہ و صلاح و
مصلحت طلب نمود در ازہا یکی از مریدین و مخلصین حضرت ایشان خان بہادر
میاں علی بخش خان ممبر کونسل وائس لٹے ہند ہم مدعو شدہ بود اور در وقتہ بڑے
ماو برادر و یک خادم پاس رفتن بشابو کلی خاص از پولیسکل ایجنٹ گرفتہ آورد و
مایان بواسطہ آن روانہ شدہ بجنورہ اللہ رسیدیم و نمونہ نفع صورت قیامت صخرے
در کوٹہ معائنہ نمودیم۔

بعد از سہ چہار روز حضرت ایشان مرا اجازت رفتن بستند و اذند فرمودند کہ در
خانہ کسی از نمایان نیست شاید بگاہ بروید و این اسباب سہ چہار بستہ و دوسہ صندوق
سامان کہ از دیر اندہ بیدست آمدہ است ہمراہ خود برداشتہ بخانہ برسان چرا کہ درین ایام
دزدان و ظالمان را موقعہ نهب و سرقہ خاطر خواہ بدست رسیدہ است مردمان مردود

خانہ ہاویران شدہ اند بر اموال مردم خوب دسترس پیدا کرده اند من حسب الامر اسباب برداشتنہ بخانہ آدم و متعلقین این جانب را از واقعات کوٹہ و احوال حضرت ایشان مطلع کردم۔ برائے تشریف آوری سندھ ما خود حضرت ایشان را عرضداشتہ بودیم مگر مرضی ایشان نشد۔ فرمودند یکی انکہ در پنجاب این کار کشیدن اسباب و صفائی مکانات مہندہ ضروری است دویم انکہ پائی مانا حال طاقت رفتن ندارد این زخم چیزے بہتر شود پس خواہیم آمد شما حال را بروید مایاں پس خواہیم آمد۔

درین اثنا بر آدم عبدالستار جان کہ در کراچی بود بجد و جہد تمام کیفماکان خود را بکوٹہ در خدمت والا رسانید مگر زخم زانو روز بروز صورت خوفناک میگرفت تب ہم ہمراہ آن پیدا شد و راجعاً علاج و معالجہ مشکل حکیم و ڈاکٹر یا اور یہ مطلوبہ ناپیدا پس مصلحت کردہ حضرت ایشان را بکراچی آوردند و در بنگلہ خان بہادر غلام قادر شعبان فوکش شدند مذکور کہ یکی از مخلصین صہمی بود بجان و دل در خدمت و میزبانی و تیمارداری حضرت ایشان کوشید۔ علاوہ افرادمان و متعلقان خاصہ دیگر مردمان کہ ہر روز برائے عیادت و فاتحہ خوانی می آمدند بہرہ را بفراخ دلی و کشادہ دستی خدمت و ضیافت می نمود، تقریباً یک ماہ در انجا اقامت شد و ہر گونہ معالجات ڈاکٹری و یونانی بعمل آمدند۔ ڈاکٹر ان ہر چند برای اپریشن کوشش کردند حضرت ایشان قبول نہ نمودند و فرمودند کہ حالا طاقت نشستن و نماز خواندن دارم اگر آنها اپریشن کردند مرا حرکت کردن نخواہند و او نمازها من قضا خواہد شد۔ آخر الامر زخم چیزی بہتری پیدا کرد و طاقت بر فاستن برپای پیدا شد بعد ازان برائے تسکین قلب محزون بزیارت اجداد کرام بطرف سرسند شریف و ہندوستان روانہ شدند و ایام گراما چندی روز در تملہ و سولن اقامت فرمودند و بعد ازان بدعوت خان بہادر عبدالقادر نان محمد حسین سندھی بوناگرہ تشریف بردند و از انجا مراجعت فرمودند بجز بجائی خود در تملہ ساپیدا و تشریف آوردند۔

در که چندی روزی نقل فرمودند که در آن شرف حضرت نکان را بهم زخمی بزدانو رسیده بود
 در مسافری بطرف ناره اسپ و وقت سواری نگه زده بود و همین احوال بطرف مادر
 نگه نوشته فرستاد و در آن نوشته بودند که "از زالمی من بسیار خون تشرش نمود
 حضرت ایشان فرمودند تشرش عجب لفظ است. شاید لفظ افغانی "شرا" را تحریف
 نموده اند که در لفظ افغانی آواز ریختن آب و یاریدن باران را شرا میگویند
 باید دانست که صبر بسیار اقسام و انواع است از جمله یکی معنای مشهور و
 معروف است که بر آفات و مصائب واقع جزع و فزع نه نماید رفع صوت
 و بکا و ضرب خد و دوشق جیوب و غیر ذلک نه نماید و از خدای تعالی مولای خود صل
 و علاشان شکو و شکایت نه کند بلکه بر قضا و قدر او سبحانه و تعالی راضی شده کار خود
 آسان گیرد و بگوید بدانکه انا لله وانا الیه راجعون ط

نوع دوم آنکه عند وقوع آفات و بلیات و ورود شدائد و مصیبات ثابت قدم
 نماند پست همت و دل شکسته نشود و از عزم راسخ خود باز نگرود و هر مشقت و تکلیف
 که او را در راه وصول بمنزل مقصود پیش آید قدم پیشتر بردارد و مایوس شده ترک سعی و
 کوشش و عمل و ادائیگی فرائض منصبی نه نماید مثلاً اگر غازی باشد از چهار و دگر و اند
 و اگر در شهری طاعون و وبا افتد از خوف آن گریز نکند و اگر مبلغ و مدرس باشد از کار
 خود دست بردار نشود و علی هذا القیاس و باین نوع اشاره است در آیه کریمه و الصابرون
 فی البأساء رای المصیبة) و الخضراء رای الفقر) و حین البأس رای حین
 المحاسرة) اولئک الذین صدقوا و اولئک هم المتقون ط

اما نوع اول پس از آنچه بالتفصیل مذکور شد دانسته شد و اما نوع ثانی که عجب
 تر از اول است پس بدانکه هرگاه حضرت ایشان بعد از وقوع این واقعات و مصیبات
 جانی و مالی و سفر بندوستان بخیر بجای خود در شده سائیداد رسیدند و تا هنوز ضعف

و نقاہت جسمانی باقی بود۔ ہمہ اولاد و متعلقین خود را طلبا بنیدہ ارشاد فرمودند کہ "شما
 دریں ایام طیاری تزویج اولاد و بند و بست شادی ہا۔ شے فلان و فلان کردہ بودید
 حالا چرا خاموش نشسته اید و بکار و بار خود مشغول نمی شوید" ہمگنان رارقت و
 گریہ آمد عرض داشتند کہ آقا این قدر صدقات و آفات حضرت ایشان را رسیدہ
 اند و زخم ہائے آن تازہ است مایاں بچہ روی و کدام خوشی دست دریں کار ہا بیند از ہم
 و مشغول شادی ہا شویم حضرت ایشان فرمودند سنے بابا این طور نباید کرد از سبب خاموش
 نشینید ہرچہ شدنی بود شد۔ ہرچہ گذشتی بود گذشت آنرا یاد نکنید و بکار ہا می خود
 مشغول شوید ما شمارا اجارت میندہم پر و بید و فرض ادائیگی خود زود بکنید کار ہا شے زمانہ
 این طور است شادی و غمی رنج و راحت در پس یکدیگر می آید و میرود۔

۵ درین چین کہ بہار و خزان ہم آغوش است

زمانہ جام بدست و جنازہ بر دوش است

توکل آن است کہ کسے کار خود را بدگیری بسیار در بر حسن تدبیر عمل

تفویض و توکل

او اعتماد بکنند و کیل و مؤکل و توکیل ازین باب اند گویند فلان

کس برای کار خود یا دعوی خود فلان کس را وکیل گرفت یعنی بر خبرت و بصیرت

او اعتماد کردہ کار خود را با و تفویض نمود و او را از جانب خود مختار گردانید۔

و شرعاً آن است کہ بندہ بر فضل و کرم مولای خود جبل و علاشانہ اعتماد کلی داشته

اور اناصر و معین خود دانستہ کار ہائے خود را با و سبحانہ و تعالی تفویض نماید و یقین

بکنند کہ وکیل من از من زیادہ بہتری داند و از من زیادہ خیر خواہ من است ہرچہ او

در حق من میکند برائے من خیر و بہتری است و عین صلاح و فلاح اگر موافق رائی

از کامیابی است نہ المراد و المقصود و گرنہ تا این تا کامی بظاہر حق الحقیقہ عین کامیابی

است بلکہ صد بار از ان بہتر۔

۵ گز خضر در بحیر کشتی را شکست همدوستی در شکست خضر هست

و منشأ این صفت حسن ظن است بخدای تعالی و ایمان کامل بر قدرت کامله و حکمت بالغه او سبحانه و تعالی و نتیجه آن قوت دل و جمعیت خاطر نشاط و در عمل و وثوق در کامیابی است چرا که او یقین دارد که من ناصر و معین دارم بے یار و مددگاری نه تم۔

کسانے میدانند که کسب و کار منافی توکل است و خاموش معطل نشستن توکل مگر این سررغلط است کسب کردن و عمل نمودن و در کامیابی خود بر قدرت و اعانت و مدد او سبحانه و تعالی کمر بستن و دل قوی داشتن عین توکل است خدای تعالی متوکلان را دوست دارد و الله یحب المتوکلین و هم کما لب را دوست دارد الکاسب حبیب الله اگر کسب و توکل با هم منافی و متضاد بودی هر دو را چگونہ دوست داشتی. مولانا روم در قصه شیر و روباه معنای توکل را خوب طور واضح کرده و گفته ۵

گر توکل می کنی در کار کن	کار کن پس تکیه بر جبار کن
گفت پیغمبر با و از بلند	با توکل زانوی اشتر ببند
صلی الله تعالی علیه و سلم	

یعنی کار کردن با توکل گفته می شود نه کار گذاشتن را مثلاً سفر کردن، حج رفتن، جهاد کردن، هجرت نمودن، زراعت و تجارت کردن همه بتوکل صورت پذیرد و انجام میشوند گفته می شود که فلاں کس توکل زد و این کار کرد و گفته نمی شود که توکل کرده این کار گذاشت. سفر نکرد توکل کرد، حج نکرد توکل کرد جهاد نکرد توکل کرد اگر دشمن بر سر بلاد اسلام تاخت آورد توکل این است که با وجود قلت عدد و عدو بر نصرت و مدد مولائی خود حمل و

علا شانه توکل کرده بمقابلہ و مقابلہ برآید نہ آنکہ در زمانہ در بستہ پیشیند و بگویند توکل کرده ام۔ باقی احکام توکل و درجات متوکلین در احیاء العلوم باید دید اگر گفته شود کہ شکاک سب و عمل را عین توکل گفتید کافر ہم کسب و عمل میکند پس باید کہ از ہم متوکل گفته شود گریم نے۔ کافر توکل بر کسب و عمل خود میکند و مومن توکل بر خدا و فضل و کرم مولای خود جل و علا شانه۔ متوکل آن است کہ تکیہ بر خدائے خود و وحدہ لا شریک لہ بکند نہ آنکہ بر غیر او تکیہ بکند نظر کافر بر اسباب و علل دوختہ است و نظر مومن بر فاعل مختار تعالیٰ شانه خیر و شر نفع و نقصان را از جانب آر می دانند نہ از جانب میخ و مطرقہ۔ دیوار از میخ شکایت کرد کہ چرا بے گناہ سینہ مرا می شکافی؟ گفت از مطرقہ پرس کہ چرا بر سر من میگوید از مطرقہ پرسید گفت من ہم بے اختیار ہستم در دست فاعل مختار ہستم از و پرس کہ چرا مرا بر سر من میزند۔

پس آنکہ بر غیر او سبحانہ و تعالیٰ تکیہ کند انسان باشد یا مال و دولت یا کسب و علم و عمل خود آن نہ متوکل است و نہ مومن کامل۔ تکیہ بر سبب الاسباب کردن باید نہ
 بر اسباب

تکیہ بر دیوار کردم خاک باریدن گرفت

خاک باد بر سرش کان تکیہ بر غیر کن

مطلب کہ توکل چشمہ بہ حسنات است و اصل جمیع صفات مثلاً صبر و شکر و حب خدا جل و علا و رضا بقضا و وجود و خادج و جہاد و فرود بطلب دینی و دنیوی ہم ازین صفت حاصل می شوند و برین اصل متضرع میشوند ازین سبب او سبحانہ و تعالیٰ و قرآن مجید بار بار توکل را ستوده است و متوکلین را دوست خود خواندہ است۔ حضرت ایشان کہ درین صفات و حسنات از اقران خود فائق و پیش قدم بودند و تکیہ بر سبب الاسباب کردند و جبہ آنرا این است کہ در مقام توکل ثابت قدم بودند۔

در ایام بیماری که از زندگانی خود نا امید و از علاج و معالجه بایوس شده بودند همیشه این کلمه بر زبان داشتند و بار بار تکرار میفرمودند - امنت بالله و توکلت علی الله

توضیح و ادب حضرت ایشان تعظیم و توقیر اولاد مجاور و حضرات مجددیه بسیار میکردند اگر کسی یکسال در عمر از حضرت ایشان کلام ترمی بود آزاد رفتن و دست شستن از خود مقدم میداشتند و او شان هر چند اعمار می کردند حضرت ایشان قبول نمی کردند و آداب بزرگ سنی شان با وجود فضل و کمال ذاتی خود از دست نمی گذاشتند پیش روی کلانان ایستاده می شدند و خوردن را در جنب خود جای میدادند حضرت ضیاء احمد آقاسی ملیر و اله و حضرت محمد فاروق کراچی و اله و حضرت شمسین جان آقا شریف می آوردند در مسجد جاشی نماز و مصلائی خود را گذاشته در صف با او شان بر می نشستند و برای تودیع بزرگان تاد و اوزه کلان بیرون می رفتند و او شان را دانه کرده مراجعتش می نمودند **س**

فروتنی است دلیل رسیدگان کمال که چون سوار بمنزل رسید پیاده شود مرحوم آغا فرید جان نقل می کرد در آن ایام که حضرت ایشان در رنده سایه یاد تعمیر مکانات میفرمودند و عیالها در کله پو و دمن همان شده پیش ایشان آمدند و شها در جوبلی می خفتیم چارپائی من در جنب چارپائی حضرت ایشان داشتند می بود وقت سحر که حضرت ایشان برائے تعجب بر خاستند و منومی کردند برائے من آفتاب و صنورا پر کرده زیر چارپائی من میداشتند من به چند معذرت می کردم که حضرت! این تکلف نکنید مرا شرمسار کنید میفرمودند نه با که ندارد -

کسری نفس و تصور خود برائے تمثیل این مدعی نوشته خود ایشان که در کتاب انساب الانجاب تخریر نموده اند کافی است و از آنجا اندازه کسری نفس و دید تصور خود و بلا حمله باید کرد در صفحه ۸۰ کتاب مذکور می نویسند مؤلف

کتاب گرفتار ہوا دہوس ضائع کنندہ معمر عزیز بعبت محمد حسن را شرم است کہ نام خود
 در زمرہ اولاد بزرگان نویسد اما چونکہ سلسلہ وار نوبت بنامش رسید بناچار
 بندی از بے حاصلی خود می نویسد

مہمان نوازی و { ادطاق حضرت ایشان باومی و طجانی مسافران و مہمانان بود
 غریب پروری { ہر کس از شناختہ و بیگانہ وقت یا ناوقت ہر گاہ کہ می آید
 قسمت خود خورد می رفت. صاحبزادگان و خدمتگاران را برای خدمت و خبر گیری مہمانان
 و مسافران ہمیشہ تا کید می کردند اگر وقت ظہر خبر می شدند کہ کسی راتان نیمروزہ نرسیدہ
 است بسیار غصہ می کردند و خصم می شدند و فوراً خادم را امر فرمودہ نان از خانہ
 طلبا بندہ میدادند بفضلہ تعالی شانہ و مطبخ شباردزی ہمیشہ طعام این قدر
 بوسعت نختہ می شد کہ چہارتیخ کس اگر بیاید یا بروند باکے نبود و در طعام روزینہ
 فرمی نمی شد البتہ اگر بسیار مردمان می آمدند یا خاص کسی از معززین می آمد بر لے آن
 طعام علیحدہ پختہ می شد. طعام ننگر خانہ معمولی طور این بود. وقت ناشتا شیر چائے
 و نان تنوری. وقت نیمروز اکثر گوشت بزغالہ ہمراہ نان گندمی و گاہی ماہی و گاہی دالانش
 و غیرہم پختہ می شد و وقت عشاء حسب دستور این ملک شیر و برنج سفید یا دوغ و برنج
 سرخ می دادند و اگر کسی از خاصان نو وارد می بود بر لے آن حسب بیاقت و شان ایشان
 طعام مخصوص طیار می شد و اگر نہ ہر کس را از حاضرین قسمت میرسید.

حضرت ایشان بر لے قوت عیال و خرچ مہمانان غلہ سالیانہ از ہر جنس گندم
 و شالی و باجرہ و غیرہ در اوقات پیدایش غلہ ہا از زمین ہائے خود یا قیمتہ خریدہ کردہ در
 انبار خانہ ہا ذخیرہ کردہ میداشتند و کد لک دیگر مصالحہ ضروری قدر کفایت یکجا
 از بازار خریدہ ہتیا میداشتند تا وقت ناوقت ضرورت و احتیاج خریداری نشود
 و در اخراجات روزمرہ تکلیف پیش نیاید و از آمد مہمانان انتظار می پیدانشود.

مہمان نوازی

حضرت ایشان با هماناں مدامی تکلف و تصنع می نمودند بلیب خاطر بر چه با حضرت
می بود و حضری ساختند ازین جهت هماناں بهم بلا تکلف خانه نشود و آنستند هر قدر که
می مانند پر واداشتند یعنی حضرات را پسوری و ولایتی ما بهما و سالها اقامت میکردند
نه با بار و تکلیف نه بر آنها قید و بند حضرت ایشان بارهای فرمودند که با با اگر
میخواهید که همان پیش ما بسیار وقت بماند یا او بیج تکلف و تصنع نکنید و اگر
میخواهید که زود از ما برو و در طعام نشست و برخاست تکلف فوق العاوت
نکنید و خود بر سر شما بار و تکلف محسوس کرده رود در حضرت پذیر خواهد شد نقل سفیر نمودند
که باری در ملیر بتقریب فاتحه خوانی با دیگر چندی از حضرات بجای مرحوم حضرت
آقا ضیاء احمد رفتیم حضرت ایشان از آنجا که بسیار همان نواز و دست کشاوه
بودند تا که الوان اطعمه مانند فیرنی و ماغوت پخته نمی شوی و نان نمی آوردند و وقت طعام
گذشت وقت عصر رسید چشم ما بر راه بود که اینک نان می آید اینک دست
شسته می شود هیچ نمی شد آخر با حضرات حاضرین متفق شده مشوره نمودیم
و گفتیم که این فضول رسم فیرنی و ماغوت و طعام حضرات خصوصاً طعام عزیزی
و فاتحه خوانی یک قلم باید که بند نموده شود و در آن وقت همه حضرات این نیک مشوره
را پسندیدند و قبول کردند مگر بعد از آن شنیدیم که دیگر صاحبزادگان سنده این
سخن را قبول نکردند و برین طعن زدند که فلانی از بی همتی خود چنین تجویز کرده است
هر طور که شود ما این رسم خود را هرگز نخواهیم گذاشت گفتیم خوب است شما و بنید و کار شما
علم با مخالفان و تحمل برای ما می قال الله سبحانه و تعالی و اصبر و ما
خلق و جفائے اقارب اصابوك الا بالله و لا تحزن علیکم
و لا تنک فی ضیق منا یمکرون من الله مع الذین اتقوا و الذین
هم محسنون و شما گمان نبرید که حضرت ایشان را مصائب و آفات نماند برسد

یا اعدا و مخالفین نداشتند یا اذیت ہائے خویش و بیگانہ نمی کشیدند انسان
 ہر چند صاحب فضل و کمال باشد اور از اعدا و مخالفین چارہ نیست و اذیت چا
 شدن با موافق و مخالف گذری نہ لابت للسید من و در دین و دین و
 حدود و قدح مثل مشور است حضرت امام ربانی قدس سرہ میفرمایند راز
 تحمل ایذائی خلق چارہ نبود و از صبر بر حقائے اقارب گذرنہ چون امام
 ربانی راز ایذائی خلق و حقلے اقارب چارہ نباشد و دیگر بیچارگان ماورای را چہ
 حال باشد۔

حضرت ایشان ہم ازین کلیہ مستثنی نبودند بعضی کسان مخالفت مذہبی داشتند
 و بعضی حسد و عداوت دنیاوی حتی کہ بعضی بد اندیشان برائے قتل حضرت ایشان
 منصوبہ ہا ساختند و برائے کشتن ایشان طیار شدند و تفنگچہ ہا و رجب پنهان
 کردند مگر بفضل خدای تعالی و حفظ و حمایت او کامیاب نہ گردیدند و عجب آنکہ بعد از
 چندے ہا دشمنان را دیدیم کہ در ہائے ایشان افتادند و خاک پایے او شان گردیدند
 و ہا آنہا احسانہا کردند و ہا زبیدی آنہا یاد نکردند شیخ سعدی شیرازی اندرین معنی میفرماید
 شنیدم کہ مردان راہ خدا دل دشمنان ہم نہ کردند تنگ
 ترا کے میسر شود این مقام کہ با دوستانت خلاف است جنگ
 حضرت ایشان می فرمودند کہ ما حضرت کماں قبلہ گاہ خود برائے زندگی با خلق باین
 بیت حافظ شیرازی ارشاد می فرمودند و برائے عمل کردن بر آن وصیت نمودند
 ہ آسائش دو گوی تفسیر این دو حرف است
 با دوستان لطف با دشمنان مدارا

این فقیر روزی بخدمت حضرت ایشان عرض داشتم کہ من در خانہ خود در جنب
 دیوار چوبلی شامیک مطبخ و یک کوئی برائے داشتن سامان ساخن میخواہم شنیدہ ام

کہ حضرت ایشان دیدیں دیوار دروازہ کشادہ راہ رفت و آمد اہل خانہ بجوبلی کلان
مفتوح می سازند فرمودند نے بابا من این طور نگفتہ ام و نہ این ارادہ دارم شما
نیشک این جائے را بکار آرید چہ اگر از کشادن راہ و دروازہ داشتین ما بین دو
جویلی وقت ناوقت شور و غل و تصادم طرفین خواہد شد از حضرت قبلہ گاہ
خود یاد دارم کہ میفرمودند پیش ازین بزرگان می گفتند کہ در میان عزیزان و
قریبان اگر یک دیوار حائل باشد خوب است و الحال این طور زمانہ شدہ
است کہ من میگویم اگر ہفت دیوار حائل باشد خوب است۔

در بارہ سفر میدان حضرت ایشان میفرمودند کہ مرا حضرت قبلہ گاہ خود ارشاد
فرمودہ بودند کہ بغیر دعوت پیش کس نہ روید اگر چہ دو تہند باشد و اگر کسی مسکین باشد
و بخت و اخلاص پیش آید دعوت آزار نکیند و اگر پنج پیسہ نذرانہ بدارد و لطیب
خاطر و دعا گوئی قبول کنیند

میفرمودند کہ ما برای قول حضرت عمل کردہ ایم و میکنیم اگر کسی دعوت میدہد
بجائے او میرویم و اگر نہ خواہد خواہ مہمان ناخواندہ نمی شویم شما باید کہ ہمیں طوع عمل کنیند

موعظہ حسنہ ہدایت بر فرق و ملامت

قال اللہ سبحانہ و تعالیٰ اُدْعُ اِلٰی سَبِيْلِ رَبِّكَ بِالْحِكْمَةِ وَالْمَوْعِظَةِ
الْحَسَنَةِ مَرَدَانِ رَاسُوْنِے پروردگار خود بحکمت و موعظہ نیک دعوت کن چہ کہ موعظہ
و نصیحت اگر بر فرق و ملاطفت باشد در دہا اثر میکند و مقبول میشود و اگر
بعنف و خشونت باشد سبب تعنت و انکار میگردد برادر م حافظ ہاشم جان نقل
میکند کہ من در لاہور بجائے میان فضل کریم صاحب رئیس لاہور سوڈا اگر فریخچہ
مہمان بودم کہ تار بیماری حضرت ایشان قدس سرہ بعرفت او مرارید مذکور بسیار

حسرتی افسوس اظہار نمود و گفت من یک بار بحضور والا رسیدہ و شرف ملاقات
 یافتہ ام و ہم ازان روز معتقد حضرت ایشان شدہ ام و آن این طور بود کہ من برائے
 سیر و سیاحت بکوٹہ رفتہ بجائے دوست خود محمد عظیم خان تحصیلدار کہ مرید و مخلص
 حضرت ایشان بود فرودکش شدم و دینی خان صاحب مرا گفت کہ دریں جا در
 شابو کلی بندگی از خاندان مجددی می باشد بیاتنا ملاقات او برویم من گفتم کہ من
 معتقد بزرگان و مشائخ این زمان نیستم نمی خواہم کہ پیش بیان د بزرگان بروم گفت
 این شخص صالح و صاحب شریعت و طریقت است خوب است کہ پیش او
 برویم ترا ہم پسند خواهد آمد اگر بطریقہ اخلاص و اعتقاد نیروی باری برائے سیر و
 تفریح در آنجا خواہیم رفت. وقت ہوا خوری است و موٹر حاضر است خیر من با صرا
 او ہمراہش رفتہ حضرت ایشان را ملاقات کر دیم بعد از سلام علیک و مزاج بررسی
 از خان صاحب پرسیدند کہ این رفیق شما کیست و تعریف او چیست ؟ او تعریف
 من کرد کہ فلاں کس است و چنان کس است سخن ہائے زبانہ در میان آمدند و
 گفت و شنید رو ابی تمام شد مرا بیچ اثری نیک ازین مجلس و ملاقات بر دل
 نہ نشست. وقت تو دیع ہر گاہ کہ برائے مصافحہ بر فاستیم من ہم بغیر دستبوسی
 دست در دست ایشان داوم حضرت ایشان دست مرا محکم گرفتہ بلطف و
 نرمی فرمودند با با نماز را خدای تعالی بر بندگان خود فرض گردانیدہ است بلید کہ
 ضرور خوانندہ باشید و قضا نکنید، و سلام کردہ روانہ شدیم پس ہمیں یک دو کلمہ
 حضرت ایشان در دل من چنان اثر کرد کہ مثل تیر در جگر فلید دل من در اضطراب آمد
 و حالت من متغیر گردید ہر چند کہ من خود تعلیم یافتہ بودم و عظائمے بسیاری از علماء
 شنیدہ بودم مگر دل من اثری پیدا نمی شد چون بجای خود رسیدم فوراً اہلیہ خود
 را کہ ہمیشہ نماز گزار بود گفتم جامہ ہائے شستہ و پاک مرابہ تا تبدیل کردہ نماز خوانم

دوم اذان مذریش و لباس رابر وضع اسلامی اختیار کردم و بعد ازاں تا این دم نماز
نگناشتم و ہم ازاں روز معتقد کرامت حضرت ایشان شدم۔

و ہمیں معنی نقلے دیگر از قاضی عبدالکریم مرحوم ہیوسر پیادوم آنگفت کہ خان بہاد
حاجی غلام محمد خان اسراں قبل از مرید شدن ہم نوالہ و ہم پیالہ خان بہادر امیر علی خان
لاہوری بود کہ مذہب تشیع دار و خودش ہم بصحبت آنها میل بر فرض پیدا کردہ بود
چوں مرید حضرت ایشان شد و قطع تعلق بآن جماعت گزید اتفاقاً روزی با ہم دو جا
شدند نہا بطریق طنز و سخریہ گفتند فلانی نواز مرید شدن فاروقیان چہ فیض حاصل
کردی و چہ کرامت دیدی؟ گفتم بلے من دو گونہ فیض و کرامت علانیہ حاصل کردم یکے
آنکہ از عقائد فاسدہ اہل تشیع برگشتہ داخل زمرہ اہل السنۃ و الجماعۃ شدم دوم آنکہ
اول بر نماز مستقیم نبودم و در صحبت شاگاہی نماز میخواندم و گاہی نمی خواندم حالایمی بند
صوم و صلوة شدہ ام و گاہی نماز بنجوقتہ را قضا نکرده ام پس این جواب معقول شنیدہ
ہمہ سزیر کردند و فاموش شدند۔

شیخ صاحب ڈاکٹر حاجی شمس الدین نقل میکنند کہ ۳۲۲ھ در سفر حج ہمراہ حضرت
ایشان بر بند بی بی رفیق شدم و در جہاز بجدہ یکجا روانہ شدیم خادم حضرت ایشان حاجی
عبد اللہ مکرانی گاہ بیگاہ با ما نزاع و پرفاسش می کرد روزی خوب ہم آد بختیم نوبت سبب
و شتم و مخالفت رسید حضرت ایشان ازین ماجرا خبر شدند ہمہاں روز با یان ہر دو
را بحضور خود طلبا نیند دل گفتم کہ حضرت صاحب ضرور یکے را از ما یان زجر و ملامت
خواہند فرمود یا در میان با کوشش مصالحت خواہند نمود مگر یان چیز پاکدورت از
دل ما نخواہد رفت خیر رفتہ حاضر شدیم حضرت ایشان بزمی و ملاطفت خادم خود حاجی
عبد اللہ مکرانی را مخاطب شدہ فرمودند کہ بابا ما شمارا برائے کار و خدمت خود برداشتہ
بودیم مگر یادگیر رفیقان سلوک شمانی شود۔ قدری مبالغہ در دست گرفته ادراد اند کہ یان

خرج سفر حج ترا میدیم تو او را علیحدہ بسر خود سفر کن و رفیقان ما را تنگ و پریشان
 مکن ما و بسیار نام و پیشیان شد و ما را ہم خجالت آمد کہ حضرت ایشان بجائے آنکہ
 جانبداری خادم خود بکنند یا ما را چیزی بگویند او را از خدمت خود بر طرف کردند و بخاطر
 مایاں خود را تکلیف میدهند پس باین طریقہ تاویب و موعظہ حسد گفتار حضرت
 ایشان در دل ما چنان اثر کرد کہ بعد از ان گاہی با ہم جنگ و جدال نکردیم و با یکدیگر
 رفیق شفیق شدہ گذرانیدیم۔

ذکر غزوات و تائید قوم ملت مسلمانان ایشان در امور سیاست

در سال ۱۲۹۶ کہ انگریزان بر ملک افغانستان تسلط کردند و غزوه مشهوره میوند
 کہ بقرب قندہار است بوقوع آمد و تمام مسلمانان افغانہ اتفاق کردہ بغزایر آمدند
 و بانصارتی جنگیدند ہر یک از علماء و مشائخ وقت جماعت خود را طہار کردہ بمقابلہ
 و مقاتلہ علمہا برداشتند و حضرت کلان ہم با جماعت بغزایر آمدند حضرت ایشان ما
 با وجود صداقت سن کہ عمر شریف ایشان تقریباً ۱۰۰ سال بود با حضرت قبلہ گاہ خود
 بیدان برآمدند و شریک جہاد شدند و در انیس المریدین صنف در ذکر احوال قبلہ گاہ خود
 می نویسند کہ اما کمال شجاعت حضرت ایشان بنوعی بود کہ در مخاوف و مہالک
 بکمال استقلال و رسوخ قلب ثابت قدم می بودند و خطرہ و خوف و پناہ ظاہری
 گرفتن بخاطرش راہ نمی یافت چنانچہ در سنہ یکہزار و دو صد و نو و پنج کہ کفار
 فرنگ بر ولایت اسلامیہ قندہار کابل مستول شدہ بود نہ پہا پنج معرکہ کلان بادشاہی ظہور رسید و ہر معرکہ
 ایشان جاضعی بودند و از کمال جلاوت و شجاعت حضرت ایشان کہ سلیکہ بہر کاب بودند خبر ہائے میدادند
 کہ عقل در جیرت می افتد و در معرکہ اخیر اتم الحروف را نیز با وجود حدوث سن در قدرت
 خود بجهت دیدن اشتیاق بسیارم برداشته بودند و جہا یکہ ابطال زمانہ کار از مردگان

وقت را دہرہ آب میشد و لاشدتِ التہاب شعلہ ہائے تیر و توپ و تفنگ
 و لاوردان لشکر زیرِ خرس و خار پناہ میگرفتند حضرت ایشان بکمال آرامی و ثبات
 قلب مشغول کار زاری بودند و دیگران را ترغیب و تحریص جہاد میفرمودند۔
 حضرت ایشان از بادشاہان اسلام خادم الحرمین الشریفین سلطان عبد الحمید خان
 را خلیفۃ المسلمین تسلیم میگردند و ہر گاہ مصیبتی بر دولتِ ترکیہ میرسد از ان سخت
 پریشان و خیلے غمگین می شدند و چون ترکانِ انگریز پرست سلطان موصوف را
 معزول کردند انقلابِ عظیم در دولتِ عثمانیہ پدید آمد حضرت ایشان ازین واقعه بسیار
 غم و افسوس کردند بعد از ان محمد رشاد خان خامس جامی نشین او شد کیفماکان
 اورا ہم خلیفہ و امیر المومنین میدانستند و چون عنقریب جنگ بلقان و حملہ اٹالیہ بر
 طرابلس شروع شد برائے اعانت مجاہدین تخریک جہاد مالی نموده از خود و مخلصان خود
 و دیگر مسلمانان سندھ چندہ فراہم نموده بہ لال احمد فرستادند و پس آن عنقریب
 جنگ عظیم در سنہ ۱۳۳۲ پیدا شد ترکان درین جنگ با المان یعنی جرمنی متفق
 شدند و با اتحاد ثلاثہ یعنی انگریز و فرانس و اٹالیہ سہ چہار سال برابر نازہ حرب و قتال
 مشغول بود آخر جرمن شکست خوردہ با اتحاد ثلاثہ صلح کرد و حکم آنکہ نزلہ بر عضو ضعیف
 میریزد در سن از جلٹے کز درگستہ می شود دولتِ عثمانیہ تباہ شد۔ در دوران جنگ
 بسیاری از ریاستہائے عثمانیہ چون حجاز و ابن رشید و نجد بہ باغی شدہ علم آزادی
 و خود مختاری بلند کردند و بقیہ ممالک ریز و شاوہب ترکیہ چون شام و بغداد دول متو
 در میان خود تقسیم نمودند فقط بلاد ترکیہ بجد و جہد انور پاشا ثم کمال پاشا از پنجدہ اغیار
 خلاص شد درین اوان در ہندوستان مسئلہ تائید خلافت و تخریک آزادی ہند
 برپا شد و ہندوان بہ بار اغراض و مقاصد خود لا محبت علی بل بخصص معلوم
 با مسلمانان بظاہر اتفاق و در باطن اتفاق کردند و تمام خاص و عام را در دام ترویج

جنگ خلافت

خود آوردند الا ما اشار اللہ تعالیٰ۔ مسلمانان ہم این طور در جوش و غیرت از مظالم نصاریٰ و تسلط او شان بر بلاد اسلامیه آمده بودند کہ برہر گفتار و کردار او شان آساند صدقنا گفتند و ہندوین را دوست و معاون خود دانستہ در دل و جان خود جائے داوند و بر سر و چشم خود نشاندند و از عقل و ہوش بدر رفتند و این الفاظ بر اخراق و مبالغہ محمول نشود علاوہ از مشاہدہ رأی العین و شہادت عینی خود ثبوت آن در رسالہ دعوت اسلامی مطبوعہ افضل المطابع برقی پریس دہلی ۱۹۲۱ء بود و دیگر رسائل موجود است ۔

موسس لال گاندھی را کہ سرگروہ ہندوان بود پیشوا و مقتدای خود گرفتند بعضی او را مہدی آخر زمان گفتند و بعضی او را القب مذاکرہ داوند و بعضی اکابر گفتند بعد از آنحضرت علیہ الصلوٰۃ والسلام اگر نبی مبعوث شدی گاندھی بودی و غیر ذلک من الہفوات و الخسرات ۔

حضرت ایشان بر غلط فہمی و کج روی مسلمانان بسیار حسرت و افسوس کردی و با او شان در امور مخالفہ شریعت مخالفت کردی و در چند مسائل با خلافتیاں اختلاف پیدا شد اول آنکہ بر خلاف خلافتیاں قیادت و امامت گاندھی را نامہا نزو نار و گفتندی ۔ میفرمودند عجب است ازین جماعت کہ بانصاری ترک موالات و قطع تعلق و با مشرکین بنود کہ اشد و اقلظ از نصاریٰ دست تر دشمن اسلام بستند این ہمہ موالات و موافقہ و اتحاد و دوداد برائے چیست ۔ یاد دارم در سائیکہ آل انڈیا خلافت کانفرنس در حیدرآباد منعقد شدہ بود ما ہر دو برادران برائے رفتن جہد را بآباد و شمولیت جلسہ اہمازت خواستیم حضرت ایشان بادل ناخواستہ رخصت دادند چون باز آمدیم احوال جلسہ برسیدند عرض داشتیم کہ پیر صاحب جمنڈہ والہ سید اسد اللہ شاہ مگھرنی مولوی عبد مکریم درس کراچی والہ مولوی محمد صادق کھڈہ والہ و از پنجاب ڈاکٹر سیف الدین کچلو و دیگر مشائخ

قیادت گاندھی

بزرگان آمدہ بودند قریب ایشین پنڈال کلان ساختہ بودند و در میان آن چو ترہ و
 بلای آن تخت داشتہ بودند و گاندھی را صد کردہ بر تخت نشاندہ بودند دیگر تمام
 بزرگان بر فرش زمین نشستہ بودند و نوبت بنوبت تقریباً میکردند حضرت ایشان
 را بسیار حسرت و افسوس شد و آب در دیدہ کردہ فرمودند آیا دریں تمام جماعت مشائخ
 و علماء و مسلمانان کسی لائق صدارت بود کہ یک ہندوی کافر را این ہمہ عزت دادند و
 قوم خود را خواہر کردند۔

دیگر مسئلہ ہجرت بود۔ لیڈران قوم حکم کردند کہ تمام مسلمانان از قلمرو انگریزین ہجرت
 کردہ بافغانستان بروند۔ سندھ و پنجاب و ہندوستان را خالی کنند۔ بیچارہ مسلمانان
 صادق الایمان ہجرواں حکم اسباب و امتنع و خانہ ہا و زمین ہائے خود بلاش بردست
 ہندوان فروختند یا ہمیں طور ترک کردہ جوق در جوق بافغانستان روان شدند بچگان
 و عیالہائے خود برداشتہ ترک اوطان و خانمان کردند گاڈمی ہای اسپیشل از ہاجرین
 سندھ و پنجاب بسرحد پشاور روان شدند ربا و چوبیکیک ہندو ہم از جابی خود بیجا شد۔

حضرت ایشان منع کردند و گفتند ملک خراسان ما را خوب طور معلوم است مردمان
 سندھ و پنجاب و رانجا گذران کردہ نمی توانند و نہ آن ملک این قدر گنجائش دارد کہ این ہمہ
 مردمان و رانجا بیاسایند تا حق شکایت بادشاہ اسلام خواہد شد و دشمنان اسلام خوش
 خواہند شد و مسلمانان در برد خواہند شد نشینند بلکہ شکایت ہا کردند و طعنہ ہا زدند کہ
 فلانی خود ہجرت نمی کند و نہ دیگر متعلقین و تخلصین خود را اجازت میدہد وقوع کما اخیر
 ہنوز یک سرفاقلہ در سرحد بود و سر دیگر بکابل رسیدہ بود کہ ہاجرین بسیار بختہ عالی و
 پشیمانی پسپائی کردند و افس بملک خود حیران و پریشان آمدند نہ جائے ماندن و
 پائے رفتن۔ بدست او شان چیزی باقی نماندہ بود کہ گذران عیال و قوت لایوت
 کو بکنند و در آخر ہمان لیڈران گمراہ کن خود را دشنام ہا میدادند یا بدعا ہا میکردند۔

سوم مسئلہ لباس بود۔ بنا بر قاعدہ قطع تعلق بانصاری و منع خرید و فرودخت اسباب
ولایتی حکم کردند کہ مردمان لباس مصنوعہ ولایت را ترک کنند و کرباس خانہ ساز خود استعمال
نمایند گاندھی بہر کسی را حکم بجایانیدن چرخہ درستن رشتہ کرد و برائے این کار تمام زور
شور خود صرف نمود اما این حکم تاکہ رنگ ندہی و فتویٰ شرعی مؤید نشود قابل عمل نبود
پس علمائے کانگریس فتویٰ بجزمت آن دادند بلکہ بہ نجاست آن قائل شدند۔
بلکہ نماز خواندن در این لباس ناجائز و نماز جنازہ و تکفین اموات نادرہ گفتند۔

حضرت ایشان درین مسئلہ با نہا مخالفت کردند و فرمودند کہ نہ خسران این جانہ ہا
نجس و حرام ہستند و نہ سیاستہ انگریزان ازین خورد و خراب میشوند محاربات نصاریٰ
از زمان قدیم تا این زمان در ہر ملک با مسلمانان شہماست و میشود مگر نہ کتابہائے
فقہ بجزمت آن فتویٰ دادہ اند و نہ مسلمانان عالم بر این عمل کردہ اند در تمام ممالک
اسلامیہ از عربستان و خراسان و شام و روم تا ایوم ہمیں لباس مروج و مستعمل
است اگر بعضی کارخانہ ہائے ولایت را ازین نقصان جزوی میرسد حکومت انگریزان
عوض آن بزیادہ کردن خراجہا و کرایہ ریل ہا و غیرہ و غیرہ از رعایا گرفتہ می توانند۔ بر این
اختلاف ہم اہل خلافت بسیار ناراض شدند و در اخبار ہا شکایت و طعنہ زنی ہا
برپا کردند آخر الامر مصلحت بر این قرار گرفت کہ علمائے مجوزین و مانعین با ہم مناظرہ
بکنند و ہر طور کہ فیصلہ شد طرفین قبول کنند در جید آباد مجلس مناظرہ منعقد شد از علماء
مجوزین مولوی عبد القیوم بختیار پوری و میان حاجی نعل محمد متعلوی و مولوی محمد عثمان
بنیرہ بیک طرف و از جانب خلافتیان مولوی حاجی اسد اللہ شاہ کھڑائی و مولوی
محمد صادق کراچی والہ و حکیم مولوی شمس الدین نوشہرہ والہ دیگر طرف و برائے فیصلہ
ثالثی مولانا معین الدین اجیری را کہ صدر خلافت کمیٹی صوبہ راجپوتانہ بود حکم مقرر کردند
دوسہ روز بحث و مباحثہ شد آخر مولانا معین الدین فتویٰ در فائدہ مجوزین و خلاف خلافتیان

صاوری کروند و یک رسالہ در کیفیت مناظرہ و دلائل فریقین و فتویٰ خود سعی بہ الفول
الفیصل فی جوانمالتیاب من الحربی المقاتل تحریر نمودند و آن را چھاپ کرده
شائع نمودند۔

ہایدانت کہ اختلاف حضرت ایشان با این جماعت در جواز و حرمت بود کہ
آنها بتابعت گاندھی برائے حرام کردن یک چیز حلال و تغیر کردن حکم شرعی کہ بستند
و آبادراستحسان آن اختلافی نہ بود۔ نہ منع آن میکردند نہ آنرا بد میدانستند بلکہ آنرا
خوب و مستحسن میدانستند نہ جہت تعیل حکم گاندھی بلکہ از جہت متابعت سنت
وسلف صالحین مگر بررغم مقلدین گاندھی و بقول ایشان خود تبدیل لباس نکردند
و تغیر شعار قدیمی خود نہ نمودند۔

و در بعضی کتاب

درین میان باز فتنہ نجدیت و توبہ و در سندھ سر بالا کرد و حنفی نمائند کہ در ملک
سندھ تمام علماء و مشائخ و سلف صالحین از زمانہ قدیم ہمہ سنی مقلد و حنفی المذہب
بودند گو کہ در زمانہ نالپران بعضی اہل تشیع بودند تا بوت دعا شورش میکردند مگر توبہ و
عدم تقلید و جودی نہ داشت مایان در زمانہ طاب علمی می شنیدیم کہ در پنجاب و ہندوستان
غیر مقلدان چون صدیق حسن بھوپالی و موبوی نذیر حسین دہلوی بستند و چنین و چنان
میگویند و سندھ اگر کسی بود ہم مخفی و محبوب تا کہ در زمانہ تحریک خلافت رفت و آمد
ہندستان و سندھ بسیار شد و نیز خیال آزادی و آزاد خیالی در قلوب عام و خاص
جائے گرفت غیر مقلدان سر بالا کردند و ظاہر مشہور خود را غیر مقلد قرار دادند بزبان سنی
کتابہائے خود شائع کردند و در محافل و مجالس بچفت و مباحثہ شروع کردند و سرگرم
ایشان موبوی دین محمد و فانی کتاب تقریرت الایمان را بستند ہی ترجمہ کردہ ہما موبوی
لاسلام شائع کرد پس علمائے احناف ہم بمقابلہ آنها برخاستند و مجاہد قائم نمودند
حضرت ایشان ہم در تائید احناف و حمایت مذہب خود کمر بستند و در بعضی جملہ آوز

کوشیدند. اخبار الحنیف بسی و کوشش خود از شکار پور جاری کردند و رسالت
 ندری را مدد و او اندو اصول امر بجهت در و خوب تقلید و تائید مسائل اهل سنت و
 الجماعت تالیف نموده شائع کردند و چون نجد و بلاد حجاز مسلط شدند و مظالم آنها از
 سفک و ما و قتل نفوس و نهب اموال مسلمین و تکفیر مسلمانان و تخریب مقامات
 مقدسه و بدم قبور و قباب شنیدند خیلی حسرت و افسوس خوردند و تمام مسلمانان عالم
 را دل سوخته و جگر کباب گردید گو که بعضی هم مشربان او شان خوش شدند و شادمانی
 کردند و تار مبارکبادی با فرستادند و بر مظالم آنها پرده انداختند تا آنکه خبر بدم گنبد
 حضرت سیرکار دینیه علی صاحبها الصلوٰۃ والسلام و التحیة سبح ایشان رسید پس بقرار
 و بی آرام شدند. تمام عمائد و معززین سنده را در شهر شکار پور جمع کردند و برائے حفظ و
 حمایت و دهنه شریفه طریق عمل و چار و کار بستند تا پروانه وار خود را بر گنبد حضرت قربان کنند
 آخر مشورت بریں قرار گرفت که از طرف مسلمانان سنده یک تار برقی بطریق احتجاج
 باین سعود بادشاه نجد کرده شود که ازین خبر و سوز و جان گداز تمام مسلمانان بقرار و
 بی آرام شده اند امید که نلک الحجاز جذبات مسلمانان را محسوس کرده شیشه صبر و شکمبانی
 او شان را بر سنگ بے پروائی نزند. خان بہادر علی بخش خان محمد حسین که ممبر کاؤنسل
 و السرای ہند بود بواسطہ و ایسر این تار روانہ کرد و دسہ صدر و پیر بتار ارجنت مفصل
 و طویل خرچ آمد بیکروز در میان نگذشتہ بود کہ دیگر روز جواب آنہم مفصل طور از بادشاہ
 وصول شد باین مضمون کہ شما خاطر جمع باشید باین بجز متنی بوضہ مقدسہ نکرده ایم و نخواہیم کرد
 خیر ازین جواب گونہ تسلی و تسکین بخاطر شریف ایشان رسید اگر چه بر قول و اقرار او خان
 اعتبار و اعتماد نمی شد چرا کہ دخیست و بر بریت قوم غلط طشت از باہم و زبان زد
 و عام شدہ بود۔

بعد از ان فتنہ کانگریس پیدا شد کہ در شر و فساد از ہمہ اشد و افطع و افح بود طول عرض

فتنہ کانگریس

ہندستان را فر گرفت انتشاری عظیم در مسلمانان پیدا کرد بعضی کانگریسی شدند و بعضی مسلم لیگی جماعت مسلم لیگ را نصب العین حصول پاکستان و تقسیم ہندوستان و استقلال حکومت و خود مختاری و آزادی مسلمانان بود و مقصود ہندووان آنکہ بعد از رفتن نصاب بر تمام ہندستان تسلط و اقتدار بدست ما باشد مسلمانان جہاد و خود مختار نشوند ہمیشہ ذلیل و محکوم و خاکپائی ما باشند اگرچہ جامتہ المسلمین و اکثریت مسلمانان بطرف مسلم لیگ بود تا ہم بعضی مسلمانان با کانگریس متفق و معاون شدند و فوز و فلاح خود در متابعت و موافقت ہندووان جستند با آنکہ یکے ہم از ہندووان با مسلم لیگ شامل نشد مگر از مسلمانان بسیاری با ہما متفق و متحد شدند و چشم پوشیدہ بے چون و چرا در پس اعدائے دین و دواں گردیدند۔

و یکہ مسجدیں شکست رشتہ تسبیح شیخ

بتکدہ میں برہمن کی پختہ زتاری بھی دیکھ

در ایکشن آخرین کہ مدار حصول پاکستان و آزادی مسلمانان از غلامی ہندووان بر آن مترتب بود ہندووان سندھ و رجنگانہ دن مسلمانان با ہم و شکست دادن مسلم لیگ تمام زور و قوت و طاقت خود صرف کردند از بے التفاتی مسلمانان فائدہ رفته آہا را آلہ کار خود ساختند و سندھ سی پنج ممبران کاؤنسل برٹک مسلم لیگ ایستادہ بودند آہا و مقابلہ ہر یک مسلم لیگی ہر جا یک مسلمان کانگریسی ایستادہ کردند و از خود بطور مدد جانی و مالی دادند مگر آفرین باور مسلمانان سندھ کہ ہر جا مخالفان را شکست فاش دادند و فتح مبین مسلم لیگ را حاصل شد و الحق کہ مسلمانان سندھ و حصول پاکستان و تائید مسلم لیگ از تمام ہندستان گوی سبقت زہودہ اند حضرت ایشان خاص برائے تقویت مسلمانان و حمایت اسلام از دستہ ہندووان نہ برای اغراض دیگر و مقاصد دنیوی مسلم لیگ را کامیاب گردانیدن و

امیدواران را مدد و ادون لازم دانستند و بمریدان و معتقدان خود چنین هدایت تامه با
اصدار فرمودند چنانچه یک مکتوب شریف که مختصر مگر جامع و مانع است در رنج
نقل کرده میشود و عو بنده

مخلصین مکرین و ذریه محمد قاسم و ذریه عبداللہ و قاضی جان محمد سلیم ربهم
بعد از عنایت خیر شمایان مخلصان را بطریق نصیحت تخریر میشود که در قصه الیکشن
مدوکار اسلام شویید و از رفاقت پندران کفار دور شوید که این قصه خاص متقابل پندوان
است با مسلمانان و سید علی اکبر شاه رانکت مسلم لیگ داده شده است بنا بران
بر شمایان لازم که از مخالفت او دستبردار شوید و هر قدر که بتوانید او بکنید. والسلام

۴ ماه صفر ۱۳۵۷ فقیر محمد حسن عفی عنہ

این خط آخرین حضرت ایشان است که در ان سال فتح مبین مسلم لیگ حاصل شد
و پاکستان قائم گردید و بعد ازین خط پنجم ماه حضرت ایشان قبل از تقسیم پاکستان
انتقال نمودند۔

مخفی نماند که در زمانه خود در هندوستان دو کس رأس العلماء و رئیس الملت بودند۔
مولوی احمد رضا خان بریلوی و مولانا اشرف علی تھانوی و هر دو صاحبان متفق فتوی
بحرست کانگریس و عدم جواز شرکت دران داده بودند با وجودیکه دران زمان هندوان
بظاہر دین دوستی مسلمانان میزدند و شرارت و عداوت آنها پرده بود مگر واحتراب و افسا
که مولوی حسین احمد مدنی و ابوالکلام آزاد با وجود سر بایه علمیت و دانائی و پایه رفیقت و
پیشوائی از جاده صراط مستقیم بغرض کردند و در فوج موالات و موافقات و تعاون و تناصر کفار
و مشرکین اختارند با وجودیکه درین زمان عداوت کفار و مخالفت آنها با اسلام و مسلمانان
طشت ارباب هند و شرارت و عداوت و خیانت با شنی آنها ظاهر گردید تخریب شدی
و سنگسار علی العلانیہ برود شو جہای کردند و کورند با مسلمانان آنچه کافر فرزند نگ کرده باشد

کے
ذریہ محمد قاسم و ذریہ
عبداللہ و قاضی جان
محمد سلیم ربهم
۲

میر میری صاحبین بیرون کبریاہ دست نیامند مگر بحسرتی ہر گناہ مقرا فی ہر خصوص اسدی را
 مخالفت کردند کی شیخ محمد شین و دیگر شیخ الفسین۔ انوس عدد ہزار نفوس
 ہستی کہ بقرا ان و احادیث گذشت
 رفتی و نشت پرستی کردی

قال الله سبحانه و تعالی یا ربنا الذین امنوا لا تحمدوا عدوی و عدلکم
 و ینبئتمون انفسکم بانمودة وقد کفر و بما جاءکم من حق یحیی چون
 رسول و یا کفران تو منوا بالله ربکم ان کنتم خرجتم جناد فی سبیل
 و بتقاء مرضاتی تسترون انفسکم بانمودة و انا اعلم بما خفیتم و ما عنتم
 و من یفعل ذلک منکم فقد ضل سواد سبیل حق سبحان و تعالی یخبر
 کہ بین کفار دشمنان من بستند و دشمنان شما بستند ایشان روزی و موارده و عدوان
 و تمامه و اعتبار و عتقاد و کنیہات با امر یہا مصری من گشتند بہا دوستان و بستند
 و بزور ان ہا بستند بدہمی ہرگز بخوبی بند زد و ایوان ر حقیق در صورت خوب بند زد و ایوان
 را بیچین و چرا برفش نشان اعتقاد و باید کرد بے شکر و شکر بہا انہا حق و عدوان و تنہا
 باید نمود پس نیت حق سبحان و تعالی در جوش کہ وہم بود خوب ست ہمینکہ کہ بزدان شما
 و دوستان شما ہا شما چہ مور میکنند و چہ بہ زبان و چہ دوستی و چہ سوزین ہا شما میکنند
 پس کردند ہا مسلمانان از قتل نفوس و ذہب مس و حرق بیوت و جسد و جان دشمن
 عجا ئز و نولہ و در اطفال عسکار و بچہ رتی عورات و مخدات و بے عزتی مس جہد و مع بہ
 و مقابرا انجماز بیان آن رزہ برانہ ہم افتند و ہم سر بریدہ از تحریر بیان آن ہا جزوق صر
 البیان ہاست فان الله و انا الیہ راجعون۔

تقسیم اوقات شب و روزی

حضرت ایشان بعد از نماز عشا و عشاء دومہ ہمیشہ بعد از نماز عشا معصوم بود بے غم

تقسیم اوقات شب و روزی

بربستر استراحت می نمودند و ہمیں کہ سر پر بستری نهادند بخوابیدند و گفتند خواب ہم
 این طور که چشم بخواب و دل بیدار اگر اندکے حرکت یا آوازی شد چشم باز میکردند و می
 پرسیدند کہ این چیست و چه کس است؛ و باز فوراً بخواب میرفتند و وقت سحر
 برائے تہجد برخاستند و وضو میکردند و نماز تہجد میخواندند و این برخاستن و تہجد خواندن
 این قدر لازمی و ضروری بود کہ بیچ گاہ در سردی و بیماری و مسافری قضا نمیکردند گو کہ
 در ابتدائے شب خواب و آرام نہ کرده باشند و بیدار خفته باشند بعد از گذاردن
 تہجد بر بہمان مصلحت ششستہ مراقبہ می کردند یا تلاوت قرآن مجیدی نمودند و وقت
 سفیدی صبح سنت فجر خوانندہ از خانہ بیرون می آمدند در مسجد نماز صبح یا جماعت
 میخواندند و دعا کرده بر بہمان جا چارزائون ششستہ مراقبہ می کردند و درین وقت اگر کسی
 برائے مرید شدن می آمد مریدی کردند و تلقین و بیعت می نمودند بعد از آن چهار رکعت
 نفل اشراق خوانندہ از مسجد بیرون می آمدند و بر چوترہ مسقف متصل دروازہ حویلی کلاں
 نشستہ کپری عام میکردند کہ کس را شرف باریابی میدادند و تبرک گیری صلوات
 و داروین می نمودند و احوال مخلصین و مریدین میگرفتند کہ فلانی برائے چه کار آمدہ است
 و فلانی چه حاجت و مقصد دارد۔ اگر کسی سائل می بود آنرا حسب حال چیزی نیرت
 یا زکوٰۃ میدادند اگر کدام حاجتمندی خط سفارش میخواست سفارش نامہ نوشتہ میدادند
 اگر کسی دوا یا دعا طلب میکرد حاجت روائی او می نمودند و ہرگونہ سخنہائے ملکی و فصلی و
 حالات نزدیک و دور و اخبار امسار و دیار در میان می آمد و ہمہ درین اثناء سرپرستی
 امور خانگی و انتظام کارہائے ضروری میفرمودند مثلاً کسی را برائے خریدن اشیاء مطلوبہ
 از بازار شہر شندہ محمد خان می فرستادند و کسانی را سوائے صحرا برائے آوردن بھرم
 می فرستادند و کسانی را برائے آوردن گندم یا دالانیدن شالی امر میفرمودند مطلب
 کہ بعد از اجرائی کار و بار و فراغت از امور بیرونی و ہائی نوشی ناشتا از مجلس مذکور برخاستند

در خانہ میرفتند و در خانہ تفقد احوال عیال و اطفال نمودہ ببالا خانہ رفتہ خلاصہ سے
نشتند و جواب خطوط پالی می نوشتند و بالا خانہ متصل جو پالی کلان جانب شرقی
نام یک غرفہ خورد بالائے بام است کہ در انجا کتابہائی خود را در کباہہا و اشتہاندا
و رانجا بر زمین بسترشان مفروش بودہ در انجا نشستہ مشغل کتب بینی و کازتالیف
و تصنیف و تحریر خطوط پالی می نمودند بعدہ خطوط پالی روانہ کردہ ہمہ در ان جا آرام میفرمودند
و نان نیم روز ہم در انجا با عیال و بعضی اطفال خورد و سال از نو اسگان و نبیرہ گان تناول
می نمودند و قبل از طعام یا بعد از ان خواب نیم روز میکردند و این خواب نیم روز را گو کہ ساعتی
قلیل باشد ترک نمی کردند و اذان ظہر کہ اکثر وقت ہم بچہ پیشد شنیدہ فوراً برائے دہنو
می برخاستند و وضو کردہ عصا برداشتہ برابر مسجد میرفتند و نماز ظہر با جماعت میخواندند
بعد از نماز ظہر و دعای مسنون این وقت را برائے تلاوت قرآن مجید و وظیفہ و لائیل
الخیرات مقرر کردہ بودند بلا تاغہ یک سپارہ قرآن از روی مصحف و یک حزب لائیل
الخیرات میخواندند اگر گاہی در سفر وظیفہ قضا میشد روز دیگر از او ادا می نمودند بعد از ان جو پالی
خورد میرفتند و بعد از ساعتی باز بکتابخانہ خودی آمدند و این وقت بعد از ظہر قبیل العصر ہم
بتحریر خطوط یا مطالعہ کتب یا دیگر امور ہنگامی اشتغال می نمودند و وقت عصر باز مسجد آمدہ
نماز با جماعت ادا میکردند و ہمہ در انجا بر مصالح شستہ انتظار نماز مغرب میکردند و مسجد
با مسافران و بہانان مخاطب شدہ حال احوال و گفت و شنید زمانہ میکردند بعد از نماز
مغرب جو پالی رفتہ با عیال و اطفال و متعلقین اختلاط کردہ چون اذان عشاء بگوش ایشان
میرسید برای نماز عشاء بیرون می آمدند اگر تا یکی می بود لائیلین را ہمراہ خودی برداشتند
و الا فلا پس در مسجد آمدہ اول چہار رکعت مسنون میخواندند و بعد از ان نماز فرض مع
الجماعتہ ادا میکردند و این چہار رکعت سنت عشاء را ہم التزام نمودہ بودند و سفر و حضر
گاہی ترک نمی نمودند و در اکثر اعمال و احوال بحکم اَحَبُّ الِ اَعْمَالِ اِلَى اللّٰهِ تَعَالٰی

اَذْوَمَهَا وَابْنُ قَلْبِ عَمَلٍ مِیْکَرْدَنْد و بعد از نماز عشاء دو رکعت **سوره** دو ترجمہ ہما نجا خوانند و دعا گروہ عصارہ داشته بخانہ روان می شدند و بعد از تناول طعام و فراغت از حاجات بشری بر بستر آرام می فرمودند۔

فانگہ۔ حضرت ایشان را معمول بود کہ بعد از نماز عشاء و خواندن سورتہا بر بہان جای نماز بسجده میرفتند و دو سجده کردہ و دعا خواستہ بر میخواستند اکثر مردم را گمان می بود کہ این دو سجده شکرانہ است کہ نزد حنفیان ثابت نیست تا کہ از حضرت ایشان استفسار نمودند حضرت ایشان فرمودند کہ این سجده تلاوت است کہ در سورہ حۃ السجدۃ خواندہ می شود و دیگر سجده ہم برائے قضائے ما فات می کنیم پس رفع اشتباہ مذکور گردید لیکن در سنوات اخیرہ این سجده نمی کردند شاید کہ فقط بر سورہ تبارک اکتفا نمودند۔

محبت و اخلاص و نیاز مندی حضرت ایشان بامرشد و قبلہ گاہ خود

پیوند پیری و پسری ہر جا جلوہ افروز محبت و رافت مسلمین شفق و رقت است مگر آنقدر محبت و ادب و اخلاص کہ حضرت ایشان را قبلہ گاہ خود بود و دیگر جا بنظر نمی آید۔ بعد از پنجاہ سال از وفات حضرت کلان ہر گاہ کہ یاد قبلہ خود میگردند بے اختیار چہرہ ایشان متغیر و دیدہ پر آب میشود۔ در ایام بیماری سہ بار تذکرہ حضرت کلان پیش روی فقیر افتاد و ہر بار بنوعی رقت بر ایشان طاری شد کہ گویا دیر روز حضرت او شان وفات کردہ اند۔

بار اول حضرت عمومی صاحب برائے عبادت حضرت ایشان تشریف آوردند وقت رخصت گرفتند حضرت ایشان برادر خود را فرمودند کہ تعجیل چرا میکنید حالاً وقت گرمی است ایتم گاڈی گذشتہ است فردا وقتی روان شوید فرمودند ما ہر روز ہر گاہ میرومیم

محبت قبلہ گاہ خود

بشتران از نژاد طایفه مستقیم فرد از انجانبخانه روان خواہیم شد بطرف بندہ اشارت فرمودند کہ آن بیت و پیہ کہ الحال کسے از مخلصین نذرانہ داشتہ رفت مبارکہ برائے مجاور درگاہ خیرات بفرستیم آن نوٹہا بدست برادر خود دادند کہ این مبلغ را بجاور درگاہ فقیر جمعہ بد میدہ بعد از آن دست بستہ عرض کردند کہ چون آنجا بروید در خدمت حضرت قبلہ گاہ از طرف ما سلام و دعا عرض دارید این گفتہ حالت ایشان متغیر شد و چشم پر آب کردہ بر لبستر خوابیدند۔

بار دوم مجموعہ و ظائف و دلائل الخیرات قلمی خود با این فقیر عنایت فرمودند گفتند با بادرین مجموعہ یک مکتوب حضرت کلان کہ از قندما ر خبر ارتحال الد خود لبر پدا سند نوشتہ اند ہم موجود است آنز ببینید و بخوانید آنرا دیدم و چیزی خواندیم از وقت و گریہ تمام خواندہ شد۔ بعد از آن فرمودند کہ دیگر مکاتیب مبارکہ و مراسل مرقومہ حضرت ایشان کہ بطرف من نوشتہ اند آن ہمہ را من جمع کردہ نگاہ داشتہ ام پس بمیز کتابہا کہ قریب شتہ بود خود دست بردہ کشیدہ داند در یک دسمال کہنہ بسیاری از لفافہ و کارڈہائی پیشینہ بستہ داشتہ بودند و فرمودند این را ہم تو بگیر و تبرکاً پیش خود نگاہ دار بعضی خطوط را کشاود دیدند و فرمودند ببینید درین خطوط حضرت ایشان چه قدر مہربانی و عنایات بر این بندہ دارند در عنوان خطوط آنجا کہ نام من نے نویند مرا عمر ثانی خودے نویند یعنی ارجمندی بر خود احسن جان عمر ثانی من خاکپائی او نیستم یا بر کفش پائی او نیستم و او شان مرا عمر ثانی میگویند۔ این گفتہ گریبان شدند و بر جائے خود خفتند۔

سوم بار روزی وقت سحر حضرت ایشان برائے جائے ضرور برخاستند از بینی ایشان رعان روان شد و خون گلنار بسیار جاری شد جامہ ہا و جاپہا از خون آغشته شد از سبب استیلائی ضعف و ناتوانی ہمہ اہل خانہ را خوف پیدا شد و بعد از

ساعتی خون آمدن بند شد و حضرت ایشان بر جائے خود خفتند و صبح که من حاضر
 شدم گسائے گفتند چنین و چنان شد دست گفتمم باکے نذارو کہ رعاف علامت
 بحر ان محمود است پس حضرت ایشان احوال پرسیدم ایشان نیز بیان فرمودند
 عرض کردم کہ رعاف را اطباء خوب میدانند علامت خیر است امید کہ خیر
 خواهد شد فرمودند خیر نیست کہ از خیر است یا شر است مگر خون بسیار برآمد دیدم
 کہ حضرت ایشان خود ہم خطر محسوس کرده اند بعد از ساعتی باز برای دلداری و تسلائی
 حضرت ایشان عرض کردم کہ حضرت اجاب ایشان بہ بر آمدن خون ہمیشہ عادی ہستند و
 پڑ اندازند مگر آن زمان کہ در عربستان حضرت ایشان را بدویا پرسرزدہ بودند و خون
 بسیار برآمد و بند نمی شد و مزید بر آن حضرت کلان قدس سرہ شمار افسد و حجامت
 میکردند و زمان حیران شدند کہ حضرت صاحب انچه میکنند با وجود خروج اینقدر
 خون و جریان آن از جراحت باز ہم حضرت ایشان بقصد و حجامت دیگر خون
 میکشد بیایتما ہست یا نہ؟ حضرت ایشان بزبان انغانی فرمودند بنہ ہم پہ
 یاد دہ کہ حضرت صاحب خبہا و ددہ ہر بانی نام حضرت صاحب گرفتہ بسیار
 رقت نمودند و چشم پوشیدہ خاموشی کردند۔

بلے محبت پیر است کہ خاک را اکسیر ذرہ را مہر شیر میگرداند و طالب از حسیض خاک
 با وج افلاک میرساند نخستین قدم و اولین زمینہ برائے ترقی مدارج قرب و
 کمال درین راہ ہمیں واسطہ کامیابی و کامرانی است در عمدۃ المقامات و زدگر
 حضرت اسمعیل فرزند حضرت خواجہ صبغۃ السرمی آرند کہ دالقدر محبت و محویت
 بوالد خود کہ شیخ و مقتدای ایشانند داشتند کہ مافوق آن متصور نباشد لہذا بیشتر
 از ہمہ اخذ فیوض نمودند چہ مدار فیض این طریقہ بجمت شیخ مقتدا است چہ مرید بقدر
 محبت اخذ فیوض از باطن مرشدی نماید (

در باره ثمرات محبت و فوائد اکسیر خاصیت آن مولانا می و م در ثنوی شریف

می فرماید

از محبت تلخها شیرین شود	وز محبت مرستها زریں شود
از محبت درد با صافی شود	وز محبت دُرد با شافی شود
از محبت خار با گل می شود	وز محبت زارغ ببل می شود
از محبت دار تختی می شود	وز محبت بار تختی می شود
از محبت سخن گلشن می شود	لے محبت روضه گلشن می شود
از محبت نور نارے میشود	وز محبت دیو حورے میشود
از محبت سنگ روغن میشود	وز محبت موم آهن میشود
از محبت حزن شادی میشود	وز محبت غول مادی میشود
از محبت نیش نوشی میشود	وز محبت شیر موشی می شود
از محبت سقم صحت میشود	وز محبت قهر رحمت می شود
از محبت مرده زنده میشود	وز محبت شاه بنده میشود

آداب اکل و شرب لباس و طعام

یک شاعر بیتی حکیمانہ گفته است و چه خوب گفته است
 تکلف گری نباشد خوش توان ز سیت تعلق گری نباشد خوش توان مرد
 حضرات ایشان در اکل و شرب و لباس و طعام تکلف تصنع نمی فرمودند
 لباس ساده بے تکلف و طعام ساده بے تکلف معمول داشتند
 اما لباس معمولی ایشان پیراهن از ملل یا صحن سفید موافق گریه
 سر باندازی تازی رانومی پوشیدند و آستین تنگ موافق وضع افغانی تابند و سکت

و چاک گریبان جانب بزمین می گذاشتند. وزیر پیراهن صدوی نیم آستین هم از
 جامه باریک پوشیدند و پائی زار همیشه از صحن سفید چار پنج گز بالای شتالنگ می بود
 و عمامه از ملل سفید پنج شش گز بالای کلاه یا قلنسوه می بستند و وقت بستن
 بقدر یک شبر طره بین الکتفین می گذاشتند. باز آنرا از قفا در دستار میزدند و در زنان
 عمامه گرم از مریمه نسواری رنگ یا شال کشمیری می بستند و پوئی کالی رازیبتن
 میفرمودند و رنه همیشه چادر سفید و دسماں با خود می برداشتند و چون بیرون جائے
 می رفتند جبه یا کوٹ نخئی یا پشمی موافق موسم و حال می پوشیدند و هیچگاه برین جامه
 زری یا چرمه و کناری نمیگردند. پیای همیشه جوڑه پای پوش ملتان میگردند که بوٹ
 سلیفر یا پائی پوش سندهی پوشیده باشند. چونکه زاد و بوم حضرت ایشان در قندهار
 ملک خراسان بود لهذا وضع و طرز افغانی از دست نگذاشتند با وجودیکه تقریباً
 شصت سال در ملک سنده اقامت نمودند جامه های سندهی مانند اجرک و
 پای پوش سندهی و پای زار نیلی یا سیاه رنگ پوشیدند مشابہت آبا و اجداد
 کرام خود را تغییر و تبدیل نکردند. بر نقش قدم بزرگان تا آخر قائم ماندند. در این
 المیدین از حضرت قبله گاه خود می آرند که او از بدع مختصره حتی الامکان احترام میفرمودند
 حتی در امور مباحه و مجلس و مسکن و مطعم و مشرب که مخالف عادات سلف صالحین مروج
 اهل زبان شده آنرا هم نمی پسندیدند. ازین سبب عمل حضرت ایشان هم موافق قبله گاه
 خود بود پس اولاد موجوده حضرتین مرحومین را هم لازم است که متابعت آبا و اجداد
 خود بکنند و وضع و لباس اصول خود را ترک نکنند که صلاح حال و فلاح مال در آن
 مضمر است. - فن تشبهوا ان لم تکنوا مثلهم
 ان التشبه بالکرام فلاح
 دست بردن حضرت ایشان در ستر بدن از ستر تا پا کوشش بسیار میفرمودند. گاهی

سرمه کوزه نمی نشینند حتی که در خانه پیش عیال و اطفال خود هم این عادت نداشتند
 اگر وقت گرمی می بود عمامه برداشته بجای آن عرقچین سفید و سبک می پوشیدند
 در ایام بیماری که ضعف قوی طاری شد هر دم و هر ساعت حاجت بول و براز
 میشد برادرم حاجی عبدالستار جان هر چند کوشش نمود طرف ولایتی برای بول و براز
 گرفته آورد و قریب چارپاشی پرده برای قضای حاجت آویزان کرد مگر اصلاً قبول
 نمی کردند تکلیف شدید نموده برخاسته خود را بقدم جائے میرسانیدند و میفرمودند
 تا که طاقت نشستن و برخاستن دارم این کار ما از من نخواهد شد و اگر بے طاقت شدم
 ناچار می هستم و معذوری و همچنین برادرم مذکور روزی یک چائی خوری انبویه دار
 که مرلیضان را در آن بختن آب میدهند و ضرورت نشستن نمی شود پیش روئی آورد
 که حضرت! درین آب تناول بفرمایند و تکلیف نشستن برائے آب خوردن نه
 نمایند فرمودند با با هنوز طاقت برخاستن دارم وقت آن نیامده است که شما
 بچچه ها آب در دهن من بیندازند اگر وقتش آمد باز دیده خواهد شد
 طعام برائے حضرت ایشان طعامی مخصوص علیده پخته نمی شد هر چه در مطبخ عمومی
 طیار میشد از آن تناول می فرمودند الا نادرا که آن خود از بخت خارج است وقت
 صبح اکثر ناشته چند لقمه نان تنوری با شیر چائے یکد و چائی خوری نوشجان میفرمودند
 و وقت نیمروز همین گونه نان با شور بائی گوشت تناول می نمودند شور با بطرح خراسانی
 که آنرا بربی مرقه گویند حضرت ایشان مرغوب داشتند در کاسه کلان شور با انداخته
 نان خمیری در آن ریزه ریزه کرده میخوردند و گوشت در صحنکی علیده داشته میشد گاه
 بطرز صحنی که آنرا "بور" گویند گوشت پخته میشد و آنرا بانان برداشته میخوردند و گاه
 دال از غله ماش یا نخود در خانه پخته میشد آنرا بر غربت میخوردند قدید یعنی گوشت خشک
 از دنبه که در خراسان ایام زمستان رواج دارد هم دوست میداشتند در کوزه دو گوشت

ذبح کرده و ہم در آنجا خشک کرده بسندہ می آوردند چرا کہ درین ملک گوشت خوب طعم
 نمی شود پس اینجا استعمال میکردند و طعام عشاء بعد از نماز خفتن برنج سفید و
 باقدری گوشت نیم رزہ کہ اکثر برائے حضرت ایشان نگاہ داشتہ میشد یا تازه پخت
 میخوردند قدری ماست ہم ہمراہ طعام عشاء تناول میفرمودند شیر عادت نداشتند
 این بود غذای روزانہ معمول حضرت ایشان اما در حالت ضیافت و اوقات
 مخصوصہ ہر نوع طعامی کہ صاحب خانہ نیاز کردہ بردست خوان حاضر میکرد و از ہر چیز
 قدری برائے دلجوئی او بر داشتہ میخوردند و باقی ماندہ را صاحب خانہ برداشتہ باہل و عیال
 خود تبرکاً میخورانید و استشفائی مریضان از ان می جستند۔

و از عادات نادرہ حضرت مرحومی آنکہ

بہیچ چیز از عادات و بدعات مستحدثہ چون نسوار بینی و تنباکوی دمان و چای و پان
 و چھالیہ خود را معتاد و مبتلا ساختہ بودند۔ بغیر از چای دیگر چیز ہا را اصلاً استعمال نمی
 فرمودند و چای شیرین اگر چہ نوشجان می فرمودند مگر آن ہم مانند دیگر مردمان عادی
 و ضروری و لابدی نبود اگر پیدا شد خوب و اگر نہ خیر۔

در عنوان لفظ نادرہ از اجہت گفتیم کہ درین زمانہ اکثر مردمان چہ از خواص
 خصوصاً در طبقہ مشائخ و بزرگان کمتر کسی باشد کہ ازین بلا آزاد باشد و بعدائے
 ازین عادات گرفتار نباشد اگر کسی را نسوار نمیرسد بر سر درو۔ اگر تنباکوی نیست طبیعت
 خراب اگر چہ نباشد بدن مردہ و اگر پان تمام شد قیامت برپا شد من خوب استوار
 بینی مبتلا ہستم و آنرا از تنباکوی دمان و حلقہ و کلیان طبعاً بدتر میدانم پس راہ صیام
 سحت سست و بیجاں میثوم مگر حضرت ایشان ہمیشہ مستقیم الاحوال بودند
 و در ایام صیام بہیچ تغییری در مزاج و تبدلی در اعمال واقع نمی شد بلکہ پیش از پیش در نظا
 معمول و تلاوت قرآن شریف می کوشیدند۔

حلیہ شریفہ و شکل و شباهت صورتی

آنجا کہ قدرت کاملہ آفریدگار تعالیٰ و تقدس آندازت مجمع الحسب البغضائل
 عنوی کمالات روحانی نواخته و بین الاقران ممتاز و سرفراز ساخته بود حسن صوتی جمال
 و کمال محاسن جسمانی ہم آراسته و پیراسته بود چیرا کہ حکم الظاهر عنوان الباطن حسن
 جمال صورت دلیل بر خوبی و صفائی باطن است و قیافه شخص دال بر فطرت و
 طبیعت ذاتی او. ان الله جمیل یحب الجمال. پس همچنانکہ نام حضرت
 ایشان حسن بود ہم خویش حسن بود و ہم رویش حسن.

لون پیشتره سرخ و سفید صباحت بر ملاحت غالب. روئی مبارک چون
 برگ گل تازه و طری تو گوئی آب انار از رخسار ما میچکد یا شعله نور بر کوه طور جلو میزند
 تا آخر وقت حیات و دم و اسپس با وجود کبر سن و ضعف و نقاہت امراض و نق
 روئی مبارک متغیر نگردد چون مشعل روانی روشن و جلوه افروز بود کہ هر کس بید
 متعجب میگردد بد چهره کتابی. رخسار ما پر از گوشت تا آخر عمر بے گنج و شکنج بینی مبارک
 باریک دراز نوکدار زیبک زینت چهره بود. دندانهای مبارک از عرصه سی سال
 پیشتر سفید آبدار با ہم پیوسته چون سلاک مرارید بودند مگر از حدت در ما جنبیدن
 بعضی از آنها بمشوره و اکثران ہمہ راکشیدہ سلاک دندانهای مصنوعی در دمان
 انداخته بودند کہ تا آخر العمر در دمان داشتند و هر گونه از طعام و غذائے نرم چون نان
 و گوشت و غیرہ بان میخوردند. پار سال مرا عارضه درد دندان پیدا شدہ بود حضرت
 ایشان در کوشش بودند احوال خود غرضند شتم و مشوره کشیدن و دندانها خواستم حضرت
 ایشان در جواب نوشتند کہ ما را پیش از سن شما در جوانی این تکلیف پیدا شدہ بود ما چا
 ہمہ کشیدیم و باین دندانهای نقلی عمرے گذرانیدیم.

صوتی مبارک گنجان و انبوه بود سنت ہمیشہ بر لبهای گرفتند و ریش را مقدار قبضه یعنی

چهار انگشت مضمومہ میگذاشتند و زاندر بمقراض می بریدند و موی سر همیشه
میکردند خطر خسار را بتراشیدن و چیدن نمیکرفتند و عجب آنکه خلق سرترین می
خود همیشه در خلوت رفته بدست خود میکردند باین خوبی و صفائی که حلاق ہم زیادہ
از ان نتوان کرد. خریطہ آئینہ و شانہ و استرہ و موی خچینہ و مقراض در سفر و حضر
ہمراہ خود میداشتند و بکار خود می آوردند۔

موی مبارک حضرت ایشان در عین جوانی سفید شدن گرفت لہذا بسیار سالها
خضاب سیاہ استعمال میفرمودند تا کہ در ۳۳۳ھ کہ بسفر عراق و نجد از بر عرب بے
آب آبادی بقافلہ شتران رفتند این تکلیف را ہم گذاشتند بعد از ان تا آخر عمر
محاسن مبارک سفید و نورانی داشتند هیچ گونه رنگ نمی کردند۔

خضاب حضرت ایشان بوسمہ و حنا بود رنگہائے ولایتی و دیگر نسخہ ہائے لایعنی
استعمال نمیفرمودند و سمہ عمدہ مرحوم قاضی حامد اللہ از بھاگناری یا ڈاڈروانہ میکرو
و حنا از طرف میہر میر سید قدری از حنا و و سمہ با ہم مخلوط کردہ بر لہجہ بالیدی بستند۔
و بعد از ساعتی شستہ صاف میکردند و باین صفائی و پاکیزگی بدست خود این عمل
میکردند کہ کسی را خبر نمی شد نہ بر بدن داغ و نہ بر جامہ دہیہ۔ اکثر مردمان را اعتبار نمی شد
کہ این خضاب سمہ و حناست بلکہ میگفتند این نسخہ ماورہ و ترکیب عجیب حضرت
ایشان است کہ آنرا استعمال میفرمایند پس برائے دریافت این عمل ہر گونه
تجسس و تفحص می نمودند۔ استادی مرحوم مولوی خیر محمد مگسی کہ شائق خضاب بود
برائے دریافتن این ترکیب ہمیشہ کوشش میکرد از ما و شامی پرسید کہ این خضاب
صاف و خوش رنگ مثل قدرتی چه طور است و کدام نسخہ است ؟

مرحومی آغا محمد اسمعیل جان نقل میکرد کہ مرحوم سید عبد الحکیم شاہ برائے ترتیب
خضاب آموختن عمل حضرت صاحب بسیار شائق بود شاہ صاحب مذکور گفت

کہ چون در ششاد و سفر حج ہر کاب حضرت ایشان شایم در ول گنتم کہ حال حاضر
 این عمل را دریافت خواہم نمود چہرہ کہ در مسافری از ما مخفی نخواہد، ہر چیز کوشش
 نمودم کامیاب نشدم حتی کہ در وقت سحر چون حضرت ایشان چار پر سر انداختند
 مراقب می نشستند می گفتم شاید این وقت خضاب داشته باشند یا نہ
 بہانہ پیش روی ایشان می آمدم ہمیدیدم کہ چیزی نیست۔

حضرت ایشان در بارہ جواز خضاب بیک رسالہ قلمی از علمای ننگر گنہ داشتند
 کہ در مجموعہ رسائل فقیہہ موجود است اگر کسی طالب تحقیق سلسلہ می بود اورا می نمودند
 قد وقامت حضرت ایشان در میانہ مائل بستی تا آخر عمر کہ سن شیخوخت و
 ہرم بود قامت خم و کمر منحنی نشد و مانند پیرسان کوز پشت نشد
 عصارہ مبتا بعدت سنت از بسیار سالہا استعمال می فرمودند و ہر وقت در دست
 و آمد بدست میداشتند سادہ بے رنگ دروغن و بے قبضہ عاج از شاخ بادام
 یا کھوی کوی می بودند از چوبہائے ولایتی یا عصائے رنگدار چہ تا مستعمل
 حضرات ایشان در بالا خانہ داشتند۔

بنیاتی حضرت ایشان تا آخر عمر وفا کرد گاہے گاہے استعمال عینک ہم می فرمودند
 مگر اکثر کارنوشتخواند یا مطالعہ کتب بغیر عینک میکردند۔ درین سن پیری کم کے
 باشد کہ بغیر عینک کار کردہ باشد۔ مایان کہ اولاد ایشان ہستیم درین عمر پنجاہ و شصت
 سال محتاج عینک شدہ ایم بغیر عینک نوشتن و خواندن ازمانہی شود۔ حضرت
 ایشان از ضعف بصارت ما تعجب می نمودند و می فرمودند کہ شمارا درین
 عمر و سن چہ حال شدہ است کہ بغیر عینک خواندہ نمی توانید۔

شنوائی گوشہا ہم نام آخرین قائم و برقرار بود در آخر ایام بیماری کہ ضعف قوائے
 جسمانی مستولی شد۔ گنہت و شنید را پسند داشتند۔ اگر کسی چیزی می پرسید۔

کہ نفع یافت
 و ضمیم با نام
 است
 کوی کہ از شاخ
 ان چوبہائی
 میسازند۔

اوشان عمدًا جواب نمیدادند سائل را گمان میشد که شاید سخن مرا نشنیده اند یا بگریز
 با و از بلند می پرسید اوشان را غصه می آمد و میفرمودند می شنوم می شنوم که
 نیستم چرا او از بلند می کنسید

سجح مهر و خانم حضرت ایشان

حضرت ایشان در مراسلات عمومی و خطوط کار واجی فقط دستخط میکردند و نام
 خود محمد حسن عفی عنہ می نوشتند و گاهی فقیر هم ضم میکردند مگر محمد نوشتن لازمی بود اگر
 از مریدان کسی محمدی نوشت و دیگر آداب و القاب مثلاً حضرت حسن جان یا خواجه
 حسن جان می نوشت بسیار ناراض می شدند و او را تنبیه میکردند و میفرمودند
 سرتاج نام من محمد است از آن چرامر محروم کردی نگین خانم ایشان از عقیق بیابا
 مدور رضوی شکل و حلقه آن از فضه و بر آن این مصرع و عاثره و معنیین کنده بود
 مهر خود را همیشه در بوه کبیه خود نگاه می داشتند

عاقبت با محمد حسن شود
 ۱۳۰۶

در انگشت خود گاهی نمی انداختند بعضی در قبایل او

خطوط ضروری از جیب خود کشیده میزدند آنهم حسب اصرار بعضی عربان یا صاحبزادگان
 که برائے مریدان خط سفارش میکردند و الا فلا

حساب و کتاب

حضرت ایشان در جیب صدری خود یک کتابچه خورد با قلم خود نویس نگاه
 می داشتند و آن قلم خورد در میان آن میداشتند روزانه دخل و خرج خود هر چه میشد
 در آن می نوشتند اگر یک پیسه فقیر را میدادند فوراً در آن می نوشتند و اگر یک پیسه
 آمدنی میشد هم می نوشتند و چون سال تمام میشد آنرا در دفتر کتاب کلان از اول
 تا آخر نقل می نمودند علیٰ هذا اگر حساب یک پیسه و پائی از پنجاه سال گذشته کسی بخوابد
 در کتاب ایشان دید می تواند که این پیسه برائے فلان کار در فلان تاریخ فلان

مخرم زیادا وہ شدہ سہت و برائی داشتن حساب و کتاب بسیار فائدہ نمایان میفرمودند
و مابیان ماہم تاکید برائی نوشتن حساب و کتاب می فرمودند روزی در شاہو کلی با خانلو
بزرگ حساب مزارعت کرده خلاص نمودند بعد از آن فرمودند کہ چیزے باقی طلب
تو برمانانده عرض کردے دیگر طلب ندارم فرمودند کہ گذشتہ سال اینقدر رقم از خاندان
و حہ طلب تو برمانانده سہت و برکت بچہ ما نوشتہ سہت اورا ہم یاد آید شکر گزار
شد فرمودند فائدہ نوشتن این سہت اگر نوشتہ نبودی نہ مارا بیادماندی نہ تراز
حضرت ایشان خریح باندازہ دخل میفرمودند زیادہ از دخل خریج کردن روانہ
داشتند و خود را گاہی زیر بار قرض نمیگردند بلکہ برائے وقت نا وقت چیزی پس انداز
میکردند و ہمیشہ بر ارشاد ہدایت بنیاد کریمیہ وَلَا تَجْعَلْ يَدَكَ مَغْلُولَةً اِلَى
عُنُقِكَ وَلَا تَبْسُطْهَا كُلَّ الْبَسْطِ فَتَقْعُدَ مَلُومًا مَّحْسُورًا عمل می نمودند بعضی
یوالہوسان و مہوسیان مصارف و اخراجات حضرت ایشان دیدہ گمان میکردند کہ
حضرت ایشان عمل کمیا دارند پس بہ بسیار اصرار و الحاح وزاری لاقسم ما برائے
آموختن تزکیہ آن طلبگاری و خواستگاری می نمودند حضرت ایشان را تعجب
میشد و بردیوانگی آنها خندہ میکردند و میفرمودند بیفائدہ دیوانہ مشوید و گردان
خیالات فاسدہ و کارهای بیہودہ مگردید عمر خود ضائع و پیسہ خود بے رتو تلف مکنید
حضرت ایشان وضع لباس انگریزی را بسیار بد میدانستند و از فیشن جدید
خیلے نفرت و اظہار کراہت می نمودند تعلیم انگریزی را خراب میدانستند و اولاد خود
را اجازت خواندن در اسکولہا نمیدادند

بر موقعد شادی اخوی عبد شارجان در حیدرآباد صاحبزادگان جمع شدہ بودند
مخوم اسمعیل جان آقا بحث تعلیم انگریزی در میان آورد و مقصودش آن بود کہ حضرت
ایشان اجازت بدہند تا اولاد خود را تعلیم بدہیم حضرت ایشان فرمودند کہ بابا از خواند

انگریزی افعال اطوار خراب بیٹھتے صحبت کفار و فساق در طفلی پیدا می شود
 اسلامی از دست میرود شکل و صورت نصاری اختیار میکنند مذہب با عقائد ایشان
 خراب میشود. آبا و اجداد ما بغیر انگریزی خود بطور بعزت و آبرو زندگی کردند حالاً ہم اگر
 آبا و اجداد میگیرند از گشتگی نمی میرند عرض نمود که آبا و اجداد ما صاحب فیض و برکت
 بودند از تقوی و دینداری عزت یافتند مردمان ایشان را بجان و دل خدمت
 میکردند و دعوت و نذرانہ مامیزدند امروز آن کار از دست سپاندگان رفته است
 نزد دینداری دارند و نہ پیری مریدی معاش خود چه طور خواهند کرد۔

حضرت ایشان فرمودند کہ وجوہ معاش بسیار اند کسب حلال میکنند و حکمت
 بیاموزند خبی و گھڑی سازی و همچون دیگر وجوہ معاش خود پیدا کنند۔ گوت کہ درین زمان
 بغیر انگریزی کار نمی چلد اگر انگریزی نمی خوانند ناچار بآزادی میکنند یا گدائی میکنند۔
 حضرت ایشان در آخر بر حروف و بیچ فرمودند کہ وزدی بکنند و گدائی نکنند و مسلمان
 بہتر است ازین کہ انگریزی بخوانند و بے ایمان شوند۔

بیک مکتوب شریف کہ بنام منشی قمر الدین صاحب شکار پوری نوشته اند و مکتوب
 البیہ سرنامہ لفافہ بخط انگریزی نوشته بودی نویسد۔ آئینہ عنوان جواب بخط انگریزی
 نویسد در حروف مسلمانی کدام نقصان است کہ خط دشمنان رسول خدا صلی اللہ
 تعالیٰ علیہ وسلم را میفرمایند الْحَبُّ لِلَّهِ مَشْرَطُ اِيْمَانٍ است۔

حضرت ایشان نقل میکردند در سالیکہ از خراسان ہجرت کردہ بندہ آمدیم یک
 ساعت حبیبی خریدیم در حبیب خود پنهان داشتیم و از خوف حضرت کلان قبلہ گاہ خود حبیب
 دستور بخیر آن را آویزان نکردیم مدتی چند گذشت کہ سے از مخلصین یک گھڑیال
 کیسہ آوردہ بخدمت حضرت ایشان نذرانہ گذرانید حضرت ایشان آنرا تحسین
 نمودہ در حبیب انداختند و فرمودند این چیز خوب است برائے دریافت اوقات نماز

بگاری آید چون این سخن حضرت ایشان شنیدم دل من قوی شد و جرأت کرده
گھڑیال را ظاهر کردم۔

مناسب این از مرحوم جمال خان بہورگڑی یاد دارم حکایت میکند کہ سالے
ہمراہ حضرت کلان قدس سرہ از ٹکھڑ برای رفتن شکار پور بہ بندر کوٹری آمدیم
چراکہ در آن زمان ریل گاڈی بحیدر آباد نیامدہ بود حضرت ایشان در کوٹری بجائے
حاجی جینڈ لوہار کہ از مخلصین و مریدین بود نزول فرمودند۔ سید میران محمد شاہ ولی
محمد خان بہورگڑی نیز ہمراہ کاب بودند ایشان را فرمودند کہ بشہر حیدر آباد بروید و
یک عینک عمدہ برای ما خریدہ بیارید آنها رفتند صاحب کان گوٹ کہ عینک بہر چند
عمدہ و قیمتی باشد غائبانہ کار نمی شود شاید کہ بنظر موافق نیاید گفتند خوب است
مرشد یاد رنجانی آید ترافیس اجورہ میبدم ہمراہ مارفتہ معائنہ چشمہا بکن۔ اورادہ
بگی سوار کردہ بکوٹری آوردند وزیر عرفہ حاجی جینڈ بگی الیادہ کردند و خود بالا
رفتہ احوال عرضداشتند۔ و اجازت آمدن ڈاکٹر خواستند حضرت ایشان را چہرہ
منتخیر شد و لبقصہ آمدہ فرمودند شما یک کافر ہندوئی را گرفتہ آورده اید تا انگشتان
در چشمہائی من بزنند و دستہائی بروئی من بالکہ نمیخواہم این عینک را نمی خواہم چشمہائی
من کور بہتر کہ کافر در چشمہائے من دست بزند آنها ہر دو صاحبان از کردہ خود
بازم و پشیمان شدہ پائین آمدند و آن ڈاکٹر را اجورہ کہ معین کردہ بودند از حسب
خود دادہ بخاموشی واپس آنرا روانہ کردند۔

این بود غیرت اسلامی آبا و اجداد بایان۔ حالا صاحبزادگان در افعال اطوار
خوبینت کہ چہ قدر از طریقہ آبا و اجداد خود انحراف و اختلاف وزیدہ اند۔

فصل در کیفیت بیماری بعضی افعال احوال ایشان در این کیفیت

واحوال مرض الموت

درین سال ۱۳۶۵ هجری نورالشیخ حضرت شیرآغا کابل والا بهندوستان وزیرت
 سرمنه شریف تشریف آورده بودند حضرت مابان ایشان را دعوت تشریف آوری
 به لندن سائیداد جنبه ملاقات صورتی دادند چیرا که رابطه قلبی و محبت بکری نگی فیما بین حضرتین
 مجد کمال بود حضرت مذکور در اینجا تشریف آوردند و سه روز خود بطور با هم اختلاط
 و التفات نمودند و آداب صحبت و ضیافت و ملاقات بجا آوردند و در وقت
 نود بیج با چشم گریا و دل محزون از یکدیگر وداع نمودند چنانچه گفته اند
 بگذارتنا بگریم چون ابرو تو بهاراں کز سنگ گریه خیزد وقت وداع یاراں
 دو سه روز بعد از آن هم در طبیعت خوش بودند اگر چه میوه گرمی بر سر آمده بود در انتظار
 حضرت مذکور قبل از اشتداد گرمی حسب دستور کوشه روانه نشده بودند چهارم روز نماز
 عصر مسجد خوانده خلاف عادت هم آنجا بر مصلای و جایی نماز خود بختند که بالمش آورد
 و کسے چاپی کردن شروع کرد بطرف فقیر خطاب کرده فرمودند که فلانی امروز در کرده مرید
 شسته است عرض کردم که از سبب بیاچ و خلل بادی باشد چیزی محلل ریاچ و قبض کشا
 استعمال کرده شود نماز مغرب با جماعت خوانده بچوبلی خورد تشریف بردند ساعت
 گذشته بود که مارا بخانه خود طلبیدند و فرمودند در دو ساعت بساعت شدت میکند
 چه کرده شود چار عرق بای بادی و شیر گلقند و بادبان برای تلپین تجویز کردیم و تدبیر
 و تکمید و غیره استعمال نموده شدند خیر در قدری افاقه نمود مگر زائل نشد باین حال هم
 بیرون تشریف آوری و از یک خانه بدگیر خانه نزد میگردند چهارم یا پنجم روز وقت صبح
 قبیل الفجر برای عیادت حاضر شدیم و احوال شبیه پرسیدیم فرمودند فلانی در اول

معلوم میشود مگر چهار چیز میشود که بول من بند شده است هیچ نمی آید عرض کردیم که بندش
 سبب سنگریزه است یا از جهت سوزش کم می آید فرمودند که نه سوزش است نه بندش
 است اصلاً اتفاقاً صنایی طبعی بول نمی شود. مدرات بول شیره بز و بارده و شیر بز باشد
 علمی تجویز کریم در دوسه روز ادویه خانگی هر چه کریم کامیابی نشد صلاح بر آن شد
 که علاج ڈاکتری کرده شود و برای تشخیص مرض معاشه ڈاکتر کنابیده شود اخوی عبدال
 حاجیدر آباد رفته ڈاکتر عبدالعزیز پاٹ والہ را همراه خود آورد او شخص مثانه و شکم منور و
 گفت که در مجاری بول نه چیزی حاصل پید میشود و نه در مثانه پشیاب جمع شده بنظری
 آید بهتر است که حضرت ایشان را البواری موٹرز بحیدر آباد بیا رند تا بذریعہ انجیریز آمیہ عکسی تحقیق
 کرده شود و من ہم در اسپتال حاضر خواهم شد. حضرت ایشان قبول کردند صبحی بوقت خنکی
 همراه عبدالکبار جا و غلام محی الدین در موٹرز بحیدر آباد رفتند و عکس اعضائی اندر وفا گرفتند
 معلوم شد که در مجاری بول هیچ چیزی حاصل نیست و در مثانه ہم بول جمع نشده.
 ڈاکتر ان گفتند که مرض فقط ضعف گردناست. گردنا ضعیف شده اند. عمل غیر یعنی
 پیدا کردن بول و جذب آن از عروق نمی کنند. دوسه قسم دوائی خوردنی داند و برای
 استعمال آب ننگره و غذائے لطیف لالت نمودند و از حیدر آباد مراجعت کرده استعمال
 دوا در خانه شروع کردند بعد از دو روز نمیدانم از سبب استعمال آن ادویه با طبعاً عارضه
 زحیر و پیش شکم پیدا شد و این مرض بسیار تکلیف داد ساعت بساعت حاجت تبرز
 میشد و در زحیر تکلیف میداد بهر حال آن ادویه گذاشته بتدبیر زحیر پختیم و ادویه
 خانگی مثلاً روغن ازندی و بزورات مزلقه و سفوف بلید سیاه بعمل آوردیم تا که بعد از پنج
 شش روز آفاقه شد و تکلیف مذکور رفع گردید مگر ازین عارضه بطبیعت شریف
 بسیار نقصان رسید ضعف غالب گردید و قوای جسمانی مضمحل شدند غذا از سبب
 پرمیزی و سقوط اشتها کم شد و علاوه بر آن عارضه فتق و بواسیر که حضرت ایشان را از قدیم الایام

لاحق بودند از کثرت پیش و تبرز اشتداد کردند. از یک طرف مسته بامی بواسیر آمد
کرده برآمدند و از دیگر طرف نزول ریح امعا در فتق موجب ورم و وجع گردید
تکلیف مضاعف و در بالا شد.

آخر صلاح صاحبزادگان بر آن مقرر شد که حکیم نظام الدین صنا را از جمیع شریف
طلبانیده شود و حسب تجویز او معالجه کرده شود و با قاعده و انتظام علاج بشود. برادر
ماشم جان حکیم صاحب را نارداد و بفرور رسیدن تا حکیم صاحب طیاری کرده روانه
شدند و از جمله کیفیات و حالات مرض و اوقف شده معالجه شروع کردند و امان
سخنهای تجویز کرده خود صبح و شام بحضور شریف آورده میخورانیدند با عبادت و مزاج پرسی
دیگر درمان و مریدان هم موقعه باریابی یافته همراه حکیم صاحب اندرون می آمدند.

درین ایام حضرت ایشان در بالا خانه خود حسب معمول سابق اقامت داشتند بموم
گرمی بود و جایش تنگ رفت و آمد مردمان و پرده کردن مستورات سبب از دحام
و تکلیف تمام بود بنابراین برادرم علیه السلام جان مشوره نمودند که حضرت ایشان را
بسرایی خود ببرم که آن جای خلاصه و فراخ است انتظام آبپاشی و بادپکه برای دفع
گرمی خوبطور کرده خواهد شد حضرت ایشان قبول کردند و در آرام کرسی نشانیده بخانه
اخوی مذکور بردند و در خانه ریگ گسترانیده آبپاشی نمودند برای دفع باد گرم خوب
انتظام کردند حکیم صاحب صبح و شام مع جماعت مخلصین آمده معائنه بنص طبیعت
کرده دوا میخورانیدند. و این هم معلوم دارند که حضرت ایشان از گرفتن دوا ابانمیگردند
هر که گریه لمطعم و غیره که میدادند میگرفتند و میخوردند مگر

مریض عشق پر رحمت خدا کی مرض برصتگی چون چون و اکی

لال در میان این سخن از یادم رفت که بعد از مراجعت جیداً باد حضرت ایشان را
تپم پیدا شد روزانه وقت نیم روز تپ می آمد و باز وقت شب یا سحرگاه تخفیف میکرد

و این حرارت تا آخر باقی ماند قلیلاً کان او کثیراً. علاوه از دیگر امراض و عوارض لایحه
 باز یک دیگر بلائی پیدا شد که در آن حضرت ایشان بسیار افکار شدند و آن عارضه
 تهوع و غشیان بود هر گونه چیزی از انواع غذا و طعام که میخوردند تهوع تکلیف میداد
 خوردن بجای خود فقط نام غذا و بوی طعام گرمی آمد انقلاب پیدا می شد شکم خالی
 بود چیزی نبود که براید زرد و سست بلهیک کرده چیزی کف و لعاب دهن بیرون میکشیدند
 لاغیر سقوط اشتها بحدی رسید که مافوق آن متصور نباشد فقط آب تنخ جرع
 جرع ساعت بساعت میگرفتند و آن حلق خود را میگردوند.

حکیم صاحب بیت روزه توقف کرده در خدمت معالجه بجان و دل کوشیده
 نا امید شد و اجازت خواست حضرت ایشان دعا کرده رخصت دادند بعد از آن
 غذا و دارو هم یک قلم موقوف شد فقط بر آب صرف گفتا کردند اگر کسی نام دوایا غذا
 میگرفت بدی روند و طبیعت قبول نیکر و مگر برادر م عبد الستار جان حیل کرده در آب
 مذکور شیر آمیخته و گاهی در بخبری جرع شیر در ف سرد کرده بجای آب می نوشانیدند.
 دیگر دوایا از واکثر هومیو پاتیک آورده در آب انداخته نوعی میداد که خبر نمی شد چرا که دوایای
 هومیو پاتی بسیار قلیل المقدار و بے طعم و بے بوی می باشند. القصه سه هفته در آخر
 غذا با کل نخوردند. میاران بسیار دیده ایم که اشتها ئی شان مفقود می شود و غذا
 نمی خوردند مگر این قدر روزها و این طور ترک غذا از که ندیدیم پس از یک طرف استیلا ئی
 اقسام الام و اسقام و از دیگر طرف ترک غذا و طعام بالضرورتی قوی و بنیه غالب
 شد با کمال هوش و سلامتی و اس خمس روز و شبته تاریخ ۲ رجب المرجب ۱۳۶۵
 یکبار و سه صد و شصت و پنج جان شیرین بجان آفرین سپردند و آن وقت پنج بج
 روز بین الظهر و العصر بود. بعد از ظهر من حاضر حضور شدم و نزدیک پاراپاتی نشستم خواهر
 بی بی حضرت بر چارپائی نشسته پای بائدا نشان چپ میگرد. حضرت ایشان

برای نشستن اشاره کردند و سه متکا بالش با پیش روی ایشان داشته نشانیدیم
 و حضرت ایشان سر مبارک خود را بر بالش ها تکیه کرده داشتند و من پس پشت
 نشسته تکیه دادم زمانه طویل ہمیں طور سر آویخته نشسته مانند خیال کردیم که
 حال در مانده باشند پرسیده شد که حضرت تا شمار انجمن پانیم جواب ندادند باز دیگری باواز
 بلند گفت آغا شمار انجمن پانیم چین بر جبین کرده فرمودند میثنوم میثنوم خیر آهسته
 آهسته باز بدست ها گرفته بر بسته خوابانیدیم و من از چارپائی فرود آمده بر زمین نشستم
 خوابند کوره گفت ادبیا بسین این چه حال میشود اشاره کردم که خاموش باش ضرورت
 دیدن نیست دیگر بار بزرگ گفت که ادبیا بسین حالت دگرگون دیده میشود چون نزدیک
 شدم دیدم که حالت نزع و دم آخرین است همه خویشان و حاضران حسرت کتان
 فریاد آمدند و گروا گرد چارپائی ایستاده شدند من سوره بیس را شروع کردم تا نصف
 نخوانده بودم که یکدوبار آهسته دهن کشاده نفس کلان گرفتند و طائر روحش از نفس
 عنصری پرده از کردی بیج صبح و قلق و بیقراری چنانچه محضران را وقت نزع میشوند نکرده
 همچنانکه آرام بودند آرام رفتند انالله وانا الیه راجعون۔

لے
 "ادب" اصطلاح
 شری برادری
 لکھنؤ

بعد از ان کار تجہیز و تکفین شروع کرده شد و یک آدمی برای طیاری قبر و خردون
 سادات نگہ فرستاده شد حضرت ایشان برای قبر خود تعیین مکان آن در ایام
 بیماری چیزی نگفتند و نہ ما از حیا و ادب پرسان کردیم و رسالیکہ دبای انفلونزا
 ۳۳۶ م در سندھ شائع شدہ بود حضرت ایشان در مقبرہ کوه گنجہ جانب مغرب
 چہاردیواری والد خود بمفاصلہ دہ قدم تقریباً چہار قبر با پہلو بہ پہلو کند انیدہ بودند
 یکے برای خود و سہ برائے ہر سہ پسران خود چرا کہ پسر چہارم آن زمان پیدا شدہ بود
 بعد از ان از مجاور درگاہ شنیدہ شد کہ حضرت ایشان رائی خود تبدیل کردہ جانب مغرب
 متصل چاردیواری حضرت کلان کہ بان طرف قبرهای دیگر صاحبزادگان مرتب شدہ است

و باین دیوار و قبر حضرت شیرین جان جانے یک قبر می شود آنجا را خط کشیده نشان کرده
بودند که قبر مادرین جا کرده شود مگر آنجا تنگ بود در مواجبه ایشان صنف دیگر قور و از
دیگر طرف دیوار روضه حائل بود آخر صلاح بران مقرر شد که اندرون روضه پہلوی حضرت
کلاں جانب شرقی جای حضرت ایشان کرده شود شب جنازه طیار کرده داشته شد
صبح وقت اشراق نماز جنازه در مسجد خوانده از نژده سوی مقبره آکه پنج گره مسافت واروا
ردان شدیم وقت ۱۲ بجہ جنازه بدرگاہ رسانیده شد مگر تا هنوز قبر طیار نشده بود چرا
که سگی سخت درجائے قبر برآمد که گورکنان بکنگ باو تیرا تکتہ تکتہ بریدہ برآوردند۔ جنازه
را در مسجد داشته شد و مردمان کہ جم غفیر از گرد و نواحی جمع شده بودند بختات و تہابیل
مشغول شدند تا کہ لحد طیار شد و بعد از ظہر باغوشن لحد سپردہ این سپرنیک گہرا
در کنار پذیر خپانیدہ شد و این عاشق و معشوق چون دو بادام در یک پوست با ہم
قرب و اتصال یافتند و مصداق الموت جسراً یوصل الحبیب الی الحبیب
پدید آمد۔

فصل در بیان بعضی اقوال و افعال ایشان در ایام بیماری

حضرت ایشان در حالت صحت ہم گاہ بیگاہ ہمیشہ اطہار میفرمودند کہ عمر من طویل
شد در هفت پشت از پدران من این قدر عمر نیافتا است حالاً عمر من باخر رسیدہ
است خبر نیست حالا چه قدر باقی خواهد بود چنانچہ این معنی از مکتوب آخرین کہ از
کوٹہ بنام فقیر تحریر نموده اند واضح میشود۔ وهو هذا۔
برخوردار مکرم شاه آقا سلمہ رہہ،

بعد از دعائی خیر خط ایشان کہ روز عید نوشته بود پدید بارک اللہ فی
اعمارکم و اعمالکم و اولادکم و احفادکم و تقبل اللہ تعالیٰ منا و منکم

و رحمتنا بفضلہ و ایاکم۔ در این ملک عمید لغتوی جمعیتہ العلماء روز شنبہ شد کہ حج
 کثیر ماہ دیدہ بودند۔ طبیعت فقیر از پار سال رو بصعف و انحطاط کردہ است و علامات
 رحلت ازین عالم بوطن اصلی کہ قبرستان است ظاہر شدہ است عمر طول یافت کہ
 باین عمر ہفت پشت گزشتہ کے زسیدہ است از انتقال اگر با ایسان کامل باشد
 بیچ فکر نیست کہ از حیات از ذل العمویہ از درجہ بہتر است در حواس روز بروز فتور پیدا
 میشود خصوصاً حافظہ این قدر بیکار شدہ کہ تلاوت قرآن بتکلف می شود انظار این
 مضمون باعث پریشانی شمایلان نمود تا دیدہ شود کہ تقدیر چہ میکند۔ بر خود از محمد ہاشم
 جان بخیر است۔ ارادہ علاج مرض چشم از سپر بالین و دکتر وارد خود بالین میگوریند کہ بولایت
 رفتہ است دیگر بہر وجہ خیریت است۔ بر خود در این عرض سلام میرسانند احوال خیریت
 آن طرف نویسان باشد۔ والسلام۔

۵ شوال ۶۴ فقیر محمد حسن عفی عنہ

و چون این بیماری لاحق شد از آخرین بیماری و مرض الموت خود دانستند و
 چہں سه روز از آغاز بیماری و تکلیف درد گورہ گزشتہ چہارم روز قدری تخفیف
 یافتند از جو علی خورد بجوبلی کلان آمدند و بیالافانہ تشریف بردہ ہمہ اولاد خود را خواستند
 چہں ہمہ بنات و زمین و زوجات حاضر شدند بعضی نصلح و وصایا مناسب وقت حال
 ارشاد فرمودند برائے اتفاق باہمی و خاطر داری خواہران خصوصاً والدہ غلام محی الدین
 کہ کلان ترین بنات است تاکید فرمودند بعد از ان یک خطبہ نوشتہ از پتی خود کشیدہ
 فقیر را فرمودند کہ این مبلغ پیش ما جمع شدہ است شما پسران را اولاً زمین یادوہ ہستم
 این مبلغ بیست ہزار است پانزودہ ہزار ازین جدا کردہ فیما بین دہ نفر از مستورات
 یعنی ہفت دختر و یک خواہر و دوزجہ ہر یک را پانزودہ پانزودہ صد تقسیم کردہ بدو حسب اللہ
 تقسیم نمودہ و ہمہ را حصہ خود تسلیم کردہ دادہ شد و بیخ ہزار دادہ فرمودند کہ این برائے خود

خیرات و ختمه من بداری و دو صد علحدہ کرده فرمودند کہ این مبلغ را خیرات اسقاط من کنید
چون این کار فارغ شدند و بدیم کہ خالی شدہ خریطہ نوٹہا را بالا کردہ بر زمین زدہ گفتند
خوب شد کہ از ہمہ خلاص شدیم و بر بستر خود استراحت فرمودند۔

روزی حضرت ایشان را از آلام و اسقام مغموم و محزون دیدہ عرض داشتہم کہ حضرت!
حکیمان میگویند کہ بیج خوف و خطرہ نیست علامات بد از درم پایہا و ضعف نبض و
سوز تنفس چیزی پیدا شدہ است امید صحت غالب است۔ فرمودند کہ بابا حکیمان
دل تان خوش میکنند بس ہیں قدر گفتہ خاموش شدند۔

و ہم در آغاز بیماری کہ ہنوز طاقت نشست و بر فاست داشتند و ہر ساعت برائے
گرفتن جرعه آب یاد می نشستند برادر ہم عبدالستار جان یک پیالہ چائی خوری
انبوبدار کہ برائے خوراندن آب مریضان مخصوص است نولہ آن در دہن داشتہ
آب میدہند آوردہ حاضر کرد و عرض نمود کہ دریں پیالہ خفتہ آب بہولیت بنوشید
و ہر دم تکلیف نشستن و بر فاستن نکنید قبول نکردند و فرمودند تا ہنوز وقت این نیاید
است تا حال طاقت نشستن دارم و رگلاس آب بدید کہ بخورم ہر گاہ کہ وقت
آن آمد و طاقت نشستن نماند باز اختیار دارید۔

و ہمچنین استعمال "کوٹ" کہ مثل کرسی در میانش ظرف چینی برائے پائے
میشود ہر چند اصرار کردند و بار بار عرض نمودند قبول نفرمودند و تا آخر استحال آن نکردند
بلکہ قریب چار پائی پرودہ کردہ بر خشتہا نشستہ قضای حاجت انسانی میکردند۔

روزی کہ حکیم صاحب اجیری تشریف آورد و بحضور شریف حاضر گردید و این
اول دفعہ ملاقات ایشان بود۔ حکیم صاحب بعد از دستبوسی و مزاج پرسی پنجرہ پیم نقد
بحضور نذرانہ گذرانید چون بیرون شدند مستورات آمدند والدہ صاحبہ پرسیدند کہ
حکیم صاحب را دیدید چه طور بود و چه گفت ؟ فرمودند حکیم صاحب نیک انسان است،

چنین و چنان گفت و پنجرہ پر پیدہ نذرانہ گذرانید والدہ صاحبہ بطریق مطابقت گفتند تو بامین
پنجرہ پر بسیار خوش شدی فرمودند چرا خوش نشوم ترا اگر کسی چیز میباید تو خوش نمی شوی
روزی برائے طعام خورائیدن حیلہ باکر ویم داغذیہ لطیفہ پیش روی حاضر کردیم پس
الحاح والتجانی نمودنا چار برخواستہ نشستند و لقمہ در دست گرفته داشتند فرمودند حکم
نمیشود و سح ما نیست شما خواه خواه ہر وقت بر بازور میکنید و اصراری نمائید والدہ صاحبہ
گفت شما را کہ از خوف گفتم نمی تواند ما کجا بازور میکنیم و اصراری نمائیم حضرت ایشان بطریق
خوش طبعی فرمودند این ہمداری و جمع آوری اصرار نیست دیگر چیست ؟

روزی وقت سحر بخضور پر نور حاضر شدم و ہر چار پائی نشستہ بمالیدن پایہا مشغول
شدم حضرت ایشان کیفیت شب گذشتہ و تکلیف امراض موجودہ بیان فرمودند
عنداشتم کہ این وقت مراقبہ شما و مشغولی بذاکراست بوظیفہ خود مشغول شوید و بدل
خود متوجہ شوید تا دل را از ازل فرست و راحت حاصل شود و آلام و دیگر تفکرات دفع شوند
فرمودند بابا نشستن نمی توانم حضرت ایشان فرمیدند کہ ما برابرائے نشستن و مراقبہ
کردن میگوئید عرض کردم کہ برائے نشستن و مراقبہ کشیدن نمی گویم ہمیں طور کہ خفتہ ہستید
بدل متوجہ و بدل مشغول باشید فرمودند آری ہمیں طور میشود۔

روزی اطفال خورد سالہ پیش روی او شان آوردند تا با آنها اختلاط کردہ ساعتی دم
غلط نمایند بر خوردار عبد الحمید فرزند غلام علی جان بعمہ چار سالگی آمدہ نزدیک چار پائی ایستادہ
شد آنرا بالا کردہ نزد خود نشانیدند و یکدہ سنگترہ بدستش دادند کسی اورا گفت کہ
عبد الحمید بابا را دعائیں دست برداشتہ بروی خود گذرانید حضرت او شان
برایش دعائے برکت و صلاحیت نمودند دست مبارک بر سر رویش گذرانید
باز فرزند نعیم جان را کہ در بغل گرفته پیش روی آوردند پرسیدند کہ این کیست گفتند
فرزند نعیم است برائے او ہم دعا کردند و باز ضعیف جان فرزند صغیر ایشان آمدہ نزدیک

چارپائی ایتاد اور نگاہ کردہ فرمودند خبرندارم این بچہ چہ طور خواهد شد۔
 در آخر ایام بیماری آغا عبدالسلام جان خواہر زاوہ ایشان صندوقچہ موئے مبارک
 برائے تبرک و زیارت کنائیدن حضرت ایشان در منڈہ سایداد آوردند وقت عصر
 بود موئی مبارک در صحن سرائی بر تخت داشتہ از غلافها و دسماہا کشادند حضرت ایشان
 در برانڈہ بر چارپائی آسودہ بودند حضرت ایشان را خبر دادند و والدہ صاحبہ عرض نمود کہ
 آن است موی مبارک رامی کشائند اگر از شمار خاستن و بیرون تا صحن رفتن نے
 شود چارپائی شمار برداشتہ نزدیک موئے مبارک خواہیم داشت این سخن را ناگوار
 داشتند و فرمودند کہ بہر صورت کہ باشد من بسرو ششم نزد موئی مبارک خواہم رفت
 شمارپائی رفتن مرا نمیدہید و بر چارپائی برداشتہ می برید پس عصارہ دست گرفتہ
 بتکلف تمام برخاستند رفتند و نزدیک موئے مبارک نشستہ زیارت کردند
 و دعا خواستہ بگریستند و برائے صد روپیہ نذرانہ داشتند امر فرمودند

قطعة تاریخ از حضرت رشید احمد صاحب مجددی امپوی

عارف کامل اٹھادنیہا سے کیا ہائے ہائے طالبان دین کا غم سے دل ہوا جاتا ہے شوق
 جس کے اک ادلے اشارے ہو کرتے تھے حل! مسئلے علم طریقت کے رقی ہی ادق
 ہو رہی آہل عرفان میں یہ باہم گفتگو ہو گیا کم اب کتاب معرفت کے رقی

فکر ہے تاریخ رحلت کی تو کہدو اے رشید

مرشد کامل امیر ملک معنی قطب حق

زبدۃ العلماء و فضائل بآب مولوی حافظ محمد ابراہیم صاحب گھڑی والہ
 کہ از مخلصان صمیمی حضرت ایشان است چند قطعہ بتازی و فارسی در مرثیہ و تاریخ
 حضرت ایشان نظم نمودہ است درینجا این یک قطعہ درج نمودہ میشود۔
 آہ از رحلت دلی جہان قطب عالم مقام و غوث زمان

عالم و حافظ کلام اللہ !
 مقتدار و مجتهد ملت
 فازی و ہمہ ماجرو خوش خلق
 در شریعت نظیر نعمان بود
 در عرب در عجم مریدانش
 تاج آل امام ربانی !
 کرد رحلت بروز دوشنبه
 یود روز دوم ز ماہ رجب
 چون تغصص نمودم از تاریخ
 پانجم دل چینی بگفت روان
 ناظماً حین نزع جان پاک
 کلمہ پاک داشت در زبانی

خاتمہ در ذکر اولاد و احفاد و بعضی مریدین و تخلصین حضرت ایشان

فصل اول در ذکر اولاد و احفاد و ازواج حضرت ایشان

حضرت ایشان در عمر خود سہ بار کتھانی کرده اند و سہ زوجات در حبالہ نکاح آوروند اول آنہا والدہ شریفہ مایان است کہ در آغاز جوانی در حیات قبلہ گاہ خود تزویج نمودند از بطن آن پنج پسران و نہ دختران پیدا شدند و سیر و دو دختر از آنہا فوت شدند و سہ پسر و ہفت دختر خلف گذاشتند کہ تا حال بقید حیات ہستند و عن قریب احوال آن می آید۔

دویم بار کہ عمر ایشان تقریباً شصت سال رسیدہ بود در کراچی بنت حضرت محمد فاروق ابن ابوالقاسم ابن حضرت عبدالکریم ابن حضرت شاہ ضیاء الحق شہید ابن حضرت

شاه غلام نبی قدس سرهم بحباله نکاح آوردند از لطن آن بی بی سه دختر و سه پسر پیدا شدند که آنها در ۱۳۵۳ در واقعه زلزله کوئٹہ والہ زیر مکانهای منهدمہ در یک شب بحق رسیدند مگر یک پسر صغیر السن برادر ماسمی محمد حنیف کہ اورا بکوئٹہ بفرود آوردند در حصانت خاله خود گذاشته بودند اجلاس زریده بود از آسیب مذکور نجات یافت و تا ہنوز باقی است۔

سوم بار بی بی صاحبہ کوئٹہ والہ مسماة عائشہ از سادات کلی گل محبت علی جان آغا از قبیلہ سیدان اوریزی نکاح کردند بعد از واقعه کوئٹہ برادران بی بی صاحبہ سید موسی جان آغا و سید صاحب جان آغا بحضرت ایشان پیغام دادند حضرت ایشان فرمودند کہ الحال نہ عمر من مناسب تزوج است و نہ مال و دولت دارم کہ امہد وراثت داشته باشید چہر کہ من املاک خود بہ پسران خود تقسیم کردہ و ادہ امم گفتند مطلب مانہ این است نہ آن مطلب ما فقط رضنا مندی و دجونی حضرت ایشان است پس حضرت ایشان قبول کردند در ۱۳۵۵ کہ عمر ایشان تقریباً ہفتاد و پنج رسیدہ بود بعد نکاح آوردند از لطن بی بی صاحبہ مذکورہ اولاد پیدا شد بی بی صاحبہ تا حال بقیہ حیات در شادہ سائیداد و رجولی سابقہ بی بی کراچی والہ کہ معروف بچولی خورد است سکونت دارند بتلاوت قرآن و عبادات نافلہ و وظائف و اوراد مشغولی و ساعت تیری میکنند در امر دیانت و تقوی و طہارت قدم راسخ دارند بر قسمت خود و نصیب خود صابر و شاکر نشسته است۔

وام المریدین والدة شریفہ مایان نڈظہا وزید حیاتہا
بنت حضرت عبدالرحیم ابن حضرت محمد ایوب ابن حضرت اسماعیل ابن حضرت
شاه غلام حسن ابن حضرت شاه غلام محمد ابن حضرت شاه غلام محمد معصوم است۔

پنجم نسبت ایشان در جداول یعنی حضرت
 شاه غلام حسن با حضرت قبله گاهی می پیوندند. آباء اجداد ایشان در تنعم و تمول وجود
 کرم از دیگر حضرات مجرب و اقران خود ممتاز بودند حضرت محمد ایوب از پیشاد و رحمت کرده
 بقندهار آمدند و در حد و خاکریز از مضافات قندهار قریب شاه مقصود قلعه و کاریز گرفته
 کثیر الاموال و کثیر الاولاد بودند هفت پسر و نه دختر از ایشان خلف ماندند از انجمله حضرت
 عبد الرحیم که جد ما درسی بابو و بانواع کمالات و فضائل وجود و ساحت و محاسن اخلاق
 آراسته بود در غریب پروری و تفقد احوال عزیزان و بیوگان قوم خود ممتاز بود در قریب
 میرا خوران بر کنار ارغنداب که نهر معروف جانب غربی قندهار است سکونت داشتند
 قلعه نیک و باغبانهای میوه دار و اراضی و لکشا داشتند در عین جوانی بجز چهل سالگی
 ۲۹۶ هجری وفات یافتند و در حیات خود والده فقیر را بعمرد و از ده سالگی بحضرت قبله
 گاهی تزویج کرده داوند و در همان سال وفات یافتند و فرزند و دو دختر خلف گذاشتند
 آغا عبدالاحد و آغا عبدالحلیم که هر دو خاوی فقیر میشوند. خالویم حضرت عبد الاحد از میر
 اخوران نقل کرده در قریب جنگل سکونت پذیر شدند صاحب دولت و دیانت و عالی
 همت بودند یکبار در سنده در ۳۲۹ هجری که سفر حج میرفتند آمده بودند در آن سفر
 بین الحرمین الشریفین در راه مدینه در غربت وفات کردند.
 و خالویم حضرت آغا عبدالحلیم در قلعه آبائی خود در میرا خوران سکونت داشتند و در
 مرتبه بسنده تشریف آورده بودند در ۳۳۰ هجری که این فقیر بقندهار رفته بود یک هفته
 عشره بجای او شان مانده بودم خیل شفقت و مهربانی بامی فرمودند خوش طبع و بی
 تکلف بودند صاحب بسائین و اراضی و در امور جهان داری بغایت ماهر و بسیار بودند
 هم در ارغنداب ۳۴۸ هجری تقریباً وفات کردند اولاد و احفاد هر دو حضرات در وطن خود
 موجود اند سلمه هر یک هم سبحانه و تعالی و هم در ولین سال حضرت آغا عبدالحلیم زیاده

خدم حضرت آقا عبدالحلیم فرزند حضرت محمد ایوب بقید حیات بودند و قریب خود سعی
 بسرخ چالاسکوت داشتند یک روز بجائے اوشان ہم رفتہ بشرف ملاقات رسیدہ
 بودم۔ حضرت ایشان در علوم درسیہ خصوصاً درس شنوی شریف خیلے ماہر بودند و
 ہمیشہ طالب علمان را پیش خود نگاہ می داشتند و ادراہ سبق و طبق اوشان بنفس
 نفیس خود میگردند و این حضرت چند سال در نژدہ محمد خان با اہل و عیال ہم سکونت
 پذیر شدہ بودند بعد از آن بوطن خود مراجعت نمودند و در ۱۳۴۲ھ تقریباً در ملک خود
 وفات نمودند یک فرزند ایشان سعی احمد جان موجود است از چند سال در سندھ در
 شہر کراچی مجروداً گزارہ می کند الفکہ کہ حضرت والدہ صاحبہ با حضرت قبلہ گاہی تقریباً
 ہفتاد سال رفیق حیات بودند و تا حال کہ عمرش از ہشتاد سال تجاوز کردہ است
 خوب طور طاقت نشست و برخاست دارند تفقد اولاد خود میکنند تا زور روز ہائے
 خود بجای آرند۔ باتکات قرآن شریف و وظیفہ دلائل الخیرات بسیار محبت دارند و
 تفسیر بزبان فارسی یا سندھی زیر مطالعہ دارند خط و کتابت از طفلی نیا موختہ اند چہ کہ در
 حضرات متقدمین مستورات پر وہ نشین را خط و کتابت ممنوع بود۔ تا حال سایہ شفقت
 و عنایت اوشان بر سر ما بسو ط است او سچانہ و تعالیٰ ویرگاہ قائم و دائم دارد۔ خوش
 نصیبی مایان است کہ این قدر زمان طویل در آغوش شفقت والدین پرورش یافتیم
 الحال کہ عمر من ہشتت سال رسیدہ است مثل طفل دو سالہ بر من تملطف و شفقت
 میفرمایند و تفقد احوال من می نمایند کمتر کہے باشد کہ چون من شصت سال در
 کنار پدر و مادر بسر بردہ باشد۔

در بیان اولاد و احفاد حضرت ایشان

اگرچہ طبقہ مایان و اعقاب مایان قابلیت آن نداریم کہ ذکر خیر و سوانح اوشان در
 کتابے نوشتہ آید و تعریف آنها کردہ شود مگر از آنجا کہ دستور و قاعدہ مورخین برین

قرار گرفته که بعد ذکر صاحب ترجمه ذکر اولاد و احفاد و خلفاء و مریدین ہم میکنم بار اول ایشان
 ایشان کردن لازم است چرا که بے ذکر متعلقین و منتسبین احوال صاحب ترجمه کامل
 و تمام نمی شود و ہم از جهت آنکه اگر چه ہم عصران و خوردان و بچه گان فی الحال بنظرمانی آیند
 مگر چه عجب اگر کسی بعد ازین صاحب کمال شود و احوال همستقیم از نظر پس آیند گان
 مستور و محتجب مانند پس در آنوقت برائے دریافت احوال ایشان حیران و پریشان
 گردند و چیزی دریافت نشود شبلی نعمانی در سیرة الفاروق آورده که احوال طفلی و آقا
 جوانی امیر المومنین عمر فاروق بسیار کم معلوم شده که را چه خبر بود که این طفل رفته رفته
 آخر فاروق اعظم میگردد. و ہم درین معنی شاعری گفته ے

قل لمن لم ير المعاصر شيئا ويري للاوائل التقديما

ان ذلك القدر بعد كان حديثا وسيقى هذا الحديث قديما

دور از کاروان دامانده بر راه فقیر عبد اللہ معروف بشاه آغا

ولادت من تاریخ ہشتم ماہ جمادی الاولیٰ سنہ یک ہزار و سہ صد و پنچ در قریہ نکھر شدہ
 است۔ سیف الدین کشمیری در قصیدہ طولانیہ مادہ تاریخ از پنجم برج فصل و کمال استخراج
 کردہ است۔

چونکہ در بہار و نواسگان حضرت کلان قدس سرہ فرزند زینہ اول من پیدا شدہم عزیزان و
 قریبان شادمانی ہا کردند و مبارکبادی ہا دادند بجای پدر و مادر حضرت جد و جدہ مراد آغوش
 تربیت گرفتند در خانہ آنها نشوونما کردم حضرت جد بزرگوار شہامراد کنار خود بر چہار پائی
 می نشہائیدند و وقت خفتن و بر خاستن دعا ہای ماثورہ خواندہ بر سر من و ہم میکردند و
 چون حضرت قبلہ گاہی بسفر نازہ یا دیگر کار ہائے حضرت کلان بیرون می رفتند سبق ہم
 حضرت ایشان مرا میدادند و بعد از رحلت حضرت کلان و ہجرت حضرت قبلہ گاہی بہ
 شدہ سایداد پو الدین خود و خصوصیت یافتہم و تا این زمان کہ عمر من بیست سال رسیدہ است

در ظل عاطفت در آفت والدین بسر بر دم و چهل طفل شیرخوار بناز و نعم پرورش یافتند۔
 سخت بے انصافی و ناشکری باشد اگر من احسانها و شفقتها بے والد خود که بحال
 این کترین مبدول می داشتند اندک از بسیاری ذکر نکند و یک قلم چشم پوشی نایم من
 لم یشکر الناس لم یشکر الله و قال سبحانه و تعالی ان اشکری و لو الابدیک
 چونکه او هم پدر من بود و هم پیر من و هم استاد من نعمت های حضرت باری تعالی و تقدس
 بواسطه او بر من باریده اند و از دست او رسیده۔

شکر لطف تو چمن چون کند ای ای بر بار که اگر خار و اگر گل همه آورده رقت
 در ابتدا بتعلیم و تربیت من توجه خاص فرمودند و الهه شریفه میگویند در ایام رضاعت
 تو شیر کم داشتیم و بیمار بودم پدر تو مرا سخت منح کرد که خبر و شیر دیگری که بر سر من نهدی تا چای
 ترا شیر دیگری ندادم و از طفلی شیر سوخته و ضعیف الجسم ماندم، تعلیم قرآن شریف و
 درسیات فارسی اکثر خودم را سبق میدادند الا چند روزی قرآن شریف پیش حافظ سلیمان
 نقرج و چند سبق فارسی نزد مرحوم شیخ نور محمد کله طائی خوانده ام۔ یک بار بر سبق زدن
 حضرت ایشان مرا یاد است کتاب بوستان در مسجد نزد حضرت ایشان بخواندم۔
 سبق بچته نکرده بودم و خوانده نمی توانستم پس یک کلاه افغانی که بر سر من بود گرفته بر سر
 من زودند و دیگر بار نماز مغرب ناخوانده با اطفال بازی میکردم حضرت ایشان از مسجد
 برآمده مرا با اطفال بازی کنان دیدند پس از دست گرفته دوسه سیلی بر سر روی من زدند
 برای مشق نستعلیق من حضرت ایشان روزانه لوحی نوشته میدادند پیش روی
 خود نشانیده طرز تحریر هر حرف را نشان میدادند بعد از آن لوحی خاص طیار کردند و بر آن
 حروف ابجد خوشخط بجا قو کنده کردند و آنرا من بسیار میگردم و سالها آن لوح موجود
 بود۔ بعد از آن از دست رفت در اطفال فارسی خوان آن زبان بیت بازی روح بود۔
 قطعی نامه که بترتیب حروف تهی از الف تا یا غزلهای منظم در دو در آخر همه اشعار

التزام حرف لایم کرده مراید کنائیدند تا در بیت بازی مغلوب نشوم. چون عمر من بیست و دو سال رسید و از فارسی فراغت یافتیم مرا از حضرت کلان عربی شروع کنائیدند و سبق صرف بهائی حضرت کلان مراد او اند پس حضرت او شان بسفر حج طیاری کردند و حضرت والد م را از خدمات قبله گاه نمود فرصت نبود پس مولوی حاجی عبدالقیوم بختیار پوری را برای تعلیم من مقرر کردند بعد از ان ایام مرا از حضرت کلان قبله گاه خود مرید و داخل طریقت کردند و دیگر اساتذہ حمیدہ چیدہ از علمائے سندھ مثلاً الحاج الحافظ مولوی لعل محمد صاحب متعلوی و مخدوم حاجی حسن اشدر پانانی و مولوی خیر محمد گسی طلبائیدہ برائے تعلیم من مقرر میگرددند و مرا از خانہ بطلب علم بیرون شدن فرمادند. تفسیر جلالین و مشکوٰۃ شریف خود مرا خوانائیدند و دورہ صحاح ستہ از اول تا آخر خود کنائیدند چرا کہ علماء سندھ در علم حدیث کمزور هستند و پس و تعلیم این فن شریف چنانچه باید و شاید نمی کنند حضرت ایشان تعلیم در عربستان یافته و از محدثین و مدرسین آن دیار شریف سند گرفته و فیضیاب شده بودند.

چون عمر من بیست و دو سال رسید خواهر زاد می خود بنت حضرت عبدالقدوس برائے من خواستند تمام عزیزان و مخلصان را دعوت دادند و انتظام شادی خانہ آبادی بنوعی شاندار و بارونق کردند که مثل آن اجتماع خاص دعائم تا الیوم بازنشده است و چون من متاهل شدم برائے من خانہ علیحدہ در جنب حویلی خود تعمیر فرمودند از ان اہلبیہ مرحومہ مرا اول دختر بعد از ان فرزندی پیدا شد کہ نامش حضرت ایشان غلام صدیق تجویز فرمودند فرزندی جمیل صورت حسن العادت بود چون پنج ساله شد و سبق ہم شروع کرده بود کہ ناگاہ بقضائی الہی جل شانہ فوت شد صد مہ سخت بدل من رسید دیگر ہم در ان سال چند قضیہ بای عزیزان و درستان اتفاق افتاده بود و دل من از دنیا و مافیہا بر داشته شد و طبیعت من از خویش و بیگانہ متنفر و وحشت پذیر گردید پس

حضرت ایشان برائے اصلاح و تدبیر طبع من مرہمراہ چند رفیقان ظریف و خوش
 طبع بشکار مرغابی کولاب منچر فرستادند و از انجا بسیر ہندستان و زیارت سریندر شریف روانہ
 کردند و بعد از مراجعت آن طرف در بلیر بخانہ حضرت ضہار احمد صاحب برائے من
 خواستگاری کردند و دیگر شادی کنانیدند و برائے آن مکانی علیحدہ مقابل حویلی خود
 طہار کنانیدند تا در یک مکان تماس و توافقی ضعیف واقع نشود و عیش من ہنغض نگردد
 و چون در سنہ ۱۳۲۲ بسفر حرمین شریفین و زیارت مقامات مقدسہ طہار شدند و از
 راجہ عراق و نجد بجاز و از انجا براہ ریل از شام شریف و بیت المقدس سالماً و غانماً
 بوطن خود معاوت نمودند چنانچہ بیان آن مفصلاً در سفرنامہ نوشتہ اند و مجملہ ذکر این
 سفر مبارک دریں رسالہ ہم نوشتہ شدہ این مشتبہ عبار را ہمراہ خود برداشتند و بہ تمام
 زیارات و مقامات مقدسہ مشرف گردانیدند۔

و از عنایات خاصہ ایشان صورت مکتوبی است کہ بنام این عاجز تحریر فرمودہ اند و بہ
 تحریر آنکہ در سال ۱۳۵۹ این فقیر را از طرف خود بردعوت مریدان شمالی فرستادند و
 برائے تلقین مریدان امر فرمودند مگر این فقیر از جہت عدم لیاقت خود پہلو تہی می نمود و طالبان
 را بخدمت ایشان دلالت می نمود و عذر خود بخدمت و الا نرشتہ فرستادم پس حضرت
 ایشان در جواب آن این ارشاد نامہ تحریر فرمودند۔ آنچه بابت سلوک مخلصان و استعدائے
 اوشان برائے دخول طریقت و اجازت ارشاد تحریر بود معلوم شد۔ برخوردار۔ وقت دانگی
 ایشان گفتہ بودیم کہ ہر کہ طالب طریقت باشد اورا محروم نکنند تلقین طریقت و نصیحت
 استقامت شریعت شریف کردہ باشیذ۔ باز مکرر تحریر میشود کہ در عین ظلمات زمانہ
 ہمیں راہ بار یک محدودیہ قدس اللہ تعالی اسرار اہالیہا بانوار اتباع سلف صالح
 مانده اگر چه برای نام است تا ہم نشان اصالت و پوئی محبت دران باقی است۔ عمر
 فقیر آخر رسیدہ۔ امانتی کہ از حضرت قبلہ و اجازت عام کہ باین ناقابل عطا فرمودہ بودند۔

۱۱
 ۱۲
 ۱۳
 ۱۴
 ۱۵
 ۱۶
 ۱۷
 ۱۸
 ۱۹
 ۲۰
 ۲۱
 ۲۲
 ۲۳
 ۲۴
 ۲۵
 ۲۶
 ۲۷
 ۲۸
 ۲۹
 ۳۰
 ۳۱
 ۳۲
 ۳۳
 ۳۴
 ۳۵
 ۳۶
 ۳۷
 ۳۸
 ۳۹
 ۴۰
 ۴۱
 ۴۲
 ۴۳
 ۴۴
 ۴۵
 ۴۶
 ۴۷
 ۴۸
 ۴۹
 ۵۰
 ۵۱
 ۵۲
 ۵۳
 ۵۴
 ۵۵
 ۵۶
 ۵۷
 ۵۸
 ۵۹
 ۶۰
 ۶۱
 ۶۲
 ۶۳
 ۶۴
 ۶۵
 ۶۶
 ۶۷
 ۶۸
 ۶۹
 ۷۰
 ۷۱
 ۷۲
 ۷۳
 ۷۴
 ۷۵
 ۷۶
 ۷۷
 ۷۸
 ۷۹
 ۸۰
 ۸۱
 ۸۲
 ۸۳
 ۸۴
 ۸۵
 ۸۶
 ۸۷
 ۸۸
 ۸۹
 ۹۰
 ۹۱
 ۹۲
 ۹۳
 ۹۴
 ۹۵
 ۹۶
 ۹۷
 ۹۸
 ۹۹
 ۱۰۰

فقیر ایشان می سپارد و الحمد لله که بار امانت باهل آن سپرده شده او تعالی تر
 نیک رفیق گرداند و مخلصان را از توجبه شما فیضیاب گرداند و السلام علیکم و
 رحمة الله و بركاته. کاغذی که برای صوفی آغا است معرفت حضرت الشیخ
 شیر آغای کابی در ذاک بفرسند چهار نگلی بران باید زد. خط هلاله برائے حضرت
 شیر آغا بطریق خیریت پرسی قرابت و از طرف فقیر تسلیات نویسد حالات سفر و
 رفیقان تحریر نمایند. بر خور و ارا در اجتماعندان به نوبت مردم هستند شمارا باید که بمضمون
 خذ العفو و أمر بالعرف و اعرف عن الجاهلین عمل نمایند و السلام.
 ۲۸ محرم ۱۳۵۹ هـ روز جمعه از درگاه حضرت قبله قدس الله تعالی سره

محمد حسن عفی عنه

این فقیر را سه پسر است: غلام علی جان تولد او در سنه ۱۲۱۱ هجری
 الاول ۱۳۳۲ هـ با همیشگی توأمه اش حلیمه شده است. حلیمه ۲۲ محرم ۱۳۳۶ هـ
 وفات یافت. بر خور دارند کود از خوروی سلیم الطبع و ضعیف المزاج و ارفع شده فارسی و
 ابتدایات عربی نزد مولوی حاجی لعل محمد خوانده است.

یک دختر و یک فرزند عبد الحمید سلمه تعالی دارد و ولادتش در غره ذی حجه ۱۳۶۲ هـ
 شده است چون عبد الحمید اول پیدا شد حضرت ایشان در کوشه بودند برائے تعیین
 نام عرضند اشتم و گفتم نامش اینطور مقرر فرمایند که دران یا عبد یا حمد باشد حضرت
 ایشان نامش عبد الحمید مقرر کردند و نوستند که درین نام موافق مرضی شما هم عبد است
 و هم حمد چون آن در طفلی فوت شد و دیگر پسر پیدا شد باز نامش عبد الحمید و اشتم و چون
 آنهم فوت شد بر ثالث که الاکن موجود است باز عبد الحمید و اشتم و گفتم اگر صد عبد الحمید
 بمیرند نامش بدل نخواهم کرد.

غلام نبی جان تولد او در بلیر ۲۲ رجب الاول ۱۳۶۲ هـ شده است کتب در دست

و گفتم الخ از جناب که
 بعضی موصوفان گفته
 که نام این بچه
 کرده شود
 ۱۲

علوم متداوله و در درسه اینانی قریب بود و نزد شاه صاحب حاجی امیر محمد شاه خوانده
نصاب تعلیم بفضله سبحانه و تعالی تمام کرده است.

محمد سعید جان تولد او روز عید الفطر ۱۳۲۳ گاه در رتبه سائید او شده و بزایات
یک سین بر عید نامش محمد سعید داشته شده اسعداه سبحانه و تعالی
اللهم اصلح حالهم و مالهم و اجعلهم من عبادك الصالحين اجمعين

برادر م حاجی عبدالستار فرزند دوم حضرت ایشان

در بهت و قوت از باهر دو برادران فائق است و در فضائل علمی از مولویان زمانه کم
نیست در عبارت دانی و مطلب فهمی فکر رسا و ذهن ثاقب دارد از عالی متهی او
چه گفته شود مثلاً پار سال که در عربستان قحط واقع شده بود بهت و کوشش
بلیغ کرده از دیار سنده غله گندم و مبلغ معقول چنده فراهم کرده برای امداد فقرا و
ساکین حرمین شریفین رسانید و با وجود مزاحمت حکومت و سد طریق و موانع حالت
در کار خود کامیاب گردید تن تنها در جبال و برای رفتن و خوردن در مخاوف و خطرات
انداختن و بسا کنین آن دیار مقدس و در جبال و بوادی و صحاری خیرات نقد و غله رسانیدن
کاری عظیم است و لائق مبارکباد و تحسین
آفرین باد برین همت مردانه تو.

همدان سال بعد از مراجعت او از سفر مذکور منقریب حضرت ایشان قدس سره
بمرض الموت بیمار شدند و یکینیم ماه بر بستر علالت افتادند و انواع انواع بیماری ها
و زحمت ها کشیدند پس در خدمت و تیار داری حضرت ایشان کمر همت بسته بجان
و دل کوشید و در علاج و معالجه و غذا و دوا و آسائش حضرت ایشان دقیقه فرود گذشت
نکردن میان آرام طلب گاهی می آیدیم و گاهی میرفتیم او شب و روز دیگر کارها گذارشته حاضر
خدمت می بود.

تولد او در سنه ۱۳۱۱ در ماه رجب هجری در قریه مکه در حیات جد بزرگوار خود شده است حضرت
 ایشان او را بردوش خود می برداشتند و با او خوش طبعی می میکردند و خوش می شدند او را
 میگفتند نوچین و چنان هستی او هم فوراً میگفت نوچین و چنان هستی
 چهار بار خانه گرفته و کتختانی کرده بست. اول دختر مرحوم آغا غلام دستگیر جان ولد حضرت
 غلام جان که برادر جد مایان بود از آن دو فرزند دارند. غلام فاروق و غلام عثمان. غلام فاروق
 در سنه ۱۳۱۵ سایداد تاریخ ۲۵ جمادی الاولی ۱۳۳۱ متولد شده است و غلام عثمان
 تاریخ ۴ رجب ۱۳۲۳ هجری در سنه ۱۳۲۳ پیدا شده هر دو بر فرورداران صاحب خانه و
 اولاد هستند. دوم دختر عمومی صاحب حضرت آقا محمد حسین زید برکات که آن مرحوم
 وفات کرد از آن اولادی پیدا نشد. سوم دختر نامریم آقا عبد الحلیم که از لطن اویک
 فرزند غلام صدیق پیدا شد و آن مرحوم هم وفات کرده. تولد غلام صدیق تاریخ ۲۵
 محرم ۱۳۴۶ است نوجوان طالب العلم است تا حال کتختان شده. چهارم دختر آقا
 غلام اسمعیل صاحب فرزند حضرت فدای جان آقا ملاری و اله که تا حال این بی بی
 حیات است و از لطن این بی بی چهار صبیبه صغیره پیدا شدند رقیته و هدیه
 و عطیته و صفیته. بعد از تخریر این سوده بی بی اخیره مع صبیبه خود صد پیر
 نیز انتقال نمود.

برادر م حافظ هاشم جان فرزند سوم حضرت ایشان

بفضائل عدیده موصوف است و بصفت حبیبه منصف. تولد او در ماه ذی

قعدة ۱۳۲۲ در سالیکه حضرت ایشان کرت ثالثه مجربین شریفین رفته بودند در قریه

سنه سایداد واقع شده چونکه تولد او بعد از بنات خسته شد و آخرین اولاد والده مایان

بود منظور نظر والدین گردید در صغر سن حضرت ایشان در سفر سنده او را با خود می بردند و

سبق میدادند بعد از درس فارسی بحفظ قرآن شریف او را مامور کردند و علاوه از کتب فارسی

محنت خود یک حافظ خاص مرحوم حافظ احمد صاحب قاری برایش مقرر کردند تاکہ بنعت حفظ قرآن موفق گردید شادمانی ہا کرتے و احباب و اصحاب را دعوت عامہ داند۔ احتفال عظیم و شاندار عجل آید یکے از شعرائی وقت مادہ تلخیص از لفظ حافظ ششم برآوردنی الواقع این از اتفاقات عجیب و نادر است۔ آغاز کتب عربی درینجا خوانند بعد از ان اورا با جمیع شریف در مدرسہ معینیہ نزد مولانا معین الدین فرستادند سالے چند در ان جا گذرانیدہ نصاب درس کتب متداولہ در انجا خوانند و ہم در ان ایام پیش حکیم نظام الدین برادر مولانا معین الدین فن طب و طریق علاج و معالجه امر اض حاصل کرد کہ تا حال با ان اشتغال دارد و درین فن صاحب فکر سا و فہم صاحب است۔ ہمدان زمانہ طالب علمی حضرت ایشان تجویز تزویج او بخواسہ زادی خود دختر مرحوم حضرت خیرین جان آغا نمودند رسم شادی خانہ آبادی و دعوت ولیمہ بطریق شاندار عجل آورد۔ از لطن او دو فرزند پیدا شدند۔ فضل اللہ و محمد زبیر محمد زبیر در صغر سن فوت شد و فرزند کلانش برخوردار فضل اللہ در سنہ ۱۳۴۲ تولد شدہ در سیات فارسی در سائل ابتدائیہ عربی خوانندہ است ہمدین سال روان بہ ماہ ربیع الثانی کار شادی خانہ آبادی او حضرت ایشان بسر پستی خود انجام نمودند و در نازہ بجای حضرت عموی صاحب با دختر مرحوم محمد اسمعیل جان رسم کتخدانی بجا آوردہ شد۔ و این آخرین کار شادی کتخدانی بود کہ از اولاد نبار خود حضرت ایشان در حیاتی خود سر انجام نمودند۔ بعد از تسوید این اوراق برادر ہم مذکور را دیگر فرزندی ہم پیدا شدہ مسمی محمد عابد سلمہ جانہ و تعالیٰ و البقاء۔

برادر ہم محمد حنیف جان فرزند چہارم حضرت ایشان

ایں برادر علاقائی مایان فرزند چہارم حضرت ایشان از زوجہ ثانیہ بی بی کراچی والہ است تولد او در شہر کراچی ۲۱ محرم ۱۳۵۳ ہ با برادر توأم خود عبد اللطیف یکجا شدہ است عبد اللطیف

را ہمراہ والدہ اور دیگر اطفال ہمراہ خود بکوٹہ بردند وہمہ در زلزله کوٹہ مردند الا این بچہ کہ در کوچی
 بودند از واقعہ زلزله سلامت ماند قرآن شریف و فارسی ابتدائیہ نزد حضرت ایشان خواہ
 باز از جہت کم فرصتی خود بے شوقی او بطرف شگرہٹہ نزد مولوی حاجی محمد حسین اور فرستاد
 کہ تا حال در انجائی ماند و نزد مولوی صاحب سبق می خواند علم و ہدایت نصیب گرداند۔

فصل در ذکر بعضی اہباب مریدان خاصہ حضرت ایشان

مریدان تلقین یافتہ حضرت ایشان در ملک سندھ و بلوچستان و خراسان بسیار
 و بشمار اند و حساب آن ما معلوم نیست۔ یک بیاضی سابقاً دیدہ بودم کہ در ان حضرت
 ایشان نامہائے مریدان و ولایت و قومیت و سکونت ایشان بطریق بہت قلمی
 فرمودہ بودند و در ابتدای رشد و ارشاد این سلسلہ قائم فرمودہ بودند مگر بعد از ان آزما
 ترک فرمودند و نام و نشان کے نمی نوشتند بعضی کسان می آمدند و ایشان را نمی
 شناختند تا کہ خود میگفت من فلاں کم و در فلاں وقت مرید حضرت ایشان
 شدہ ام۔

حضرت ایشان در پی جمع آوری مریدان نبودند غلغلہ سازی و ہنگامہ پردازی را دوست
 نداشتند خصوصاً از مرید کردن امر در روسا پہلو تھی مہکروند و میفرمودند کہ بر مرید شدن
 اصحاب دولت و ثروت ہیچ اعتباری نیست اگر بجزو نیاز و طلب صداق کے
 پیش می آید اول ازومی پرسیدند کہ بابا اول تو از کجا مرید شدہ و پیر خانہ شما کد ام است
 اگر میگفت از فلاں پیر یا خانوادہ مرید شدہ ام۔ میگفتند پیش پیر و مرشد خود بروید
 شمارا آنجا فیض و فائدہ حاصل خواہد شد۔ و اگر میگفت از کے مرید نشدہ ام یا پیر من
 فوت شدہ است دقائم مقام او نماندہ است یا نااہل شدہ است اور مرید میگفتند
 و اگر کے صاحب علم و فہم می بود اول او را مرید با ستخارہ میفرمودند بعد از ان داخل طریقہ و مرید میکردند۔

آنخوند زاده ملا محمد ایوب کا کرپشین والہ

کہ در راہ گذشتہ از کوئٹہ برائے عبادت و مزاج پر ہی حضرت ایشان آمدہ بود۔
 قصہ مرید شدن خود و واقعہ منامی خود با فقیر نقل کر و گفت کہ من چون دیگر مریدان
 چشم پوشیدہ مرید شدم بلکہ خوب طور تحقیق کردہ و صورت حضرت ایشان را اورہ واقعہ
 دیدہ و شناختہ بعد ازان مرید شدم صورت حال و تفصیل اجمال آنکہ بعد از تحصیل
 علوم در سیدہ مرثوق سلوک و داخل شدن در طریقت پیدا شد پیران و مشائخ
 دور و نزدیک را میدیدم می شنیدم دل من جامی قرار نیک گرفت۔ از آغا سید عبد الحلیم
 کہ پیش از من مرید حضرت ایشان شدہ بود۔ وصف حضرت ایشان می شنیدم مگر
 باکے نیکو دم گفتم کہ ہر کسی وصف و تعریف پیر خود ضرور میکند۔ درین تمنا و آرزو شب
 و روز میگذرانیدم آخر استخارہ ہائے سنونہ شروع کردم و متواتر نہ شب استخارہ
 کردم۔ نہم شب چون خواب رفتم می بینم کہ بسیار تشنہ شدہ ام گرمی و خشکی مرا
 بے تاب و بیقرار کردہ است از آغا عبد الحلیم مذکور آب میخوام او میگوید بالاسی آن کو
 مکانے کہ دیدہ میشود اشارہ بآن طرف کردہ میگوید آنجا آبی خشک ہست و در آن
 مکان شخصے نشستہ آب میدہد بیا کہ آنجا رفتہ آب خوردہ سیر شولیم ہر دو بآن طرف
 روان شدیم در راہ حفر یا مفاکہا بودند او مردی ضعیف و ناتوان بود رفتہ نتوانست
 و من مردی قوی جوانہ بودم جت ہازدہ خود را آنجا رسانیدم می بینم کہ مردے سفید
 ریش بصورت و ہیئت کذابی نشستہ است و ساوار کلان نوالہ دار و پیالہ ہائے
 چائی خوری دار پیش روی او داشتہ اند و ازان ساوار آب سرخ رنگ مثل
 شربت انار مردمان را میدہد من ہم رفتہ آب خواستم نولہ ساوار بچیدہ یک پیالہ
 چائی خوری پر کردہ مراد او ندیدم دیگر خواستم دیگر دانم حتی کہ پنج چائی خوری با خوردم و ششم
 ہم خواستم فرمودند بس است حال بس است پس ازان مکان بیرون شدہ آمدم

دیدم کہ گلہ سگان در پس من افتاده اند و غوغا میکنند نوعی از انہا خود را خلاص کردہ بجائے
 خود رسیدم و ہمدان حال بیدار شدم علی الصبح از خواب برخاستہ پیش آقا
 عبد الحلیم رفتم و گفتم حلیہ و صورت مرشد شما چہ طور است او چیزی شکل و شباهت ایشان
 بیان کرد فوراً گفتم بر خیز کہ با سببش برویم و بخدمت حضرت ایشان برسیم نماز فجر خواندہ
 ہر دو با سببش روان شدیم و برابر بعد از ظہر بجائے حضرت ایشان ہر شاہد کلی رسیدیم
 حضرت ایشان آنوقت در بالا خانہ خود مطالعہ کتابی میکردند کہ رفتہ خیر واد کہ غلامی و
 غلامی آمدہ است همچنان آن کتاب در دست گرفتہ در محل مطالعہ انگشت داشتہ
 بیرون آمدند ملاقات و مرحبا کردہ بمانشند چون چشم من بر روی مبارک افتاد
 دیدم کہ بعینہ ہو ہو ہمان محبوب در باشی ووشیندہ است کہ شب آنرا بخواب دیدہ
 ام در آن وقت دل من در طیش و اضطراب آمد سید صاحب حقیقت احوال من
 عرض کرد کہ این آخذ زائدہ پیش امام بایان است برای مرید شدن آمدہ است از
 خدمت حضرت ایشان تلقین ذکر و توجہ باطنی التماس دارد حضرت ایشان حسب
 دستور فرمودند کہ بابا مثلخ و پیران در زمانہ بسیار اند ہر جا کہ دل تو خواہد مرید بشو من
 لائق این کاریستم گفتم قسم است مرا بخدای تعالی و تقدس اگر تو مرا مرید نیکنی در تمام عمر
 از دیگر جا مرید نخواہم شد و عمر من پر باد خواہد رفت فرمودند خوب است شما اول
 استخارہ بکنید بعد از ان دیدہ خواہد شد جسارت کردہ باز عرضدا شتم کہ نہ بار استخارہ
 کردہ بعد از ان در اینجا آمدہ ہستم ساعتی تا تل کردہ فرمودند خوب است وقت صبح
 بعد از نماز پیش من حاضر شوی وقت صبح التفات فرمودہ مرا مرید کردند و تلقین
 ذکر قلبی نمودند و ترتیب مراقبہ ارشاد فرمودند و عنایاتی بجاں من فرمودند کہ تا حال ذوق
 و شوق آن در دل من شعلہ زن است و بعد از سالے کہ حضرت ایشان بکوٹہ آمدند
 باز آمدہ سبق دیگر لطیفہ گفتم و از عجائب اتفاقات آنکہ موافق ہاں گلا سہاے شربت

درجہائی اوشان پنج سبق دفعہ بدفعہ گرفتہ زیادہ نصیب من نشدہ
 مولوی حاجی محمد علی ٹالپور از قوم بلوچان ٹالپور ساکن ٹنڈہ جام ضلع حیدرآباد
 سندھ عالم فاضل و صوفی صاحب دل بود بحسن صورت آراستہ و کمال معنی پرستہ
 صاحب تقویٰ و طہارت و نظافت بود علم ظاہری از مولوی محمد حسن حیدرآبادی خواندہ
 بود باہل و عیال بحرستان رفتہ چند سال در انجا اقامت کردہ باز بسندھ معاودت
 نمود و وجہ معاش و کفاف عیال خود از وجہ زمینداری میکرد و خود بمراقبات و وظائف
 و عبادات و درس و تدریس مشغول داشت صاحب حقائق و معارف و اسرار و
 مستور الحال بود از بعضی عرائض او کہ بخدمت حضرت قبلہ گاہی می نوشت و استفسار
 واقعات و مناسبات می نمود پی بچقیقت احوال او می بردیم حضرت ایشان جوابہای
 مفصل می نوشتند با حقائق و معارف در ان ضمن بیان میکردند افسوس کہ ان اہمیت
 و استقامت در فرزندان او باقی نماند و آن مجموعہ مکاتیب شریفہ بدست ما رسیدہ در
 سنہ ۱۳۴۷ انتقال کردند۔

فقیر حاجی علی محمد جروا ریس فقیر حاجی احسان جروا کہ ذکر خیرش حضرت ایشان در
 رسالہ تذکرۃ الصالحین "نمودہ اند و از صالحین چشم دیدہ خود شمرده اند صاحب ترجمہ
 حاجی علی محمد نیز مرد صالح سفید ریش مثل پدر خود مخلص خاص و نیکو کار است اگرچہ خود
 عربی خواندہ نیست مگر بصحبت علماء و مطالعہ کتب سندھی از مسائل نماز و روزہ بسیار
 خبردار است حضرت ایشان در ضمن ذکر حاجی احسان ذکر خیرش حاجی علی محمد نیز
 نوشتہ اند و باین صفت یاد کرده اند کہ در فرزند کلاش حاجی علی محمد بحر پنجاب ساکنی تقویاً
 موجود است و بصالح موصوف باوجود آنکہ در قوم جروا عقیدہ اہل سنت و جماعت
 کہ است اما حاجی علی محمد آن قدر سنی متصلب است کہ نامہائے ہر سہ فرزندان خود
 صدیق و عمر و عثمان و نام نمیرہ خود معاویہ داشته است کہ در ملک سندھ ہمیں نام

از کے دیگر درشنیدن نیامده۔ تا حال بقید حیات است۔

فقیر حاجی نصیر نقاری قریب قریب چیزہ تعلقہ ٹنڈہ الہیاریں درویش

مرید حضرت کلان بود کسب از کار و لطائف و مراقبات از حضرت ماکرہ۔ علوم

در سیہ خواندہ بود بکثرت ذکر و مراقبہ و شب خیزی شغل میداشت۔ در مردمان

بکشف قبور و اجابت دعا و صحت استقارات شهرت یافت از دور در مردمان

حاجت مند پیش او می آمدندہ بجزارات ادلیار برائے دعا و استخارہ گرفته می بودند۔

حضرت ایشان ازین کارها اورا سخت منع میفرمودند و همیشه بستر احوال ارشاد

می نمودند بیچارہ چون لاچار میشد چیزی میگفت کہ در استخارہ چنین و چنان دریم

و صاحب قبر چنین گفت مگر ہربانی کردہ این سخن مخفی دارید تا حضرت ایشان نشنوند

و مر از جہود توبیح نکلند۔ تاریخ ۱۱ شہر شوال در سنہ ۱۲۵۶ ہجرت ابدی پیوست۔

مولوی عبد اللہ احمدانی ساکن قریب خود نزدیک ٹنڈہ غلام علی از قوم بلوچان

احمدانی عالم فاضل خلیفہ و شاگرد رشید مولوی حاجی لعل محمد مشاری والدہ بود در تحریک

فتویٰ و فصل خصومات مہارتی خوب داشت اکثر مردمان گرد و نواحی برائے فیصلہ

خصومات اورا گرفتہ می بردند حق گو و راست باز بے ریا و بے پروا عالی ہمت و صاحب

جرات بود پیش امام و ملازم مسجد میر صاحبان در ٹنڈہ غلام علی می بود۔ در ایام عاشورا

بشی در مجلس میر محمد بخش خان ناظر مجلس تعزیرہ خوانی منعقد کردہ بودند در آن

مجلس مرثیہ گو بیان بعضی کلمات ناشائستہ بر زبان راندند مولوی صاحب را

رگ حمیت بچوش آمد یک چوبستی کلان بدست گرفته بلا شکر برہر کس کہ وارث

برابر میشد بے تحاشا میزد و نعرہ زد کہ ای حرامزادگان با شیدا مرد ز یا شمارا قتل میکنم

یا خود را ہمہ در افراتفری قرار شدند تمام مجلس را در ہجم و برہم کرد و تن تہہا بر تہہا

رافضیان غالب آمد کہے را مجال نشد کہ پیش روی مولوی صاحب الہیاریں

یک سال در سده آب و ریاضت‌خیزی کرد غرقابی زمینها و قریه با بصورت هبیب پیدا
 گردید مولوی صاحب هم در آن سال همت کرده بطرف خود بند با بسته قریه هائے
 خود را و مردمان را از غرقابی محفوظ گردانید بنا بر آن در حیدرآباد در بارگورز منعقد گردید
 و کسانیکه خدمات شائسته بر روی کار آورده بودند و سرکار آمد داده بودند انعامها
 و آفرین نامه ها میدادند مولوی صاحب را گورز هم یک آفرین نامه عنایت کرد.
 در آن محفل که از امر او اعیان دولت پر بود یکبار مولوی صاحب از کرسی برخاسته
 آواز کرد که صاحب! این چه انعام و اکرام است اول بادشاهان اسلام مردمان کاری
 را خلعت با و جاگیر عطا میکردند شما فقط یک پرزه کاغذ با عنایت کرده اید گورز
 حیران شد که این چه میگوید که را از مصاحبین خود پرسیدند که مولوی صاحب چه
 میگوید یکے از چال بوساں عرض کرد که مولوی صاحب شکر تہ حضور بجای آورد و عاگونی
 دولت میکنند باز مولوی صاحب فی الفور برخاسته گفت نے نے صاحب! من
 این طوزنی گویم من میگویم کہ این آفرین نامه را من چه کنم باید کہ جاگیر یا خلعت یا منصب
 بمن عطا کنند تمام حاضرین از جرات او تعجب کردند و او را بزور نشانند و در دل
 همه خوش شدند کہ راست گفت و آنچه در دل با بود ظاہر کرد سنی حنفی صوفی صاف
 صحیح العقیدہ متصلب فی المذہب متمکن فی الشرب بود دیگر مولوی صاحبان در
 فتنہ بخدمت بسیلاب آزادی از جارفتنه این ثابت قدم و محکم ماند و با آنها مناظره
 و بحثهای معقول کرده لاجواب و ملزم می نمود در محبت و اخلاص پیر خود فانی بود
 پیراه یا بعد از چند گاہ ضرور حاضر حضور میشد یا بکوسٹ می رفت و از دیدار مرشد خود دیده
 پر نور و دل خود مسرور می نمود بعد از رحلت حضرت ایشان ہمدران سال بسیار شدہ
 داعی اجل را لبیک گفت و بیار ان خود پیوست
 در روشت مرگ بیم تنہائی نیست یاران عزیز آن طرف بیشتر اند

حاجی محمد علی

مرزا فیض احمد بیگ

در سنہ ۱۲۶۶ انتقال نمود سه فرزند ان دارد از انجمله مولوی محمود صاحب صاحب
فضیلت است۔ بارک الله تعالی فیہم۔
حاجی محمد علی لغاری سلمہ۔ مروی ظریف خوش طبع از مریدان حضرت
صاحب کلان قدس سرہ است حضرت ایشان را ظرافت و خوش طبعی او
پسندی آمد صاف دل و صاف گوی است ہر چه در دلش می آید بے حجاب
بر زبان می آرد روزی ہشت آنہ ریزہ بخدمت حضرت ایشان نذرانہ گذرانید و
عرض کرد کہ حضرت تا چہ کتم "عالی سرکار" یعنی زن خود را گفتم کہ یک من باجرہ بدہ تا
فروختہ بخدمت مرشد خود نذرانہ بہرم نداد لاچار ہر چه بدستم بود آورده حاضر کردم
و گفتم کہ مرشد من باہم راضی خواہد شد۔ مگر عالی سرکار راضی کردن مشکل تا حال تخریب
کہ عمرش ہشتاد سال باشد بقید حیات است۔

مرحوم مرزا فیض احمد بیگ ولد جناب مرزا محب علی بیگ از خاندان
مسنز بود اباعن جد و در زمانہ حکومت ٹالپران خواہ انگریزان خاندان ایشان
بمناسبت علیہ فائز بود و بعلم فارسی و انگریزی سرفراز۔ خودش ہم اول در بلازمت
سرکاری عمری گذرانید بعد از گرفتن پنشین رجوع و انابت بدرگاہ حق جل و علا
نمود و مثل پدرش مرزا محب علی بیگ در اذکار و مراقبات شب و روز اشتغال
می نمود۔ درین حکمت کہ موروثی خاندان او بود و نیرہ مرزا خسرو بیگ بود و ستری
خوب داشت روزی او را گفتم کہ مرزا صاحب دل من بسیار ضعیف است۔
برائے تقویت قلب کدام نسخہ یا علاجی مناسب مزاج من تجویز بکنید ساعتی
فکر کردہ گفت قاعدہ اطباء این است کہ ہر عضو از انسان بر یا صنت کردن قوت و
طاقت میگیرد طریقہ شائقیندیہ است و ذکر قلبی ریاضت قلب است
ذکر بسیار بکنید کہ دل شائقوت گیرد۔ در سنہ ... لاولد رحلت نمود۔ براحتہ اللہ تعالی عابد

مرحوم سید غلام شاه حکیم ٹنڈہ محمد خان برادر حکیم سیالہ بخش شاه ولد سید
نور محمد شاه حکیم نندانی فضائل و کمالات علمی و عملی این خاندان عالی شان اگر مفصل
بنویسم کتابی دیگر طیار میشود

در اسلافش کرم طرز قدیم است کریم ابن الکریم ابن الکریم است
میر عبد الفتاح جد او شان امیر الامر و استاد الاطباء و در عصر خود ثانی ابن سینا
بود و در علوم و فنون شتی مهارتی کامل داشت در فن سپاهگیری و پتہ بازی آشنبری
و موسیقی نظیر نداشت از طرف محمد شاه باو شاه دہلی بسفارت از ہندستان بلران
رفت و پروانہ آزادی ملک از نا در شاه گرفته آورد باوجود این ہمہ فنون صاحب کرامات
و مکاشفات و حضوری بود از حضور آن حضرت سرور کائنات بخطاب نمکین مشرف
شده بود۔ این خاندان شرافت را با خاندان ما از ہفت پشت رابطہ اخلاص و
محبت مربوط و سلسلہ اتحاد و یکجہتی مضبوط بود۔

موصوف را با حضرت قبلہ گاہی رابطہ اخلاص و محبت صمیمی بود ہمدم و ہمراز
حضرت ایشان بود تا زنده بود ہر روز از ٹنڈہ محمد خان پا پیادہ وقت شام بحضور
شریف می آمد مراقب و مشغول بباطن در مسجد می نشست و بعد از نماز عشا
رخصت گرفته باز بخانہ میرفت۔

حضرت ایشان ہمیشہ علاج و دوا از و میگرفتند و مسئلہ شرعی و فتوی از میان
حاجی لعل محمد درسا لیکہ حضرت ایشان بسفر عربستان روانہ شدند قبل از مراجعت
ایشان چند روز در ۳۳۳۳ وفات نموده بود۔ افسوس کہ ازین خاندان جلیل
ایشان فضیلت علمی و کتب خانہ قلمی رفت یک فرزندش سید غلام مرتضی شاه
سند یافتہ طبیبہ کلج دہلی بکار و بار طبابت گذران خود میکند و دیگر فرزندش حاجی
نور محمد شاه مرد صالح و نمازی در ملازمت سرکاری عمر بسر می برد

سید حاجی عبدالرشاد شاہ درہانی

سید حاجی عبدالرشاد شاہ و اہل طائی اخلاص و ادب و اعتقاد بے شک و تردید
 ہر کس دارد مگر این شاہ صاحب را ادب و اعتقاد بسپرد جذبہ و جنون رسیدہ
 بود اگر کسی گو کہ از معززین و معتبرین زمانہ باشد اندک سو را ادب در گفتن یا رفتن یا
 نشستن با حضرت ایشان میکرد و طاقت تحمل نداشت فوراً باو میجنگید و استیزہ
 می نمود ہم سید ہم زمیندار و ہم حکیم بود کسی را مجال نمی شد کہ با او دم بزند خود اثر فرغ
 طبابت مستغنی بود مگر ہر مریض کہ پیشش می آمد اول نذرانہ مرشد از او گرفتہ باز
 علاج میکرد و آن ہمہ را جمع نمودہ بخدمت حضرت ایشان میرسانید و خود ہر چه
 داشت از املاک متحرک و غیر متحرک حتی کہ خانہ و اوطاق ہمہ را بہ حضرت ایشان کردہ
 دستاویز نوشتہ دادہ بود۔ در تمام سفر عراق و حجاز و شام رفیق حضرت ایشان بود۔
 در ۳۳۴ھ بجای خود لا ولدر حلت نمود و حضرت ایشان بخشش اورا نگرفتند
 واپس بدیگر وارثانش دادند۔

شاہ صاحب حاجی فضل علی شاہ

شاہ صاحب حاجی فضل علی شاہ سلمہ ربہ حلیم الطبع شریف المزاج از
 سادات لکھنوی سنی صاف صحیح الاعتقاد است و سفر سندنہ ہمیشہ با حضرت
 ایشان مصاحب می بود و در سفر عربستان براہ خشکی نیز تا آخر رفیق شفیق بلکہ خادم
 الرفقا بود و در قافلہ رشتن ہم پلہ و ہم کجاوہ مرحوم سید عبدالرشاد شاہ و اہل طائی و ملازم او
 بود چرا کہ بخرنج او سفر میکرد و چونکہ مرحوم مذکور الصدر زود رنج و نازک مزاج بود۔ گاہ
 بیگاہ خواہ مخواہ اورا زبرد توپرخ می کرد مگر آفرین بر جوصلہ این شخص کہ اینقدر تحمل و بردباری
 نمود تا آخر شیوہ و فاداری را ترک نہ نمود۔

مرحوم آخوند عطا محمد خان

مرحوم آخوند صاحب حاجی عطا محمد خان متعلومی از آبا و اجداد مخلص و
 مرید آبا و اجداد ما بود بلکہ در بذل و عطا و بجا آوری خدات جانی و مالی لواہنہا ہم فائق
 و بالاتر نیاکان او صاحب علم و عقل و فراست بودند و در زمانہ طالبان نوجوب

میران سنده بسیار تقرب و اعتماد داشتند قلمدان وزارت و سفارت بدست
اوشان بود در شیوه شعر گوئی و انشا پر وازی خاندان شان ممتاز بود مرحوم عطا محمد خان
هم فارسی دان و هم انگریزی خوان بود با وجود مال و دولت و ثروت موروثی در بلازمت
سرکاری هم بعبده انجینیتری سرفراز بود و در آخر پیشین گرفته زمینداری خود را سرپرستی و
نظر داری می نمود با فقیر محبت و اخلاص قلبی داشت و احسانها بے بسیا کرده است
اللهم اغفر له وارحمه و عافه و اعف عنه و الحق به بالصالحین - در سنه ۱۳۶۰
لاول رحلت کرد برادرزادگانیش عزیز الله خان و عبد اللطیف برالماک او متصرف اند-
مرحوم مولوی نظر محمد دیهانی هم عمر هم سبق من بود ساها سال با هم یکی گذرانیدیم
والدش مرحوم قاضی عبد الرحمن بعد از خواندن درسیات فارسی برائے تعلیم عربی او را
در سنه ۱۳۰۰ ساپند او آورد من در آن زمان کافی و هدایت النجوم خواندم اول چند ساله با
صرف و نحو پیش من خواند آخر با من ملحق شد و در کتابهای فوقانی هم سبق شدیم تا آخر
کتاب درسیه پیش اساتذہ یکجا خواندیم الا آن وقت که مولوی خیر محمد صاحب از نجبا
گذاشته رفت مرحوم مولوی نظر محمد بدلی رفت و تقریباً پنج شش ماه در مدرسه
مولوی عبدالرب صاحب تعلیم گرفته باز بسنده آمد و هم بدلیں جانزد مولوی خیر محمد
مگنی دستار فضیلت بست و بملک خود در قریہ دیہات ضلع نواب شاہ سنده
بترویج شریعت و طریقت ہدایت خلق مشغول شد برجلے خود مدرسہ مجدیہ
جاری کرد و کار طبابت و معالجه مریضان هم شروع کرد گویا هم طبیب روحانی بود و
هم حکیم جسمانی مردمان از اکناف و اطراف پیش او رجوع کردند بلے
ہر کجا چشمہ بود شیمون مردم و مرغ و مور جمع آینند
صحبت او موثر و وعظ او پرتاثر بود بسیاری مردمان از صحبت او براہ راست
آمدند بنیاد و روزہ مشغول شدند و بسیاری از فرقہ ہائے متبدعہ چون قادیانیان و

اہل تشیع بو عظ و نصیحت و مناظرہ و مقابلہ او ہدایت پذیر شدند بعضی ہا و عداوت ہا
 دور پے آزار ادا شدند مگر آن مرحوم از کار خود دست بردار نشد و از نصب العین خود باز
 نگشت. کار ادا شب و روز ترویج طریقت و مداحی طریقہ نقشبندیہ و وصف مرشدان
 خود بود در سائر اوقات و ہمہ حالات ذکر و فکرش ہمیں بود کہ مردمان داخل طریقہ
 نقشبندیہ شوند و ہر کس مرید حضرت ایشان گردد و مریدان آن طرف اکثر بواسطہ او
 داخل سلسلہ ارادت شدہ اند۔

مرحوم در عشق و محبت پیر خود فنا فی الشیخ بود و دیگر کسی بنظرش نمی آمد یکبار در
 سفر ہندستان با من رفیق بود ہر جا کہ میخواستم بملاقات بزرگی از بزرگان موجود ہوں
 مرحوم بلطائف الحیل مانع میشد عذر ہا میکرد و پیمانہ ہا میبست کہ الحال وقت گرمی
 است یا راہ دور است شمارا تکلیف خواہد شد و در آخر صاف میگفت کہ محبوب
 در خانہ موجود است و دیگر چارفتن چہ ضرور است۔

مرحوم حاجی خیر محمد چوہدری جمالی دالہ نقل کرد کہ من برائے زیارت در سڈہ سائیداد آدم
 حضرت ایشان مرا برائے کاری با سٹیشن ٹنڈہ فرستادند اتفاقاً مولوی نظر محمد در
 ریل آمد و اول بار با ہم ملاقی شدہ کیجا بہ ٹنڈہ سائیں داومی آدمیم دور راہ از من
 احوال در گاہ و خیریت صاحبزادگان و ورود مہمانان می پرسید من گفتم یک حضرت
 مجددی از طرف ہرات آمدہ است بسیار نیک شخص است میگویند کہ امر روز در
 خاندان حضرات مجددیہ دو کس صاحب فیض و برکت ہستند کہ از وجود انہا خاندان
 روشن است یکے این حضرت شاکہ در سڈہ ہست و دیگر حضرت فلان کہ در ہرات
 است از شنیدن این سخن یکدم مولوی صاحب بچوش آمد و گفت ہاں
 اینطور میگویند غلط میگویند خطا کردہ است مثل حضرت صاحب در دنیا کہ نسبت
 مرحوم در سڈہ تاریخ ۹ جمادی الاخری روز سہ شنبہ و تقریباً خود انتقال

مرحوم دو پسر دارد کلانش غلام محمد و عرف مولوی غلام حسین صالح و نیکوکار
 نیک صورت و نیک سیرت است فرزند دوشش برخوردار نور احمد لعمر بیت
 سالکی طالب العلم سعادت آثار صلاحیت شعار است و با فرزندم برخوردار
 غلام نبی جان در مدرسه "ایمانی" بدستور والد او با من یکجا سبق میخواند.
 قاضی خان محمد و حاجی جان محمد هر دو برادران عینی مرحوم مولوی نظر محمد و
 فرزندان مرحوم قاضی عبدالرحمن هستند همه برادران و فرزندان او شان اولاد مرحوم
 قاضی عبدالرحمن بصلاح و فلاح موصوف اند باخلاص و اعتقاد و محبت و بجا آوری
 خدمات پیرخانه خود معروف همه فروع شجره طیبه اند انبتهم الله نباتاً حسناً.
 حاجی خان محمد مولوی صاحب اخلاص و محبت کشاده دل بلند حوصله و عالی همت
 است عمرش وقت تخریب این سطو و شخصت و پنج سال باشد کلانترین خانواده
 است و بکار زمینداری خود شاغل و دو فرزند سعادت مند دارد و خالص صاحب قاضی
 غلام رسول و حاجی غلام صدیق -

برادرش حاجی جان محمد مولوی درویش صفت نیک عقیدت است
 بانکه انگریزی خوان و در ملازمت سرکاری عمده و منصب عالی دارد و مگر وضع و صورت
 و لباسش خالص اسلامی است و درین معنی امر در نظیرش نایاب است.
 فرزندان دارد کلان شان مولوی حاجی عبداللطیف از علوم و رسیده فارغ
 التحصیل شده صاحب علم و فضیلت است بعارضه مرض از گوشها گرفته است
 مگر از فهم و فراست بهره وافی دارد دیگر غلام قادر نوجوان انگریزی خوان صالح و سعادت مند
 است سوم غلام سرور طفل پنج سال است سلمه هم سبانه و تعالی و البقا هم -
 قاضی حاجی محمد حسن دُوکری و اله سلمه ربه - نزدیک دُوکری ضلع لارکان
 سند سکونت دارد از مخلصان جدید و بار یافتگان رشید است منظور نظر حضور

و مرغوب خاطر حضرت ایشان بود باو خوردن ملازمت و توکری سرکاری اوقات هر دو را
را بد کرد و فکر معمر میداشتند و از حضرت ایشان بتلقین مراقبات قلبی و روحی مستعد
میشد لطائف خمسہ را از حضرت ایشان سبق گرفته و در ذکر سلطان اشتغال شروع
کرده بود که از حضرت ایشان بهر گروید تا حال از کسب و شغل باطن غافل نیست
گاه گاهی احوال خود بفقیری نویسد می گوید که بعد از حضرت ایشان آن ذوق شوق
در من یافته نمی شود فتور و قصور در عمل روئداده گفتم بلی این طور ضرور میشود چنان
از مجلس دور میشود آن روشنی و مزه در مجلس باقی نمی ماند۔

مرحوم قاضی عبدالکریم ہیسر ساکن قریہ قاضی عارف تعلقہ میہر آباد و اجداد
اوشان بفضائل علمی و مناصب قضا و فتویٰ موصوف بودند و کمالات دینی و
دنیوی معروف جد ایشان قاضی محمد عارف کہ این قریہ بنام او مسمی شده است
صاحب کمالات و کرامات بود، مرحوم از محبان جمعی و مخلصان صمیمی بلکہ عاشق صادق
حضرت قبلہ گاہی بود۔ صاحب علم و فضیلت مجلس آرا و خوش طبع بذلہ گو
سخن سنج و موقع شناس بود۔ نقلہائے شیریں و بیت ہائے رنگین بسیار باو
میداشت۔ در سفر ہائی سندہ ہمیشہ مصاحب و ہمراہ حضرت ایشان می بود
بلکہ مریدان شمالی در سندان گرد و نواحی را خود ساعی میشد و برائے دعوت حضرت
ایشان آمادہ میکرد و خود ہم مختصر زمیندار بود بگراثر و رسوخ او بر دیگر زمینداران بسنیار عمل
و معرض و بگرمیدان بواسطہ و زبان قاضی صاحب بظہور شریف پیشی می یافت
بمعرض اجابت میرسید۔

خوارق و کرامات حضرت قبلہ گاہی و حکایات تصرف و مکاشفات حضرت ایشان
آنقدر یادداشتند و بیان میکردند کہ چہ گفتہ شود۔
اگر سعدی آنجہ اشارت کند مگر و فترتی و بگراہلا کند

قاضی عبد الکریم ہیسر

مرحوم در حیات ایشان دو سه سال پیشتر در ۱۳۶۲ هـ انتقال نمودند و فرزندان او قاضی جان محمد و قاضی فضل الله و مولوی غلام احمد و ماستر نثار احمد و برخوردار عبد الرحیم هم پدر واری با باره محبت و وفاداری می پویند و بر جاوه اخلاص و اعتقاد استقامت دارند سلمه هجر بیهم

مرحوم محمد هاشم و مخدوم حاجی محمد و مخدوم عبد الغنی بوبکانی هر سه برادران از خاندان مخدوم جعفر بوبکانی که علامه وقت و محدث زمان صاحب تصانیف کثیره و معتبره بود هستند از مخلصان قدیمی و جان نثاران صمیمی بودند هر سه تا با جان و مال و عیال بر نام حضرت ایشان فدا و در اخلاص و جان نثاری مستثنی بودند خانواده ایشان در فن طبابت مشهور و معروف است هر سه برادران کار حکمت بطریق وراثت و خاندانی میگردند و هم صاحب اراضی و در گرد و نواحی خود با صاحب حشمت و شوکت بودند افسوس که هر سه برادران پسر و پسران فوت شدند و از اولاد ایشان کسی قائم مقام ایشان نگردید الا مخدوم حاجی احمد علی ولد مخدوم حاجی محمد که شخصی با صلاح صاحب دیانت و صلاحیت است درین ایام با عیال و رشتنه سایداد سکونت دارد و در مسجد حضرت ایشان بانگ و صلوة میکند

مرحوم محمد هاشم و مخدوم حاجی محمد و مخدوم عبد الغنی بوبکانی

مرحوم حاجی عبد اللطیف بختیار پوری

مرحوم حاجی عبد اللطیف بختیار پوری برادر خان صاحب حاجی محمد احسان ولد آخوند امین علی ولد آخوند عبد اللطیف چهل سال عمر خود در خدمت و ملازمت حضرت قبله گاهی بسر برد و در سفر و حضر هم کاب می بود در یک سفر حج ۱۳۲۲ هـ هم با حضرت ایشان ملازم بود نظر بر راستی و خیر خواهی و امانت گاری او حضرت ایشان اکثر کارها از زمینداری و مسافری و خرید و فروخت بحواله او میکردند و حساب و کتاب چست و درست بود خاص برائے خدمت حضرت ایشان ترک وطن و ترک عزیزان و ایشان خود کرده بعد از آن با و وطن و یاد فرزندان نکرده گاهی در رشتنه گاهی در کوشه

گاہی در نازہ بخدمت لائقہ مامور و مستعدی شد تا آنکہ مرحوم در مکان پین پین
 و برای رفتن ٹنڈہ سائیند اور روانہ گردید قضا را چون بسیر پور خاص رسید ہمدان
 جا رحلت نمود۔ برادرش حاجی محمد احسان کہ در کپورہ مختار کار بود جنازہ اورا در ریل گاہی
 برداشتہ بہر خود بختیار پور رسانیدند و در مقبرہ عزیزان خود مدفون گردید و سنہ ۱۳۵۵
 یک پسر امید علی خان کہ حالاً بمصوب ڈپٹی کلکٹر فائز است خلف گذارشتہ
 است و برادرش حاجی احسان تا حال بقید حیات است خیلے مہربان خادم و مخلص
 این خاندان است۔ سلمہ سبحانہ و تعالیٰ۔

مرحوم حافظ حاجی اسمعیل نقرج ساکن مکان پین تعلقہ کپورہ ضلع
 نقر پارکر سندھ شخصی مومن صادق الایمان حافظ القرآن ساوہ لوح ساوہ وضع
 از مصاحبان قدیمی حضرت ایشان است چون در نگہ شریف حضرت ایشان
 حفظ قرآن مجید تمام کردند حضرت کلان قدس سرہ حافظ اسمعیل را برائے سماع
 و پختہ کردن دور حضرت ایشان مقرر کردند بعد از ان سالہا سال مقرر در راہ رمضان
 شریف آمدہ تمام ماہ مبارک صہام در ٹنڈہ سائید او میگذرائید و سماع دور و
 ختمات حضرت ایشان می نمود در یک ختمہ در رمضان شریف خود سماع و حضرت
 ایشان امام میشدند و در ختمہ دوم خود امام و حضرت ایشان سماع میشد و بعد
 از عید سعید رخصت گرفتہ بوطن میرفت و باز بغیرہ رمضان شریف عود می نمود۔
 دیگر وظائف و اوراد مانند دلائل الخیرات و قصیدہ کابردہ و قصیدہ غوثیہ بسیار
 یادداشت و ہمیشہ میخواند گاہی در کیشب با یکدوم مقتدی تمام قرآن شریف ختم
 میکرد و در یک سفر حج ۳۲۲ ہ با حضرت ایشان رفیق بود فارسی دان عربی خوان
 کاتب خوشخط بود برسم الخط عربی بسیار کتابہا برائے حضرت ایشان نقل می کرد
 و نقشوس و عملیات دیر کردن دائرہ ہائے خوب داشت و در ریل و جہاز کار میکرد

حافظ حاجی اسمعیل نقرج

مردمان از اطراف و جوانب برائے نوشتن تعویذ یا گرفتن دوا پیش می آمدند اگر کے پنج پیسہ می داد بر صناد و رعیت می گرفت والا فلا لاطع متواضع منکسر المزاج خادم در مسجد پیش والہ می بود و ہمہ در انجا در مقام پیش در سلمہ بر حمت واسعہ پیوست۔

مولانا و استاذنا الحاج الحافظ مولوی لعل محمد صاحب متعلومی

از علمائے راسخین و نمونہ سلف صالحین بودند فقیہ معتمد و فرضی مستند بود در علم قرآن و حساب عدیل خود نداشتند علمائی فارغ التحصیل نزد او سر اجی میخواندند و خواندن آن کتاب نزد میان صاحب سند کمال و سبب فخر و اعتبار بود۔ در آن زمان کہ حضرت کلان ہجرت کردہ بسندہ آمدند حضرت او شان مولوی حاجی لعل محمد را برائے تعلیم حضرت قبلہ گاہی بنگہ آوردند در انجا سادات کبہ و دیگر صاحبزادگان را سبق میداد و حافظ حامد شاعر مشہور و سید میراں محمد شاہ از وی سر اجی خواندند بعد از ان چون حضرت کلان بعربستان با عیال بہار روانہ شدند میان صاحب ہم ہمراہ او شان رفیق بود و بعد از حج میان صاحب بسندہ معادت نمودند و حضرت او شان در انجا پنج سال اقامت کردند و حضرت قبلہ گاہی در مدرسہ ہامی آن ملک فارغ التحصیل شدند بعد از ان چون از عربستان بنگہڑ واپس آمدند حسب استدعای میر صاحبان نشدہ غلام علی والہ میان صاحب را حضرت او شان بہ نشدہ غلام علی در مدرسہ مقرر کردند توجہ و سرپرستی میر صاحبان و حسن تعلیم و تربیت میان صاحب کار مدرسہ خوب رونق گرفت از اطراف و اکناف سندھ طلبہ و شاگردان جمع شدند و از چشمہ علوم و برکات او شان سیراب شدند و تقریباً بیست سال بہین منوال مدرسہ جاری بود تا کہ میر امام بخش خان فوت شد و زمانہ دیگرگون شد۔ ع آن قدر شکست و آن ساقی نماند

مولانا مولوی لعل محمد صاحب متعلومی

پس حضرت قبلہ گاہی میان صاحب را در سال ۱۳۱۹ ہجری قمری برای تعلیم من در کتب
مقرر کردند سالے و ونزد حضرت ایشان کتب درسیہ خواندم بعد ازان بر
خود در شہر مشاری سکونت پذیر شدند و تا آخر عمر بتدریس و افتاء و تحریر مسائل
و فیصلہ ہا بسر بردند۔

کتاہا سائے در سبب از کثرت تعلیم و تکرار ایشان را بر زبان یاد شدہ بودند در آخر
عمر چون طاقت نشستن نداشتند خود خفتہ و طالبان و در نشستہ کتابہا در دست
گرفتہ سبق میگرفتند قاعدہ او شان بود کہ شاگرد را اول از سبق گذشتہ امتحان گرفتہ
بعد ازان دیگر سبق میدادند یکسال نزد او شان سبق خواندن برابر پنج سال
پیش دیگران بود و در آخر فرزندى غلام علی جان را ہم برائے خواندن بشاری نزد او شان
فرستادم پس میاں صاحب مرحوم ہم استاد من و ہم استاد پدر من و ہم استاد
پسر من بود و آنقدر مہربانی ہا و محبت و عنایات بر سر ما داشتند کہ در حوصلہ تحریر و تقریر
نیاید در ۱۳۵۳ سنہ تاریخ ۱۰ ذی الحجہ یوم عید الفصحی در شہر خود مشاری انتقال نمودند۔

پیر شیر عالم صاحب از خانوادہ پیراں ساکن مضافات انبالہ ملک پنجاب
است۔ این بزرگ زادہ آخرین مرید حضرت ایشان است از بیمار شدن حضرت قبلہ
گاہی چند روز بیشتر در نجاد رنڈہ ساہیندا و تشریف آورد و استدعا ئے مرید شدن
نمود و گفت بسیار جا ہا رفتہ ام و تمام پنجاب و ہندوستان گردیدہ ام ہا می قلب
من قرار نگرفت پس تعریف حضرت ایشان شنیدہ در نجاد آمدہ ام حضرت ایشان
از مرید کردن او پہلوتی و عذر خواہی نمودند مگر چونکہ اصرار و الحاح او زیادہ گشت و بواسطہ
بعضی صاحبزادگان سفارش نمود حضرت ایشان قبول فرمودند و اورا ملقین کردہ
بیعت نمودند۔

بصاحب عالم شیر

پیر صاحب موصوف روزی خلاصہ با فقیرانہا را حوال خود نمود کہ با فقیرانہا را

پنجاب ہستم آباد اجداد ما کار پیری و مریدی کردہ اند و من خود در طلب پیر کامل در اکثر بلاد
 پنجاب و ہندوستان گردیدہ ام بزرگان معروف و مشہور دیدہ ام مگر هیچ تسکین
 خاطر من نشد تا آنکہ درینجا حاضر حضور والا شدہ ام و امیدوار توجہ کامل و فیض تام
 ہستم پس من بطریق مشورہ عرضہ ہستم کہ جناب من اگر درین زمانہ شیخ شبلی و
 بایزید بسطامی میخواہید آن خود طلب محال است و بیرون از دائرہ قدرت! آن چیز
 کہ در قدرت ماننا باشد طلب کردن آن بر ما فرض نیست و این سبب حرمان باکامی
 از مقصود میگردد اگر بیمار و درین زمانہ طلب جالبینوس و بوعلی سینا کنند و از دیگران
 علاج نکنند لابد از بیماری ہلاک میشود بلکہ اورا ضرورت است کہ از حکیمان حاضر وقت
 علاج خود بجوید تا از ہلاکت نجات یابد یا مثلاً کسی گرسنہ بامیدنان و حلوہ نان خشک
 خورد از گرسنگی می میرد اگر شمارا علاج خود کردنی است و بمقصود خود رسیدنی چہرا
 پیران و مثل نخ یافتہ نمی شوند در ہر ملک و ولایت یافتہ می شوند برای مایان دستگیری
 و رہنمائی او شان کافی است کار پیران رہ نمودن است و راہ رفتن کار میرد اگر بر راہ
 راست میرود بمنزل مقصود میرسد والا فلا ازینجا است کہ گفتہ اند پیرا رخس است
 برای مرید بس است آری شرط فقط این است کہ صاحب استقامت باشد
 و متبع شریعت و سنت نہ مبتدع و خلاف طریقت کہ صحبت او زہر قاتل است
 و بیعت او سم ہلاک و نعوذ باللہ تعالی من ذلک

و این حکایت بہر آن نوشتہ تا دیگر اصحاب و طلباب را بہر کہ این خیال خام و
 سوای بے سود و سردار و دباہ و سادس و خطرات از کار بازماند سبب ہدایت و استصواب
 او گردد و حکم مالاید رسک لا یتراککلہ کار و کوشش بکنند۔

مولوی حاجی غلام علی گویانگ ساکن قریہ خود از نواحی بدینہ ضلع حیدرآباد
 باوجود علم و فضیلت ظاہری در سلوک طریقت و تحصیل کمالات باطنی سرگرم و ساعی

مولوی حاجی غلام علی گویانگ

بودند در اوائل مرید و صاحب پیر محمد سعید صاحب لواری والہ و بعد از ان حضرت
 حضرت قبلہ گاہی رجوع کردند و در حل لطائف و مقامات سلوک کمال رسیدند
 روزی از او شان پرسیدم کہ مولنا مشائخ نقشبندیہ مواضع ذکر را در حوالی سینہ زیر پستان
 راست یا بالامی آن برائے لطیفہ روحی و سری و غیرہ مقرر کرده ہستند مگر این جایہا
 فطرۃ شعور و ادراک ندارند بخلاف قلب کہ محل حس و حرکت است پس طالب چہ طور
 بداند کہ این لطیفہ در اینجا بختہ شدہ و ذکر دوران جاری شدہ است مولنا بیدم دستہا
 برداشتہ ہر دو بروی خود محکم گرفتہ گفت کہ مرا ازین ہر دو بروی خود وقت مراقبہ
 ذکر جاری میشود شما چہ طور میگوئید کہ این جای با حس و حرکت ندارند اگر چہ جواب
 مولنا از عالم دیگر بود مگر من خاموش شدم۔ مولنا عمر دراز یافتند تقریباً بہشتاد و سال
 رسیدہ باشند بعد از ولت حضرت قبلہ گاہی ہم دو سال زندہ بودند تا کہ در ربیع الاول
 ۳۶۸ھ انتقال نمودند و در ایام مرض الموت ذکر نفی و اثبات بر او چنان غلبہ
 کردہ بود کہ طاقت تحمل آن نداشتند با وجود ضعف و پیری و بیماری شہادہ وقت
 شدت سرما بقرار شدہ از بسترہ برخاستہ بیرون می رفتند و بزرگی پر و اخند عزیزانش
 در پس او رفتہ بزور گرفتہ می آوردند درین زمانہ وجود این چنین اشخاص متبرکہ نایاب است۔
 از اولادش مولوی حاجی محمد سعید شخصی صالح صاحب علم و فضیلت است و بر طبقہ زکوان مستقیم
 وفقہ سبحانہ و تعالی و ابقاہ۔

اللہم افتح لنا بالخیر و اخرجنا بالخیر و اجعل عاقبتنا امورنا بالخیر ربنا
 اتنا فی الدنیا حسنتاً و فی الآخرۃ حسنتاً و قنا عذاب النار و صلی اللہ تعالی علی سیدنا
 و مولانا محمد و آلہ و اصحابہ اجمعین۔ مخفی نماید کہ این اوراق دو سال قبل ازین
 تسویہ کردہ شدہ بود و گرازیہ و قرائع و التکالیبات مان فرصت اشاعت آن نشد
 تا کہ درین سال شمسہ حوالہ کاتب نمودہ انتظام طباعت آن کردہ شد
 و اخذ دعوت ان الحمد للہ رب العالمین۔

تاریخ و وفات حضرت الشیخان از کلام اکرامت نظام حضرت نور المشائخ کا بی نظیر مطالعہ

اسے درینجا کہ رخت قطب نمان
احسن الخلق کسلسل الایمان
گل گلزار اخمد و فاروق
سر و سردار زمرہ عرفان
سالک مسلک سلوک و پدی
عارف و کامل و ذوی الایقان
سہ صد و شصت و پنج بعد از الف
سال وصل و وصال اورا دان
حضرت حق بجنت الفردوس
بیدیش جا بحق فخر زمان!

مرثیہ از جناب حضرت شیخ ابوسعید صاحب محبت می امپومی دام سعادت و زید مجدک

لمثلک فی القصور العالیات
خلود دائم بعد السمات
اتدری ابن موقعها المبتی؟
بمخلد فی الرياض الزاہرات
اتدری مستحقوها؟ فمن هم؟
اولئک من وقوا بالمکرمات
فشاء اسم له فی الکائنات
هنالك محمد حسن تلاقا
بعطب السند من لقب الذوات
انالله المعارف والبعالی
لطلاب العلام من الحیاة
سموت ذری المکارم والصفات
صبرت علی الخطوب وکت عونا
راهل العصر جوداً بالہبات
ومن خلقت بعدل من قریب
بیواعی فی الامور الواجبات
لاخرناک عنانی الوفاة
ولوان المنیة فی اختیار
فلاندری الصیام من الصلوات
فمن هو من یؤدی ما علیہ
شیوعاً کاملاً کل الجهات
یقیناً انه فرد فرید
بابنا المجدد فی مکات

رفیع القدر عند اللہ حتماً
وما من سراجٍ یروجو ثواباً
فانت لهما من الرحمن دوماً
وانت المستحق لذی الصلوات
قطعه تاریخ از جناب محمد ابراهیم صاحب مجدی کابلی متخلص بخلیل
حضرت نامی سند شیخ محمد حسن
فرد مجد و نسب، زبده اہل زمن
جامع علم و عمل مرجع و البستگان
سال ورودش بود در صنف ابن الجمن
آن صدف جان پاک و ان گزباناک
حیف کہ شد زیر خاک آہ کہ ماند از سخن
سال وفاتش در غیب یافت خلیل این سرور
مصد علو مقام کرد بخت و وطن!

قطعه تاریخ از جناب صاحب جزاude محمد سلیم جان صاحب مجدی

بیتدا قبلہ ما مرجع و ما وای خلاق
خاصہ حق نائب حضرت محمد مصطفیٰ
یوم اتین بود تاریخ دوم مادرجب
در زمین آسود گنج فیض و عرفان و ہدا
روح پاکش چون تنہای اول حق نمود
از حریم قدس اہل عرش را آمد ندار
باب رحمت و کنید اہلاً و سہلاً مرحبا
لفظ لہ آوردید این دوست را از زوما

مخفی نماند

کہ شعرائے عصر بسا قصائد و مرثیہ بتبازی و فارسی منظوم کرده اند
و جذبات قلبی بر صفحات قطاس نثار نموده اند مگر ما چہتہ اختصار
در اینجا بر ہمیں قدر اکتفا کردیم
در خانہ اگر کس است یک حرف بس است۔

اظہار تشکر و عافیت

روزی در کراچی با صاحب مطبع عباسی در بارہ
کتابت و طباعت این کتاب گفت و شنید و مشورہ
میکردیم کہ مخلصی خاص حضرت قبلہ گاہی خان بہادر
عبد القادر خان سابق وزیر اعظم جو ناگذردہ تشریف آورده
در مجلس مشاورت شریک شدند و از طبع این کتاب خیلی

خوشنود

راغب

ما خود

پ